

ВУРМБРАНДОВИ

МУЧЕНИ ЗА ХРИСТА
КОМПЛЕТНА ПРИЧА

Глас мученика

ВУРМБРАНДОВИ

МУЧЕНИ ЗА ХРИСТА
КОМПЛЕТНА ПРИЧА

Шта други кажу о причи о животу ВУРМБРАНДОВИХ

Кад сам 1967. године сломила врат и остала везана за инвалидска колица, нисам ни слутила да ћу убрзо потом читати тек објављену хришћанску књигу која ће утицати на мој поглед на страдање за Господа. Књига се звала *Мучени за Христа* и моји пријатељи с колеца инсистирали су да је прочитам. Рекли су да ће ми то помоћи да се суочим са сопственом борбом коју сам водила око поуздања у Бога усред дубоке патње и губитка.

Све до несреће коју сам доживела током скока у воду, а која је изазвала моју парализу, претпостављала сам да Бог жели да Његова деца живе срећним, здравим животом, ослобођеним свих проблема. Али кад сам прочитала књигу *Мучени за Христа*, схватила сам да Божија сврха у откупљењу није да од нашег живота начини мекан кревет посут ружама, већ да нас учини сличнима Христу. Губитак, жалост, бол и страдање, Његово су изабрано оруђе за постизање тог циља.

Сада, након што сам педесет година провела у инвалидским колицима као квадриплегичарка – онолико дуго колико Господ користи књигу *Мучени за Христа* – могу искрено да кажем да дубока невоља у животу хришћанина на најмоћнији начин обезбеђује успех Јеванђеља. Зато захваљујем Богу на овој изванредној књизи и њеној увек актуелној поруци.

Џони Ериксон Тада (*Joni Eareckson Tada*),
оснивачица организације *Joni and Friends*

Славим Господа за непрестану милост и благодат које нам показује кроз живот Ричарда и Сабине Вурмбранд. Њихова порука снажно је дотакла и моје срце. У првим годинама рада ОМ-а поделили смо много Ричардових књига и молили се да их Бог у великој мери употреби, посебно ону Сабинину, *Пасџорова жена*, јер смо видели велику потребу за литературом која ће привући женску читалачку публику. Такође захваљујемо Богу за књигу *Мучени за Христа*, коју смо у хиљаде примерака дистрибуирали широм света.

Бог је користио Ричарда на много начина, а он је кроз све то наставио да живи понизно и кротко, увек спреман да научи нову лекцију крај Исусових ногу. Његово сведочанство дотакло је срца успаваних хришћана, несвесних страдања њихове браће и сестара у другим деловима света. До данашњег дана то сведочанство, као и завештање кроз Глас мученика, и даље отвара очи хришћанима да виде своју прогоњену породицу. Верујем да је Бог дао Ричарду визију о далеким крајевима света, која се није променила ни за ових педесет година.

Џорџ Вервер (*George Verwer*), оснивач мисије
Operation Mobilization (ОМ)

Наш драги брат Вурмбранд нас је својим примером погодио право у срце. Због њега је организација *YWAM* почела да кријумчари Библије у земље иза Гвоздене завесе. Било је сјајно сарађивати с Гласом мученика у раду за Божије царство и желимо да нам та служба остане у срцу јер је јединство које видимо предивно и представља чудесну љубав коју је Бог излио на своју породицу. Наш фокус у *YWAM*-у је да се јасно држимо Господње речи, а у томе нас надахњују вође попут Ричарда и Сабине.

Лорен Канингам (*Loren Cunningham*), оснивач
организације *Youth With A Mission (YWAM)*

Док сам, као дванаестогодишња ћерка пастора, читала књигу *Мучени за Христа*, срце ми је испунило жалост. Сећам се да сам се питала да ли бих ја имала ту врсту вурмбрандовске храбрости да поднесем тешкоће ради Јеванђеља. Иако сам и сама била заробљена, никад нисам имала удела у Христовом страдању као они – у затвору мучени, лишени свих земаљских добара. Након свих тих година, подсетила сам се да у срцу непријатеља наших душа нема сажалења. Сада, као и онда, он иде унаоколо као ричући лав тражећи кога да прождере. Али он није однео победу над животом Вурмбрандових! Ти храбри, откупљени људи – омражени на земљи – сада се придружују чудесном појању на висини: „Ономе који нас воли, који нас је својом крвљу избавио од наших греха – Њему слава и моћ довека. Амин.” Нађимо храброст на овим страницама да живимо херојским животом каквим су живели Ричард и Сабина, док им се и ми не придружимо у тој величанственој песми!

Грација Бурнхам (*Gracia Burnham*), *New Tribes Mission*, ауторка књиге *У присуству мојих непријатеља (*In the Presence of My Enemies*)*

Иако су Ричард и Сабина рођени пре више од стотину година, њихова прича је увек актуелна, свежа и правовремена, што је јасно показано на овим страницама. Да, они су били хероји Јеванђеља током хладног рата, кад се запад борио против ширења комунизма. Али они су такође хероји нашег времена, који су својим животом показали љубав и преданост Христу коју нису могли да пољуљају или умање ни притисци, ни прогон, ни бол. Сад, кад се приче Ричарда и Сабине први пут налазе заједно међу корицама једне књиге, добијамо кроз њен садржај богат увид у живот ово двоје хероја вере. Њихова прича подстиче све нас да „идемо и чинимо исто” док храбро живимо свој ход вере са Исусом.

Тод Нетлтон (*Todd Nettleton*), водитељ на радију
Гласа мученика, (VOMRadio.net)

С обзиром на близак контакт који имам с прогоњеним хришћанима – служећи њима и с њима на неким од најтежих и најопаснијих мисијских подручја у више од педесет земаља света – уверио сам се из прве руке у моћ Сабининог и Ричардовог сведочанства. Мало је прича изван канона Светог писма надахнуло тако много људи на верну службу. А кад узмемо у обзир како је прича Вурмбрандових подстакла западне хришћане на дубљу преданост Христу, Његовој цркви и Његовом великом послању, лако можемо да видимо да је ово једна од најзначајнијих хришћанских биографија у историји. Књига *Вурмбрандови* много је више од историјске евиденције која детаљно описује живот двоје хришћана који су преживели грозоте од руке румунских комуниста. Ова прича је сведочанство о Божијој верности и савршен пример службе Његових светих упркос претњи казне затвором, мучењем и смрћу, а Бог ју је употребио да преобрази милионе људи широм света. Ову књигу би требало да прочита сваки хришћанин.

Кол Ричардс (*Cole Richards*), генерални директор
Гласа мученика

Originally published in English under the title
WURMBRAND. Tortured for Christ: The Complete Story
by Voice of the Martyrs
Copyright © 2018 The Voice of the Martyrs, Inc.

© 2022 The Voice of the Martyrs, Inc. for the Serbian edition.
Translated by permission. All rights reserved.
Contact us at: fieldresources@vml.global

Layout: MediaWorks, a ministry of OM, om.org/mediaworks

eBooks for download:
www.vml.global
<https://library.mediaworks.global>

Сва права задржана.

Ниједан део ове књиге не сме се умножавати, складиштити, нити преносити, ни у каквом облику и ни на који начин – електронски, механички, фотокопијама, снимањем, ни другачије – осим при писаним освртима у кратким цитатима, без претходне писмене дозволе издавача.

Уколико није другачије назначено, библијски цитати узети су из Библије – Свето писмо Старога и Новог завета; Стари завет превео Ђура Даничић; Нови завет превео Вук Стефановић Караџић; издање Библијског друштва, Београд; UBS – EPF 1990 – 5 – 043; ревидирано издање; PDF press; sion.net

Тамо где је коришћен Нови завет/Савремени српски превод у издању Алфе и омеге, Београд, 1977. год., Copyright © 1997 World Bible Translation Center, Inc., P.O. Box 820648, Forth Worth, Texas 76182-0648, USA, превод: WBTC; ISBN 86-81809-20-2, као и Стари завет, PDF, Provided by: Bible League International. Copyright and Permission to Copy. Taken from the Serbian Easy-to-Read Version © 2015 by Bible League International. PDF generated on 2017-08-22 from source files dated 2017-08-22. 09f044ac-4a6a-56aa-82a9-0316ff065729 ISBN: 978-1-5313-1306-7, стоји скраћеница ССП.

НАПОМЕНА ЧИТАОЦИМА

У данашње време читаоци и гледаоци су навикли на приче засноване на истинитим догађајима, али често се питају колико је тога у њима преувеличано или измишљено. Текст који следи чињенично је тачан и верно пренесен према стварним документима, списима и историјској евиденцији.

Према томе, читаоци могу да се поуздају у историјску аутентичност књиге, а да бисмо били верни завештању Вурмбрандових, нисмо стварали дијалоге – кад се они налазе под знацима навода, значи да смо користили Ричардове и Сабинине речи, модернизујући их тамо где је то било потребно.

ПРОЛОГ

*29. фебруар 1948. г.
Букурешт, Румунија*

Црни комби је јурио кроз снежне улице Букурешта. Док се заустављао, гуме су му зашкрипале, нарушавајући недељну јутарњу тишину. Ричард Вурмбранд је знао да су отмице које је наредила влада уобичајене у његовом комунистичком граду. Већ је био хапшен и, као и многи други, живео је у сталном страху да се то не понови. Али никако није очекивао да ће бити жртва то јутро, посебно не на путу у цркву.

Док је размишљао о тачкама проповеди коју је припремио за тај дан, мисли му је прекинуо комби који се нагло зауставио поред њега пресекавши му пут преко ивичњака. Из возила су искочила двојица мушкараца у тамним оделима. Њихове очи, хладне и застрашујуће, гледале су у тридесет деветогодишњег пастора који се у шоку спотакао.

Иако је био висок метар и деведесет два, Ричард није могао да се одупре отмичарима. Дуга, витка грађа његовог тела није била прикладна за одбрану од напада. Бацили су се на њега. Један човек га је ухватио за руке, док му је други задао снажан ударац у ребра. Више није било наде да ће моћи да повиче и позове у помоћ јер се срушио на земљу немоћан да дође до даха на леденом ваздуху.

Људи су га угурали на задње седиште „форда“, који је имао облик мртвачких кола, а Ричарду је на памет пала дубока

мисао. Два дана раније, док је читао књигу Исуса Навина, приметио је да се непрестано понавља једна порука: „Не плаши се.” Био је радознао. Зашто се та заповест тако често понавља у Писму? Колико се **још** пута појављује? Одлучио је да преброји сва места и открио да је записана 366 пута.

Схватио је да хришћанин не треба да се плаши ниједан дан у години, укључујући и онај додатни у преступној. Божије обећање је покривало чак и 29. фебруар, дан кад је отет.

Возач је дао гас чак и пре него што су се врата за њима залупила. Ричард се насмешио. Његова жена, Сабина, и он знали су да овај тренутак долази. Знали су како је висока цена њиховог хришћанског деловања и рачунали су већ годинама с тим да ће доћи време кад ће је платити. Али чак и сада, док су га отимали и одвозили, Божија реч га је подсећала да се не плаши.

Трећи човек на сувозачевом седишту уперио је пиштољ у њега, док су му друга двојица, између којих је седео, ланцем везала ногу за зглоб руке.

Ричардов осмех је постао још шири, а његови отмичари су разменили забринуте погледе. Човека су управо ухапсили, а он се смешио. Зар је већ сишао с ума? Биле су им потребне информације од њега, а лудак им баш не би био од велике користи.

„Зашто се смешиш?”, питао га је један од њих.

„Зато што је написано 366 пута”, рекао је Ричард.

Сад су били сигурни да је полудео.

„Шта је написано 366 пута?”

„Управо оно што ми је потребно.”

Човек је раздражено уздахнуо. „Шта ти је то потребно?”

„Не живи човек само од хлеба”, одговорио је Ричард. „Живи од речи Божије, а ја имам Његову реч да не треба да се плашим.”

Иако је сада био у заробљеништву тајне полиције, знао је да се налази у рукама свемогућег Бога и то му је у срце донело мир.

ПРОЛОГ

Док је комби нестајао низ тиху улицу, Ричард је затворио очи. Бог га је припремио за оно што ће уследити и он се молио да Му остане веран.

1

После друге чаше шљивовице Ричард је изгубио оштрину чула. Завршио се дуги радни дан у његовој брокерској фирми у Букурешту, у Румунији, и сад је могао пажњу да усмери на нешто пријатније: кабаретску плесачицу у црвеној хаљини украшеној перјем. Изгледа да је познавала Ричарда, јер му је цело вече намигивала с позорнице.

Кад се њена тачка завршила, лагано је дошетала до Ричарда, а он се насмешио. Његов наочит изглед и висока фигура привлачили су погледе многих жена, а његову свеукупну атрактивну појаву употпуњавале су очи, плаве као лед, и одела која је најзад могао да приушти.

Ричард је знао шта та жена жели. Оно што и све друге: да побегне. И он је хтео исто. Ране 1930-е биле су добре за њега, а већ 1934, кад је имао двадесет пет година, више није морао да брине због новца. Уз то, са сваким новим успешним пословним подухватом, пружало му се још више прилика да удовољи својим телесним жељама. С правом је стекао репутацију плејбоја, али све богатство које је стекао и жене које је имао нису могли да уклоне болна сећања на детињство. Пијанство је ипак обећавало олакшање и са сваким гутљајем ракије, који му је палио грло, његова болна прошлост постајала је замагљенија и на неки чудан начин подношљивија.

Усред Првог светског рата, у потрази за бољим животом, његов отац, зубар, преселио је породицу из Букурешта у Истамбул, у Турску. У почетку се чинило да је направио

ВУРМБРАНДОВИ

добар потез, али убрзо се све распало. Живот који је замислио за своју децу, завршио се када је, као и многи други, подлегао шпанској грозници, пандемији која је харала светом 1918-1919. Ричард је имао само девет година кад му је отац издахнуо.

Неке успомене му је било лакше да избрише од других. Годину дана након што је изгубила мужа, Ричардова ожалошћена мајка се са своје четворо деце вратила назад у Букурешт. Први светски рат није њену породицу лишио само хране него и одеће. Ричардова гардероба се састојала од само неколико изношених половних комада због чега је често био болестан током сурових румунских зима.

Једном се неки човек понудио да му купи ново одело. Отишао је с њим у продавницу мушке одеће, а кројач је почео да прегледа ону која је била на располагању, бирајући скупу – најбољу коју је имао на лагеру. Али кад ју је принео младићу и подигао је поред њега, намрштио се. Ричард никад неће заборавити његове речи: „Превише је добра за оваквог дечака.”

Кад би тај кројач могао сад да га види!

Био је успешан берзански посредник и сасвим обузет световним задовољствима. Кад није био у канцеларији, проводио је време на бучним местима с полуголим женама, гласном музиком и потоцима алкохола. Ипак, сва та забава која је требало да му одврати пажњу с тешких сећања, никад није успела да испуни празнину која се налазила у њему. Сваке ноћи, након што би се врата кабареа затворила, Ричард је постајао свестан оне исте чежње у себи за нечим већим, нечим суштински значајнијим.

То вече, док је змиркао под јарким светлима која су сијала с позорнице кабареа, сетио се својих борби у вези с Богом још из најранијег периода свог живота. Вурмбрандови су били Јевреји, али њихова вера није била део њиховог свакодневног живота. Његова породица је избегавала синагогу и није светковала шабат. Штавише, чак ни Ричардов прелазак из детињства у младост

ПОГЛАВЉЕ 1

није био обележен традиционалном јеврејском церемонијом – бар мицвом. Као млад тинејџер, мучио се да помири религију са страдањем које је видео око себе, а годинама касније нашао се у потрази за одговорима на службама у синагоги. Тамо је видео човека који се молио за своју болесну ћерку, вапећи Богу да је излечи. Али, она је сутрадан умрла.

„Какав то Бог може да одбије тако очајничку молитву?“, питао је Ричард рабина који није имао одговор. С обзиром на толико много људи у овом свету који су умирали од глади, Ричард није могао да верује у Бога који ћути, а још мање да Га слави или да Му служи.

Нежан додир вратио је Ричарда у садашњи тренутак. Плесачица у црвеној хаљини прешла је руком преко набора на реверу његовог одела, очигледно дивећи се његовом квалитету. Очи су јој тињале ватреним сјајем, а румене усне се развукле у заводљив осмех. И Ричард се осмехнуо те у једном гутљају испио своје пиће до краја. Ноћас му је та жена пружала све задовољство које је желео.

Устао је, узео плесачицу за руку и извео је из кабареа на свеж ноћни ваздух Малог Париза истока – Букурешта.

2

Био је почетак 1930-их. Сабина Остер је окренула главу ка топлој париском сунцу чији су зраци истицали нежне црте њеног лица и грејали јој густу, тамну косу. Последњи сат предавања тог дана најзад се завршио и имала је среће да нађе место у препуном кафићу. Непрестано су јој се по глави вртеле мисли о новостеченој независности.

Сабина није била једина жена која је нашла слободу на студијама хемије, физике и математике на чувеној париској Сорбони. Четрдесет година раније, жена по имену Марија Склодовска, такође је студирала на том универзитету пре него што је упознала научника Пјера Кирија и удала се за њега, те је напослетку постала и део елитног наставног особља те установе. Можда ће и Сабина, попут Марије Кири, добити Нобелову награду за свој рад. Те славне дворане дале су свету безброј бриљантних учених људи... тако да су данас овој седамнаестогодишњакињи били могући и ученост и удварање колега.

Сабинино детињство у румунском универзитетском граду Черновцима било је скромно, али срећно и испуњено. Окружена старијом и млађом браћом и сестрама, те богатом јеврејском културом, ретко јој је недостајало нешто од основних животних потрепштина. Али ортодоксно јеврејско васпитавање којег су се држали њени родитељи било је строго и она се гушила под крутим забранама које су је окруживале попут живе оgrade.

ПОГЛАВЉЕ 2

Сада је први пут у животу била сама, неспутана и слободна. Утонула је у своју столицу сањарећи о великом догађају који је био планиран за то вече.

Сабинина мала стопала клизнула су у пар уских црних ципела с високим потпетицама. Сат на зиду одбројавао је секунде пре него што ће се огласити звоно и њен пратилац ће је повести на први састанак у животу.

Закикотала се при помисли на то како би њена старија браћа реаговала да су била ту и угледала њеног згодног дечка на вратима. Куда ће је млади господин одвести? О чему ће разговарати? Хватајући дах, покушавала је да избаци из ума алармантну мисао која јој се наметнула. *Шта ако љокуша да је узме за руку?* Врелина јој се ширила грудима, до врата и преко образа.

Сабинин удварач је стигао тачно на време и заиста је био прави господин. Загрлила је цимерку и изашла напоље да се с њим поздрави. Први пут у животу није морала да се повинује строгим родитељским правилима.

После вечере, младић ју је извео из претрпаног ресторана на улицу од калдрме обасјану месечином. Вечера је била укусна, а Сабина је била одушевљена тиме што је разговор међу њима текао тако лако. До сада је ово вече превазишло сва њена очекивања.

Младић је прешао руком преко њеног длана и испреплитао прсте с њенима. Шетали су париским улицама, прошли поред Луксембуршког врта и новоизграђеног Института за уметност и археологију (*Institut d'Art et d'Archéologie*) с чудовишним фигурама у месопотамском стилу где су студенти историје уметности и археологије долазили на предавања. Пар се упутио

према недавно отвореном међународном студентском дому где је живела Сабина, дивећи се томе како је универзитетски град врвео од активности студената чији се број утростручио од завршетка Првог светског рата.

Како се вече ближило крају, Сабина се окренула да захвали свом пратиоцу. Кад су им се очи среле, она се изненада укочила и од изненађења тргнула главу уназад. Младић се нагнуо да је пољуби.

Спотакла се о камени зид и подигла руке у знак протеста. Њени родитељи то никад не би одобрили. Пожурила је да објасни како је васпитавана и да су јој још у детињству усађена одређена морална ограничења.

Момак се насмејао. „Ако верујеш у Бога“, нагласио је, „зар не би рекла да је Он створио и руке и усне?“

Сабина је поцрвенела. Није знала како на то да одговори.

„Ако могу да те држим за руку“, наставио је, „зашто је погрешно да ти дотакнем усне?“

Примакао се ближе, клизећи рукама око њеног танког струка и повлачећи њено тело ка свом. Сабина се борила да нађе речи, да му некако одговори.

„И зашто не би било у реду да те загрлим?“, инсистирао је.

Била је свесна његовог тела, само неколико центиметара удаљеног од свог.

У учионици, Сабина би можда могла да се супротстави његовој логици рационалним одговорима. Али ту, с главом у облацима и привлачношћу која је бујала у њој, није могла да смисли прикладан одговор. И ко ће јој судити? Од родитеља ју је делило две хиљаде километара; можда баш овако изгледа слобода.

Подлегла је његовим аргументима, а онда и његовом преимућству. Очи су јој се рашириле кад јој је руком обухватио браду и притиснуо усне на њене.

ПОГЛАВЉЕ 2

Недељама и месецима, који су уследили, Сабина је уживала у безбрижном париском животу. Прошли су дани моралности, чистоте и родитељских осуда, као и сва она усиљеност и ограничења која су важила у Румунији. Радосно је жртвовала своја некадашња уверења и принела их на олтар париског задовољства. Њено тело је било само њено и она га је без ограничења понудила свом момку.

Уосталом, размишљала је, атеиста је слободан да ради шта год хоће.

3

Након две безбрижне године, Сабина је отишла кући у Букурешт на летњи распуст. Провела га је с породицом и осталом родбином, али је сакрила од њих свој новооткривени слободан начин живота.

Једног дана ју је ујак, учијем је друштву увек уживала, позвао на вожњу до једног пријатеља. Док се аутомобил приближавао кући, Сабина је подигла поглед и на балкону угледала младића. Кад га је боље погледала приметила је колико је раздражен; био је лицем окренут према њој и видела је да је намргођен. Готово је могла да осети његов гнев па је размишљала о томе да ли је уопште мудро излазити из возила.

Кад је младић скренуо поглед на Сабининог ујака, црте лица су му се смекшале и он им је махнуо. Неколико тренутака касније био је на улазним вратима и поздрављао их. Ујак је представио своју младу нећакињу Ричарду Вурмбранду, згодном момку колико су то били и они које је познавала у Паризу. Дивећи се његовој висини и држању осетила је благу навалу емоција.

Ричард их је увео у предњу собу и љубазно их позвао да седну. Био је постиђен што је на своју лепу гошћу оставио негативан први утисак, па је објаснио: „Мама ме тера да се оженим. Чак је изабрала и девојку, наследницу која има породичну фирму, две куће и милион у миразу.”

„То звучи прилично добро”, рекла је Сабина.

ПОГЛАВЉЕ 3

„Неспорно”, одговорио је он смејући се, „и дефинитивно ми не смета да имам фирму и наслеђе, али девојка ми се уопште не свиђа. Моја мајка мисли да је то најбољи начин да сви будемо богати.” Погледао је у Сабину и помало провокативно се насмешио. „А онда сам изашао на балкон и угледао тебе.”

Није очекивала такву искреност, али била је заинтригирана.

„А онда сам помислио, кад бих могао да имам девојку као што си ти, не би ме уопште било брига за новац”, закључио је.

Након тог првог разговора, Ричард и Сабина су ушли у вихор удварања и провели су сваки расположив тренутак њеног распуста заједно. Било јој је драго кад је чула да је Ричард берзански посредник у успону и да добро зарађује. У сваком случају није му сметало да троши новац на Сабину. Свако вече су излазили у ноћне клубове и позоришта, на забаве и у барове, у казина и кабарее.

Што су више излазили, Сабини су момци из Париза мање значили, посебно кад је открила да она и Ричард не деле само мноштво заједничких интересовања и искустава, већ и да су обоје Јевреји који су напустили своју религију зарад богатства, луксуза и задовољства.

Ипак, једне ноћи, Ричард је изненадио Сабину отрежњујућим коментаром.

„Ја нисам лака особа”, рекао је, пијуцкајући тамни напиток. „Много ћеш патити са мном.”

Можда. Али Сабина се заљубила у њега. И, ако ће патња бити део њихове будућности, била је сигурна да ће бити и довољно задовољства да то надокнади.

4

Сабина се никада није вратила у Париз. Нашла је бољи живот с Ричардом у Букурешту и убрзо је добила посао у локалној агенцији за осигурање. Наставили су да се забављају све до 23. октобра 1936, кад су се венчали у кући рабина. Новопечени брачни пар је стајао под традиционалним јеврејским венчаним балдахином, или хупом, и здробили су под својим ногама чашу за вино као подсетник на вавилонско пљачкање Јерусалима 586. године пре Христа. Верска симболика је мало значила овом атеистичком пару, али су радо обавили обред да умире своје родитеље.

Што се Ричарда и Сабине тиче, рађање деце није долазило у обзир. Нису могли да допусте да било шта, посебно малишани, оптерети њихов спокојан живот. Њихов циљ је био једноставан и достижан: тражиће задовољство где год могу да га нађу.

Ричард је био женскоарош и та је навика тешко умирала, чак и након женидбе. Без моралног кодекса на који су могли да се ослоне, Сабина је често скретала поглед на другу страну кад су очи и срце њеног мужа лутали ка другим женама. Лагање и препуштање задовољствима постали су рутински пороци за обоје. Ипак, упркос Ричардовој индискрецији, он и његова млада невеста провели су прве дане брака у безбрижним теревенкама.

Већи део те прве године младенци су уживали у срећи. Међутим, све то се променило кад је Ричарда сустигао његов немаран начин живота. Почело је као досадан, упоран кашаљ који је неко време успевао да игнорише, али на крају је попустио пред упорним молбама своје жене и заказао преглед код лекара.

Тог дана, кад се вратио кући с прегледа, његове иначе одлучне црте лица нису више биле тако изражајне и био је ужасно блед.

Тридесетих година прошлог века туберкулоза је била смртна пресуда. Била је то једна од најтежих здравствених криза у свету, а болест се раширила Европом застрашујућом брзином. Лекари су се свим силама борили да нађу лек, али ће проћи још скоро цела деценија пре него што ће бити развијена вакцина против туберкулозе која ће се рутински примењивати.

Прекомерна употреба алкохола толико је ослабила Ричардов имуни систем да је постао подложен бацилу туберкулозе који му је напао респираторни систем. Претећа сенка на плућима убрзо се проширила изазивајући ноћно знојење, високу температуру и дрхтавицу које су пустошиле његово оронуло тело. Плућа су му се пунила течностима и мучила се да пренесу кисеоник до мозга због чега је почео да искашљава крв. Укратко, Сабинин двадесет седмогодишњи муж ускоро ће се удавити у сопственим течностима.

Ричардова једина опција била је да се пресели у изоловани санаторијум, дубоко у Карпатским планинама, где ће моћи да удише свеж ваздух и да седи под ултравиолетним лампама. Уз потпуно мировање у постељи и довољно одмора могао би да се опорави. Али прогнозе нису биле добре. Имао је педесет посто шансе да преживи.

Сабина је оплакивала смртну казну свог младог мужа. Њихов брак се показао срећним, али Ричардова дијагноза је постала неподношљиво бreme. Први пут у свом односу, мисли

су им се окренуле ка будућности и вероватноћи која им није давала мира: да ће Сабина остати удовица.

Кад је Ричард сео на воз и преко зелених брда која су се као благи таласи простирала румунским крајоликом отпутовао у санаторијум, Сабина је отишла да живи с његовом мајком. Сваке две недеље је ишла на дуг пут у посету болесном мужу, али чак ни то што је била с њим није могло да је утеши и често је плакала све док не заспи. За Ричардом су плакале и многе друге жене, укључујући његову мајку, па чак и неке даме које је некад завео.

Међутим, њему је спокој санаторијума пружио предак који му је недостајао у Букурешту. „Први пут у животу се одмарам”, рекао је својој жени.

Али тишина планина га је такође натерала да се суочи с прошлошћу – почевши од безбројних сати које је улудо потрошио у баровима, позориштима и ноћним клубовима, па све до многих људи које је повредио.

У његов ум надирали су таласи болних сећања и сваки га је мучио колико и туберкулоза. Могао је да види лица пословних сарадника које је преварио и да чује лажи које је изговорио, тако јасно као када их је изустио први пут. Планински ваздух је изнео на површину сваку мисао, реч, дело и грех. *Враћају ми се као сцене из мучне њредштаве*, помислио је. Ричард је протраћио своју младост на клеветање, ругање и обмањивање других – а за шта све то? Пред њим се сад простирао пејзаж његовог живота – пустиња глупости. Живео је за себе и сада ће умрети сам.

Иронија његове изолације на том забаченом месту чинила се заслуженом. Ускоро се, кад је то најмање очекивао, појавила прва молитва Богу тврдоглавог атеисте. Иако га је тело издало, његова душа се спремила да издахом излије молитву Богу у ког није веровао.

5

Ричардово детињство је било тешко и он се окренуо књигама како би на неки начин ублажио ту патњу. До свог десетог рођендана прочитао је све од литературе која се налазила у кући. Посебно се поистовећивао с Волтером, француским верским скептиком којем се дивио. Упркос својим годинама, и Ричард је постајао скептик. Ако је свемогући Бог требало да буде пун љубави и добар, размишљао је, зашто је дозволио да му отац умре?

Једном, док је био на католичкој служби, пришао је богато украшеном кипу Девике Марије и одлучио да се придружи људима око себе који су јој се молили.

„Здраво, Маријо, милости пуна”, почео је, али те речи нису могле да испуне унутрашњу празнину. Прекинуо је молитву, погледао у Маријин кип и рекао: „Заиста си попут камена. Толико ти се људи моли, а ти ништа.” Ако Девица Марија није могла да надахне његову веру у Бога, није то могла ни католичка миса која је у потпуности држана на латинском. Мучио се да разуме оно што је читано, као и молитве, и запињао на речима хвалоспева:

Domine Deus, Rex caelestis
Deus Pater Omnipotens.
Domine Fili unigenite Jesu Christe.
Domine Deus, Agnus Dei,
Filius Patris.

ВУРМБРАНДОВИ

*(Господе Боже, Царе небески,
Боже Оче Свемогући.
Господе Сине јединородни, Исусе Христѐ,
Господе Боже, Јаїње Божије,
Сине Оче.)*

Ричард је био потпуно разочаран Римокатоличком црквом, а ништа више га није импресионирао ни Православна. До свог тинејџерског узраста Ричард Вурмбранд је био окорели атеиста. Није хтео да има ништа с црквом. За Јеврејина је антисемитизам Православне цркве било немогуће оправдати. Чинило се да се религија превише бави традицијом и илузијама да би имала било какав значај за његов живот.

У Старом завету, Јахве је избавио Израелце из ропства у Египту и чак им је обезбедио мјану, хлеб сличан обландама, да имају шта да једу у пустињи. Али у Румунији није било хлеба. Ричард је знао шта је то глад, познавао је тај осећај гризућег бола испод ребара. Вурмбрандови једва да су имали новца, а оно мало прихода што је његова породица могла да оствари одлазило је на пуко преживљавање.

Одбацивање свемогућег Бога, који је пун љубави према свему што је створио, одвело је Ричарда у бесмислени материјализам у којем изван природног, опипљивог света није постојало ништа друго. Избегавао је све идеје о натприродном и стално је размишљао о тајнама које није могао да објасни. Да ли су људи нешто више од атома и минерала? Шта се догађа након смрти? Да ли постоји нешто такво као што је душа? Ричард више није у то веровао. А ипак, прогонила га је очева смрт и мада је његов ум одбацио појам Бога, његово срце се и даље надало да Он постоји.

Ричард је зими често лутао међу залеђеним хумкама на гробљима Букурешта. Дивио се блиставим надгробним споменицима и размишљао о томе како ће и он једног дана

бити мртав. По његовом гробу ће падати снег док ће се живи смејати, грлити и уживати у животу без њега. Он више неће постојати, и после кратког времена нико га се више неће ни сећати. *Па каква је онда корист од било чега?*, питао се. Иако је био убеђен да нема живота после смрти – као што нема ни Бога – често је желео да је другачије. Зар не би требало да постоји разлог за његово постојање у универзуму?

Атеизам се допадао Ричарду, и тада је као четрнаестогодишњак гутао сву литературу која је порицала постојање Бога. Посебно су га фасцинирала дела филозофа из деветнаестог века, Карла Маркса, који га је убедио да је и сам појам Бога токсичан за људски ум. Уосталом, Ричард је тражио чињенице, а не фикцију. Желео је да сазна истину о свету, а не митолошке изуме заогрнуте плаштом религије. Карл Маркс је једном рекао: „[Религија] је **опијум** за народ”,¹ и Ричард се с тим слагао.

Уз свој оштар ум, проицљивост и невероватан таленат за учење страних језика, Ричард је ускоро постао активан члан Омладинског комунистичког покрета. У жељи да унапреди своје образовање, отпутовао је у Москву да студира марксизам. Пошто је течно говорио девет језика, није имао проблема да се снађе у руској култури и до повратка у Румунију већ је био агент Коминтерне, одлучан да ради на рушењу буржоазије и успостављању међународне Совјетске републике.

Комунизам је обећавао решење за сиромаштво које је Ричард искусио током детињства и које је видео широм Румуније. Идеја заједничког власништва над имовином и поседима привлачила је младог атеисту. Такође је жудео за другарством истомишљеника – за заједништвом које никада није искусио у цркви. Коначно је пронашао ствар за коју се вредело борити и јединство које је вредело славити. Сву своју енергију усмерио је на рушење корумпиране румунске владе која је припадала

¹ Karl Marx and Friedrich Engels, *On Religion* (Mineola, NY: Dover, 2008), 42.

вишој класи, с надом да ће комунистичка партија једног дана поново успоставити правичност у његовој земљи.

Али ускоро је Ричард открио да постоји проблем. Иако је сматрао да је програм његове левичарске политике узбудљив, и даље га је привлачио појам Бога. Ретко је пролазио поред цркве, а да не застане да послуша проповед. Одсуство земаљског оца створило је дубоку чежњу у Ричардовој души за небеским Оцем чије би срце такође могло да куца за њега. Чак ни марксизам, који је стављао акценат на заједницу, није могао да утоли ту чежњу.

Сада, у изолованом санаторијуму, Ричард је изговорио своју прву неодлучну молитву. „Боже, ја сам потпуно сигуран да не постојиш”, прошапутао је. „Али ако, неким случајем, ипак постојиш, није **моја** дужност да верујем у **Тебе**, него си **Ти** тај који треба да се открије **мени**.”

Како се испоставило, Ричард није био једини који се у том часу молио у брдовитом сеоском пределу Румуније. Високо у планинама, у селу изолованом колико и санаторијум, остарели немачки столар по имену Кристијан Волфкес (*Christian Wölfkes*) провео је целу ноћ на коленима у молитви. Годинама су он и његова жена тражили од Бога прилику да приведу једног Јеврејина спасоносном познању Исуса Христа. Сатима је тај пар изливао срца пред својим Створитељем, молећи се над својом Библијом и посредујући у сузама за спасење Јеврејина ког никад нису срели.

„Боже мој”, молио се Кристијан наглас, „служио сам Ти на земљи и волео бих да примим своју плату и на земљи као што ћу је примити на небу. Допусти да моја плата буде да не умрем пре него што доведем једног Јеврејина Христу, јер Исус је био

ПОГЛАВЉЕ 5

из јеврејског народа.” Уздахнуо је. „Али ја сам сиромашан, стар и болестан. Не могу да ходам наоколо и тражим неког Јеврејина. У мом селу нема ниједног. Молим Те, доведи га у моје село, а ја ћу дати све од себе да га доведем Христу.”

Ричард је био замишљен кад га је Сабина следећи пут посетила у санаторијуму.

„Размишљао сам о прошлости”, рекао јој је. „О свим људима које сам повредио... О мајци. О свим девојкама за које ни не знаш.” Дубоко је удахнуо и признао: „Целог живота сам мислио само на себе.”

„Не брини због тога”, рекла је Сабина одбацујући то. „Ни мој живот није био много другачији. Били смо млади; многи тако поступају у младости.”

Сабина је покушала да га развесели причама о томе како ће се проводити кад се врати у Букурешт. Али дубоко у себи, Ричард се питао да ли ће се вратити на пут с којег је отишао. Његово интензивно испитивање сопствене душе довело је до неочекиваног исхода који његова жена није могла да разуме. Греси његовог пређашњег живота изгледали су му мање привлачно него што су то били онда кад их је чинио. Некако је његово сладострашће изгубило своју сласт. Схватио је да није било никакве вредности у бесмисленом трчању за женама и посећивању ноћних клубова.

Како се Ричардово здравље побољшавало, тако је и његова душа постајала здравија. Сабинино завођење није успело да изазове реакцију коју је очекивала. Али када је видела необичну, нову

књигу коју је Ричард читао, била је ужаснута. Хришћанска Библија! Њен муж, Јеврејин, атеиста, у ствари је читао Нови завет који му је позајмио други пацијент.

Одрастајући у традиционалном јеврејском дому Сабина није смела ни да изговори име Исуса Христа под кровом свог оца. Кад су пролазили поред хришћанске цркве, родитељи су њој и њеној браћи и сестрама говорили да гледају на другу страну. А зашто и не би? После свих прогона које су хришћани извршили над јеврејским народом и после свих понижења која су им нанели, огорчење Сабинине породице било је разумљиво. Јеврејска историја је била окупана крвљу пролиреном од руку Христових следбеника, а да и не спомињемо присилна крштења и католичке мисе. Чак се сетила да је читала о Јеврејима који су одлучили да убију своју децу, а затим да почине самоубиство како би избегли прелазак на хришћанство и оскрнављење.

Сабина није могла да заборави како се као дете, када се враћала кући из школе, плашила да скрене иза угла улице на којем су често стајале две старије девојчице. „Прљава, мала Јеврејка!”, викале су. Смејале су се, чупале је за косу и вукле за танке, сићушне руке.

Најснажније антисемитске организације биле су хришћанске: Православна црква, Лутеранска и Национална хришћанска одбрамбена лига, чија је основна сврха, како се чини, била пребијање јеврејских студената и уништавање јеврејских трговина. Ако је то било хришћанство, Сабина није желела да има ништа с тим.

И сада, док је слушала како њен муж описује Исуса ког је срео у Новом завету, није могла да сакрије шок и ужаснутост које је осећала. Хришћанство је упрљало историју, а сада је угрожавало и њен брак. Раније су се договорили да неће имати деце. Али њен муж је сада непрестано причао о томе како да васпитавају децу према моралним начелима. Све је упропастио.

ПОГЛАВЉЕ 5

Ричард је почео да чита и другу чудну литературу. Дао је Сабини књигу коју је добио од другог пацијента, а која је говорила о хришћанима који су волели Јевреје, толико да су дали и живот да им помогну. „Ради се о браћи Ратисбон”, рекао је. „Они су основали монашки ред за преобраћење Јевреја.”

Разочарано је скренула поглед у страну док је слушала Ричарда како описује те хришћане из неких прошлих времена који су служили Јеврејима.

„Људи су се молили за мене, док сам ја траћио свој живот”, рекао је.

Недеље Ричардовог опоравка претвориле су се у месеце и његова плућа су довољно зацелила да је могао да напусти санаторијум и повуче се у мирно село у оближњим планинама да настави с опоравком.

Једно слеподне, док су он и Сабина тумарали калдрмисаним улицама, наишли су на немоћног старца који их је позвао у свој дом. Звао се Кристијан Волфкес. Кад је сазнао да је Ричард Јеврејин, очи су му се испуниле сузама. „Молио сам Бога да ми укаже милост пред крај живота”, рекао је, хватајући Ричарда за руку својим жуљевитим прстима. „Пошто је Христос био из јеврејског народа, желео сам да Му доведем једног Јеврејина. Али како их овде нема, а ја не могу да напустим село, знао сам да Бог мора да ми га пошаље. И ево те! Одговор на моју молитву!”

Ричард је помислио на браћу Ратисбон и, док су се растајали, Кристијан му је дао стару, искрзану Библију, похабану дугогодишњом употребом. Док је Ричард листао њене странице умрљане сузама, Кристијан је додао: „Моја жена и ја смо се сатима молили над том књигом, тражили смо од Бога твоје обраћење.”

ВУРМБРАНДОВИ

Ричард је осетио необичну топлину око срца због великодушности свог новог пријатеља, али није то исто могао да каже и за Сабину. Заправо је била скрхана. Њен поглед је јасно говорио да се осећала изданом.

6

Наредних дана и недеља Ричард је пажљиво читао Кристијанову Библију. Сваки дан је проводио на софи у својој малој колиби, задубљен у приче из Новог завета. Кад је био млађи, читао је Библију необавезно, углавном из радозналости. Читао је о Павлу који је био затворен због своје вере, али је ипак рекао: „Јер се не стидим јеванђеља Христовог; јер је сила Божија на спасење свакоме који верује, а најпре Јеврејину и Грку” (Римљанима 1,16). Ричард се питао да ли би то могло да буде истина. Исус Христос је понудио спасење **прво Јеврејима?**

Свака реч Новог завета будила је у њему жељу да настави да чита. Чинило се да су чак и знакови интерпункције између речи пламтели истином коју никад пре није приметио. Хришћанство је у њему побудило интересовање још кад је био дете, али сада му је упропастило жељу за задовољствима из прошлости. Изучавао је Исусове приче и размишљао о Његовим задивљујућим речима: „А ја вам кажем: љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који на вас мрзе и молите се Богу за оне који вас гоне; Да budete синови Оца свог који је на небесима” (Матеј 5,44-45). Јевреји су били прогоњени вековима. Да ли је заиста могао да опрости онима који су му нанели зло и мрзели га? Наставио је да чита баш као да му је живот зависио од тога.

Ускоро му је Исус постао стваран колико и жена која му је доносила оброке. Сваке ноћи је тонуо у сан желећи да сазна још више о Њему. У њему је беснео рат. Срце га је вукло

Богу, али његов ум је скупљао аргументе против Њега. „Мене никад нећеш имати за ученика”, молио се. „Ја желим новац. Путовања. Задовољство. Довољно сам патио.” Стиснуо је песнице. „Твој пут је пут крста, па чак и ако је то пут истине, нећу њиме да идем.”

У његовом уму се појавио одговор, више сличан молби, прекидајући му мисли. *Пођи мојим љуштем! Не љлаши се крста! Оћкрићеш да је то највећа радост која љосћоји.*

Ричард је заплакао на замисао о проналажењу радости. Пожуду је познавао, али радост је био нов и непознат осећај. Да ли би Исус могао да му опрости ранији начин живота, тако упрљан грехом и себичношћу? Да ли је Христос могао да замени Ричардову кривицу за благодат? Његовом срцу Исус се обратио речима: „Ходите к мени сви који сте уморни и натоварени, и ја ћу вас одморити” (Матеј 11,28). Ричарду је био потребан одмор. Зато је и побегао у санаторијум. Али одмор који је Исус обећао био је више од физичког; био је духовни.

Сетио се старе кинеске приче о уморном човеку који је с муком пешачио на неподношљивој припеци. Сео је да се одмори у хладовини високог храста и рекао: „Каква срећна случајност што сам те нашао!”

Храст је одговорио: „Није случајност. Чекам те већ четири стотине година.”

Ричарду су се изненада отвориле очи. Пут ка спасењу био је јасан. Исус Христос га је чекао – чекао га је да га научи како да се одмори у Његовој љубави. Можда је чак и туберкулоза била део Божијег плана да га извуче из врелине света и покрије га сеном крста.

Ту на лицу места, у старој, скромној колиби смештеној у Карпатским планинама, Ричард је пригрлио љубав Исуса Христа, љубав која је одбијала да га пусти.

„Боже”, молио се, „ја сам био атеиста. Сада ми, молим Те, допусти да одем у Русију да радим као мисионар међу

ПОГЛАВЉЕ 6

атеистима и нећу се жалити ако после будем морао да проведем цео живот у затвору.”

Већ и сам звук спомињања Исусовог забрањеног имена разбеснео би Сабину. Промена која је тако брзо наступила у Ричардовом животу била јој је неприхватљива. Удала се за атеисту, а не за хришћанина.

„Мени Он није потребан!”, упорно је наваљивала. „Ни **теби** није потребан. За нас то није природно.” Ударила је ногом о дрвене даске пода колибе. „Ми смо **Јевреји!** То је потпуно другачији начин живота.” Али није могла да порекне промену која се догодила у њеном мужу. Вера у Исуса Христа потпуно га је преобразила. „Радије ћу умрети него да гледам како постајеш хришћанин!”, излетело јој је.

Дала је Ричарду ултиматум. Ако мора да има религију, онда би могао да практикује своју, јеврејску. Али када је споменуто жељу да се крсти, Сабина је умало изгубила разум. Крштење уопште није долазило у обзир, ни као опција. Нема говора!

Неко време се чинило да ова нагодба функционише. Ричард је ишао у синагогу и без имало ентузијазма учествовао у обредима. Али чак је и тамо углавном говорио о Исусу. Једном приликом, кад су се вратили кући у Букурешт, убедио је Сабину да завире у цркву. Уплашена, али радознала, пошла је за мужем кроз тешка дрвена улазна врата и прешла преко прага. Чврсто се држала за задњи део његовог капута и посматрала зидове украшене разнобојним сликама светаца. Били су то хришћански свеци. Ричард јој је скренуо пажњу на сваког од њих, подсећајући је да су половина њих били Јевреји, укључујући Исуса и Његову мајку.

Кад су се Сабинине очи привикле на слабо осветљен простор главног брода цркве, погледом је претражила засвођени плафон

док јој је Ричард тумачио значење Десет заповести. Сетила се како је њен отац сматрао драгоценим те заповести записане у јеврејској Мојсијевој књизи. Ричард јој је објаснио да су хришћани пригрлили књиге Старог завета, као што је јеврејска збирка Псалама цара Давида. У ствари је цео Стари завет – јеврејска света књига – садржао бројна пророчанства о доласку Месије, Исуса Христа.

„Чињеница је”, рекао је Ричард, „да је хришћанска религија она иста наша јеврејска вера, али отворена за све друге народе на земљи.” Окренувши се ка Сабини, упитао ју је: „Ко је омогућио да се јеврејске вредности, морална начела и мудрост рашире по целом свету? Захваљујући коме је досегнуто толико много стотина милиона људи током две хиљаде година?”

Сабина је слушала док је њен муж говорио све живље и све брже.

„Само је Христос то могао да учини”, наставио је. „Због Његовог дела, света јеврејска књига је преведена с хебрејског на хиљаде других језика.” Глас му се повисио од узбуђења. „И сада Библију могу да читају неуди сељаци као и најбриљантнији научници света попут Пастера и Ајнштајна.”

Али шта је са злом које су хришћани нанели Јеврејима? Зар нису сами Исусови следбеници најјачи доказ против хришћанства? Сабина је недељама размишљала о овим питањима. Могла је на изванредан начин да саосећа и поистовети се с Гандијем који је једном рекао: „Свиђа ми се ваш Христос, али не свиђају ми се ваши хришћани.”¹ Можда би могла да прихвати Христа без хришћанства?

Ричард је одмахнуо главом. „Не можеш да прихватиш Исуса, а да притом не прихватиш и Његове ученике. Он их неће оставити да би дошао теби. И не можеш да прихватиш

¹ Mahatma Gandhi, цитат из књиге: *Christianity in the Crosshairs: Real Life Solutions Discovered in the Line of Fire*, Bill Wilson (Shippensburg, PA: Destiny Image, 2004), 74.

ПОГЛАВЉЕ 6

ученике, а да не назовеш пријатељем чак и Јуду, као што је Исус учинио.”

Сабина је знала да Ричард жели да његова жена дели његово одушевљење због новооткривене вере. Стрпљиво јој је објаснио лепоту Јеванђеља и позива на праштање другима на исти начин на који је Бог опростио њему. Кад је Сабина најзад пристала да прочита Нови завет, Ричардово лице је засјало од радости. Свануо је нови дан за Вурмбрандове. Сабина је чак открила да се диви Спаситељу свог мужа; штавише, да је почела да Га воли.

Сабинини интелектуални приговори хришћанској вери били су превазиђени, али њене емоционалне везе с јудаизмом и спомен на хиљаде година прогона Јевреја и даље су били дубоко укореењени у њеној души.

Он је у љраву, шапутао јој је ум. Али ватрена мржња према хришћанима наставила је да бесни у њој.

Једне ноћи, Ричард се вратио кући с молитвеног састанка у англиканској мисији за помоћ Јеврејима. Пожурио је својој жени, обухватио јој руке и с великим узбуђењем објавио да је своје срце јавно предао Христу. Следећи корак било је крштење.

Било је то више него што је Сабина могла да поднесе. Замислила је разочарање које ће се видети на лицима њених родитеља кад буду сазнали. Није јој било дозвољено ни да гледа у хришћанску цркву, а камоли да свом мужу да благослов да буде крштен у њој. Обично јака и отпорна на све, Сабина није могла више да издржи. Почела је да плаче, бацила кухињску крпу на радну плочу и закључала се у спаваћу собу. Сатима је остала у кревету јецајући. Ако је Ричард могао да донесе тако ужасну одлуку, онда може и она.

Одлучила је: на дан Ричардовог крштења, она ће се убити.

7

Била је 1938. година и дошао је дан Ричардовог крштења. Отишао је на железничку станицу јер је служба требало да се одржи у суседном граду. Сабина је очекивала да га неће бити сатима, довољно дуго да она спроведе у дело своје планове. У очајању је затворила врата резом и бацила се на под. Њено тело, исцрпљено од плача, неће морати да пати још дуго.

„Исусе, не могу да дођем Теби!”, нарицала је. „И не желим да Ричард буде Твој. Не могу више да издржим!”

Самоубиство је било њен последњи аргумент. Размишљала је о животу који су она и Ричард могли да имају – статус, успех и богатство. Хришћанство је, како га је она разумела, био позив на смрт, а не на живот. Према томе, ако није могла да има живот какав је желела, онда је смрт била пожељнија. Кад Ричард дође кући, наћи ће њено тело и најзад ће схватити колико је његова вера била разорна. Сећаће се дана свог крштења с тугом у срцу. Сабина се склупчала у углу собе и размотрила опције које је имала.

Сатима је размишљала о томе како би било умрети. Уздала се у реалност коју су обећавали атеизам и комунизам: смрт је коначан завршетак живота, крај постојања, а загробни живот је био само мит који су раширили сиромашни надајући се да постоји неко боље постојање у будућности. Сабина је, усталом, сачињена само од минерала и атома. Кад удахне последњи дах, биће сахрањена и једноставно ће се распасти.

Али шта ако је Ричард у праву? Шта ако последњи пут склопи очи и затим их отвори у новој стварности, горој од оне у којој тренутно живи? Њен муж је веровао у појам пакла, вечну одвојеност од Бога припремљену за оне који нису прихватили Христову љубав. Помисао на патњу у вечној ватри, узнемирила ју је колико и она о Ричардовој боли у срцу кад открије њено тело. Хоће ли наћи другу жену, хришћанку, која ће увек ићи с њим у цркву? Да ли ће васпитавати своју децу у хришћанској вери?

Што је више размишљала, постајала је мирнија. Смрт јој је сада изгледала као превелик ризик, превише би тога ставила на коцку. Можда постоји други начин. У њеном срцу је почела да се одвија невољна, али постепена промена. Живот који је била тако спремна да прекине то јутро почео је да се враћа у њу. Ако је Бог заиста постојао, можда је и њу волео.

Сабина се прибрала, устала с пода и поправила хаљину. Очију отечених од плача, кришом је погледала на сат. Ако požури, могла би да стигне на железничку станицу на време да поздрави свог, тек крштеног мужа.

Знала је да је у хришћанској традицији крштење тачка без повратка. Био је то симбол спасења – умирање старом животу и васкрсење у нови (види: Римљанима 6). Сетила се колико је Ричард био узбуђен кад је то јутро изашао из куће, па је убрала букет цвећа и отишла да га сачека.

Вурмбрандови су остали будни до раних јутарњих сати разговарајући о догађајима од претходног дана. Ричарду се срце сломило кад је сазнао за очај своје жене. Ипак, док је причала, приметио је у њој нешто другачије, нешто што раније није видео. Била је то иста она разлика коју је она видела у њему непосредно пре него што ће отворити своје срце Богу у време њиховог одмора у селу у Карпатским планинама.

Током наредних месеци, онај шапат наде у Сабинином срцу још није у потпуности сазрео. Још увек није била вољна да носи име **хришћанка**. Показивала је све веће интересовање за Бога, али је водила борбу да промени своје навике. Ноћу, кад би затворила очи, размишљала је о умирању себи. Али дању су задовољства из њене прошлости и старог начина живота још увек била жива и свежа. Наставила је да проводи време у баровима и ноћним клубовима, а позориште јој је и даље било занимљивије од проповеди које је слушала у цркви. Имала је тако много ограничења током детињства и младости и није била спремна да се одрекне будућности о којој је сањала. Млада и лепа, ипак ће пронаћи начина да надокнади изгубљено.

Ричард је неко време прихватао њене старе навике, али знала је да то ради само да би јој удовољио. Једне недеље увече предложио је да оду на богослужење. Фрустрирана, Сабина је бризнула у плач и захтевала да уместо тога оду у биоскоп, да погледају неки филм.

„У реду”, рекао је. „Ићи ћемо... јер те волим.”

Ходали су од биоскопа до биоскопа у потрази за савршеним филмом. А онда је, зачудо, Ричард купио карте за највулгарнији, најнеморалнији филм пун световних чежњи и задовољстава који је могао да нађе. Сабина је била запањена. Можда је његова вера ипак била само нова пролазна мода.

Кад се филм завршио, изашли су да прошетају и свратили у оближњи кафе на десерт. Док је довршавала последњи залагај колача, Сабина није могла да верује речима које су изашле из уста њеног мужа.

„Сад иди кући и лези да спаваш”, рекао је. „Ја желим да нађем девојку коју ћу одвести у хотел.”

Од запрепашћења, Сабини се глава нагло тргнула, а очи су јој пламтеле. „Шта си то рекао?”

Ричард је погледао у њене широм отворене очи. „Једноставно је”, рекао је. „Иди кући. Желим да нађем девојку коју ћу одвести у хотел.”

„Како то уопште можеш да кажеш?”, просиктала је, бацивши виљушку.

„Али ти си ме натерала да идемо да гледамо филм”, рекао је Ричард, „и видела си шта је главни јунак урадио. Зашто ја не могу да урадим то исто?”

Сабина се намрштила, али њен муже је наставио. „Ако сутра и прекосутра будемо ишли да гледамо филм сличан томе...” Његове речи су остале неизговорене.

Схватила је на шта циља: зар не би требало да покуша да постане исти као мушкарци у филмовима које су гледали?

„Сваки човек постаје оно што гледа”, објаснио је. „Ако желиш да будем добар муж, пођи понекад са мном у цркву.”

Ричард је доказао своју поенту. Наравно да је Сабина желела да он буде добар муж, али је исто тако знала да би и она могла да буде боља жена. Пре обраћења много пута ју је преварио и прекршио њихов брачни савез. Али његова новооткривена верност Богу довела је и до неочекиване верности њој. Ричард више никад неће спавати с другим женама и Сабина се питала да ли би и она могла да се одрекне свог себичног начина живота. Још увек је било толико много тога у свету што је желела да искуси.

Једне недеље увече, убедила је Ричарда да оду у ноћни клуб у Букурешту. Уместо да оде у цркву, како је обично радио, удовољио је њеним жељама. Око њих су се обавили облаци дима док су погледом претраживали просторију. Ракија и вотка су издашно текле у препуном клубу, колико и непристојни разговори. Парови су јавно водили љубав, а Ричард је ишао за својом женом кроз лавиринт знојних тела. Неки пијани мушкарац је просуо пиће на Сабинине ципеле и она се затетурала уназад, на пар који се налазио иза ње.

Ричард ју је одвео до малог стола за којим су седели њихови пријатељи. Док су разговарали и смејали се, Сабина је полако испијала своје пиће. Разговор је брзо замро и она је изненада схватили да не ужива у забави онолико колико је очекивала. У ствари, уопште није уживала.

„Хајдемо”, викнула је Ричарду у ухо. „Хајдемо одавде!”

„Зашто?”, рекао је Ричард. „Тек смо стигли.” Инсистирао је на томе да би било непристојно отићи тако брзо. Остао је још велик део ноћи у којој су могли да уживају.

Око поноћи Сабина је поново тражила да иду, али Ричард је опет одбио. Сат времена касније питала га је још једном, али он је, као и претходна два пута, нашао изговор да остану.

Сабина је први пут у животу осетила одвратност и гађење на месту на ком се налазила. Цело вече јој није донело нимало задовољства. Ричард је најзад попустио њеном захтеву и извео је напоље кроз претрпану просторију. Отворили су врата и удахнули свеж ноћни ваздух. Високо на небу сијао је месец сјајном светлошћу која је обасјавала ноћ на начин који Сабина никад пре није приметила.

„Ричарде”, рекла је, „идем право у пасторову кућу и натераћу га да ме крсти. Биће то као да сам се окупала након све те прљавштине!”

Ричард се насмејао. „Чекала си све до сада, па можеш и до јутра. Пустите сиротог пастора да спава.”

Нежно је стегнуо Сабину руку и повео је кући, а ноћни клуб је нестајао иза њих.

Ујутро је Ричард одвео своју жену у англиканску мисију у Букурешту да је упозна с пасторима Аденсом и Елисоном. И један и други су Сабини изгледали као да не припадају овом свету. Обојица су се одрекли свега да би следили

Исуса и делили су исту ревност за хришћанство какву је видела у Ричарду. Питала се како су успели да се растану с некадашњим начином живота.

Док је слушала њихове приче, срцем јој се разлила топлина. Отворили су Библију и говорили јој о пунини коју Бог нуди онима који су вољни да Му дођу у вери. Рекли су да Христос не жели један **део** ње, већ њу **сву**. Жели да откупи њену прошлост, са свим жалостима и увредама. Сабина је знала колико је била близу самоубиству и, док су њих двојица говорили, осетила је како се све празнине у њеном животу испуњавају истином.

Објаснили су јој да би присно познавање Исуса могло да ублажи ту неразрешену напетост у њој. Бог може да јој да ново срце – обновљено – и нове жеље. Христос јој нуди да узме сву њену прљавштину и да је замени својом праведношћу. Може да је ослободи смртног стиска којим се држи за ствари овог света и да унесе трајно значење у њен брак.

Сабина је желела да верује у Бога који то може да оствари, у Христа који може да је преобрази и ослободи. Желела је коначно да се поузда у Онога једног и јединог који ће је волети савршено и неисцрпно. Јеванђеље је често иритирало њену осетљиву природу, али сада није могла да игнорише узнемиреност коју је осећала у ноћном клубу. Најзад је могла да види развратност такву каква је била – испразна. Грех је губио своју заводљиву моћ над њом и више није могао да је поседује. Једном заувек, била је спремна да се преда Исусу Христу. Нема више бесмислених световних задовољстава. Нема више ноћних пијанстава. Нема више мисли о самоубиству. Исповедила је веру у Христа и сутрадан је била крштена.

Током наредних месеци, Сабина није могла да сакрије своју срећу. Кома год је могла причала је о својој новооткривеној вери. Живот – и смрт – најзад су имали смисла. Следећи је на реду био потпун прекид с прошлошћу и она се одрекла свог некадашњег начина живота, никад више неће ићи тим путем.

Ричард јој је објаснио да ће ход за Христом бити скуп, чак и опасан. Али она је била вољна да ризикује. На послу, у Букурешту, одвукла је на страну своју најбољу другарицу, Јеврејку, и посведочила јој Јеванђеље. Сабини су очи заискриле док је журила да јој објасни како јој се срце променило. Ипак, што је више причала, њена пријатељица је мање слушала.

Одмакла се од Сабине и одмахнула главом. „Значи, сада сам те потпуно изгубила!”, рекла је плачући.

Те речи су је ујеле, али разумела је приговоре своје пријатељице. И сама је некад била у тој ситуацији, растргана између немогућих правила јудаизма и животворне стварности крста. Али није је било могуће одговорити од сведочења своје вере. Сваке недеље је ишла у цркву с Ричардом и уживала у стицању нових пријатеља с којима је делила слично искуство. Проповеди су је дотакле и надвладале немир који је некад осећала. И Ричард је напредовао у својој вери. Његов однос с Христом постајао је дубљи и активнији. Сабина се дивила његовој страсти и питала се куда би то могло да их одведе.

Једног дана, Ричард се вратио с посла, а његово лице је сијало од одушевљења. Распитивала се за узрок тог узбуђења, али није била спремна за оно што ће чути.

Желео је да буде пастор.

8

Злокобни облаци нацистичке инвазије већ неко време су се скупљали над Румунијом, али 1939. године, кад је земљу на нишан узео Адолф Хитлер, политичка клима је постала неподношљива. Јевреји су били огорчени због напредовања немачког диктатора, а нацију је захватио тако силан страх да га је било могуће опипати. Гласови о прогону постали су главна тема за сваким јеврејским столом, укључујући и онај Вурмбрандових.

Била је то тешка година за доношење детета на свет, али Бог је услишио Ричардове и Сабинине молитве. Иако су некад избегавали и саму помисао на то да имају децу, пар је свог прворођеног сина дочекао раширених руку и дали су му име Михај.

„Црномањаст је на тебе”, рекао је Ричард Сабини, „и прелеп је.” Лицем му се раширио несташан осмех. „Али он само плаче. Кад ће рећи нешто паметно?”

Ричард је пољубио сина и загрлио жену. Вурмбрандови, који су се некад плашили да ће деца само ометати њихов животни стил и сталну потрагу за задовољствима, сада су били величанствено срећни. Пре обраћења, Ричард би се без размишљања развео од Сабине да је омела његов развратан начин живота. Али сада је рођење њиховог сина нагласило велику духовну промену која се догодила у његовом животу и он је прихватио своје одговорности оца.

ВУРМБРАНДОВИ

Неколико месеци касније, у другом делу града, деветоро људи је лежало нижице на поду здања једног православног храма, а својим телима су направили облик крста. Спремали су се за убилачки поход следећег јутра. Међу њима је било неколико младих фанатика, адвокат ког је обучио Гестапо и технички цртач по чијој стратегији ће операција бити вођена. Све су их пажљиво изабрали нацисти из Немачке, Италије и Румуније. На нишану одреда смрти био је Арман Калинеску, нови премијер Румуније који је на функцији био тек шест месеци, али чије се вођство показало проблематичним за Гвоздену гарду.¹ Сада, 20. септембра увече, 1939. године, она се спрема да изврши атентат.

Током нацистичке окупације Румуније, Гвоздена гарда је користила чланове Православне цркве као пионе у својим политичким интригама. Ујутро 21. септембра 1939. године, атентатори су успели да убију премијера Калинескуа, док се возио кроз Букурешт на повратку у палату Котрочени. Његови телохранитељ и возач такође су убијени, а из премијеровог беживотног тела касније је извађено двадесет метака. Временом је Гвоздена гарда довела на власт Хитлеровог штићеника, генерала Јона Антонескуа, и натерала на абдикацију краља Карола II, контроверзног поглавара Румуније, у корист његовог сина Михаја, ког су претворили у марионету док је земљом

¹ Гвоздена гарда је била фашистичка организација у Румунији која је имала друштвени и политички утицај у земљи. Деловала је од 1927. до 1941. Била је антисемитска и стављала је снажан нагласак на национализам. Види: *Encyclopedia Britannica Online*, s.v. „Iron Guard”, страници је приступљено 20. септембра 2017, www.britannica.com/topic/Iron-Guard

заправо владао диктатор Антонеску. Тиме је Гвоздена гарда ставила свој последњи део слагалице на место.

Сада су милитанти у зеленим униформама слободно могли да се обрачунају с онима које су сматрали претњом својој власти. Јевреји, комунисти и протестанти, сви су без разлике упали у њихову замку, а убиства су постала уобичајена појава на улицама Румуније. Гвоздена гарда је оптужила мисију Вурмбрандових у Букурешту за издају, а Ричард је постао жртва свакодневних претњи.

Једне недеље је погледом прешао по окупљенима у заједници и видео групу људи у зеленим униформама како тихо улази у светилиште. Заједница, окренута ка олтару, није била свесна тог упада, али Ричард је видео револвере у њиховим рукама. Ако ће ово бити његова последња проповед, боље би му било да буде добра.

Проповедао је о Исусовим рукама. Описивао их је како бришу сузе жалоснима, узимају децу у наручје и хране гладне. Говорио је о томе како Спаситељеве руке исцељују болесне, како су биле приковане за крст и како су благословиле ученике пре Његовог вазнесења у небо. Затим је направио паузу и подигао поглед с Библије. Гледајући у своју заједницу, загрмео је: „А ви! Шта сте ви урадили својим рукама?” Чланови цркве су у чуду трептали. Држали су у рукама молитвенике. Шта је пастор хтео да каже?

Ричард се мало смирио и наставио своју тираду. „Ви убијате и тучете и мучите невинне људе! И себе називате хришћанима? Очистите руке, грешници!” У задњем делу цркве војници Гвоздене гарде су кипели од беса. Али ако реагују, скренуће пажњу на себе, тако да су остали да стоје с оружјем у рукама док је Ричард завршавао проповед.

Када су скоро сви чланови заједнице изашли из зграде, он је склизнуо с проповедаонице и ишчезао из завесе. Иза њега су се разлегли повици: „Где је Вурмбранд? За њим!”

ВУРМБРАНДОВИ

Ричард је нечујно прошао кроз мала врата и закључао их за собом. Тај тајни пролаз је изграђен годинама раније, чекајући дан кад ће му спасти живот. Одатле је отишао у споредну улицу и нестао стапајући се с гомилом људи на ужурбаним букурештанским булеварима.

Како је рат одмицао, многи припадници мањинских хришћанских деноминација били су масакрирани или отерани у концентрационе логоре заједно с Јеврејима. Током ратних година нацисти су три пута хапсили Ричарда. Суђења, испитивања, пребијања и одвођења у затвор, наговештавали су окрућност која ће доћи под комунистичким режимом.

Пре него што су се венчали Ричард је упозорио Сабину: „Много ћеш патити са мном.” Његово упозорење је током жестоких сукоба у Другом светском рату постало стварност. Након што су се придружили англиканској мисији за помоћ Јеврејима у Букурешту, Вурмбрандови су почели да служе породицама које су биле разорене ратом. Кријумчарили су јеврејску сирочад из гета, свакодневно проповедали у склоништима, организовали програме помоћи за мађарске Роме и учествовали у тајним хришћанским активностима – све што су радили било је илегално.

Под вођством Хитлерове марионете, генерала Антонескуа, румунски нацисти су отпочели нови талас прогона Јевреја. Вурмбрандови су били присиљени да се преселе у много мањи стан и да трпе подсмех и презир насилних комшија, антисемита. У дворишту њиховог стана били су истакнути антијеврејски плакати и други пропагандни материјал. Нису могли да сакрију свој идентитет и избегну прогон јер је реч **ЈЕВРЕЈИН** била отиснута на Ричардовој и Сабининој личној карти. Мржња према Јеврејима метастазирала је кроз целу Европу и чак се

проширила на хришћане који се нису супротставили фобији прихваћеној на националном нивоу. Од девет милиона Јевреја који су живели у Европи, нацисти ће истребити између пет и шест милиона.

Ипак, Ричард је и даље ишао од врата до врата покушавајући да изгради добре односе с антисемитима и говори им о Христовој љубави. Стратешки се прво спријатељио с новим станодавцем, а онда и с онима који су живели у близини његовог стана. Његова речитост, природна харизматичност, оштроумност и снажљивост, отворили су исто толико срца колико и врата.

Господин Парвулеску, који је живео на трећем спрату, једном је рекао Ричарду: „Ви Јевреји никад нисте направили нешто добро!”

Ричард је одговорио: „Ох, што је то добра шиваћа машина. Које је марке? Сингер! Чекајте мало... Зар је није изумео Јеврејин? Господине Парвулеску, ако заиста мислите да су Јевреји тако бескорисни, боље да је се отарасите!”

Госпођа Цеорцеску, средовечна жена, антисемита, често је с мржњом говорила о „тим Јеврејима”. Ричард је знао да је саслуша кад му је причала о својим борбама и убрзо је пред њим излила сву бол свог срца. Описала је своју тугу кад ју је муж напустио и забринутост коју је осећала због сина који је живео дивљим, промискуитетним животом. Бринула се да ће добити неку полну болест.

„Али чак и ако нешто ухвати”, уверавао ју је Ричард, „то сад може да се излечи. Иако је лек пронашао Јеврејин.”

Његове комшије су биле одушевљене плавооким, учтивим пастором који је увек умео да их насмеје. Чак ни најгрубљи међу њима, попут пијаног полицајца који је физички злостављао своју жену, нису могли да се одупру Ричардовој љубазности и пријатељском понашању. Ричардов однос према том човеку довео је до промене у његовом срцу, а напослетку и до обраћења. Касније му је Ричард дозволио да води Михаја на дуге вожње

ВУРМБРАНДОВИ

мотоциклом, што је била изузетно ретка привилегија за јеврејске дечаке у време рата. Током страшних ваздушних напада, кад је Јеврејима било забрањено да путују ван града, тај полицајац је одвезао Михаја дубоко у рурално подручје земље како би га сачувао од опасности. Ако га ухвате, полицајац је поучио Михаја да каже да се зове Ијон М. Влад.

Ричардова љубазност, друштеност и саосећајна природа постепено су задобили поверење других у његовом стамбеном блоку. Из дана у дан, неуморно је радио на уклањању предрасуда које су имале његове комшије и сведочио им о својој вери. Некад је стан Вурмбрандових био мета мржње, а сада је постао место пријатељства, охрабрења и мира. У дворишту су плакати с библијским стиховима заменили оне антијеврејске. Иако је напољу беснео пакао рата, Михај је био окружен љубављу, новим пријатељима и срећом, онолико колико је то било могуће у датим условима. Ричард никад није дозволио да га његов претрпан распоред спречи да се игра са својим сином и да му прича авантуристичке приче.

Многи Румуни су потцењивали или игнорисали прогон Јевреја, што је за последицу имало масакр хиљаде њих који су могли да буду спасени. Али Ричард и Сабина нису могли да скрену поглед на другу страну. Осећали су страдање свог народа као своје лично и плакали су за онима који су искусили ужасе холокауста. Чак су ризиковали сопствени живот спасавајући Јевреје, као на пример седам девојчица које су преживеле масакр у Јашију. Вурмбрандови су уговорили да буду ухапшене и спроведене железницом у Букурешт. Када су их превозили, Ричард и Сабина су пресрели воз и прокријумчарили сирочад на сигурно.

Уследиле су и друге опасне мисије које су за резултат имале хапшење и затварање Вурмбрандових. Редовно су

били оптуживани за држање неодобренних верских скупова, а стражари би их често тукли пре него што би их одвели да изнесу своју одбрану пред нацистичким судијама.

Једном приликом је једна Румунка улетела у полицијску станицу у којој су држали Ричарда и Сабину. „Ухапсили сте моју јеврејску сабраћу”, рекла је. „Ухапсите и мене! Била би ми част да страдам заједно с њима.”

Полицајци су јој испунили жељу, као и жеље многих других који су подржавали млади пар. Судских исказа је било мноштво, попут сведочења пастора Флајшера (*Fleischer*), немачког баптисте који је довео у опасност свој живот да би пружио доказе који ће осигурати да Ричард и Сабина буду пуштени на слободу.

Године 1940. односи између Румуније и Британије су прекинути, а Англиканци који су служили у Букурешту били су приморани да напусте град. Ричард је тад радио као секретар велечасног Џорџа Стивенса (*George Stevens*), шефа мисије Цркве Енглеске, и био је присиљен да настави да служи сам. Крајем рата, скоро пет година касније, Ричард је одлучио да прихвати нову хришћанску традицију. Размишљао је о томе да пређе на православље, које је исповедала већина становништва у његовој земљи, али сметале су му њихове спољашње формалности, обреди и бесмислена помпа. Одбио је да постане римокатолик из сличних разлога, а посебно је мрзео коришћење латинског, што је, према његовом мишљењу, само маскирало Библију.

С друге стране, дивио се једноставности и непосредности протестантског богослужења, које је нагласак стављало на чисто проповедање Библије. Био је фасциниран животом и завештањем протестантског реформатора из шеснаестог века, Мартина Лутера, па је одлучио да буде рукоположен за лутеранског пастора. Допадало му се Лутерово директно, страствено проповедање и његова непоколебљива посвећеност да Исуса Христа учини познатим обичном човеку.

И Лутер и Ричард су веровали у моћ Јеванђеља да превазиђе баријере између различитих хришћанских заједница. Опитујући се верском естаблишменту свог времена, Лутер је знао да буде ратоборан и свадљив. Ипак, његова тврдоглавост је, као и Ричардова, рођена из духовне животне снаге која је била очарана Божијом речју. За Лутера је спасење било по благодати, а не по делима. Познавајући врло добро дубину сопствене изопачености, Ричард је схватао да нико не може да буде довољно добар или свет како би заслужио спасење. Такође је силно жудео за истим духовним пробудењем каквом је Лутер био сведок у Европи током протестантске реформације. Може ли препород поново да захвати Европу? Румунија није била ван домашаја реформације. Иако, попут Лутера, Ричард такође мора да поднесе да противници воде хајку против њега, да га власти прогоне, те да га киднапују и затворе, нека буде тако.

Ричард је убрзо, као проповедник, постао врло популаран широм земље, а његова лутеранска заједница — која се углавном састојала од обраћених Јевреја — достигла је број од хиљаду чланова. Сведочио је о Христу у затворима, јавним кућама и пабовима; радио је за норвешке, шведске и британске мисије; учествовао је у раду Светског савета цркава и играо је главну улогу у формирању румунског илегалног покрета. До краја Другог светског рата, Ричард је одштампао више од стотину хиљада примерака Новог завета на руском и поделио их међу војницима комунистичких трупа које су биле стациониране у Румунији.

Изражавао је захвалност Богу на тим приликама, молећи се: „Госпode, како да Ти захвалим што сам међу претученима и исмејанима, а по Твојој милости нисам међу онима који туку и исмевају?”

Пет година су Вурмбрандови одолевали агресивном прогону нациста. Час у затвору, час напољу, Ричард и Сабина су једном замало били осуђени на смрт. Током процеса који је вођен против њих на румунском војном суду – и свега неколико часова пре погубљења – главни уредник најпопуларнијих румунских новина успео је да привуче довољно интересовања истакнутих верских вођа да изврше притисак на суд да их ослободи. Други грађани, па чак и политичари, ризиковали су свој углед како би помогли. Више пута понављане интервенције шведског дипломате Рејтешварда (*Reuterswärd*) осигурале су да Ричард не проведе цело нацистичко доба иза решетака. Његов значајан утицај на генерала Антонескуа имао је за резултат Ричардово ослобађање након што је био ухапшен и отеран на присилни рад.

Дана 23. августа 1944. године, група политичких бораца која је деловала под вођством малолетног краља Михаја, храбро је свргнула с власти генерала Антонескуа и тако успешно окончала његову оданост нацистичкој Немачкој.

У Москви је сазвана конференција на којој ће се одредити облик послератног света. Савезници Винстон Черчил и Јосиф Стаљин седели су један наспрам другог у Стаљиновој канцеларији у Кремљу.

„Што се тиче Британије и Русије”, почео је Черчил, „да ли се слажете да ви имате деведесет посто утицаја у Румунији,² ми деведесет посто у Грчкој и пола-пола у Југославији?”³

Черчил је написао своје предлоге на листу папира, а Стаљин је, након кратког разматрања, додао плаву квачицу у знак сагласности.

Ускоро се милион војника Совјетског Савеза слило у Румунију, а земља се нашла у друштву нових „савезника”.

² У изворнику се, на енглеском, назив земље уместо „Romania” наводи као „Rumania”.

³ Joseph M. Siracusa, “The Night Stalin and Churchill Divided Europe: The View from Washington”, *Review of Politics* 43, брoј 3 (јул 1981), 381.

Совјети су ушли у Берлин брзо и лако, с бесом без преседана, тражећи освету над нацистима који су силовали, мучили и пљачкали њихов народ. Други светски рат је однео три одсто светског становништва. Сједињене Државе су изгубиле скоро пола милиона живота, а Немачка око седам милиона. Али Совјети су поднели далеко веће губитке од обе државе заједно – више од двадесет милиона људи.

Сабина је имала тридесет једну годину кад је Адолф Хитлер починио самоубиство у свом бункеру након што је изгубио битку за Берлин. Михај је имао само шест. Пребијања која су Ричард и Сабина претрпели под нацистима била су жестока, али била су само бледа сенка у поређењу с окрутношћу коју ће им нанети комунисти. Они ће извршити највећи покољ који је свет икад видео одневши скоро сто милиона људских живота. Штавише, у поређењу с Хитлером, који је толерисао хришћанство којем је покровитељ била држава, па чак је и сам за себе тврдио да је религиозан, у Румунији која се нашла под контролом комуниста уопште није било места за религију. Јосиф Стаљин је кроз своја марксистичка уверења тумачио хришћанство као претњу држави – претњу коју је требало искоренити. Хришћани су зато били главна мета, мучени су, злостављани и убијани у мери какву није видео ни фашизам.

Господ је припремио Ричарда и Сабину за ужас који их је чекао. Живот у Румунији под контролом нациста, показао им је како да обављају хришћанску службу у тајности. Научили су да препознају поуздане људе којима могу да предају поверљиве информације и како да с љубављу превазиђу етничке предрасуде.

Вурмбрандови су научили да уз помоћ Светог Духа могу да издрже свако мучење и да опросте својим непријатељима. Ма колико било болно, срамотно или понижавајуће физичко

ПОГЛАВЉЕ 8

и психичко злостављање од руке комуниста, моћи ће да издрже и да воле своје прогонитеље. Христос је био мучен за њих и помоћи ће им кад они буду мучени за Њега.

9

Рат је нудио људима обиље могућности да опросте онима који су им нанели зло. Кад је тек почео у Румунији, десетине хиљада Јевреја било је убијено или депортовано. Само у Јашију је, у једном дану, извршен покољ над једанаест хиљада људи. Ричарда и Сабину је спасло од смрти то што су 1939. године живели у Букурешту, али Сабинини родитељи, три сестре, млађи брат и други рођаци, који су живели у Буковини, били су ухапшени и послати у пусту пограничну провинцију Придњестровље.¹ Пут до тог места био је опасан и однео је много живота. Оне, који су некако ипак стигли, чекала је глад, понижавање и брутално погубљење. У масовном геноциду у Придњестровљу убијени су сви чланови Сабинине породице.

Кад је Ричард саопштио ту вест својој жени, она се распала. Вратила су јој се сећања на детињство. Никад више неће видети мајку ни оца. Никад више неће загрлити своје сестре ни млађег брата. Како су умрли? Ко им је одузео живот? Ухватила се за груди док су њени грлени болни јецаји парали тишину.

¹ „Чак и пре него што је Румунија пала у орбиту фашистичке Немачке, румунске власти су водиле политику оштрог, окрутног антисемитизма – посебно против Јевреја који су живели у источној пограничној области, које су сасвим погрешно повезивали са совјетским комунизмом, као и оних из Придњестровља које су поистовећивали с бившом мађарском владавином.” „Romania”, *Holocaust Encyclopedia*, United States Holocaust Memorial Museum; страници је приступљено 15. августа 2017. године. www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005472.

Ако је Сабина икад поново плакала за својом породицом, Ричард то никад није видео. „Нећу да плачем”, рекла је, исправљајући рамена и успоравајући дисање. „Ти треба да имаш срећну жену, а Михај срећну мајку. Наша црква заслужује храбру служитељку.”

Недуго затим, власник стана у којем су живели Вурмбрандови, побожан хришћанин, рекао је Ричарду да у његовој кући борави један војник. „Познавао сам га пре рата”, рекао је, кршећи руке, „али сасвим се променио. Постао је права звер и с поносом прича како се добровољно јавио да истреби Јевреје у Придњестровљу. Хвали се да је својим рукама убио стотине њих.”

У Придњестровљу? Ричард је осетио како му језа пролази низ кичму. *Да ли је могуће?*

Током вечере са Сабином и Михајем, Ричард је вести овојнику задржао за себе, превртао их је по глави и размишљао шта да уради. Након што је Сабина ставила сина у кревет и сама је утонула у сан. Али Ричард је остао будан, а мисли су му се ројиле. Бог му није дао да спава. Испузао је из кревета и попео се на спрат, до свог станодавца, на целоноћно молитвено бдење. Покуцао је на врата и, кад су се отворила, угледао је силуету војника који је лежао у дневној соби.

Док га је станодавац представљао, војник је устао, надвисујући Ричарда. Звао се Борила, борац-ветеран, чије је присуство испуњавало просторију застрашујућом атмосфером. Ричард је скоро могао да осети метални мирис крви која се још налазила у порама његове одеће. Покренуо се разговор, а Борила је почео да препричава своја ратна искуства, хвалећи се како је убио безброј Јевреја. Чак се разметао убијањем деце која су још била у наручју родитеља.

Ричард је слушао његове приче и ни сам није знао да ли осећа бес или тугу. Борила је застао да отпије из чаше. „То су застрашујуће приче”, рекао је Ричард, „али ја се не плашим за Јевреје. Бог ће им надокнадити за то што су претрпели.”

Погледао је право у војника. „Болна ми је помисао на оно што ће се десити њиховим убицама кад стану пред Божији суд.”

Борила је скочио из фотеље, видело се да на његовом дебелом врату снажно пулсира вена. И власник стана је скочио, плашећи се онога што би овај могао да уради. Ричард и Борила су били гости у његовој кући и он неће дозволити тучу. Борила је сумњичаво погледао Ричарда, а онда се сабрао и вратио у фотељу.

Током вечери разговор је прешао на неутралније теме. Ричард је приметио да је Борила постао пријатан саговорник. Волео је музику и испричао им како се, док је био стациониран у Украјини, заљубио у њихове народне песме. „Било би дивно кад бих могао поново да их чујем”, рекао је носталгично.

Ричард је знао неколико таквих, старих песама и видео је прилику. *Риба је зајризла мамац!*, помислио је. „Ако желиш да чујеш неке од њих”, рекао му је, „сиђи са мном у мој стан. Ја дефинитивно нисам пијаниста, али могу да ти одсвирам неколико украјинских песама.”

Иако му је породица спавала, Ричард је примио двојицу мушкараца у свој дом и тихо одсвирао неколико песама које су се свиђале Борили. Војнику су се очи напуниле сузама, а лице му је поцрвенело. Попут Давида, јеврејског дечака-пастира, који је свирао харфу за цара Саула, и Ричард је знао да музика може да остави дубок утисак на људе.

Није му требало дуго да исцрпи свој репертоар. Склизнуо је прстима с дирки и окренуо се према убици. „Имам нешто веома важно да ти кажем.”

Борила је обрисао очи. „Реци.”

„Ако погледаш кроз ту завесу”, рекао је, показујући према зиду, „видећеш да у суседној соби неко спава. То је моја жена, Сабина. Њени родитељи, сестре и дванестогодишњи брат убијени су заједно са остатком њене породице.” Војник је бацио

ПОГЛАВЉЕ 9

поглед на собу заклоњену завесом. „Рекао си ми да си убио стотине Јевреја код Голте.”

Борила је климнуо главом.

„Они су тачно тамо одведени. Ти ни сам не знаш кога си све убио, па можемо да претпоставимо да си ти тај који је побио њену породицу.”

Борила је скочио из столице.

Ричард је подигао руку. „Чекај. Хајде да нешто пробамо. Пробудићу жену и рећи ћу јој ко си ти и шта си урадио. И могу тачно да ти кажем шта ће се десити.”

Борила је збуњено гледао у пастора.

„Моја жена ти неће рећи ни реч прекора”, уверавао га је Ричард. „У ствари ће те загрлити као да си јој брат и донеће ти најбољу вечеру која може да се нађе у овој кући.”

Борила му очигледно није веровао. Ако је он убио њену породицу, она ће сигурно тражити његову крв.

Ричард је наставио: „Дакле, ако Сабина, која је грешница као и сви ми, може тако да прашта и воли, замисли колико онда Исус, који је оваплоћење савршене љубави, може да ти опрости и да те воли. Ако Му се обратиш, све што си урадио биће ти опроштено.”

Борилина бахатост се у трену распала. Суочен с кривицом и опроштењем, убица је обема рукама шчепао своју кошуљу и поцепао је. „О, Боже, шта да радим? Шта да радим?” Зарио је главу у руке и јецао. „Ја сам убица. Огрезао сам у крви. *Шта да радим?*”

Тад је Ричард објавио: „У име Господа Исуса Христа, заповедам ђаволу мржње да напусти твоју душу!”

Борила је почео да дрхти док су се двојица мушкараца заједно наглас молила. Изнова и изнова Борила је молио Бога да му опрости, да ослободи његову савест од злочина које је починио.

ВУРМБРАНДОВИ

Када је његова молитва била готова, Ричард му је рекао: „Обећао сам ти да ћемо нешто пробати и одржаћу реч.”

Одмакнуо је завесу на вратима и ушао у спаваћу собу. „Овде је човек ког мораш да упознаш”, прошапутао је и потапшао Сабину по рамену. Она је протрљала очи и села. „Мислим да је то човек који је убио твоју породицу”, рекао је, „али покајао се и сада је наш брат.”

Сабина се умотала у огртач, седела неколико минута у тишини, а онда је пошла да поздрави убицу своје породице.

Борила се изненадио кад га је Сабина обујмила рукама. Стајали су тако загрљени и плакали, непрестано љубећи једно друго у образ. Ричард је познавао срце своје жене. Ако је Бог могао да опрости њој за злочине у њеној прошлости, и она може да опрости Борили. И ако је Бог могао да очисти њену савест од све штете коју је нанела другим људима, од свих знаних и незнаних које је повредила и преварила, онда сигурно може да учини исто за Борулу. Затим је, баш као што је Ричард предвидео, отишла у кухињу да војнику спреми вечеру.

Док је она радила у кухињи, Ричард је отишао у другу собу да узме њиховог двогодишњег сина. Донео је Михаја, који је још увек спавао на његовим рукама, у дневну собу да га покаже свом госту. Било је то само неколико часова након што се Борила хвалио како је убијао јеврејску децу која су била у наручју родитеља.

„Видиш ли како мирно спава?”, питао је Ричард. „И ти си сада као новорођенче које почива у наручју свог Оца. Очистила те је крв коју је пролио Исус.”

Борила је те ноћи остао код Вурмбрандових и пробудио се свеж и одморан. „Одавно нисам овако спавао”, признао је. После доручка отишао је с Ричардом код других јеврејских хришћана.

ПОГЛАВЉЕ 9

У сваком дому је изнова причао своју причу и сваки пут је дочекан као изгубљени син који се вратио.

Ричард му је дао Нови завет и причао му о томе како Исус Христос може да промени чак и најокорелије убице. Објаснио му је како је Савле Таршанин такође убијао Божији народ и како је, након што је сусрео Христа на путу за Дамаск, постао познат као Павле и био је велики мисионар.

Али убрзо је дошло време да се Борила поново придружи свом пуку у суседном граду. Његовој јединици је наређено да се врати на прву линију и био је приморан да донесе одлуку.

„Шта да радим?“, питао је Ричарда. „Мораћу поново да почнем да убијам.”

„Не”, рекао је Ричард, „убио си више људи него што то један војник мора.” Загрлио је тог човека који му је сада био брат и рекао му: „Боље је да пустиш друге да убију тебе. Библија то не брани.”

Борила је климнуо главом, ставио своју војничку капу на главу и отишао.

Временом је постао један од најближих пријатеља Вурмбрандових. Како се Ричард касније присећао, једини мушкарци које је Сабина пољубила након удаје били су њен муж и човек који јој је убио породицу.

10

„Долазе!”, повикао је дечак ужурбано возећи бицикл према Ричарду и Сабини. „Руси долазе!”

Док су се прве колоне совјетске војске приближавале Букурешту, 31. августа 1944. године, Вурмбрандови су стрпљиво подносили спарину тог летњег дана стојећи на сунцу које је пржило и чекајући трамвај број седам којим ће се одвести да их дочекају. „Морамо”, рекао је Ричард. „Прилика да разговарамо с Русима о Христу рај је на земљи.”

Ратни пастор, Ричард, знао је многе Русе још из румунских нацистичких логора. Упркос двадесет петогодишњем атеистичком испирању мозга, они су инстинктивно остали религиозни, тако да су жедних душа упијали Јеванђеље.

Хоризонт је испунио низ црвених застава које су се вијориле изнад глава локалних комуниста који су изашли из скровишта да поздраве „славу Црвену армију”. Гледали су заинтересовано у Ричарда и Сабину док је неколико румунских званичника нервозно увежбавало поздрав на руском. У рукама су држали традиционалне дарове: хлеб и со.

Рат је био завршен, а Ричард и Сабина су осетили дугоочекивано олакшање и пријатну спознају да су пред њима нове могућности. Ричард је стајао, висок и усправан, широких рамена, и сва његова појава одражавала је поуздање које је имао у своју веру. Његова сићушна, прелепа жена стајала је поред њега, осмехујући се. У даљини су звонила звона и више није било пуцњаве. Можда би сада сви поново могли да буду пријатељи.

Гледали су низ празан пут и питали се шта да очекују. Руси су им сада били савезници, али били су и освајачка војска с добро познатим апетитом за пљачку и силовања. Колико дуго ће остати у Букурешту? Зачули су грмљавину мотоцикала који су се приближавали. За њима су дошли огромни тенкови из чијих су купола извиривали шлемови с црвеним звездама, а тло се тресло под њиховом тежином.

Румунски комунисти су стајали мирно док су њихови другови улазили у град. С њихових усана су се слили стихови социјалистичке химне „Интернационала“, а онда су им гласови утихнули док је први тенк успоравао и на крају се зауставио. Сабина је гледала у прашњав сиви челик тенка, подижући поглед ка небу, на огроман митраљез постављен на врху.

Пошто су румунски званичници завршили поздравни говор, пружили су хлеб и со командиру тенка. Млади водник поред њега бацио је поглед на тридесет једногодишњу Сабину, једну од само неколико жена на улици тог поподнева. „Па, душо“, рекао је, нагињући се преко ивице резервоара и церећи се. „Шта имаш да ми понудиш?“

Сабина се подигла на прсте и пружила му књигу. „Донела сам вам свету Библију.“

„Хлеб, со и Библије, кад је све што желимо пиће!“ Насмејао се и скинуо кацигу, а његова светла коса је заблистала на сунцу. „Хвала, у сваком случају!“

Тенк је поново затутњао и покренуо се, а његове металне гусенице су се зариле у друм. Ричард и Сабина су се гушили у црним облацима издувних гасова из мотора док је колона грмећи одлазила даље.

На повратку кући, њих двоје су кроз прозор трамваја посматрали како војници пљачкају оскудне продавнице које су се једна до друге низале низ улицу. Котрљали су бурад с вином на тротоар, пунили џакове шунком, пилићима и кобасицом. Нацистичка окупација је опустошила Букурешт, али то што

ВУРМБРАНДОВИ

је остало, младим совјетским војницима изгледало је као невероватно богатство.

Кад су Вурмбрандови изашли из трамваја, Ричард је покушао да заподене разговор с једним војником, али је његов једини одговор био: „Где можемо да нађемо вотку?”

Ричард и Сабина су се вратили кући да направе нови план. Бог је украден од тих људи у замену за обећање земаљског раја који никад не може да буде остварен пуким људским средствима. Нацистички терор је био завршен и румунски народ се надао да ће и Совјети ускоро отићи у миру. Мало ко је претпостављао да је Румунија кренула путем који води у затвор и да ће тај пут бити обележен гробовима небројених пријатеља.

Нова и још страшнија тиранија управо је почела.

11

Кад су Совјети извршили инвазију на Румунију, она је имала двадесет четири милиона становника, а комунистичка партија свега тричавих десет хиљада чланова – једва довољно да напуне стадион. Али земљом се сада управљало из Москве, мада су локални комунисти и даље изигравали демократију.

„Желимо пријатељство са свима!”, тврдили су. „Слобода вероисповести? Наравно! Вишепартијски кабинет с краљем Михајем као уставним монархом? Зашто да не?”

Заварали су запад својим обећањима за Румунију и земља је кратко време уживала верску слободу. Православне вође које су угњетавале Јевреје и протестанте изгубиле су апсолутну моћ, а диктатор Антонеску је погубљен. Чинило се да Румунија најзад има демократску владу. Али маска је убрзо пала.

„Морате да именујете комунистичку владу!”, викао је заменик министра спољних послова Андреј Вишински на младог краља Михаја и ударио песницом о сто у краљевом кабинету. Румунска војска и полиција су разоружане, а власт су преузели комунисти. У Русији је Православна црква постала пион државе. Колико ће још времена проћи пре него што се то деси и у Румунији?

Нови окупатори имали су само једну визију за свој живот: да пију, краду и пустоше. Људима су на улици отимали бицикле

ВУРМБРАНДОВИ

и сатове. Совјетски војници су упадали у куће и силовали хиљаде жена, од младих до старих и немоћних. Црвена армија је оружјем успоставила какав-такав поредак у својим редовима, али пљачка се наставила у великим размерама.

Совјети су лишили Румунију целокупне морнарице, већине трговачке флоте, половине возова и вагона, те свих аутомобила. Опљачкали су пољопривредне производе, стоку и нафту и одвезли их у Совјетски Савез. Румунија, која је била позната као житница Европе, претворила се у земљу страховито погођену глађу и немаштином.

Једног дана је Ануца, живахна Румунка из Норвешке и једна од Сабининих најближих пријатељица, дошла код Вурмбрандових на кафу. „Ах, ти Руси! Јесте ли чули за нашу нову нагодбу с Москвом?” Очи су јој несташно заискриле. „Узеће нам сву пшеницу, а ми ћемо им заузврат дати сву нафту. Јуче сам видела једног црвеноармејца који је имао по три сата на свакој руци. Узимају их од људи као да скупљају аутобуске карте!”

Ануца се смејала, али Румунији није било до смеха. Совјетска војска је опљачкала робу вредну милијарде долара. Продавнице су биле празне, а људи су чекали у бесконачним редовима за најосновније потрепштине. Ипак, Румуни су се надали да ће Стаљин одржати реч и да ће Црвена армија отићи кад Немачка коначно буде поражена. Ускоро ће све бити готово.

Током нацистичке окупације Вурмбрандови су неуморно радили да помогну жртвама. Али сада се однос снага променио и ловац је постао ловина. Након повлачења нациста, неке немачке трупе су биле напуштене и препуштене саме себи у борби против Совјета који су их јурили по улицама. Немци су били гладни и преплашени и многи су умрли. Људи, чије су формације

побиле милионе, опустошиле многе земље и убиле породицу и пријатеље Вурмбрандових, сад су били исти као они – жртве рата. Ричард и Сабина нису могли да им не помогну.

„Бог је увек на страни прогоњених”, одговарао је Ричард онима који су га исмевали јер је ризиковао сопствену безбедност због убица. Бог је Вурмбрандовима дао способност да узврате добро за зло.

Кроз Ричардов и Сабинин дом непрестано су пролазили бивши немачки војници. Једном су у малој споредној кућици у свом дворишту крили тројицу официра. Пробијајући се кроз снег који им је био до колена, Ричард и Сабина су им ноћу носили храну и празнили канте у које су вршили нужду. Мрзели су зверства која су ови починили, али сада су их примили као људе и покушали да им помогну да се мање осећају као животиње у кавезу.

Једне ноћи Сабину је зауставио немачки капетан. „Морам да ти кажем нешто што ми је стално на уму. Ти знаш да је за скривање немачког војника запрећена смртна казна, а ипак то радиш – и још си Јеврејка!”

Чак и у мраку Сабина је видела како одмахује главом.

„Када немачка војска поново заузме Букурешт, што ће се без сумње десити”, рекао је, „ја никад нећу учинити за тебе оно што си ти учинила за нас.”

Сабина је села на преврнуту кутију и покушала да објасни зашто то чини. „Ви сте сада моји гости. Моју породицу су убили нацисти, али упркос томе, све док сте под мојим кровом, не само да вам дугујем заштиту већ и поштовање какво човек треба да има према госту.” Видела је чудан израз на његовом лицу и наставила. „Библија каже: ‘Ко пролије крв човечију, његову ће крв пролити човек’ (Постање 9,6). Заштитићу вас колико год могу од полиције, али не могу да вас заштитим од Божијег гнева.”

„То је смешно”, рекао је капетан, тапшући Сабину по рамену.

Устукнула је од руке која је пролила невину крв.

„Извини”, рекао је. „Нисам мислио ништа лоше. Само сам се питао зашто би Јеврејка ризиковала живот због немачког војника. Ја не волим Јевреје и не бојим се Бога.”

Сабина му је рекла за Божију заповест да треба волети дошљаке и опростити другима као што је Он опростио својој деци, али њене речи су пале у глуве уши.

„Чекај мало”, прекинуо ју је официр. „Јевреји су починили злочине против немачког народа и против целог човечанства. Поштења ради, дужан сам да ти то кажем у лице. Али ти на нас, из своје перспективе, гледаш као на људе који су починили злочине над Јеврејима. И све нам опрашташ?”

Сабина се нагнула и још једном покушала да објасни. „Чак и најгори злочини могу да буду опроштени кроз веру у Исуса Христа. Ја немам власт да праштам грехе, али Исус хоће, ако се покајеш.”

Капетан је запалио цигарету коју му је однекуд набавио Ричард. Повукао је дубок дим и предао је свом другу. „Госпођо”, рекао је, „нећу се претварати да разумем. Али једно је могуће: кад нико не би имао тај дар враћања добра за зло, никад не би било краја убијању.”

Ти војници су на крају безбедно прешли границу и вратили се у Немачку, али хиљаде других, сличних њима, било је ухапшено и осуђено на дуге године тешког рада у совјетским логорима, заједно са совјетским хришћанима који су тамо наставили да им сведоче о Христу. Немачки војници су, заједно с другим групама потлачених, осетили хришћанско милосрђе Вурмбрандових.

12

У возу који је, 1945. године, ишао из Букурешта у Будимпешту, Сабина је – као једина жена међу совјетским војницима – седела у теретном вагону међу пакетима, ослањајући се на њихове хране и друге робе који су стајали око ње.

„Немој да идеш!”, молила ју је Ануца. „Совјетски војници су гладни жена. На улицама налазимо девојке пререзаних вратова и нико ништа не предузима!”

Али Сабина је знала да хуманитарни радници у Мађарској без залиха неће моћи да нахране гладне Јевреје и хришћане у Будимпешти. Совјети су опљачкали тај град, а Ричарду није било дозвољено да напусти Букурешт. Нико други није хтео добровољно да обави испоруку, па је морала да иде она.

Након дуге потраге, нашла је угао у једном од неколико доступних вагона где је некако могла да се смести. Совјети су заузели све остале.

Путовање које је требало да буде брзо и лако, трајало је данима. Кад је воз ушао у Будимпешту, Сабина је угледала страشان приказ. Војници су се и даље тукли, а град је био у рушевинама. Јавни превоз је био уништен, а над срушеним зградама подизао се дим из пепела који је тињао.

Вукући тешке пакете за собом Сабина је тетурала кроз улице ратом разореног мађарског града. Нигде није могла да нађе људе које је тражила. Неки су убијени у последњим данима рата, а остале су Немци депортовали. Коначно је пронашла двојицу хришћанских вођа – пастора Џонсона из норвешке

ВУРМБРАНДОВИ

мисије и пастора Унгара, јеврејског хришћанина који је био на челу цркве у коју су долазили и Јевреји и припадници других народа. За њих је Сабина била анђео послат од Бога.

У Будимпешти је владала жестока глад. Како су људи излазили из подрума, хране је било све мање. Стотине су остале без крова над главом, цркве су биле сравњене са земљом, а људи су напослетку почели да једу месо коња који су убијени током борбених дејстава. Сабинина помоћ стигла је тачно на време.

Она је из Будимпеште планирала да оде у Беч. Тај аустријски град је такође био у рушевинама, а његови становници су гладовали. Отишла је на железничку станицу у Будимпешти с намером да ухвати воз за Беч, али кад је стигла, вагони су већ били препуни људи који су чак висили на вратима и преплавили кровове. Изненада је зачула своје име и весео смех.

„Нема места, али направићемо га!”, повикао је неко из групе девојака збијених на врху вагона. Биле су то избеглице из Аушвица које су неко време боравиле код породице Вурмбранд у Букурешту. Сабина се попела на вагон и придружила им се. Иначе четворосатно путовање од Будимпеште до Беча сада је трајало шест дана. Сабина већ недељама није имала никаквог контакта с Ричардом, али остала је у Аустрији док није све обавила. Иако је њен рад у Бечу био завршен, онај у Букурешту био је бескрајан.

„Чудне вести”, рекао је пастор Солхајм, прекидајући Ричарда који је радио на уређењу светилишта за недељну службу. „Влада сазива нешто што зове конгрес верских заједница. Од сваке конфесије, заправо од сваке религије, тражи се да пошаље велику делегацију”, фркнуо је Солхајм. „Поред тога,

конференција ће се одржати у згради парламента! Ко је чуо за нешто такво? Шта им је сад на уму?”

Мешавина чуђења и стрепње на лицу његовог пријатеља забринула је Ричарда.

Сви су нагађали о значењу предстојећег конгреса и разговарали о гласинама у вези с тим. Многи су веровали обећању владе о пуној верској слободи, али Ричард је видео ширу, мрачнију слику. *Зар се овде не дешава исто што је било у Русији?*, размишљао је. *Лењин је бранио пројоњене верске заједнице... док није дошао на власт. А онда су десетине хиљада умрле у концентрационим логорима. Прво цркву уљуљају у уверењу да је прихваћена, а онда њада ударац.* Ричард се стресао док су му ужасавајуће сцене навирале у сећање.

Његове колеге и он састали су се с пастором Солхајмом како би разговарали о учешћу на предстојећем конгресу. Заједно са Солхајмом, који је био на челу мисије, донели су коначну одлуку. Ричард је видео како одлучност сија из његових тамних очију.

„Ићи ћемо и узећемо реч”, рекао је. Одлука је донесена.

У Румунији је хришћанска црква започела опасан плес с комунизмом. Чинило се да се православне и протестантске вође такмиче између себе ко ће бити покорнији комунизму. Један православни епископ зашио је срп и чекић на свештеничку одору и тражио да га убудуће ословљавају „друже епископе” а не „ваша светости”.

Неки свештеници постали су агенти тајне полиције, а у наставни план и програм богословија додата је опасна нова теологија. Заменик бискупа Лутеранске цркве у Румунији

ВУРМБРАНДОВИ

објаснио је својим студентима да је Бог заправо дао три откривења, а не два: једно преко Мојсија, друго преко Исуса и треће преко Стаљина. Црква је сада живела под тим Стаљиновим откривењем.

Комунисти су „изабрали” црквене вође, и заједнице нису имале другог избора осим да их прихвате. Годишњи конгрес баптиста у граду Решица одржан је под црвеном заставом. Певали су химну Совјетског Савеза, баш као да певају ону хришћанску. Председник баптиста хвалио је Стаљина као великог учитеља Библије и објавио да је овај испунио Божије заповести. Свештеници и пастори који су одбили да играју како комунисти свирају, страховито су страдали. Сад су се све те вође окупиле на конгресу верских заједница.

Ујутро, на дан окупљања, Ричард и Сабина су се заједно са осталим вођама клера попели уз брдо у зграду Парламента. Тамо су се нашли стешњени међу четири хиљаде других вођа које су испуниле галерије и велику салу. Православни епископи и католички свештеници придружили су се протестантским пасторима. Јеврејски рабини и муслиманске муле седели су један поред другог. Публика је клицала кад је друг Стаљин, чији је огроман портрет злокобно стајао у прочељу дворане, проглашен за покровитеља конгреса. Како се чинило, никога није било брига што је тај човек био атеиста и масовни убица хришћана.

Црвене заставе су испуниле дворану, а највише комунистичке вође (румунски премијер и министар унутрашњих послова) придружиле су се на платформи групи највиших верских вођа. Збор је благословио дрхтави, стари патријарх Никодим, а комунистичке вође су му, прекрстивши се, целивале руку и поклониле се пред православним иконама. Премијер Гроза је

отворио заседање уз уверавања да румунска влада подржава веру — сваку веру — и даје гаранције да ће наставити да плаћа свештенство. У ствари, биће и повишица. Окупљени су поздравили великодушна обећања о подршци религији, а сваки говор је био пропраћен овацијама и аплаузом.

Након обећања комуниста уследили су одговори пастора и свештеника. Један за другим хвалили су власт због подршке религији и објавили лојалност новој румунској влади. Држава може да рачуна на цркву, ако црква може да рачуна на државу. Комунизам и хришћанство су у суштини исти, рекле су вође, и зацело могу да имају миран суживот. Један бискуп је приметио да су се његовој цркви током њене историје прикључивале реке људи свих политичких боја. Поздравио је изгледе да јој се сада придружи и црвена. Раздраганост и занос верских вођа и комунистичких марионета преносили су се уживо преко радија у целој земљи.

Ричарду је крв почела да кључа. Повукао је затегнути колар (оковратник) на крагни, а у њему се све ускомешало због кукавичлука верских вођа. Комунизам је мрзео религију! Сви ти људи су говорили из страха за своје породице, посао и плату, али зашто једноставно нису могли да ћуте?

Седећи поред Ричарда, Сабина се промешкољила и огорчено уздахнула. Њен бес је растао са сваком изговореном улизичком лажи. Комунизам је био посвећен **уништењу** а не одбрани религије. Верске вође су виделе шта се десило у Совјетском Савезу. Зашто би били толико глупи да помисле да ће овде бити другачије? Цркву су завеле испразне обмане комуниста. Овај конгрес је пљувао на Христово лице.

На крају, Сабина више није могла да издржи. Дубоко је уздахнула и обрисала ознојене дланове о крило. Док јој је срце

ВУРМБРАНДОВИ

свом снагом лупало у грудима, нагнула се према свом мужу, ухватила га за руку и у једном даху шапнула у његово уво: „Ричарде, устани и обриши ову срамоту с Христовог лица!”

Он се полако окренуо према њој и нетремице гледао у њене љутите очи. Знао је да је она у праву, али је исто тако знао које су последице.

„Ако то урадим”, упозорио ју је, „ти ћеш изгубити мужа.”

Њен поглед је ватрено уронио у његов и још јаче му је стиснула руку. Нокти су јој се зарили у његов длан. С храброшћу која може да дође само од Светог Духа, поново је проговорила.

„Не желим кукавицу за мужа.”

13

Ричард је послао надлежнима своју личну карту и затражио прилику да говори. Комунисти су били одушевлени и пожурили су да му дају реч. Гледали су један другог и осмехивали се, замишљајући сутрашње вести: „Пастор Вурмбранд из шведске црквене мисије и Светског савета цркава честита комунистичкој влади на подршци религији у Румунији!” Готово су могли да виде тај наслов, и већ су себи честитали на пропагандној победи. Али пастор Вурмбранд је имао нешто друго на уму за тај скуп.

Стао је за говорницу, а у дворани је завладао мук. Сабина је одмах осетила присуство Господњег Духа. Ричард је почео да говори, а предмет његове хвале није био комунизам већ Исус Христос.

С храброшћу која је била подстакнута вером, подсетио је своје колеге да је њихова свештеничка дужност да славе Бога Створитеља и Христа Спаситеља, који је умро на крсту за нас, а не привремене земаљске власти. Нагласио је да црква треба да ради оно на шта је позвана – да подржи Христово вечно царство љубави и да стане против таштине садашњег времена. Потпуно се оглушио о партијску линију, објављујући уместо тога библијску истину.

Док је говорио, атмосфера у дворани почела је да се мења. Чинило се као да су се пастори и свештеници, који су сатима непомично седели, пасивно упијајући ласкаве измишљотине комунистичке партије, пробудили. Њихов раније одсутан поглед поново је оживео. Сабинино срце се испунило радошћу

кад је схватила да се јеванђелска порука њеног мужа директно преноси у целој земљи.

Изненада је неко почео да аплаудира. Напетост је нестала и просторију је преплавио талас аплауза. Делегати су устали и клицали. Румунска црква се поново пробудила.

Министар вера, бивши православни свештеник по имену Бурдуча, скочио је на ноге. „Немате више право да говорите!”, повикао је. Вратна вена му је пулсирала. Сав зајапурен, зарежао је на своје послушнике на спрату испод: „Искључите му микрофон!”

Публика га је надгласала ритмичним скандирањем: *Pastorul! Pastorul!* (Пасторе! Пасторе!). Од пастора локалне цркве, Ричард је постао пастор нације.

Ричард је игнорисао Бурдучину наредбу, подсетивши га да његово право да говори долази од Бога. Док је изговарао поруку коју су у ствари све хришћанске вође желеле да кажу, окупљено мноштво га је подржавало снажним аплаузом.

Метеж се наставио још неколико минута, док су комунистички лакеји јурили по сали парламента у махнитом покушају да ућуткају пастора Вурмбранда и умире делегате. Покидали су жице микрофона, али то им није помогло да угуше расположење у просторији. Хришћанске вође су клицале и аплаудирале дуго након што је Ричард напустио бину.

Конгрес је за тај дан био завршен, а Ричард и Сабина су се пробили кроз сав тај хаос и изашли на улице Букурешта. Ризик који је Ричард преузео био је огроман и скупо ће то платити, али вредиће.

Ричардова мајка је покушавала да подеси звук на радију. Слушала је пренос конгреса, али када је радио утихнуо, уплашила се најгорег.

Кад су њен син и његова жена мало касније дошли код ње, одахнула је. „Мислила сам да су вас обоје ухапсили. Шта ће се сада десити?” Њено бледо лице одавало је сав страх и ужас кроз који је прошла то поподне.

„Мајко”, рекао је Ричард, грлећи је, „ја имам моћног Спаситеља. Он ће учинити што је најбоље за мене.”

Ричард је ускоро сазнао да министарство вера планира да му укине дозволу за пасторску службу, па му је саветовано да потражи помоћ од Јустинијана, моћног новоизабраног православног патријарха. Неколико пута је покушао да дође до њега, али никако није могао да уговори тај састанак. Напослетку му је успело.

Јустинијан је недавно преузео одговорност за румунску православну цркву којој је припадало осамдесет посто становништва. У тренутку надахнућа, Ричард је одлучио да одустане од расправе о свом случају. Уместо тога искористиће то драгоцене време да охрабри тог човека у његовој новој улози. На том судбоносном састанку Ричард је започео однос у којем ће имати дубок утицај на поглавара православља у време када је комунизам правио хаос свуда око њега. Подучавао је Јустинијана Библији, молио се за њега и подстицао га да води користећи примере из Светог писма. Али док је Јустинијан растао у познању Бога и његова вера се продубљивала, комунистичка партија је покренула свеобухватну кампању против религије у Румунији.

До тог тренутка, Ричардов живот и пасторска служба били су сасвим задовољавајући. С платом коју је примао могао је да издржава Сабину и Михаја, а његова црквена породица га је волела и веровала му. Али није имао спокоја. Зашто му је Бог дозвољавао да живи као и обично, док је окупна диктатура уништавала све око њега и док су други хришћани страдали за своју веру? Он и Сабина су се много ноћи молили Богу да им да крст који ће носити. Ускоро ће њихове молитве бити услышене.

14

Убрзо након злосрећног конгреса верских заједница, комунисти су се устремили на цркву Вурмбрандових. Та заједница је све више расла и недавно су се преселили у нову и већу зграду, а комунисти су слали групе демонстраната да ремете богослужења. Из недеље у недељу, робусни младићи и девојке упали су у задњи део сале и добацивали, звиждали и ометали их.

„Требало би да нам буде драго”, рекао је пастор Солхајм. „Боље да су међу присутнима галамције којима је стало, него ћутљивци који се само праве да слушају!”

Ричард и Сабина су одлучили да усвоје стратегију проповедања на улици. Ако су неки људи превише стидљиви да дођу у цркву, онда ће црква отићи њима. Тако би се мала група састала на углу улице да пева хришћанске песме, што је Румунима било сасвим необично. Око њих би се редовно окупила радознала гомила, а Сабина је користила прилику да им пренесе јеванђелску поруку. Те проповеди морале су да буду кратке и сажете да не би привукле пажњу вечито присутних комуниста.

Једном се Сабина затекла испред фабрике локомотива „Малакса” док су у току били раднички протести против комунистичког преузимања власти. Говорила је окупљенима о Јеванђељу и испоставило се да је за неке то била последња прилика за спасење. Сутрадан је полиција отворила ватру на ту групу и многи су убијени. У комунистичкој Румунији,

време је било драгоцено, а сваки тренутак је брзо могао да се претвори у последњи.

Једно, посебно успешно поподне, Сабина је говорила са степеница Универзитета у Букурешту. Како се окупљало све више људи, мноштво је убрзо испунило цео трг, што је изазвало огромну саобраћајну гужву у суседном булевару. Људи су клицали и аплаудирали њеној јеванђелској поруци. Док је касније Ричарду препричавала тај успех, у њихову кућу је улетела Ануца.

„По целом граду се прича да је Ана Паукер одржала говор испред Универзитета!” Нико не може да схвати зашто би другарица Паукер, одани официр Црвене армије, говорила окупљеном мноштву да се покаје за своје грехе. Ричард, Сабина и Ануца су се грохотом смејали.

Наредних година, Сабина је одржавала свакодневне библијске поуке за стотине румунских верских вођа из свих деноминација. Проповедала је на улицама пред масом људи. Моћан и харизматичан говорник, та сићушна жена постала је цин у Божијем царству.

Због свевидећих очију комунистичке владе, Вурмбрандовима је постало опасно да отворено врше службу. Баш као што се десило у Русији, и хришћани у Румунији су убрзо створили другачији облик цркве да би могли да сведоче и проповедају Јеванђеље и да уче децу о Христу. Док је званична црква у тој земљи поштовала комунистичку забрану хришћанског деловања, та нова група није... и њихова служба је цветала.

Заједно с другим верним хришћанима, Ричард је пренео свој рад у „илегалу”. Споља гледано, имао је два угледна положаја – био је пастор норвешке лутеранске мисије и представник румунског огранка у Светском савету цркава – што му је

ВУРМБРАНДОВИ

обезбедило покриће за стваран рад и службу. Нико не би посумњао да честити Ричард Вурмбранд врши неку активност која се супротставља држави. Али у тајности, кроз илегалну цркву, Ричард и Сабина су започели делотворну духовну службу совјетским војницима и поробљеном румунском народу.

На дан обраћења Ричард се молио да му Бог дозволи да посведочи Христово Јеванђеље Русима. Али уместо да га пошаље на дуго путовање у Русију, Бог је довео Русе њему. Ричард је изврсно познавао руски језик и могао је лако да разговара с новим становницима своје земље, али комунисти из неког разлога нису увек разумели његову поруку.

Једног дана Ричард је у продавници наишао на руског капетана који је био у друштву жене, официра, и понудио им је помоћ с преводом. Након што су обавили куповину, пристали су да дођу код Ричарда на ручак.

„Налазите се у хришћанском дому, а ми имамо обичај да се молимо”, објаснио је пре него што су почели да једу. Импресионирани Ричардовом молитвом на руском, официри су изгубили интерес за храну и почели да постављају питања о Богу, Исусу и Библији.

„Откуд њему стотину оваца?”, питали су након што им је Ричард испричао причу о изгубљеној овци. „Зар их није одузела комунистичка земљорадничка задруга?”

Кад им је представио Исуса као цара, рекли су: „Сви цареви су били лоши људи који су контролисали народ, према томе, мора да је и Исус био диктатор.”

Кад им је испричао причу о радницима у винограду, одговорили су: „Па, ти људи су поступили сасвим исправно кад су се побунили против власника винограда. Виноград мора да припада колективу!”

Да би проповедао Јеванђеље Русима, Ричард је схватио да мора да усвоји потпуно другачији приступ. Дугогодишње испирање мозга укоренило је у њихов ум комунистичку идеологију, па је Ричард променио тактику и употребио марксистички језик како би разговарао с њима. Он сам не би успео, али уз помоћ Светог Духа, ти људи су следећег дана постали хришћани, а ускоро су преузели важну улогу у Ричардовом и Сабинином илегалном служењу Русима.

Вурмбрандови и њихова црква тајно су одштампали и поделили хиљаде примерака Јеванђеља по Јовану на руском, као и другу хришћанску литературу. Преко обраћених војника кријумчарили су Библије и неке њене делове у Совјетски Савез. Напослетку су објавили више од сто хиљада Јеванђеља на руском и више од сто хиљада хришћанских књига које су делили у парковима, возовима, кафеима, на железничким станицама и на сваком другом месту на којем су могли да нађу совјетске војнике.

Такође су искористили посебну нежност у срцима војника – наклоност према деци и чежњу да поново виде своју. Тако су им Михај Вурмбранд и друга деца млађег узраста прилазила у парковима и на улици. Војници су с пуно љубави причали с њима и нежно их тапшали по глави присећајући се своје деце коју нису видели годинама. Нудили су им чоколаде и бомбоне, а деца су њима заузврат давала Библије, које су у том тренутку ови жељно прихватили. Оно што је било превише опасно за одрасле, деца су могла да раде отворено и сасвим безбедно. Ти млади хришћани су постали мисионари међу Совјетима.

Тај рад, међутим, није прошао без великог ризика. Многи хришћани из илегалне цркве били су ухваћени и немилосрдно претучени, али никад нису издали службу.

У првим данима совјетске окупације, румунски хришћани су преузимали велик ризик да својој браћи и сестрама у суседним земљама доставе Библије и другу хришћанску литературу. Користили су за то стратегије којима их је научио Ричард.

Једне посебно хладне зимске ноћи, група њих је кренула на опасан пут преко границе у Украјину, која је била у саставу Совјетског Савеза. Са собом су носили Библије за тамошње хришћане. Њихов пут кроз снег био је додатно компликован и због необичне одлуке да ка свом циљу ходају натрашке.

Дуж границе између Румуније и Совјетског Савеза стражар је патролирао својом уобичајеном рутом. Тај граничар је био један од многих чији је задатак био да спрече две највеће претње: совјетске грађане који су покушавали да побегну и кријумчаре који су покушавали да унесу илегалне предмете. Док је полако ходао кроз мирну хладну ноћ, осветљавао је батеријом свеже нападали снег.

Изненада је стао и зауставио дах када је светло батерије пало на неке неравнине у снегу. Отисци стопала! Иду према Румунији! Подигао је звиждаљку и дугачким, продорним звуком дао знак за узбуну. За неколико секунди опколили су га други граничари са псима, док је четворо румунских хришћана у близини укочено стало у мраку. Пажљиво су послушкивали.

„Овуда! Овуда!”, викнуо је граничар и скочио показујући на четири трага стопала. „Не могу бити далеко! Можда можемо да их ухватимо пре него што пређу у Румунију!”

Кад су граничари нестали у ноћи, а њихови повици и лавез паса полако се удаљавао, четворо хришћана се насмешило једно другом. Вођа групе је климнуо главом и они су наставили пут, пажљиво ходајући натрашке у Украјину са својим драгоценим товаром Библија за илегалну цркву.

Убрзо након што су Совјети окупирали Румунију, Ричард је почео да доводи њихове војнике у свој дом.

„Будите опрезни, Сабина!”, рекла је Ануца. „Шта ћете да радите ако се немачки и совјетски војници сретну у вашем дому?”

Ричард и Сабина су пажљиво вршили своју службу. Он је почео да одлази у баракe Црвене армије представљајући се као трговац јефтиним сатовима на црном тржишту. Румуни који су хтели да купе сат морали су да иду у баракe совјетске војске по неки украден; у ствари су често откупљивали сопствене сатове. Из тог разлога није било необично да Румуни посећују совјетске баракe, тако да је Ричард имао солидно покриће. Када би се група војника окупила, он би усмерио разговор ка Библији. Старији војници су препознали тај маневар.

„Ти ниси дошао да купиш сат”, рекао је један човек. „Дошао си да нам причаш о вери. Седи ту и причај нам, али буди врло опрезан! Ми знамо кога треба да се чувамо.” Погледао је око себе на војнике који су седели у близини. „Ови људи које видиш око мене добри су, али кад ти ставим руку на колено, говори само о сатовима. Кад склоним руку, настави своју причу.”

Црвена армија је била пуна доушника. Шпијунирали су своје другове и пријављивали их претпостављенима. Млади Руси нису ништа знали о Богу – никад нису видели Библију, нити су били у цркви. Сабина је ускоро сазнала зашто је Ричард рекао да је проповедање Јеванђеља Русима „рај на земљи”.

Једног дана су двојица младих војника покуцала на врата Вурмбрандових. „Желите ли да купите кишобран?”, рекао је један, нудећи им три украдена предмета.

„Ах, ми смо хришћани”, одговорио је Ричард. „Не купујемо, али имамо нешто да продамо.”

Позвао их је да уђу, а Сабина им је донела по чашу хладног млека. Старији, плавокос мушкарац ком није било више од двадесет година, зурio је у Сабину.

„Ти си она што ми је дала Библију!”

У том тренутку Сабина га је препознала. „Ти си водник из првог тенка који је ушао у Букурешт!”

Војник Иван је још увек имао Библију, спремљену негде у свом ормарићу у бараци, и прочитао ју је. Током вечере, испричао је Ричарду и Сабини о Јеврејину с којим се заједно борио док се њихова јединица пробијала кроз источну Европу. Један старији човек често га је кињio: „Ти си убио Христа!”, викао би. Јеврејин је мислио да је овај луд.

„Убијао је људе све од Стаљинграда до Букурешта”, објаснио је Иван. „Како је могао да зна кога је убио? Можда јесте и тог Христа?” Јеврејском војнику је Христово име било потпуно страно.

Иван га је довео у дом Вурмбрандових, а Ричард му је објаснио целу Библију, од Постања до Откривења. Војници су често посећивали Ричарда и Сабину и временом је Стаљин престао да буде њихов Бог.

Кад је његов пук добио премештај, Иван је оставио Вурмбрандовима опроштајни поклон – сјајни, потпуно нови електрични шпорет. Сабина и Ричард су се згледали; шпорет је очигледно био украден.

„Прелеп је!”, рекла је Ануца. „Баш какав треба Либмановима!”

Та породица се вратила из Аушвица, лишена свега, и Ричард им је дао шпорет. Иван га је украо из захвалности што су му они показали пут ка Исусу Христу.

Простодушна љубав често се показује на чудне начине, помислила је Сабина. Како је добро што је Исусова крв покрила чак и ову Иванову крађу.

15

Године 1947. почела су хапшења. Служећи се преварама и насиљем комунисти су лажирали изборе и преузели потпуну контролу над земљом. Вође опозиције, полицајци и државни службеници ликвидирани су у једном брзом и страховитом налету. А онда су се комунисти усредсредили на цркву. Следећа мета били су католички бискупи и безбројно свештенство, редовници и редовнице. Нестале су десетине хиљада обичних људи који су били послати у затворе и радне логоре. Други су побегли у планине да се придруже борцима за слободу. Ничији живот није остао исти.

У првим данима совјетске окупације Јевреји су могли да оду из Румуније. Хиљаде су побегле остављајући сву своју имовину јер им је дражи био живот сиромашних избеглица од „слободе” коју су им нудили Совјети. Они који су остали, сад су били у замци.

Ануца се плашила да се налази на списку Јевреја одређених за хапшење и планирала је да побегне у непознат живот иза комунистичких зидина. Био је то мучан опроштај за Сабину и њену драгу пријатељицу.

„Учинићу све што је могуће да вас извучем из земље”, обећала је Ануца. „Срешћемо се поново на слободи.” Радила је неуморно да испуни обећање, али проћи ће скоро двадесет година пре него што ће се стари пријатељи поново срести.

Терор се проширио на целу Румунију. Тајна полиција је упадала у куће и сатима вршила претресе да би на крају

одвела домаћине да „дају изјаву”. Обећање да их неће бити само неколико сати никад се није показало истинитим. Улицама Букурешта крстарили су комбији са ознаком „месо, риба и хлеб”, а страни новинари су извештавали да Совјети обезбеђују храну народу Румуније. У стварности, ти комбији су одвозили заробљенике у затворе.

Вурмбрандови су добили прво упозорење кад је полицајац у цивилу ушао у седиште мисије у којој је радио Ричард.

„Инспектор Риосану”, рекао је представљајући се. „Ти си Вурмбранд?” Упознали су се, а инспектор је саставио делове слагалице кад је у својој канцеларији наишао на сумњиву папирологију. „Дошао сам да ти дам савет.”

Ричард се намрштио и чекао да човек настави.

„Постоји велик, дебео досије о теби у седишту тајне полиције. Видео сам га. Неко те потказује у последње време. Разговарао си с многим руским пријатељима, зар не?” Риосану је протрљао суве, испуцале руке. „Али мислио сам да бисмо могли да се договоримо...” Глас му је замро док је продорно гледао у Ричарда. За праву цену, уништиће извештај.

Сабина се придружила разговору и њих троје су се договорили о износу.

Док је савијао новчанице и трпао их у џеп, Риосану је рекао: „Договорили смо се. Потказивач се зове...”

„Не!”, брзо га је прекинула Сабина. „Не желимо да знамо.”

Ако нису знали његово име, нису могли ни да му замере. У то време још нису могли да знају да ће доушници уништити безброј живота.

Инспектор је слегнуо раменима и ставио капу на главу. „Како хоћете.” С тим речима на уснама нестао је у ноћи брзо као што је дошао.

Убрзо након тога, Ричард је одведен у главну команду полиције на испитивање. Али у недостатку званичне оптужбе о подривању Црвене армије, утицајни пријатељи Вурмбрандових

успели су да обезбеде његово ослобођење, након отприлике три недеље. Било је ипак јасно да то није крај пута. Готово свакодневно хапшено је све више њихових пријатеља, а често је уз то долазило и мучење.

Иако су румунски Јевреји сада били у клопци, Вурмбрандовима још није било касно да изађу из земље. Хиљаде људи је још увек куповало слободу. Сабина је знала да Ричард не жели да оду, али упозорио ју је: „Под Антонескуовом владом никад нисмо били у затвору дуже од две-три недеље. Али с комунистима, то може да траје годинама. Они могу да одведу и тебе, а ко ће онда да се брине о Михају?”

Разговори које су водили с пријатељима и познаницима као да су им потврђивали да би најмудрије било отићи и они су се питали да ли су те поруке од Бога.

„Ако одемо на запад”, рекао је Ричард, „зар нећемо моћи да учинимо **више** за цркву у Румунији? Ако останемо, мене ће одвести у затвор као и све друге. То ће бити крај нашег заједничког живота. Бићу мучен, можда и убијен. А ако ухапсе и тебе, биће то крај наше мисије. Солхајмови су странци, неће им бити дозвољено да остану. Михаја ће васпитавати улица, као комунисту. Какво добро ће то донети било коме?”

Једне ноћи Ричард и Сабина су добили јасан одговор. На тајном молитвеном састанку у дому комшије окупило се педесет верника. Негде око поноћи, жена која је клечала и молила се изненада је повикала: „А ти који размишљаш о одласку! Сети се да добри пастир није оставио своје стадо. Остао је до краја.” Није знала ништа о Ричардовој дилеми и Вурмбрандови су се изненађено згледали.

Кад је свануло, Ричард и Сабина су се упутили кући хладним улицама Букурешта. Био је јануар и падао је ситан

ВУРМБРАНДОВИ

снег. „Не можемо сада да одемо”, рекла је Сабина и њен муж се сложио с тим.

Много година касније, када је Ричард поново стекао слободу након дугих година затвора и мучења, иста та жена га је дочекала на железничкој станици с цвећем у рукама.

„Не жалим што сам прихватио твој савет”, рекао јој је. „Захвалан сам на томе.”

У годинама које су уследиле – годинама испуњеним прогоном и неописивим мучењем – Ричард и Сабина су оставили Христов траг за собом и пример народу Румуније. Скривали су хришћанску литературу убацујући књиге између страница комунистичке пропаганде, а онда су тај материјал делили у кафеима и на улицама. Пружили су склониште сирочићима, као и бившим нацистима, бившим осуђеницима и хришћанима које су власти планирале да протерају у Сибир. У народној кухињи су свакодневно хранили стотине жртава рата док је земља страдала од немилосрдне суше и глади, а одржавали су и два летња кампа за хришћанске вође свих деноминација у Карпатским планинама.

Како је њихова црква у Букурешту расла, премашивши хиљаду јеврејских обраћеника и других хришћана, служба Вурмбрандових изазвала је гнев комунистичког режима.

16

Двадесет девети фебруар 1948. године почео је спокојно. Ричард се сагнуо да пољуби Сабину и изашао из куће на оштар ваздух Букурешта. Висок и витак тридесет деветогодишњи пастор кренуо је у кратку шетњу до цркве, кривудајући од улице Олтени преко живописног кварта Вакарешти.

Била је то позната стаза дуж које су ту и тамо стајали паркирани аутомобили, а у тај рани час било је мало знакова живота. Шетња у тишини недељног јутра омогућавала му је да ослободи ум и размисли о главним тачкама предстојеће проповеди. С обе стране улице уздизале су се зграде, прави споменици архитектуре, подсећајући га на богату историју његовог града. Кретао се цик-цак ка својој лутеранској цркви где би требало за пола сата да се нађе са женом. Планирано је да касније то поподне венча један млади пар, њихове пријатеље, али за сада су његова душа, као и табани, пратили топографију његове недељне јутарње рутине.

Када му је пришао црни „форд” комби, а двојица мушкараца искочила из њега и зграбила га, Ричард је брзо схватио да су сви његови планови за тај дан прављени узалуд. Неће се састати са женом, ни проповедати, ни водити церемонију венчања то поподне. Неколико тренутака касније угурали су га на задње седиште комбија уперивши му пиштољ у слепоочницу. Био је заробљеник тајне полиције. „Форд” је кренуо низ улицу према непознатом одредишту. Покушао је да види куда га возе, али свирепост његових отмичара одузела му је и ту могућност.

Возило је јурило кроз центар града, а онда је успорило док се приближавало високим, челичним капијама.

Ричард није могао да одагна мисли о политичару ког је познавао и који је починио самоубиство у затворској ћелији само неколико недеља након отмице и хапшења. *Хоћу ли и ја доживети исту судбину?*, питао се. Али онда се сетио да се порука „Не плаши се” појављује тачно 366 пута у Библији, по једанпут за сваки дан у години, укључујући и преступну. За њега је то што је отет 29. фебруара било провиђење, подсетник да не треба да се плаши онога што људи могу да му ураде. Страх је била емоција којој неће допустити да уђе у његову затворску ћелију. С Божијом помоћи моћи ће да издржи мучење, злостављање, болест, па чак и смрт, све док други могу да виде Христа у његовим очима.

Претходно вече Ричард и Сабина су угостили у свом дому неколико пријатеља, кад је један од њих рекао за тог политичара: „Мора да је прошао кроз пакао.”

„Ричарде, шта ти мислиш, шта је пакао?”, питао је други.

Кад су се решетке капије залупиле иза возила, Ричард је претпоставио да ће то бити један од последњих звукова које ће чути.

„Пакао је седети сам у тами и сећати се зла које си починио”, одговорио је.

Тридесет минута након што се поздравила с мужем, Сабина је такође кренула у цркву, истим путем којим је отишао Ричард. Кад је стигла, затекла је пастора Солхајма, шефа мисије, како корача по својој канцеларији растресен и узнемирен.

„Ричард није дошао”, рекао је. „Али он има толико тога на уму. Мора да се сетио неког хитног састанка и заборавио да треба да дође овде.”

Сабина није ништа знала о неком другом састанку. „Али, обећао је да ћемо се наћи овде за пола сата”, рекла је.

„Можда је срео пријатеља којем је била потребна помоћ”, одговорио је, и сам забринут али покушавајући да је утеши. „Доћи ће.”

Док је пастор Солхајм водио службу без Ричарда, Сабина је телефонирала свим пријатељима, али они нису знали где је њен муж.

„Не брини”, рекао је Солхајм кад се служба завршила. „С Ричардом се никад не зна. Сећаш се кад смо били на летњем кампу; ујутро је отишао да купи новине, а онда је назвао у време ручка да каже да неће доћи на доручак?”

Сабина је климнула главом, али у њеном срцу је страх све више растао.

Тог дана, у стану Вурмбрандових њихови пријатељи су уживали у уобичајеном недељном ручку који је Сабина припремила. За многе је то био најважнији догађај у недељи, али њен апетит је одавно нестало. Док су гости јели и певали, она се надала да се Ричард сетио неког хитног задатка који је морао да обави и да ће се ускоро вратити кући. Замишљала га је како отвара врата, смеје се и извињава што касни. Она би му опростила и све би опет било у реду.

Након што је пастор Солхајм одржао церемонију венчања, Сабина је назвала све болнице у граду. Мислећи да је Ричарда можда ударио аутомобил, очајнички је обилазила хитне службе, али без успеха. Од њега није било ни трага ни гласа, само сећање на обећање да ће се видети за тридесет минута, након ког је отишао у цркву.

Поподне се претворило у вече, а вече у ноћ. Ричард се још увек није вратио кући. Сабина је немо чекала крај врата. Сати су пролазили споро, преспоро, све док једино могуће објашњење његовог нестанка није постало оно чега се највише плашила.

Комунистичка тајна полиција извукла је Ричарда из комбија и одвукла га у своју команду. Стргнули су му кравату, испразнили џепове, одузели сва лична документа и свукли одећу. Узели су му чак и пертле с ципела, које су затвореници често користили да се обесе.

„Од сада се зовеш Василе Џеорџеску”, рекао је један службеник.

Име је било толико уобичајено да је могло да прикрије идентитет било ког затвореника. С обзиром на Ричардову популарност и вештину да избегне кривично гоњење, чак ни стражари неће моћи да га препознају ако би их неко питао за њега. Ричард ће једноставно нестати без трага.

Тај затвор, Рахова, који се налазио недалеко од једне од главних улица у Букурешту, истог имена (Калеа Рахова – пут Рахова), био је нов и релативно непознат. Као први затвореник на том месту, Ричард је знао да ником неће пасти на памет да га ту тражи.

Његова бетонска ћелија била је уска и примитивна. Кроз четвртаст прозор, који је био усечен високо у зиду да затвореници не би могли да побегну, улазила је уска трака сунчеве светлости. Ричард је сео на кревет од дасака, који се налазио одмах поред канте у углу, и чекао да дођу иследници. Чекање је увек било најтежи део боравка у затвору – паклени део. Замишљао је питања која ће му постављати и методе мучења које ће применити да ослабе његов отпор.

Претња физичким болом извлачила је много информација од затвореника, али страх који је Ричард осећао током отмице, нестао је. На његово место дошла је чврста решеност да претрпи све што мора ради Јеванђеља. Веровао је да ће му Бог дати силу да издржи најстрашнију физичку патњу коју би његови отмичари могли да изазову.

Сеоео је у тишини. Непокретан, попут бетона око себе, почео је да захваљује Богу што га је довео у тај затвор. Свака секунда која је пролазила била је одговор на његову и Сабинину молитву да им дозволи да понесу крст. Какве ће необичне и дивне прилике процветати унутар ових зидова? Ричард није знао. Али се надао да ће Бог сијати кроз њега док буде страдао у изолацији злослутног затвора Рахова.

Комунисти нису одузели идентитет само Ричарду, него је и Сабина, попут свог мужа, престала да постоји. Као жена политичког затвореника, није примала књижице за намирнице нити је могла да се запосли. Набавка хране постала је недељни изазов.

„Како да живим?“, питала је власти. „Како да нахраним сина?“

Одговор је увек био исти: „То је твој проблем, а не наш.“

Месецима је тражила Ричарда, лутајући од једне канцеларије до друге у нади да ће доћи до неких информација. Службеници свих рангова одбацили су њене молбе и одбили да признају да је њен муж у затвору. Увече, код куће, седела је крај прозора, чекала и плакала. *Можда ће се вечерас вратиити*, размишљала је с надом у срцу. Па чак су га и фашисти ослобађали после две-три недеље.

Али фашисти нису више били на власти, а комунисти су се показали агресивнијим од нациста. Решена да Ричардов случај изнесе највишој власти, Сабина је кренула у Министарство унутрашњих послова. Знала је да су затвореници високог профила често држани у подруму министарства, а и видела је да зграда врви од породица које су тражиле информације о својим најмилијима.

Док се пробијала до обавештајног бироа на другом спрату, дошла је до степеница на којима су збијене у реду, једна иза

друге, стајале жене с децом и чекале. На зиду изнад њих стајала је парола: „БИЋЕМО НЕМИЛОСРДНИ ПРЕМА КЛАСНОМ НЕПРИЈАТЕЉУ”.

Сабина је начула разговор са женама у реду испред себе. Службеници су слушали њихове молбе и чак су листали досијее, претварајући се да претражују странице на којима су била откуцана имена. Ормари за картотеку били су отворени, писане су белешке, али одговор је увек био исти. О њиховим мужевима није било ни трага у записницима.

Сабинино питање наишло је на исти инсценирани наступ. Отишла је из кабинета са осећајем обесхрабрења и пораза. Одлучила је да се обрати за помоћ шведском дипломати, господину Рејтешварду.

Отишла је на састанак с њим у друштву пастора Солхајма. Рејтешвард је и раније избављао Ричарда и Сабина је била сигурна да ће му то успети и сада. Упркос другачијем мишљењу својих претпостављених, дипломата је ризиковао своју репутацију само да дође до неких сазнања о Ричарду. Разговарао је с министарком спољних послова, Аном Паукер, која му је рекла: „Према нашим информацијама, пастор Вурмбранд је побегао из земље с кофером пуним долара који су му поверени за помоћ гладнима. Кажу да је у Данској.”

Нимало импресиониран очигледно лажним информацијама, дипломата је разговарао и с премијером Грозом, који је весело рекао: „Значи Вурмбранд би требало да се налази у неком од наших затвора? Ако то можете да докажете, ослободићу га!”

Биће тешко наћи такав доказ, али Сабина није могла да одустане од потраге. Пошто је исцрпила све могућности и како више није имала никога ко би интервенисао за Ричарда, морала је да прибегне подмићивању.

17

Прикупљање информација за новац одвело је Сабину у опасне криминалне четврти Букурешта. Била је спремна да плати свакоме ко је обећао да ће сазнати где се налази њен муж. Једни су рекли да је Ричард киднапован и пребачен у Москву. Други да је умро и да је већ сахрањен.

Једног дана је Сабининој школској другарици, Клари Мајер, нешто пало на памет. „Знаш за Теохарија Џеорцескуа, министра у влади?“, питала је.

Сабина је одмахнула главом.

„Његов брат живи близу нас, а ја сам чула да за одговарајућу суму новца може да отвори затворска врата. Разговараћу с његовом женом у твоје име.”

Сабина се састала са Џеорцескуом у прљавом гету на периферији града. Био је то низак човек у скупом оделу.

„Ја сам Џеорцеску”, рекао је. „Организујем све што треба. Једна реч мом брату и сматрај ствар завршеном. Гаранције? Имаш моју реч.”

Цена коју је тражио била је висока, али Сабина је успела да прикупи средства да му плати. Ниједан износ није био превелик у поређењу са животом њеног мужа.

Недељама се ништа није десило. Није било вести од Џеорцескуа, ни назнаке другог састанка. Сабина је на крају закључила да се догодило оно у шта је од почетка инстинктивно сумњала. Још једном ју је шарлатан преварио.

Месецима су лопови искоришћавали Сабинин очај. Криминалци сваке врсте и из свих друштвених слојева исцрпили су њена средства, што јој је отежавало прикупљање других. Сав новац који је имала, чак и онај неопходан за храну и основне животне потрепштине, пресипала је у џепове свакога ко је тврдио да може да јој да информације из прве руке. Али сваки нови контакт показао се као превара. Убрзо је почела да очекује да ће свако обећање које добије бити празно.

Једне ноћи је високо рангирани комунистички функционер дошао код Сабине у стан. „Ко зна шта нас још чека?“, рекао је. „Можда дођу Британци и Американци.“

Сабина је знала да тензије између Сједињених Држава и Совјетског Савеза расту и накратко је нашла трачак наде у помисли на ослобођење.

Функционер јој је помогао колико је могао, чак је понудио да у њено име плати новчану награду ономе ко има информације о Ричарду. Али његови напори су се, као и сви остали, показали узалудним. Сабина је преко пријатељице упознала још једног функционера комунистичке партије који је с њом ишао у школу пре много година. Та пријатељица и функционер су се претварали да су љубавници и тајно су се састајали не изазивајући сумњу, али ни њихови преговори нису дали резултате.

Једно вече, након безбројних сусрета с криминалцима и више месеци узалудне потраге и подмићивања, Сабина је била у цркви када су је позвали да изађе јер је код врата чека неки странац.

Био је необријан и заударео је на шљивовицу – запах који је Сабини био добро познат.

„Упознао сам твог мужа“, рекао је.

Није му поверовала, али наставила је да га слуша.

„Ја сам стражар”, рекао је. „Не питај у ком затвору. Али ја му носим храну. Рекао је да ћеш ми добро платити за ову вест.”

„Зависи”, одговорила је Сабина. „Колико?”

Незнанац је понудио цену. „Ја доводим свој живот у опасност, знаш.”

Износ је био огроман и Сабина је сумњала да може да сакупи довољно да му плати. Ипак, ако тај незнацац може да јој да опипљив доказ да јој је муж жив, покушаће.

Рекла је за то пастору Солхајму који се, иако подједнако скептичан, састао с незнанцем. Дао му је чоколадицу и рекао: „Однеси ово Вурмбранду и донеси нам назад поруку на омоту с његовим потписом.”

Прошла су два дана без икаквих вести. А онда се једно вече човек изненада вратио. Скинуо је капу, извадио из поставе омот од чоколадице и предао јој га. Гледала га је, пажљиво истраживала и није могла да верује својим очима ни ономе што је читала.

„Најдража моја, хвала ти на свему. Ја сам добро. Ричард.”

Био је то рукопис њеног мужа! Нема грешке. Учила би његова подебљана, јасна, читка слова чак и из друге просторије. Очи су јој се напуниле сузама.

„Он је добро”, рекао је стражар. „Поручује ти да те воли.”

Сабина је покушала да замисли ужасне услове у којима се Ричард налазио и надала се да му је та чоколадица барем накратко донела олакшање. Све би дала да буде с њим, макар и на неколико минута.

„Неки не могу да поднесу самицу”, рекао је стражар. „Не воле сопствено друштво.”

Сабина је знала да Ричард није заиста сам. Као што јој је раније често говорио, у затвору је Христово присуство непосредно. Морала је и даље да га бодри порукама, а стражара је подмићивала свиме што је имала.

„Неки људи су за ово добили дванаест година затвора”, рекао јој је. „Знаш, не ради се само о новцу.”

Стражар је ризиковао своју слободу преносећи усмене поруке између Ричарда и Сабине и она му је за то била неизмерно захвална. Дао јој је наду да јој је муж још жив.

„Шта радиш с новцем који ти дајем?“, питала га је једном.

„Напијем се!“, рекао је, смејући се.

Ако је његово пијанство могло да ублажи Ричардове муке, трансакција је била вредна труда. Муж јој је био жив и то је једино било важно. Сабина је дала стражару довољно новца да се месецима утапа у ракији. Али неочекивано, он је склопио искрено пријатељство с Ричардом и остављао му по које додатно парче хлеба у ћелију кад нико није гледао.

Када је Сабина рекла пастору Солхајму и његовој жени Силгији да је Ричард у затвору, пар је одмах оставио све друге обавезе и усредсредео се на покушај да га ослободи. Солхајм је поново одвео Сабину код шведског дипломате, овог пута с омотом од чоколадице као доказом тешког стања у ком се Ричард налази. Дипломата је одмах написао писмо премијеру: „Обећали сте да ћете ослободити пастора Вурмбранда ако можемо да докажемо да се налази у румунском затвору. Сада имам тај доказ у својим рукама.”

Гроза је, зачуђен што је његова досетка имала супротан ефекат од очекиваног, пренео информацију Ани Паукер, министарки спољних послова, а она је затражила састанак с дипломатом. Бесна и увређена, укорила је Рејтешварда што јој подмеће да је лажов и поново је инсистирала на томе да је Ричард побегао у Данску. Неће толерисати његово њушкање и мешање у унутрашње послове њене земље. Одбила је његов захтев за спровођење истраге. Дипломата није могао да дозволи да невин човек страда и поново је од ње захтевао сарадњу. Али за њу је тај случај био закључен.

Рејтешвардови претпостављени су сматрали да његова интервенција није била мудра и проглашен је непожељном особом. С упрљаном репутацијом и изгубљеним положајем

више није могао да помаже Сабини у потрази за Ричардом, иако је имала доказ да је жив и затворен негде у Румунији. Рејтешвардова каријера била је готова. Позван је назад у Стокхолм и, под притиском свог кабинета, пензионисан је.

Сабину је још више обесхрабрила трагична вест да њени најближи пријатељи, пастор Солхајм и његова жена, више не могу да остану у Румунији. У тренуцима најтежих искушења налазила је храброст и истрајност управо у њиховом охрабрењу. Кад је била спремна да одустане и поверује у лажи, они су јачали њену наду и поуздање. Како ће преживети без њих? Али мисионарски рад Солхајмових био је завршен, а оно мало помоћи коју ће сада моћи да пружи биће издалека.

Ипак, пре него што су отишли, Бог је услишио њихову заједничку вишемесечну молитву. Ричард је коначно пронађен!

Букурештом су се прошириле гласине да двапут недељно, у посебној владиној канцеларији у улици Рахова, рођаци несталих особа могу да поднесу молбу и сазнају где се налазе њихови најближи. И даље упорно покушавајући, Сабина се обратила за помоћ пријатељици Бјанки замоливши је да оде тамо у име свог „брата” Ричарда.¹

Бјанка је написала молбу и отишла не место за које се касније испоставило да је било седиште тајне полиције – зграда изнад затвора у ком се налазио Ричард. Жене су чекале у унутрашњем дворишту док им не допусте да уђу у канцеларију и сазнају да ли се имена њихових рођака налазе на неком списку. Док је чекала, жена поред ње јој је скренула пажњу на један од малих прозора на подруму зграде.

¹ Сведочанство Бјанке Адлер (*Bianca Adler*) из њене књиге *Serving God in Hostile Territory* (Penrith, Australia: Stephanus, 2003).

„Погледај тамо, у онај прозор, али пази да те не примете”, прошапутала је. „Изгледа као да тамо стоји мушкарац и показује на тебе, као да жели да ти пренесе поруку.”

Бјанка се полако окренула и почела да разазнаје кошчато, необријано лице неког човека. Протрљала је очи и покушала боље да се усредсреди на лик у сенци. Био је то Ричард! Жив је!

Покушавала је свим силама да сакрије одушевљење, а Ричард је, очигледно схвативши да не сме да покаже да га је препознала, подигао једну руку у знак поздрава и насмешио јој се.

Убрзо је дошао ред на њу да уђе у канцеларију. „Вурмбранд, Вурмбранд... Не, није на нашем списку”, рекао је полицајац. „То значи да није код нас и не знамо где је.”

Бјанка је у трену схватила да је та фарса била само још један од окрутних обмањујућих трикова којима су комунисти још више мучили породице затвореника. Сви рођаци су добили исти одговор.

Наравно да то што су званичници рекли није могло да заустави Сабину. Од тренутка кад је сазнала где се Ричард налази, долазила је двапут недељно у штаб тајне полиције, наводно да тражи информације о свом несталом мужу. И сваки пут, док је чекала у дворишту, „разговарала је” с Ричардом чежњивим погледима. Све док је остао у затвору Рахова, Сабина га је посећивала.

Али нико није знао колико дуго ће те посете трајати.

18

На Сабинино изненађење и радост, Израел је 14. маја 1948. године званично постао држава. Након што су нацисти масакрирали румунске Јевреје, та вест је изазвала егзодус преосталих породица из земље која је сад била под контролом комуниста. Иако је Ричард страдао у затвору, Сабина је знала да ће бити срећан због испуњења древног Божијег пророчанства датог пророку Јеремији: „Ево, ја ћу их [мој народ] сабрати из свих земаља у које их разагнах у гневу свом и у јарости својој и у великој љутини, и довешћу их опет на ово место и учинити да наставају без страха” (Јеремија 32,37). Ако је након скоро две хиљаде и шесто година Бог могао да врати свој народ кући, може да врати и Ричарда.

Међутим, као и у време вавилонског ропства, пут у Обећану земљу није био лак. Комунизам је гвозденом руком држао становништво на месту и мало ко је избегао његов стисак. Совјетски војници су често вршили рације по улицама и хапсили Јевреје, а онда су их одводили на присилни рад у совјетским рудницима. Румуни су такође хапшени. Након што би их тајна полиција заробила, убацивали би их у камионе и за њих се више никад није чуло.

Сабини је један младић из њеног родног краја, Буковине, рекао: „Мој брат је провео четири месеца скривајући се у рупи иза креденца како би избегао депортацију у Совјетски Савез. Ја сам изашао само с одећом коју сам имао на себи. Рекао сам совјетском бирократи да може да узме мој стан са свим

стварима у њему, као и сваки новчић који имам, у замену за пасош. Добио сам га и отишао. Ето шта је комунизам – то је када сви краду све од свих”, рекао је уздахнувши.

Одлазак је свима био на уму, али био је скуп. У очајничкој потреби за страном валутом Народна Република Румунија је, на челу с министарком спољних послова Аном Паукер, потписала споразум са Израелом који је Румунији омогућавао да прода своје Јевреје новоформираној држави. Касније су професори, лекари и научници постали предмет трговине за врло високу цену.

Гомиле Јевреја су се окупљале испред канцеларије за визе у Букурешту у жељи да их њихова земља прода. Најрањивији међу њима и најнепожељнији – баке и деке с децом у наручју – спавали су на тротоару испред канцеларије чекајући прилику, као и сви остали, да побегну из Румуније. Ред оних који су се надали да ће добити израелску визу протезао се од полицијске станице све до трга Палате парламента.

„Шта се чека у овом реду?“, питао је незнанац Јеврејина.

„Наранце“, одговорио је овај.

„Али у продавници преко пута продају наранце и нема реда.”

„Да”, рекао је Јеврејин, „али ми хоћемо да их једемо с дрвета.”

Топографија израелске земље, која је наводњавана први пут после много векова, обећавала је довољно приноса за исхрану једног народа. Из Румуније су ка Израелу одлазиле на десетине теретних вагона крцатих Јеврејима који су пристизали из свих крајева земље. Чак су и не-Јевреји тражили слободу плаћајући баснословне суме новца за кривотворене визе. Пошто је влада настојала да операцију Израел држи у тајности, возовима није било дозвољено да полазе с главне станице у Букурешту. Уместо тога кретали су под окриљем ноћи са забачених приградских станица. Сабина је бар једном недељно ишла на те станице са сузама у очима да се опрости с пријатељима и пожели им срећан пут у нови живот.

И она је размишљала о одласку, али не без Ричарда. Независно од тога колико ће година бити потребно да га ослободје, она га неће оставити самог док страда у тамници.

„Догодине у Јерусалиму!”, био је вапај из срца свих Јевреја из сваког гета и синагоге током многих векова. И Сабина је вапила за тим. Желела је да седне на воз с Ричардом и Михајем и да оду у Израел — да искусе најсветији од свих повратака кући, у земљу коју им је Бог обећао.

Чак су и војници и полицијски службеници ризиковали живот покушавајући да побегну. Један високо позициониран полицајац рекао је Сабини: „Ако ми даш новац и помогнеш ми да добијем визу за Јевреје како бих отишао из земље, могу да ти извучем мужа из затвора.”

Сабинин пријатељ, којем је она свесрдно веровала, потврдио је да је тај полицајац искрен и уверио је да може да испуни обећање. Кад је чуо ту вест, Михај је поскочио од радости. Најзад ће поново видети оца. Висок за своје године и зрелији од својих вршњака, Михај је међу њима стекао репутацију изопштеника. Тешко му је било да другим ученицима у школи објасни зашто му је отац тако често у затвору. Одбацивање које је Михај искусио није промакло Сабини.

„Мама, сањао сам нешто”, рекао је следеће јутро, након што је сазнао за полицајчеву понуду. „Видео сам у сну нашег комшију како држи шешир и моли две птице да слете у њега. Оне су лепршале околу, а онда су одлетеле.”

Сабина је схватила шта тај сан значи. Полицајац неће успети да ослободи Ричарда. Неколико дана касније, сан се остварио, а њихов комшија је ухапшен.

Михај је имао и друге снове који су претказивали будућност, али они су се, као што је то случај с многим доживљајима из детињства, обично завршавали ноћним морама.

Јевреји су сваког дана нестајали са споредних улица Букурешта. Једном приликом из затвора је ослобођено неколико

добро познатих затвореника. Сваки је одвезен кући колима хитне помоћи тако да може да покаже породици своје модрице и исприча им све о мучењу и страдању. Следећег дана, сви су поново ухапшени.

Сабина се бринула да ли ће Ричард моћи да издржи мучење. Комунисти су били далеко вештији од нациста у извлачењу информација од затвореника. Исус је једном рекао: „Не бојте се оних који убијају тело, а душу не могу убити” (Матеј 10,28), али она је знала за пасторе који су се под мучењем одрекли Христа и чак су издали своје породице и најближе пријатеље. Иследници су често користили претње ампутацијом, кастрацијом и другим ужасним поступцима. И успевало им је. У почетку људско тело може да издржи чак и најтежу физичку трауму. Али како се она понавља, сећање на бол се сакупља све док постепено не сломи вољу.

Сабина се плашила да ће се Ричардова одлучност сломити, посебно након дугих година мучења. Једном јој је обећао да ће пре умрети него издати своје пријатеље, али она је памтила да је чак и апостол Петар прекршио обећање да се неће одрећи Христа. Колико год Ричард био отпоран, ипак може да се сломи. Исус је подсетио своје ученике да је „дух срчан, али је тело слабо” (Матеј 26,41). Ако се догоди најгори сценарио и Ричард буде убијен, знала је да ће га поново видети у небу. Већ су се раније договорили да се тамо сретну пред једним од дванаест врата – Венијаминовим.

19

Године 1948, у својој подземној ћелији у улици Рахова, Ричард је кроз високи прозор једва могао да назре ивицу дворишта. Често се питао да ли је његова вера довољно јака да издржи окрутност поступање које га чека. Тешио се многим одломцима из Писма које је одавно научио напамет.

Иследници су били веома стрпљиви. Комунистички затвори су, попут добро опремљене библиотеке, садржали архиве података — али уместо да они буду похрањени у књигама, налазили су се у људским умовима. Осетљиве, правовремене информације извучене су из затвореника постепено, кад је то било потребно, и никад све одједном. Сам Ричард је у очима иследника био огромна ризница информација. Али они ће из њега полако извучити имена из мреже контаката које је имао на западу као и у Светском савету цркава. Његове многобројне везе биле су за румунске комунисте издаја. Сад је био њихов политички затвореник и највероватније ће умрети од руке својих иследника.

Али његови тамничари нису знали да је Ричард поседовао тајно и моћно оружје — годинама је себе тренирао за затвор. Попут војника у време мира, он је припремао свој ум и тело за испитивање, мучење и потхрањеност. На дан отмице, био је у савршеном стању да издржи батине, вербалне нападе и сурове услове у ћелији.

Ричард је провео много година проучавајући како су други хришћани издржали жестока страдања. Чак је постао нека

врста „мартиролога”, стално је усвајао карактеристичан начин живота и прилагођавао се као да га већ сутра очекују сличне невоље. Док су мање припремљени затвореници попуштали под притиском и често одавали информације иследницима, Ричард је због своје отпорности стекао одговарајућу репутацију међу чуварима.

Уобичајена реченица током испитивања гласила је: „Као хришћанин мораш обећати да ћеш нам говорити само истину” — али с Ричардом то никад није деловало. У ствари, кад је реч о њему, ниједна стратегија није деловала. Пошто је све што би им рекао могло да доведе до оптужбе, или још горе до отпадништва, осмислио је план. Збуњиваће и доводити иследнике у заблуду све док више не буду могли да наставе истрагу.

Али прво је нашао начин да пошаље поруку Сабини и својим пријатељима како би их обавестио где се налази. Пастори и црквене вође у Скандинавији и Британији такође су били забринути због његовог нестанка.

Чак су и најхрабрији људи узмицали пред другарицом Паукер, коју је Ричард лично познавао. Њен отац је био свештеник по имену Рабиновиц. Једном је рекао Ричарду с тугом у гласу: „У Анином срцу нема никаквог осећаја за било шта јеврејско.” Првобитно је студирала медицину и спремала се да постане лекар. Затим је кратко предавала у енглеској црквеној мисији. У сваком случају, у младости је стекла довољно знања о религији да би покушала да је уништи кад је дошла на власт.

Након што се удала за инжењера Марсела Паукера, постала је комуниста и политички противници су је ухапсили због учешћа у заверама. Предани Совјет у срцу, Ана се с мужем преселила у Москву; међутим, током једне од Стаљинових предатних чистки, он је погубљен. Ана се брзо пењала на партијској лествици, а затим се вратила у Румунију и преузела дужност министра спољних послова. Репутација непоколебљиве,

ПОГЛАВЉЕ 19

немилосрдне жене довела ју је на насловну страницу часописа *Time*, где је описана као „најмоћнија жена на свету”.¹

Била је толико одушевљена Русијом да је једног лепог, летњег дана виђена како шета Букурештом с отвореним кишобраном.

„Зашто носите кишобран?”, питали су је.

„У Москви пада киша”, одговорила је. „Чула сам на радију.”²

¹ “A Girl Who Hated Cream Puffs”, *Time*, 20. септембар 1948.

² “Raining in Moscow”, *Time*, 9. јун 1952.

20

Ричард није могао да верује својим очима кад су се врата његове ћелије отворила. Човек који је ушао није био нико други до министар правде Лукрециу Патрашкану, политичар који је донео комунизам у Румунију. Каква част да га саслушава тако високо позициониран функционер.

Али кад су се врата за њим залупила, Ричард је погледом ухватио његове ципеле – на њима није било пертли. А кошуља, без кравате, неуредно је висила око врата. И он је био затвореник.

Патрашкану је сео на дрвени кревет преко пута Ричарда. Његов став и свеукупно држање откривали су колико је навикао да буде поштован. Чак ни затвор није могао да промени уобичајену самоувереност тог политичара. Ричард је знао какву је деструктивну улогу Патрашкану имао у корупцији у Румунији и колико је неправде нанео. Али док су њих двојица разговарали, Ричард је схватио да је искрен и поверовао је да ће моћи с њим да говори као мушкарац с мушкарцем.

Бивше власти су неколико пута хапсиле Патрашкануа. Његови политички непријатељи, љубоморни на све већу популарност коју је уживао, уротили су се да ослободе Румунију његовог присуства. Неколико дана раније, министар унутрашњих послова Теохари Џеорџеску, успео је да га прогласи за буржујског издајника. Уз подршку Василеа Луке, министра финансија, против Патрашкануа је подигнута оптужба за сарадњу с империјалистичким силама.

Извештаји о мучењу затвореника и контрареволуционара дубоко су га узнемирили. Кад се распитивао о тим гласинама, изгубио је репутацију лојалног комунисте. Последњи ексер у његов ковчег закуцала је стара пријатељица Ана Паукер.

„Кад сам изашао из зграде министарства”, рекао је Ричарду, „видео сам новог шофера како ме чека поред аутомобила. Рекао ми је: ‘Друже Патрашкану, Ваш шофер, Јонеску, изненада се разболео.’”

Ричард се нагнуо напред и слушао.

„Ушао сам у возило, двојица полицајаца тајне службе ушла су за мном – и ево ме!”

Уместо неколико зрна куваног јечма које је Ричард обично добијао за вечеру, стражар је донео Патрашкануу укусан оброк који се састојао од пилетине, сира и воћа. За министра је отворена и флаша вина, али нови затвореник баш и није имао апетит. Пребацио је послужавник Ричарду, који је халапљиво слистио богату вечеру.

Док је он јео, Патрашкану му је препричавао шаљиве анегдоте из времена своје службе. Присетио се швајцарског сенатора који је тражио да постане министар морнарице. „Али ми немамо морнарицу!”, рекао му је премијер.

„Какве то везе има?”, одговорио је сенатор. „Ако Румунија може да има министра правде, зашто Швајцарска не би имала министра морнарице?”

Ричард се пригушено насмејао при помисли на швајцарску флоту без излаза на море. И Патрашкану се насмејао.

Следеће јутро, двојица стражара су га одвела на испитивање. Ричард се питао како је могуће да тако познатог човека сурово и немилосрдно испитују. Ипак, Патрашкану се то вече вратио у ћелију и рекао му да уопште није био саслушаван. Уместо тога, одржао је предавање о праву на универзитету. Његово хапшење је морало да остане тајна. Чак ни његова жена није

знала да је у затвору и веровала је да је на путу и одседа у хотелима. Пошто је веровао да ће Ричард бити погубљен, или заувек држан иза решетака, министар му се поверио.

Патрашкану није постао комуниста зато што су га привукли ти идеали, већ због онога што се догодило после рата. Његов отац је током Првог светског рата подржавао Немце и због тога је након победе савезника цела његова породица била изопштена, а он је побегао у Немачку како би стекао универзитетско образовање. Кад се вратио у Румунију, једина политичка партија која га је прихватила била је она комунистичка. Чак се и оженио комунисткињом која се спријатељила са Сабином док су заједно ишле у школу.

„Ти си као Маркс и Лењин”, рекао је Ричард.

Коментар је ухватио Патрашкануа неспремног.

„Маркс је осећао генија у себи”, наставио је Ричард, „али као Јеврејин у Немачкој, у време кад је антисемитизам харао, није могао да нађе излаз за тог генија осим као револуционар. Што се тиче Лењина, након што му је брат обешен због покушаја атентата на цара, бес и фрустрација натерали су га да преокрене свет. Нешто слично се догодило и с тобом.”

Патрашкану се није сложио, али Ричард је видео да су га његове речи погодиле у живац. Наставили су да разговарају о правди, страдању и улози цркве. Патрашкану је уложио много напора у критиковање корупције и злостављања које је спроводила папска династија Борџија и шпанска инквизиција, као и зло крсташких ратова и неправедан прогон Галилеа.

„Али управо су злочини и грешке цркве то што нам даје још више разлога да јој се дивимо”, рекао је Ричард прекидајући његову тираду.

„Како то мислиш?”

„Болница можда смрди на гној и крв”, објаснио је Ричард. „Али баш у томе лежи њена лепота, јер прима људе с одвратним ранама и ужасним болестима. Црква је Христова болница.

У њој се с љубављу лече милиони пацијената. Она прихвата грешнике, они настављају да греше и за њихове преступе буде окривљена црква.”

Ричард је наставио: „За мене је, с друге стране, црква попут мајке која стоји уз своју децу чак и кад чине злочине. Политика и предрасуде њених слугу изврћу оно што долази од Бога, то јест Библију и њено учење, богослужење и свете тајне. Без обзира на грешке, црква има много тога лепог у себи. У мору се сваке године утопи на хиљаде људи, али нико не оспорава његову лепоту.”

Патрашкану се на тренутак замислио, а онда је рекао: „Ја бих могао исто да кажем за комунизам. Они који га практикују нису савршени, међу нама има варалица, али то не значи да нешто није у реду с нашим теоријама.”

„Онда суди по резултатима”, одговорио је Ричард. „Историју цркве су упрљала нека тужна дела, али она је увек људе обасипала љубављу и бринула се за њих свуда у свету. Изнедрила је мноштво светаца, а за поглавара има Христа, најсветијег од свих. Ко су твоји идоли? Људи попут Маркса, којег и његов биограф Рјазанов, директор московског Института Маркса и Енгелса, описује као пијаницу. Или Лењин, чија дела су пуна отрова, а његова жена каже да је био безобзиран коцкар. Комунизам је убио милионе невиних жртава, уништио државе финансијски, напунио свет лажима и страхом. Где је његова добра страна? Сви знају да ваши симпатизери седе у затвору; или су погубљени или на неки начин уништени. Како можете непрестано да искоришћавате људе и одбацујете их и да се притом надате да ће на крају све бити добро?”

„Зато што су глупи”, узвратио је Патрашкану. „Десет година после Првог светског рата, велики бољшевички мислилац Бухарин супротставио се плановима Троцког да направи светску револуцију силом оружја. Тврдио је да је боље сачекати док капиталистичке земље не почну да се боре међу собом.

Русија је тад могла да се придружи победничкој страни и узме лавовски део освојених земаља. Да је запад знао да ће, као резултат рата, пола Европе и две трећине Азије пасти под комунистичку власт, последњи рат не би се ни догодио.”

Ричард се није дао разуверити. „Зар не видиш, друже Патрашкану, шта се дешава? На исти начин на који сте ти и твоји другови искористили људе и онда их одбацили, тако су и тебе искористили и сад те одбацују. Зар вас није све заслепела зла логика Лењинове доктрине?”

Патрашкану није могао да сакрије огорченост. „Када су Дантона возили да га погубе на гиљотини и кад је угледао Робеспјера на балкону како га посматра, повикао је: ‘И ти ћеш за мно!’”

Ричард је приметио искру освете која је пламтела у његовим очима.

„Уверавам те”, наставио је Патрашкану, „да ће и Ана Паукер, Џеорџеску, као и Лука такође поћи за мно.”

За пет година, Патрашкануово пророчанство ће се остварити.

21

У 22.00 часа, у ноћи 1948. године, у Ричардову хелију у затвору Рахова упала су тројица стражара и захтевала од њега да се обуче. „Узми дебели капут”, прошапутао је Патрашкану. „То би могло да ублажи ударце.” Један од стражара, по имену Апел, ставио му је црни повез на очи и повео га кроз дугачак ходник у просторију у којој су се налазили сто и столица обасјана светлом.

Кад му је Апел скинуо повез, Ричард је зашклибио од јарког светла. С друге стране стола назирао је силуету мушкарца. Неколико секунди касније, кад су му се очи привикле на светло, препознао је у њему Моравца, бившег полицијског инспектора који је недавно унапређен и сад је водио саслушања.

„Василе Џеорџеску”, рекао је Моравец, „наћи ћеш папир и оловку на том столу. Узми столицу, седи и пиши о свом животу и активностима.”

Ричард се повиновао.

„Као свештеник”, наставио је инспектор, „чуо си много исповеди. Сада си овде да се ти исповедиш нама.”

Ричард је писао своју причу више од сат времена, обухватајући главне прекретнице своје духовне биографије. И он је, попут својих иследника, некад био атеиста, а онда се његово срце променило.

„Доста је за вечерас”, најзад је рекао Моравец, одузимајући му оловку.

Након бројних сличних испитивања, Ричард је схватио методе и стратегију својих отмичара. Уместо да за извлачење признања употребе полицијску тактику која се заснивала на шоку због хапшења, комунисти су више волели спорији приступ – затвореник је прво морао да **сазри**. Циљ је био да код њега створе довољно снажан осећај кривице и стрепње да би онда могли постепено да извуку информације. Затвореницима је ретко било саопштено зашто су ухапшени, што их је терало у самоиспитивање и неизвесност. Бескрајни трикови стварали су напетост, сумњу и страх у њиховим умовима. Заказивана су лажна суђења, а затим су у последњем тренутку одлагана. У дворишту под прозорима ћелија лажирана су стрељања. Током целе ноћи пуштани су снимци вриштања и повремених повика.

После више недеља таквих психолошких игрица било је све теже пружити отпор. Ум је почињао да се ломи. Исцрпљен и испуњен осећајем кривице, затвореник више није јасно расуђивао, а један лапсус се претварао у два. Одавао је имена, издавао пријатеље. Убрзо би иследник извукао из њега све поверљиве информације које је тражио.

И баш кад би се налазио на рубу менталног слома, иследник би променио став и почео да показује саосећање према њему због невоље у којој се нашао. Заstraшивање се претварало у милосрђе. Обећавано му је да ће патња престати, али само ако призна кривицу и злочине које је починио.

Неколико дана касније Ричарда су поново извели из ћелије и одвели у подрум где су га чекала двојица иследника. Апел је посегао у своју актовку, извадио оданде комад карамеле и пружио је Ричарду.

„Какве су твоје везе с господином Теодорескуом?“, упитао је неформално.

„Теодорескуом? То је прилично често презиме. На кога тачно мислите?“

Апел није објаснио већ је почео брзо да мења теме. Питао га је о Библији и о Исаијиним пророчанствима о Месији. Деловао је заинтересовано за Ричардово гледиште, климао је главом и подизао обрве. Затим се, насумично и без упозорења, распитивао за имена оних који су помагали Ричарду у дистрибуцији хришћанске литературе совјетским војницима. Да ли су они чули за Исаијина пророчанства? Апел је учтиво слушао, али било је јасно да га више интересује Ричардова реакција него његове речи.

Следећи иследник, несигуран мали човек по имену Василиу, био је мање срдчан. „Запиши имена свих које познајеш”, захтевао је. „Назначи где си их упознао и у каквом си односу с њима.”

Ричард је оклевао. Пажљиво је бирао имена која ће навести. „Не бирај”, одбрусио је Василиу. „Рекао сам **сва** имена.”

Ричард је унео имена комуниста, чланова парламента, и сваког случајног пролазника којег је знао. Ако би случајно предао имена хришћанских слугу, њихове породице би биле ухапшене и жестоко претучене.

„Питање број два гласи: Какве си преступе починио против државе.”

Ричард га је погледао у очи. „За шта сам оптужен?”

Василу је ударио шаком о сто. „Ти знаш шта си урадио! Избаци то из себе. Почни с тим што ћеш нам рећи све о контакту са својим православним колегом, оцем Григоријем и о томе шта мислиш о њему. Само пиши и немој да престајеш!”

Ричард је био спреман да из своје духовне биографије напише колико год су поглавља његови испитивачи хтели. Што се других ствари тиче, откривао је што је мање могуће.

Саслушавали су га недељама и скоро уопште му нису дозвољавали да спава. Ноћу је умиривао свест понављајући стихове из Писма које је знао напамет.

Бог му је повремено слао мала охрабрења. На пример, једном му је берберин шапнуо да је Сабина добро и да наставља да служи. Сазнање да је с његовом женом све у реду удвостручило му је снагу. Ричард је могао да издржи саслушања, али помисао на то да је и она испитивана и мучена била му је, као што би била сваком мужу, неподношљива. Кад би и њу ухапсили, шта би било с Михајем? Остао би сироче и био би приморан да живи на улици. Ту судбину је већ доживело безброј деце.

Једно вече док је покушавао да заспи, из оближње ћелије се изненада зачуло јецање неке жене. „Не, не!”, молила је. „Молим вас, немојте ме тући. Не опет! Не могу више да издржим!” Ходником су одјекивали крици док су стражари безосећајно тукли ту жену.

Ричард је пажљиво слушао, а онда су му се очи рашириле од ужаса. Био је то Сабинин глас! Ухапсили су је и довели у затвор Рахова. Ричард је провео ноћ плачући у тами и дозивајући своју жену. Да ли је могла да га чује? Шта су јој радили?

Касније је сазнао да тај глас није био Сабинин већ само снимак који је пуштан сваком затворенику и сваки је мислио да је то његова жена, девојка или мајка.

Обећање које је Ричард дао Сабини, да ће се пре убити него издати пријатеље, заокупљало му је ум из ноћи у ноћ. Сетио се да је читао о жени из ране цркве која се убила да не би изгубила невиност кад су варвари напали и опљачкали њен манастир. А ако је црква њу канонизовала, онда би Бог могао да опрости и Ричарду ако би његово самоубиство спасло друге од покоља.

Али пертле су му одузели кад су га ухапсили, а његову ћелију су често проверавали да се увере да нема крхотина стакла, гајтана или жилета. Лекар му је свако вече давао по

једну таблету за спавање, али чувари су му увек проверавали уста да се увере да ју је прогутао. Можда би, ако би успео да је сакрије испод језика, успео да сакупи већу количину. Да би сакрио те таблете, поцепао је неколико шавова на Патрашкануовој сламарици и ту их је остављао. За месец дана сакупио је тридесет таблета, што је било више него довољно да заувек заспи.

Самоубиство му је дало моћ над противницима, али звуци града које је чуо споља молили су га да поново размисли: певање младе девојке, шкрипа трамвајских кола док су завијала иза угла... Ричард је посветио свој живот служењу Богу. Да ли је било мудро окончати га?

Иследници су бацали јака светла у очи затвореника, али и Бог има своја светла. Једном је Ричард око поноћи гледао у небо и видео звезду како сија у тами. Светлост те звезде путовала је преко целе васионе да би завирила у његову ћелију и утешила га. Можда би и његов живот могао да пронесе Христово светло прелазећи велике удаљености да би стигао до будућих затвореника који ће страдати за Спаситеља. Звезда га је молила да настави да живи, али он се још премишљао. Можда би његова смрт донела више добра него његов живот.

Следеће јутро чувари су упали у његову ћелију и однели Патрашкануову сламарицу другом затворенику. Ричардови планови о самоубиству изненада су осујећени. У почетку је био узрујан, али убрзо се смирио, верујући да ће га Бог одржати у животу без обзира на то колико ће жестоко бити његово страдање.

22

„Ти се играш с нама”, викао је пуковник Дулгеру задајући снажан ударац Ричарду по образу. „Зар не видиш да си потпуно у мојој милости и да ти твој Спаситељ, или како Га већ зовеш, неће отворити врата затвора?”

„Његово име је Исус Христос”, узвратио је Ричард, док му је лице пулсирало од бола, „и ако хоће, може да ме ослободи.”

„Добро”, рекао је Дулгеру. „Сутра ћеш се упознати с другом Бринзаруом.”

Ричард се, као и сви остали затвореници, насмрт плашио тог имена. Мајор Бринзару је имао репутацију прекаљеног интелигентног садисте. Руке су му биле длакаве као гориљине и имао је невероватан таленат за извлачење информација. Пре него што је постао иследник радио је за извесног политичара чији је син био ухапшен због вођења патриотског покрета.

„Држао сам те на коленима кад си био мали”, рекао је Бринзару младићу, а онда га је убио голим рукама.

Ричард је знао да су дани блажих саслушања завршени. Бринзару га је одвео у просторију пуну разних инструмената и справа за мучење. „Има ли овде нешто што ти се посебно свиђа?”, питао је, показујући на сто пун закривљених ножева и клешта. „Ми овде волимо демократију.”

Терао га је да стоји на врховима прстију док рукама додирује плафон. Након неког времена удови су му обамирали и он је падао, а Бринзару га је тукао док се не врати у првобитан положај. По неколико сати сваког дана Ричард је био приморан

да стоји у непристојном, грубом или смешном положају. Ако им је циљ био да му украду достојанство, успели су, с обзиром на то да су му се смејали, ма који положај да је заузео.

Зид који се налазио испред њега подсетио га је на стих из Библије: „Драги је мој као срна или као јеленче; ево га, стоји иза нашег зида” (Песма над песмама 2,9). Док су му ломили тело и стварали безброј крвних подлива, он је замишљао Исуса како стоји с друге стране зида, теши га и страда заједно с њим. Ако је Христос могао да испружи руке на крсту, онда и он може да подигне своје. Сетио се и Мојсија, вође Израелаца. Све док су му руке биле подигнуте, Јевреји су побеђивали у рату против Амалечана (види: Излазак 17,11).

Ричарду су често стављали повез преко очију кад су га изводили из ћелије, па никако није могао у свом уму да направи карту затвора. Али једну просторију је добро познавао. Био је то мањез (*manège*), или ринг за обуку (вежбалиште) како су га звали затвореници. Била је то ужасно мала ћелија која је цела могла да се обиђе у дванаест корака. После четири био је ту зид. Након још два, поново зид. Бринзару је присиљавао Ричарда да сатима хода укруг уз рубове те ћелије.

„Ходај!”, захтевао је. „Настави да идеш около!”

Ричард је слушао. Ходао је, ударао о зидове, посртао, тело су му прекривале модрице, вртело му се у глави, а очи су га пекле од зноја. После неколико сати вид му се замаглио и просторија је почела да се губи. Затворио је очи, забијајући се у зидове док је покушавао да остане довољно присебан да може да се моли за чуваре који су га злостављали.

„Брже!”, рекли су му.

Један чувар је сломио штап о Ричардов лакат што му је изазвало несносан бол у руци. „Устај! Покрени се!”

Сутрадан му је наређено да чучне на под с рукама иза леђа. Стражар му је гурнуо металну шипку иза лактова, подигао му тело у ваздух и шибао га по стопалима, бутинама и кичми

најлонским бичем. Тамни повез преко очију спречавао је Ричарда да се припреми за ударе због чега је бол сваки пут био двоструко јачи. Након само неколико удараца изгубио је свест, али вратили су га у стварност тако што су му излили канту ледене воде у лице.

Следеће недеље Бринзару је ушао у Ричардову ћелију и ставио му нож под грло. Оштрица му је неколико пута пробила кожу и раздерала груди. Када се освестио, видео је да му је читаво тело прекривено крвљу.

Кад убоди, по Бринзаруовом мишљењу, нису изазвали довољно бола, убацио му је у грло левак и кроз њега сипао воду све док му желудац није готово пукао. Затим је наредио стражарима да га шутирају док није повратио.

Једног дана су му ставили повез преко очију и пустили у његову ћелију два вука. Речено му је да су звери дресиране да нападну затворенике ако се помере и Ричард је непомично седео осећајући њихов врео дах само неколико центиметара од свог лица.

Како су месеци пролазили, интензитет мучења се повећавао. Притискали су му усијано гвожђе на ребра. Кожа му је цврчала од врелине и он је за неколико секунди изгубио свест. Затим су га повратили и наставили да му прже кожу. Жигосање гвожђем било је нешто најближе паклу што је Ричард икад искусио, и жалио је стражаре који ће вечност провести у сличним мукама.

Да би били сигурни да неће умрети прерано, мучењима је увек присуствовао лекар. Понекад се чинило да је смрт само тренутак далеко од њега. Гушили су га све док се не онесвести, а тело му је бичевано све док његова плућа више нису имала снаге да удахну ваздух.

Исус је такође био бичеван, сећао се Ричард. Каква је привилегија учествовати у истом страдању које је претрпео Христос. Вриштање и јауци других затвореника одјекивали

су сву ноћ, посебно кад су им тргали удове из зглобова на разапињачу – справи која је истезала тело све док кости не би искочиле из чашица. Већ је и само спомињање тог оруђа изазивало ужасан страх и олакшавало извлачење признања.

„Где је списак имена оних којима си предао тајне информације?“, питао је Бринзару.

Ричард је записао мноштво имена и адреса, али никад није одао своје пријатеље. Имена су припадала онима који су већ умрли или побегли на запад.

Пре хапшења, Ричард се никад није плашио исмевања и понижавања. Али све се променило кад су му двојица чувара плувала и уринирала у уста док су други гледали и смејали се. Под мучењем, био је приморан да призна да је хомосексуалац, прељубник, лопов, шпијун и издајник. Ноћу су га враћали у ћелију где је плакао од бола и емоционалне трауме коју је преживео током дана и молио се за снагу да издржи муке које га чекају следећег.

„Зашто се не предаш?“, питао га је Бринзару. „Све ти је узалуд. Само си тело и на крају ћеш се сломити.“

Комунисти су веровали да ће човек учинити све да избегне смрт; да ће признати све само да се докопа слободе. Ричард је седео у самици свестан ужаса и мучења које ће донети следећи дан, али веровао је да је живот више од тела, крви и костију. Његови тамничари могу да га жигошу, бичују, исмевају и понижавају, али чак ни сви комунисти у Европи заједно, укључујући и Бринзаруа, нису могли да му отму душу. Она се налазила у рукама превише моћним да би било ко из њих могао да је отргне.

23

Ричард је седео у мрачној ћелији преплављен осећајем усамљености. Зидови су били сиви као и боја његове затворске одеће, а самица му је убрзо украла сећање на реке, цвеће, сунце и звезде. У његову ћелију без прозора, која се налазила десет метара испод зграде Министарства унутрашњих послова у Букурешту, ваздух је улазио кроз једну малу цев. Добијао је само једно парче хлеба недељно, тако да је глад постала његов стални пратилац. Храна коју је добијао садржавала је таман толико калорија да настави да дише.

Прве три године те осмогодишње затворске казне, Ричард је био сам. Тишина је била заглушујућа. Из ћелије је излазио само кад су га тукли или саслушавали. Чак су и стражари пригушили своје кораке тако што су лепили танке слојеве филца на ђонове обуће. Како није имао ни оловку ни папир, заборавио је чак и да пише. Једине речи којих се још увек сећао биле су оне сачуване у његовом уму до изненадног хапшења на путу у цркву у фебруару 1948, две године пре него што је затворена и његова жена.

Кад се придружио осталим затвореницима, живот се није побољшао. Од 05.00 до 22.00 сата сви су седели усправно с рукама привезаним ланцима на леђима. Немоћни и мршави као костури лаптали су храну као пси из посуда на земљи. Седамнаест сати дневно нису смели да спусте главу ни да зажмуре. С повезом преко очију, претучен и жигосан, Ричард је носио на свом телу белеге своје вере. Годинама касније,

кад буде сведочио пред Сенатом Сједињених Држава, откриће дубоке убудне ране које је задобио у затвору.

„Свуда око мене били су људи слични Јову”, рекао је, „неки су страдали и више од њега. Али ја сам знао крај Јовове приче: како је примио двоструко више од онога што је имао раније. Били су ту и људи попут Лазара, сиромаха, гладни и прекривени чиревима. Али знао сам да ће их анђели однети у Авраамово наручје. Видео сам их онаквима какви ће бити у будућности. У бедном, прљавом, немоћном мучнику поред себе гледао сам сјајем окруженог свеца сутрашњице.”

Тишину је прекидало само испирање мозга. Сати непрекидног испитивања били су бесплодни јер је Ричард одбијао да изда своју браћу и сестре у румунској цркви.

Стражари нису били једини који су му испирали мозак. Понекад је у својој мрачној, хладној ћелији осећао присуство зла. Као дете Ричард је видео сотону како му се цери, а сада се, док се налазио у изолацији, вратио да му се руга. Скоро да је могао да чује његове подсмехе: *Где ти је Исус? Твој Сјасишељ не може да те сјасе. Преварен си и ти си преварио друје. Он није Месија. Ишао си за погрешним човеком.* Сам и ненаоружан, Ричард се осећао напуштено.

Затворенике су дрогирали све док им чула не би отупела. Ричард се борио да му ум остане усредсређен, али понекад је чак и Оченаш био предуг да би могао да га изговори. Концентрација га је напустила. Његова једина молитва, непрестано понављана, била је: „Исусе, волим те.” Једном је скупио оно мало снаге што му је преостало и поново промрмљао те речи: „Исусе, волим те.”

Волиш ме?, одговорио је Исус. *Саг ћу ти показати колико ја волим тебе.*

Изненада је Ричардово срце почело да гори, као срца двојице ученика на путу за Емаус. „Ја знам љубав онога који је дао свој живот на крсту за све нас. Таква љубав не може да искључи ни комунисте, ма колико тешки били њихови греси.”

Што је више страдао, то је више љубави осећао према својим тамничарима. Веровао је у свеобухватну Христову љубав, који жели спасење за све.

У другим ситуацијама, посебно током црних дана у самици, одржавао је ум живим размишљањем о Писму. Босоног је сву ноћ ходао три корака напред, три назад, по том скученом простору и припремао проповеди које ће изнети пред Богом и анђелима. У његовој малој ћелији библијски ликови су оживели. Видео је Авраама и његове камиле, Исуса с ученицима и Павла на мисионарским путовањима по Медитерану. Јело је било оскудно, али је духовне хране било у изобиљу.

Ноћи је проводио молећи се за хришћане широм света, али и за своје тамничаре. Једном, док је седео сам у ћелији, просторију су изненада обасјали јарки зраци светлости. Њени сиви зидови сијали су као дијаманти. Музика је разбила тишину. Тама је нестала док је Бог претварао његову тамницу у свет лепоте – свет у ком је био присутан сâм Христос. Ричард се касније присећао: „Цар царева, сâм Исус, био је са мном.”

Иако је био потпуно сам у ћелији, Ричард је снажно осећао Христово присуство. Прогон је постојао, али постојало је и опроштење. А било је много тога што је требало опростити.

У најмрачнијим данима, кад се чинило да је зло увек присутно, Ричард је у свом уму саставио песму која му је помогла да се супротстави ђаволовим претњама:

Љубав је самој себи ојравдање.

И она није за мудре.

Ни кроз хиљаду искушења,

неће ѝ престати да воли.

*Чак и кад је ватра сажиге и таласи уштајају,
она ће пољубити руку која наноси бол.
Ако и не нађе одговор на своја питања,
уверена је и чека.
Једног дана ће сунце обасјати скривена места
и све тајно ће постати јавно.*

Сијалица над Ричардовом главом горела је сву ноћ, али није, као обично, зујала. Тишина је прожимала његову малу ћелију. Спољашњи свет је ишчезао – киша, ветар, њихање дрвећа. Сви ти звукови нестали су из његовог сећања. Ћелија му је чак украла Сабинин глас.

У одсуству сваког звука, његовим умом су несметано пролазиле сумње. Да ли је заиста искусио Божију силу, или је његова пасторална служба била само представа? Воли ли он збиља друге, или служи само себи? Није ли требало да постане државник, милионер или архитекта? Да ли Бог стварно постоји, или су комунисти у праву? Где је Он уопште?

Ричард је силно желео да има уз себе своју омиљену књигу *Патерик* (грч. *патерикόν* – или отачник). Кад је први пут читао тих четири стотине страница, није ни јео ни пио. У књизи је описана историја хришћана из петог века који су се повукли у египатску пустињу како би сачували своју веру и спречили паганско римско друштво да је поквари. Један монах је у то време питао свог старешину: „Оче, шта је то тишина?”

„Сине мој”, рекао је игуман, „тишина је кад седиш сам у својој келији, у мудрости и страху Божијем, штитећи срце од ватрених стрела мисли... То је тишина... у којој се брине само о најважнијем и разговара само са Исусом Христом! Онај који ћути пева: ‘Спремно је срце моје да Те слави, Господе!’”

Тишина је у почетку оптерећивала Ричарда, али убрзо је постала благослов. „У тишини сам”, сећао се касније, „осетио

Христов пољубац. А сви људи ћуте кад их неко пољуби. Тако су ми се вратили мир и радост.”

Сећање на друге хришћане охрабрило је Ричарда. Није више био сам. Иако на осами, био је у друштву хиљада пастора који су током векова уживали Христово присуство. Обавијао га је облак сведока (види: Јеврејима 12,1) и убрзо је, захваљујући њиховим сведочанствима и победама, осетио охрабрење. И самог Исуса су, након што је провео четрдесет дана и ноћи на осами у пустињи, посетили и утешили анђели (види: Матеј 4,11). Ричард је осетио да и њега чувају његови анђели.

На дрвету тишине расте плод мира. Ричард је поверовао у ту истину и свакодневно се њом хранио. Бог је заиста **постојао**, и он је осећао Христово присуство сваки дан. Заиста га је **позвао** да буде пастор – да хода кроз пустињу, да воли друге људе и да им служи, а можда чак и да се жртвује. Али где је Он кад Његова деца страдају? Ричард се зачудио тој помисли. Бог је знао како је било гледати кад је Његов Син страдао. У ствари, послао је Христа на земљу да искорени сва страдања у будућем свету. Ричарда је окрепило новооткривено уверење да он **јесте** верник. Свака честица његовог живота припадала је Богу, као и сваки дах и откуцај његовог срца.

Али да би сачувао здрав разум, морао је да се држи рутине. Свако вече, у 22.00 часа, звоно је кроз цео затвор оглашавало да је време за спавање, али оно је означавало и почетак Ричардовог програма ког се придржавао сваке ноћи током више од две године проведене у самици.

Почињао је молитвом коју ретко кад нису пратиле сузе. Попут радио-таласа који јасније путују ноћним небом, тако су и Ричардове молитве брзо кривудале кроз врата ћелије, низ ходник, па у небо до Божијег престола.

Након молитве, проповедао је онако како је то радио кад је био пастор и стајао пред заједницом. Али, за разлику од прошлих времена, те беседе су сада биле ослобођене ограничења. Није

морао да брине о томе шта ће мислити његова заједница, или бискуп, нити да страхује од хапшења, шпијуна или издаје. Проповедао је тихо, да не привуче пажњу стражара, али то нису били монолози. Проповедао је пред Богом, анђелима, демонима и лицима расутим по његовом сећању, посебно Сабинином.

Многе мисли је усмеравао ка својој жени, молећи се да их Бог пренесе у њен ум. Знао је да на њу врше притисак да се разведе од њега. Ако сачува њихов брак и настави да служи, комунисти ће је ухапсити, мучити и учинити јој ко зна какве грозоте.

Након што је размишљао о Сабини, загрлио је своју сламарицу и пожеleo јој лаку ноћ претварајући се да је то његов син, Михај. Једне ноћи више није могао да поднесе одвојеност од сина и бацио се на челична врата лупајући песницама по њима све док стражари нису ушли и дали му седатив. Следеће јутро се пробудио осећајући се безнадежно. Да ли је губио разум као и многи други људи у затвору?

Размишљао је о Исусовој мајци, док је стајала у подножју крста. И Марија је била беспомоћна, сећао се. Али није се жалила. *Дај и мени снаге*, молио се, *да без приговора прихватим судбину свој сина, Михаја*. Према Јовановим речима, Бог је послао свог Сина у свет „да ниједан који Га верује не погине, него да има живот вечни” (Јован 3,16). Можда би Ричард могао да уради исто.

Једном је Џон Весли (*John Wesley*) рекао да он никад није био тужан, чак ни четврт сата. Кад се тога сетио, Ричард је послушао Божију заповест да буде радостан и нашао је у себи снаге да се смеје, плеше, измишља шале, па чак и да сам са собом игра шах. Израдио је шаховске фигуре од хлеба – тамније и светлије. За три године није изгубио ниједну партију!

Тишина је била суштински важна за Ричардов духовни живот. Самаца је постала свети простор где је могао да зацели и моли се у Христовом присуству. Није могао речима да искаже какво је уживање било грејати се у топлом Божијем присуству,

али осећао се као да пршти од радости. Исус је обећао: „Благо вама кад вас људи замрзе, кад вас изопште и вређају, и кад ваше име одбаце као зло – због Сина човечијега! Радујте се тога дана и скачите од радости” (Лука 6,22-23 ССП). И Ричард је скакао, радовао се, веселио и плесао у својој ћелији, испуњен Светим Духом и удостојен части да страда за свог Цара.

Знао је да Божији народ, попут гусеница, мора да претрпи боравак у мрачној чаури пре него што може да полети у светло. Чаура комунизма постала је за њега мисијско поље рада. Одлучио је да воли своје прогонитеље, не као онакве какви су требали бити, већ такве какви су били. Ако је Бог могао да обрати Савла Таршанина, може то да учини и с најбруталнијим иследником. Многи Ричардови чувари су временом поверовали у Исуса Христа и касније претрпели окрутне казне које им је донело њихово спасење.

„Управо смо у процесу мучења научили да их волимо”, касније је говорио Ричард. „Врата раја нису затворена за комунисте, а ни светло за њих није угашено.”

24

Страх у очима рођака узнемирио је Сабину. „Рекао је да је дошао из канцеларије за просторно уређење”, објаснио је младић преносећи информацију о сумњивом посетиоцу који је свратио раније то вече. „Говорио је нешто о смештању више људи у стан, али сигуран сам да је оно што је заиста хтео да зна било колико излаза овде има, осим главног.”

Сабина је дубоко уздахнула, а обрве су јој прошарале капљице зноја. Знала је шта то значи, и није било добро. Ускоро стиже полицијска рација.

Сабина је одједном отворила очи, збуњено трепћући и покушавајући да схвати одакле се чује та изненадна бука. Полако је разабрала. Неко је свом снагом лупао на њена врата. Села је и осетила како се жена поред ње промешкољила. Била је то њена драга пријатељица која је преноћила код њих. Сабина је шкиљећи покушавала да види колико је сати. Пет ујутро. Рација је почела.

Чула је глас свог рођака помешан с љутитим повицима. Убрзо се зачуо бат корака у чизмама које се пењу уз степенице ка њеној спаваћој соби. *Да је Ричард овде, знао би како да њосиући с њолицијом.* Али Ричарда није било већ две године. Устала је и отишла да отвори врата.

„Сабина Вурмбранд!”, викнуо је човек дебелог врата, који је очигледно био главни. „Знамо да овде кријеш оружје! Покажи нам где је. Одмах!”

Пре него што је могла да се успротиви, шесторо мушкараца је већ претресало собу; празнили су ормане и истресали садржај фиоке на под. Извукли су ковчеге и срушили полицу с књигама. Сабина пријатељица је скочила да је подигне.

„Заборавите на књиге!”, викнуо је човек. „Облачите се!” Две жене су морале да се обуку пред мушкарцима док су преостали официри претурали по просторији. „Значи нећеш да нам кажеш где кријеш оружје? Растурићемо ово место!”

Охрабрена и смирена присуством Светог Духа, Сабина је рекла: „Ово је једино оружје које имамо у овој кући.” Подигла је своју Библију с гомиле крхотина под њиховим ногама.

Заповедник је загрмео: „Идеш с нама да нам даш пуну изјаву о том оружју!”

Ставила је Библију на сто и рекла: „Молим вас, дајте нам неколико минута да се помолимо. Онда ћу поћи с вама.”

Људи су зурили у њих док су стајали и молили се. Затим је Сабина загрлила рођака и пријатељицу. „Догодине у Јерусалиму!”

Док су је одводили, успела је да уграби пакетић који јој је додала пријатељица.

Угурали су је у задњи део „олдсмобила” и грубо јој ставили на очи затамњене мотоциклистичке наочаре. Вожња је трајала само неколико минута. Извукли су је из аутомобила и одвукли уз степенице као везану животињу. Кад су је бацили у угао, ударила је потколеницама о зид. Затим јој је један човек стргао наочаре, а врата за њом су се залупила.

Прешла је погледом преко дугачке просторије препуне жена које су седеле на клупама и поду. Препознала је једну, из вишег

друштва, чију је слику видела у новинама, затим филмску глумицу у оскудној хаљини и даму с пријемног одељења у палати. Сада је и Сабина била убројана у ове „друштвено труле” елементе румунског друштва.

До вечери је у просторију нагурано неколико стотина жена. У част годишњице Дана ослобођења, како су га комунисти звали, похапсили су широм земље безброј људи који су сматрани подривачима државе. Жене су седеле шћућурене испод сијалице која је висила с плафона, а свака је била обавијена сопственим страхом. Пролазили су сати, а нико им није доносио ни храну ни воду.

Колико дуго ће трајати саслушање?, питала се свака. Шта ће бити с њиховом децом? Михај је већ изгубио оца, а сада су му одвели и мајку. Њихов дом и све у њему биће конфисковано. Сабина се молила за Михаја који је сада био препуштен доброты пријатеља који су и сами морали да буду на опрезу. Нико није био сигуран.

Жена поред ње је скочила и почела да лупа на врата. „Моја деца! Моја деца!”, вриштала је. Нико јој није одговорио.

„Мене ће ослободити”, рекла је глумица. „Видећете.”

Врата су се поново отворила, а жене су почеле да се довикују са стражарима. „Али ја нисам учинила ништа лоше!”, уверавала их је свака. Као да ће их спасти то што су недужне. Чинило се да су заборавиле да је била 1950. година у комунистичкој земљи.

Свакој је речено: „Полиција од вас тражи да дате изјаву.” За неке ће то давање изјаве трајати десет година.

Сабина је провела ноћ у претрпаној просторији. Следеће јутро су се разлегли звуци дувачког оркестра. Кренула је парадоксална парада за Дан ослобођења.

Ако њарада њролази исђод, помислила је Сабина, мора да смо у њолицјском затвору у улици Победе.

Затворенице су чуле звук марширања хиљада чизама и обавезне учеснике прославе како ритмично скандирају и узвикују ироничне паролe:

„Двадесет трећи август нам је донео слободу!”

„Смрт лоповима и издајницима у затвору!”

„Иза нас остају покидани окови!”

Жене су се мрштиле и мрмљале. Никад у историји Румуније није било толико људи у оковима.

Напослетку су стражари донели затвореницама црни хлеб и водњикаву супу.

После оскудне вечере, жене су се сместиле да преноће. Сабина је провела дуге сате у молитви и немирном сну.

25

Следећег дана у просторију је ушао наредник и почео да прозива имена. Сабина Вурмбранд је била прва на списку.

Поново су јој на очи ставили тамне наочаре и повели је ка комбију који је већ чекао напољу. Касније је сазнала да је била одведена у зграду Министарства унутрашњих послова у улици Рахова.

„Да ли неко од вас познаје ову жену?“, питала је једна чуварка затворенице које су већ биле у једној малој ћелији. Нико је није знао и Сабини је дозвољено да им се придружи. Комунистичка политика је захтевала да се пријатељи држе у раздвојеним ћелијама, чиме су спречавали другарско пружање утехе. Ухапшени су морали да буду сами, међу непознатим људима. Током етапе ислеђивања, никад нису остављали једну групу затвореника дуго заједно како би избегли склапање нових пријатељстава. Маневрисали су увођењем и извођењем људи тако да затвореници никад нису знали ко је ко. Сваки нови човек у ћелији могао је да буде доушник.

Осим младе студенткиње медицине, Сабинине нове другарице биле су сељанке. У то време је непознат број сељака погубљен по одлукама преког суда вођеног директно на пољанама, у процесу комунистичког одузимања земље пољопривредницима. Готово стотину хиљада других чекале су затворске казне.

Неколико дана касније Сабину су преместили у самицу у којој се налазио само један пољски кревет. Док је погледом прелазила по ћелији, са ужасом је схватила да у њој нема

канте за нужду. Храна и стрес затворског живота изазивали су сталне цревне тегобе, а њој је убрзо саопштено да ће јој бити дозвољено да користи тоалет само сваких седам до десет сати, у 5.00, 15.00 и 22.00 часа. У међувремену, била је препуштена на милост и немилост свом узнемиреном стомаку.

Био је август, али њена ћелија је била влажна и хладна. Гвоздене решетке заклањале су мало прозорско окно високо изнад њене главе. Дрхтала је у летњем капуту и вуненим чарапама које је дограбила кад су је изводили из куће. Била је захвална чак и на тој лаганој одећи.

Колико ће још времена проћи пре него што је позову? Шта ће је питати? Сетила се Ричардових речи: „Пакао је када седиш сам у мраку и сећаш се зала које си починио.” Сабина их је имала много и питала се хоће ли на саслушањима која следе бити батинама истерана из ње.

„Данас је гушћи”, промрмљао је стари стражар кад је донео Сабини дневни оброк куване зоби. Био је добар према њој. Старији стражари често су били љубазнији од млађих. Изгледа да су мислили да ће Американци убрзо стати на крај невољама у Румунији. Нису знали да ће проћи још деценије пре него што Румуни виде слободу.

Ноћу је Сабина лежала у кревету покушавајући да запуши уши да не чује застрашујуће звукове око себе: лупање челичних врата, стругање поткованих чизама и непрестане вулгарне испаде стражара. Чула је звекет метала из оближњих ћелија док су одводили затворенике на испитивање. Сваки пут је мислила да ће она бити следећа, али би прошло по неколико клаустрофобичних дана пре него би дошли по њу.

„Лицем к зиду!”, викнуо је стражар, отварајући врата Сабинине ћелије и стављајући јој на очи тамне наочаре. Ухватила ју је

ужасна паника док су је двојица мушкараца вукли кроз, за њу невидљиве, затворске пролазе. Лево, десно, лево, десно. А можда је воде на стрељање? Хоће ли умрети у мраку и без упозорења?

А онда су коначно стали. Стргнули су јој с очију тамне наочаре и она је стајала у огромној просторији заслепљена сунчевим светлом. Одвели су је до столице која се налазила пред великим столом од храстовине. Сабина се загледала у мрље мастила на његовој површини. За столом су седела двојица официра тајне полиције – мајор, крупне грађе и средњих година који је имао бркове, и млађи плавокоси поручник који је био присутан у време претреса њеног стана. Погледала је у поручника и нешто у вези с њим учинило јој се познатим. Кад се насмешио, задрхтала је. Изгледао је баш као момак у којег је била заљубљена пре много година у Паризу. Сличност је била невероватна.

Очекивала је да јој прочитају оптужницу, али уместо тога мајор је, уморно али стрпљиво, рекао: „Ти знаш, другарице Вурмбранд, какав је твој прекршај против државе. Сад нам о томе напиши детаљну изјаву.”

„Али шта да напишем?”, питала је Сабина. „Не знам зашто сте ме овде довели.”

Мајор се намрштио. „Знаш ти добро”, инсистирао је.

На мањем столу, са стране, налазили су се папир и оловка. Да би смирила полицајце, написала је неколико редова наводећи да нема појма зашто је ухапшена. Мајор је бацио поглед на њену изјаву, климнуо главом и позвао следећег затвореника.

Целим путем назад у ћелију стражар је викао на њу и гурао је тако да је, завезаних очију, ударала у камене зидове. Кад је за њом затворио врата, видела је да је посматра кроз малу шпијунку.

„Сад седи и мисли док не напишеш оно што ти је мајор рекао! Ако то не урадиш, видећеш какав те третман чека.”

Сабина је добро знала шта тај „третман” подразумева. Мучење. Заstraшивање. Ругање. Понижавање. Већ је слушала

снимљене крике из оближњих хелија и звук стрељачког вода на звучницима у ходницима. Било је то ментално мучење чији је циљ био да смекша затвореника за ислеђивање.

Али комунисти се нису заустављали само на уму. Наредних недеља и месеци, Сабина је видела страховите последице физичког злостављања које су затвореници трпели.

Тај проблем, шта рећи иследницима, није био нов. Суочила се већ са истом тактиком током нацистичке окупације. Неки хришћани су сматрали да им никад није допуштено да лажу, чак ни да би спасли друге, па су поступали у складу с тим убеђењем. Сабина се пак држала става да човек неће рећи лопову где у кући држи новац. И лекар има право да завара пацијента који држи пушку, како би био разоружан. Комунистичка мржња је била неразумно лудило и хришћани су били дужни да обману оне чији је једини циљ био уништење.

Следеће јутро Сабину су поново чекали мајор и поручник. Мајор је у својој бележници саставио списак питања, а онда их је у брзом низу постављао и штриклирао једно за другим. Циљ је био да извуче информације које би могле да се употребе против Ричарда.

„Сваки човек има своју слабу тачку”, рекао је. Комунисти су се свим силама трудили да нађу која је Ричардова и Сабина је знала да ће га немилосрдно испитивати о њој.

Питали су је шта је Ричард говорио својим колегама. Одговорила је да су разговарали о вери, а не о политици.

„Другарице Вурмбранд”, узвратио је мајор смешећи се, „Библија је пуна политике. Пророци су били бунтовници који су се жалили на египатску власт. Исус је говорио против владајуће класе свог времена.” Продорно је погледао Сабину. „Ако је твој муж хришћанин, мора да има јасно мишљење о влади.”

„Мог мужа не интересује политика.”

Мајор је вршио притисак на Сабину, али она је остала истрајна.

„Па, другарице Вурмбранд”, рекао је, претварајући се у сушту искреност, „ти си веома интелигентна жена. Али не могу да разумем твој став. Ти и твој муж сте Јевреји. Ми, комунисти, спасли смо вас од нациста. Требало би да сте захвални. Требало би да budete на нашој страни!” Очи су му се сузиле и почео је да говори спорије. „Твој муж је оптужен за контрареволуционарно деловање. Могао би да буде стрељан. Његове колеге су проговориле и подржале оптужбе против њега.”

Сабини се свест на тренутак помутила, а срце јој је клонуло. Лагао је, наравно, и чекао њену реакцију. Покушала је да сачува безизражајан изглед лица.

Мајор је наставио. „Можда само покушавају да спасу себе. Можда су **они** прави контрареволуционари. Не можемо да просудимо ако нам не кажеш све што су говорили људи који раде у мисији. Све.” Застао је на тренутак, а онда је наставио. „Проговори, разобличи праве контрареволуционаре и твој муж ће сутра бити слободан.”

Окренуо се и осмехнуо свом помоћнику, поручнику, позивајући га да се придружи разговору о визији срећне будућности Вурмбрандових. Млађи човек се окренуо ка Сабини и, охрабрујуће се смећећи, рекао: „Моћи ћеш да се вратиш кући, својој породици.”

На помисао о повратку Михају и својој драгој црквеној породици Сабини је постало топло око срца, али потиснула је тај осећај. „Ја не знам ништа”, рекла је одлучно.

Мајор је стајао и гледао у њу челично-хладним погледом, чврсто стиснутих усана. Пришао јој је и подигао песницу. Прикупила је снагу за батине које су уследиле.

По повратку у хелију, Сабина је покушала да се побрине за своје ране и модрице. Села је и подигла ноге на свој тврди кревет

осетивши како јој стопала додирују ограду. *Јадни Ричард, помислила је. Он је врло висок. Ноће ће му висити с овога.*

Шта ли му сада раде? Прошле су две године откако је видела његово лице. Желела је да он преживи, али и да се одупре. Те супротстављене жеље дивље су се бориле у њеном срцу сву ноћ.

Мајор је гледао у Сабину мутним очима, али видела је у њима и блесак тријумфа. Његова питања су овог пута била усредсређена на нацисте. Ко су Немци које је знала? На који начин су Вурмбрандови били повезани с њима? Зар није знала да су људи били стрељани због скривања Немаца? Зашто је скривала нацистичке официре?

Сабина је могла искрено да каже да никад није скривала нацисте. За њу они нису били нацисти, већ просто људи. И то они којима је требала помоћ, а Вурмбрандови су настојали да им помогну као и многим другима пре њих.

„Значи, поричеш оптужбу”, рекао је мајор злобно се смешкајући. „У том случају, имамо за тебе изненађење.”

Притиснуо је дугме за звучни сигнал на столу и стражари су увели човека којег је Сабина одмах препознала. Стефанеску је живео с породицом Вурмбранд 1945. године и знао је све што су учинили за Немце. Сабини су почели да се зноје дланови док су га гурали према њој. Пришао је вукући ноге и нервозно је очима прелазио од мајора до поручника и онда до Сабине. Прогутао је кнедлу и затворио очи, покушавајући да у свом уму блокира спољашњи свет.

„Сада нам, Стефанеску”, рекао је мајор, припаливши цигару и повукавши дуг дим, „испричај како су Вурмбрандови чували у свом дому нацисте.” Климнуо је главом према Сабини. „Познајеш ову жену, наравно?”

„Не.”

„Молим!”

„Никад је нисам видео.”

„Лажеш!”

„Не, друже мајоре.” Стефанеску је поново затворио очи и припремио се за напад. Мајор је викао и беснео уносећи му се у лице. Грмео је из свег гласа док је његов затвореник, ошамућен, непрестано понављао да не познаје Сабину.

Мајор је најзад попустио. По свему судећи њему је та ситуација била апсурдна: Јевреји крију нацистичке официре. Како се чинило, управо га је тај апсурд стишао. Затим се окренуо Сабини и испитивао је о подривачком деловању Вурмбрандових у редовима Црвене армије, што се сводило на њихово сведочење о Христу у њиховим редовима. Успела је некако да избегне опасна питања.

Док је касније лежала будна у својој ћелији, сећала се дружине дугачких голобрадих момака из Црвене армије који су се некад окупљали у њиховом стану. С каквом су дивном једноставношћу слушали Божију реч! Сетила се једног од њих који је од радости плесао по кухињи кад му је Ричард рекао да је Христос васкрсао из мртвих.

Догађаји из тог дана охрабрили су Сабину. Чак и на осами у својој ћелији осећала је чудесно Божије присуство. Он јој је дао снагу и разум да се одбрани од питања о штампању Јеванђеља на руском и примању средстава за помоћ потребнима. Можда је најгоре прошло.

С комадом белог малтера који је отпао са зида ћелије нацртала је на свом тамном покривачу велики крст.

26

Следећи Сабинин иследник био је дебео, знојан човек, ћелаве главе и длакавих руку. Док је прегледао документе из браон фасцикле, Сабина је стајала испред стола умрљаног мастилом и чекала. Плавокоси поручник је нешто записивао из дебелог уџбеника, повремено гледајући у њу лукаво попут лисице, као да је знао нешто што она није.

Иследник је најзад почео. Поставио јој је низ личних питања о породици, пријатељима и путовањима у иностранство, као и о студентским данима у Паризу. Као да је покушавао да створи пријатељску атмосферу, топлу и мирну.

„А сада”, рекао је, безизразним тоном владиног службеника који даје упутства особи како да попуни образац, „желимо да нам опишеш свој сексуални живот.”

Сабина је подигла поглед и збуњено набрала обрву.

Стрпљиво је објаснио. „Хоћемо да нам напишеш све о свом прошлом сексуалном животу. Имала си га, претпостављам? Твоје прво искуство. Први момак с којим си се забављала. Како те је миловао. Како си му узвратила пољупце. Шта се потом десило? Да ли те је узео ту на лицу места и које је то било место? Или је то било остављено за следећег момка? Причај нам о **његовим** загрљајима. Упореди њих двојицу. Или тројицу. Настави даље, о другим љубавницима. Желимо комплетан извештај... корак по корак, да тако кажем.”

Његов смирен, учтив тон био је као шамар на Сабинином лицу. Поручник ју је гледао прелазећи језиком преко усана док

није наишао на малу црвену раницу на њиховом углу.

„Све запиши. Хоћемо сваки детаљ. Сигуран сам да их је много.”

Сабина је покушала да остане мирна. „Немате право да ме питате о томе. Можете да ме оптужите да сам контрареволуционар или што год већ хоћете, али ово није суђење о моралу.”

Човекови длакави прсти куцнули су по површини стола. „Ово је оно што ми изаберемо да буде. Проширила се прича да си ти некаква светица. Ми мислимо другачије. **Знамо** да је другачије. Планирамо да те прикажемо у правом светлу...”

„...као курву”, довршио је поручник.

„Нећу да урадим то што тражите”, рекла је Сабина.

„То ћемо тек да видимо!” Ђелави иследник је испалио рафал бестидних питања, псујући и беснећи. На сваку одвратну клевету коју је изговорио као да је стављао тачку лупајући меснатим дланом по столу.

Сабину је облио зној. Вртело јој се у глави, али одбила је да ишта напише. Након једног сата, иследник је престао. Постављао је иста питања безбројним другим женама и чини се да му је постало досадно.

„Време је на нашој страни”, рекао је. „Твој муж је већ признао да је издајник и шпијун. На путу си ка ђубришту.” Гледао ју је смркнуто док је она дрхтала.

Ставили су јој поново тамне наочаре и одвукли је назад у ћелију кроз лавиринт ходника. Тренутак пре него што су је гурнули унутра стргнули су јој наочаре и она је први пут угледала број изнад врата.

Седам.

Била је у ћелији број седам. Свети број. Број дана стварања. Број кракова меноре (свећњака). Пала је на кревет и заплакала. Након неког времена успела је да се смири. Њено тело је лежало у мраку, али душа се подигла изнад зидина затвора.

Била је распета с Христом и можда је дошло време кад ће и сама морати да каже: „Довршено је.” Ако је тако, желела је да молитвом свог срца пренесе последње речи љубави својим рођенима, пријатељима, али и лопову који је у затвору као и она. Бог је био с њом у њеној невољи.

Следећих неколико месеци Сабина је била у самици, излазећи из ње само кад су је водили да одговори на непрестана питања иследника. Јела је масну подневну супу и осмехивала се присећајући се првих дана брака с Ричардом. Како је био избирљив у погледу хране.

Сваке ноћи у ћелији број седам Сабина је рецитовала одломке из Књиге Изласка подсећајући се како је Бог избавио Израелце из ропства у Египту. Знала је да Ричард, ма где био, ради исто и веровала је да ће Бог избавити и њих.

Ђелави иследник је наставио са својим одвратним питањима о њеном сексуалном животу, а она је једнако упорно наставила да одбија да одговори. Већ сасвим исцрпљена, смогла је довољно снаге да каже: „Нећу вам рећи то што желите да чујете.” Знала је да и најгора сексуална прошлост није препрека да човек постане велики светац. Стари завет, на пример, описује Раву као блудницу, али она се у Новом завету на три места спомиње с поштовањем, као побожна жена вере (види: Исус Навин 2,1; Матеј 1,5; Јеврејима 11,31; Јаковљева 2,25).

Иследник је коначно одустао од те врсте испитивања и Сабина је у року од неколико дана враћена у заједничку ћелију. Долазила је зима и просторија је била хладна као замрзивач. Цела ћелија јој је завидела на њеном летњем капуту и вуненим чарапама, а она је то богатство које је имала делила с цимеркама. Њен капут је постао ћебе, кућни огртач и званична одећа за испитивање. Кад је своје изношене вунене

чарапе понудила девојци која је на себи имала само танку памучну хаљину, низ њено бледо лице су потекле сузе.

„Вурмбрандова”, позвао ју је стражар мучећи се да изговори слово В на почетку њеног презимена немачког порекла. „Стави тамне наочаре.”

Марш наслепо смрдљивим ходницима завршио се у просторији пуној мушкараца. Кад су је увели, завладала је тишина и Сабина је осетила њихов поглед на себи.

„Скини наочаре!” Заслепило ју је јарко светло, али на крају је успела да разабере обресе дуге просторије без прозора у којој се налазило десеторо униформисаних полицајаца.

„Да ли знаш шта се десило твом мужу?”, питао је један. „Седи. Ако сарађујеш и одговориш на сва наша питања, можда ћемо ти дозволити да га видиш.”

Сабина је заиста веровала да би јој дозволили. Она и Ричард нису починили никакав злочин. Можда је њему суђено и ослобођен је. Како је наивна била тих првих дана свог боравка у затвору.

Излуђујућим понављањем, засипали су је питањима о Ричарду и њиховим сарадницима. На нека није могла да одговори, а на друга није хтела. У глави јој се вртело, а живци су јој били напрегнути до тачке пуцања.

„Није ти дозвољено да плачеш”, упозорио ју је један стражар. Али није могла да престане. Два сата су јој сузе лиле низ образе.

Полицајци су јој претили па онда нудили слободу. Давали су јој разна обећања и нудили новац.

„Свака жена има цену”, рекао је ћелави иследник. „Ти си она честита. Можеш да подигнеш своју цену. Јуда је био будала јер је продао свог газду за тридесет сребрника. Могао је да тражи и триста. Реци нам шта ти желиш. Слободу за себе и мужа?”

Добру парохију за њега с добрим приходима? Види, ми ћемо се побринути за твоју породицу. Могли бисте да нам будете врло драгоцени.” Само кад би им дала имена издајника.

Кад је завршио, просторију је обавила тишина, све док Сабина није проговорила:

„Хвала, али ја сам већ купљена. Божији Син је пострадао и дао свој живот за мене. Кроз Њега ми је отворен пут у небо. Можете ли ви да понудите већу цену од тога?”

Годишњица венчања Вурмбрандових, 23. октобра, дошла је и прошла, а јесен се убрзо претворила у зиму. Сабина је размишљала о Михају. Он би увек тако лако назебао. Ко ће га ноћу покрити када се открије? Стотину сумњи и стрепњи пролазило јој је кроз ум сваки дан.

У новембру је у ћелију дошао лично управник затвора. Рекао је малој групи жена да за десет минута буду спремне за полазак. Питања нису била дозвољена. Сабина је видела стрепњу на лицима својих цимерки. Скупиле су оно мало ствари што су имале, очекујући да ће бити ослобођене или стрељане.

Сабина ће годинама касније сазнати да је заправо била оптужена на основу извештаја Горца Боруа, поручника Секуритатее: „Као службеница Евангелистичко-лутеранске цркве у улици Олтени, број 45, спроводила је непријатељске активности према комунистичкој власти, радила је против комунистичког поретка и борила се против марксистичких идеја.” Оптужбе су се односиле и на њену веру, уз напомену да је тражила од људи у својој цркви да се моле за оне који су у затвору. „Фанатична је у својој вери, веома убедљива и има велик утицај.”

Без суђења јој је изречена казна од двадесет четири месеца тешког рада у радном логору. Кад је то време истекло, додата

је нова казна. Била је једна од више хиљада затвореника сврстаних под „административне” становнике логора чији је рад био од суштинског значаја за комунистичку економију. У новинама су властима честитали на отварању радних места; ништа се није говорило о хапшењима и затварању. Држава је радила што је хтела и објављивала што је хтела.

Радни логори су ницали широм земље, а „саботери” који нису испуњавали комунистичке критеријуме – Роми, криминалци, свештеници, проститутке и богаташи – одвођени су тамо на „преваспитавање”. У тим логорима стално се налазило преко двеста хиљада затвореника – мушкараца, жена и деце, узраста од дванаест до седамдесет и више година. Према том моделу, из Совјетског Савеза се ка свим другим сателитским земљама широм света раширила „социјалистичка реконструкција”. Румунија је постала пример земље која је успешно решила проблем незапослености.

Ипак, пре него што је Сабина могла да постане део тог „успешног решења”, преместили су је у транзитни затвор Жилаву – најстрашнији затвор у целој земљи.

27

Кроз зид Ричардове ћелије у улици Рахова допирали су тихи звуци куцања. У почетку је мислио да је све то само плод његове маште, али куцање се наставило. Убрзо је открио да је у суседну ћелију дошао нови затвореник и да покушава да комуницира с њим шифрованим језиком. Једно куцање значило је А, два Б и тако даље.

„Ко си ти?“, полако је откуцао незнанац.

„Пастор“, откуцао је Ричард.

Следећих неколико сати одвијао се разговор за који је било потребно уложити много напора и који је био фрустрирајуће спор.

„Јеси ли ти хришћанин?“, питао је Ричард.

Прошао је читав минут пре него што је стигао одговор: „Не могу да тврдим да јесам.”

Ричард је сазнао да је његов нови пријатељ педесет двогодишњи радио-инжењер и да чека суђење за почињено тешко кривично дело. Оженио се женом која није била верник, тако да је и он назадовао у својој хришћанској вери и био је дубоко депресиван. Користећи нови систем комуникације, Ричард га је сваку ноћ тешио. Једно куцање је значило првих пет знакова алфабета, два следећих пет и тако даље. Тако је слово Б било означено једним куцањем, након чега је долазила пауза, а затим још два куцања; за слово Е су коришћена два куцања, па пауза, па још једно куцање. Али Ричардов нови комшија није био задовољан чак ни тим новим усавршеним

кодом. Радио-инжењер је познавао Морзеоу азбуку и преносио је слово по слово Ричарду све док их он није сва научио.

Једне ноћи човек је откуцао: „Желео бих да се исповедим.” Одсечним куцкањем растеретио је своје срце, почевши од сећања како је, кад је имао седам година, шутнуо једног јеврејског дечака и завршивши признањем мноштва других греха. Ричард га је утешио библијским стиховима који су развеселили његово срце. Двојица затвореника су од тада размењивали приче из свог живота на слободи, збијали шале, па чак су и играли шах куцкајући положај и кретање фигура које су направили од хлеба.

Кад су стражари чули куцање по зиду између две ћелије, преместили су Ричарда у другу. Али сад кад је знао нов начин комуникације, пренео га је сваком новом цимеру. Што су га више селили по затвору, више је ширио међу другима ту вештину. Убрзо је већина затвореника у самицама научила како да међу собом разговара.

Исповеди које је Ричард слушао кроз бетонске зидове, често су почињале речима: „Кад сам био дечак...”, или „Кад сам ишао у школу...” Самица је откривала у њиховом уму давно заборављене грехе из прошлости. Окривљујућа сећања на речи изговорене очевима, мајкама, као и браћи и сестрама поново су заживела у свести затвореника и изазивали су стид. Пред очима су им се појављивала лица оклеветаних пријатеља, изневерених супружника и претучене деце, оптужујући их за њихово несмотрено понашање. Ништа није остало закопано ни сакривено, ма колико времена да је прошло од почињеног дела.

Једно јутро Ричард се пробудио и схватио да је тог дана Велики петак. Ексером који је нашао у тоалету урезао је име ИСУС на зид ћелије. Можда ће тако утешити следећег затвореника који ће то видети.

„Идеш у карцер”, рекао је стражар који га је ухватио на делу.

28

Стражар је одвукао Ричарда низ ходник и убацио га у узак дрвени орман смештен у удубљење у зиду. Широко свега пола метра, карцер је био густо окован ексерима који су штрчали с унутрашње стране што је спречавало затвореника да се покреће. Кад је стражар залупио за њим врата у тами је засијало неколико малих тачака светла – били су то отвори за ваздух. Ричард се мало нагнуо уназад и оштри ексери забили су му се у леђа. Тргују се напред, а низови оштрих шиљака проболи су му тело спреда. Успаничен и избоден, извијао се од бола док су му ексери пробијали руке и груди. Кад би успео да стоји потпуно мирно, могао је да избегне убоде.

Неколико сати касније чувар је с треском отворио карцер. Раздеране коже и неспособан да стоји, Ричард се само срушио на под. Кратак одмор и поново су га гурнули унутра. Повремено је осећао као да се гуши у мраку. Покушао је да се утеши речима цара Давида: „Да пођем и долином сена смртнога, нећу се бојати зла; јер си Ти са мном; штап Твој и палица Твоја теши ме” (Псалам 23,4).

Али Ричард је био у клопци. Није могао чак ни да се заљуља у мраку, а камоли да хода. Затворио је очи и замислио грчке пећине на Светој гори (Атос). Збијени један уз другог, у келијама уклесаним у планини, хришћански монаси који су тамо живели написали су молитву која је била усклађена с откуцајима срца: „Господе. Исусе. Христе. Сине. Божији. Помилуј. Ме.” Ричард је сатима понављао те речи. На крају је његов ум дозволио

срцу да понавља молитву без размишљања док му је тело подносило муке.

Ричард је провео два дана у карцеру пре него што је лекар захтевао да га из њега изваде. Због недостатка сунчеве светлости и квалитетне хране коса је престала да му расте. Нокти су му били мекани и суви. Имао је тридесет девет година и био је згодан мушкарац у напону снаге кад су га отели на улици у Букурешту. Али сада, док се гледао у крхотини огледала коју је пронашао у тоалету, није могао да препозна старца који је гледао у њега. Био је странац у сопственом телу и само сенка некадашње особе. Да ли би га породица уопште препознала? Лимена шоља у углу ћелије била је његов једини подсетник да се не налази у паклу – тамо нема воде.

Сваке ноћи је имао халуцинације. Пред њим се простирала огромна трпеза. Сабина му је донела тањир пун димљених кобасица, његове омиљене хране. Могао је да осети укус сваког сланог залогаја, док их је са уживањем жвакао.

Изненада су се зидови раширили и открили огромну библиотеку. Над њим су се уздизали милиони књига. Содушевљењем је прегледао романе, књиге поезије, биографије и мноштво научних часописа. А онда је библиотека нестала. Уместо ње појавило се на хиљаде лица која су га с радошћу гледала и нестрпљиво чекала његов говор који су касније поздравила аплаузом.

Имао је и мрачне визије. Био је сведок језивих дела насиља и крвопролића. Видео је стражаре како сакате затворенике, као и друга незамислива мучења. Често је лежао будан и ознојен услед сексуалних фантазија, а кад би заспао, мучили су га еротски снови. Попут Светог Антонија Великог, који је дуги низ година живео у пустињи, видео је жене које покушавају да га заведу својим голим телима. Није могао ни да се сети како је било водити љубав са Сабином. Његова усамљеност, заједно с неконтролисаним симптомима туберкулозе, повећали су његов

сексуални апетит. Што се више трудио да отклони те визије, оне су постајале изопаченије. Већ је почео да мисли да заслужије све те муке и мучења којима је био подвргнут. Фрустриран и измучен осећајем кривице, завапио је Богу за помоћ.

Бог му је услишио молитву и он је напослетку развио стратегију помоћу које ће отрести халуцинације. Морао је на њих да гледа као на непријатељске уљезе – као на искушења, а не као на грехе. Уместо да себе криви због тих визија, наоружао се прибраношћу и здравим разумом. Бог је Ричарду дао бриљантан интелект. Током боравка у затвору саставио је три стотине песама које су свеукупно садржале стотину хиљада речи. Током периода у ком су га тукли, дрогирали и лишавали сна, све их је заборавио. Након ослобођења, почео је да их се присећа и записао их.

Ричард је убрзо развио способност да блокира делове ума током ислеђивања. На тај начин није морао да брине да ће издати имена и адресе својих пријатеља. Он заиста није могао да их се сети. На исти начин на који лекари користе вирусе за борбу против других вируса, Ричард је одлучио да победи своје виртуелне противнике њиховом муницијом. Ђаволове стреле могу да буду одапете и назад, на њега.

Дан за даном Ричард је заробљавао своје халуцинације и потчињавао их својој интелектуалној свести. Одбио је да дозволи грешним мислима да доминирају његовом ћелијом и свим срцем је почивао у Божијем обећању: „Никакво оружје начињено против тебе неће бити успешно” (Исаија 54,17 НСП).

29

Након три године у самици Ричард је почео да губи наду да ће поново видети своју жену и сина. Била је већ 1951. година. Сетио се једног човека којег је лично познавао и који је, кад су га затворили, оставио за собом болесну жену и шесторо деце. На ивици глади и без икакве шансе да се запосле, две најстарије ћерке, од седамнаест и деветнаест година, постале су проститутке како би издржавале породицу. Кад је њихов најмлађи брат сазнао да његове сестре продају своја тела, изгубио је разум и морао је да буде смештен у лудницу. Након што се отац вратио кући из затвора и видео како страда његова породица, завапио је Богу: „Молим Те, одведи ме поново у затвор. Не могу ово да поднесем.”

Ричард се често молио за ту породицу и питао се зашто се хришћани из других земаља не умешају и не подрже своју браћу и сестре који страдају под злом комунизма. Молио се и за друге затворенике, као што је био пастор Флореску. Њему су у ћелију кроз једну цев пуштали изгладнеле пацове који су га уједали и нису му дали да спава јер је морао непрестано да се брани. Такође су га натерали да стоји две недеље, дан и ноћ, док су га убадали усијаним гвожђем и резали ножевима.

Пошто нису успели да сазнају имена оних који су сарађивали у служби с њим, отели су његовог четрнаестогодишњег сина, Александра, и тукли га пред оцем. Флореску није могао да поднесе тај призор.

„Александре, морам да им кажем то што желе!”, рекао је. „Не могу то да издржим. Не могу да гледам како те туку!”

„Оче”, одговорио је дечак, „немој ми учинити ту неправду да имам издајника за родитеља. Буди јак!”

Иследници су, бесни због тврдоглавог отпора дечака, почели још суровије да га туку. Пребили су га насмрт, а његова крв је прскала по зидовима очеве ћелије.

Ричард је чуо и за друга зверства, као оно нанесено младој жени која је ухваћена како учи децу о Христу и тајно доставља Библије илегалној цркви. Комунисти су је пратили, али нису хтели да је ухапсе све до дана њеног венчања.

Неколико недеља касније, кад је почела церемонија венчања, врата цркве су се широм отворила и унутра је грунула тајна полиција. Пришли су невести која је била обучена у бело. Без оклевања је пружиала руке да јој ставе лисице. Погледала је још једном свог вољеног, а онда је пољубила своје окове и рекла: „Захваљујем свом небеском Женику на овом драгуљу који ми је дао на дан мог венчања. Захваљујем Му јер ме је удостојио страдања за Њега.”

Одвели су је низ пролаз, а у цркви су се чули само плач и јецаји њених пријатеља и породице. Бацили су је у затворску ћелију где су је, њене прве брачне ноћи, комунистички стражари силовали. Пет година касније вратила се у наручје свог младожење – као уништена, сломљена жена која је изгледала тридесет година старије. Уверавала га је да је то било најмање што је могла да учини за свог Христа.

Злостављање које су жене трпеле у комунизму увек је превазилазило оно којем су били подвргнути мушкарци. Ричард је размишљао о својој сићушној Сабини, надајући се и молећи се да никад неће бити ухапшена и мучена.

Зими је Ричард био приморан да носи лисице с оштрим ексерима с унутрашње стране, који су му се забијали у зглобове. Од жестоке хладноће руке су му се невољно тресле, а ексери

секли ткиво, додатно онемогућавајући мировање. Видео је како су конопцима причвршћеним за таваницу везивали хришћане да висе наглавачке. Затим су их тако стравично тукли да су њихова изубијана тела летела напред-назад по просторији док су се грчила од болова. Стражари су угасили толико много цигарета на телима затвореника да им је кожа на крају истрнула.

Лети су Ричарда скидали полуголог и присиљавали да седи у леденим собама, такозваним ћелијама-фрижидерима, које су биле тако хладне да су биле оковане мразом. Прво су му утрнули прсти на рукама и ногама, затим удови, све док на крају његово тело није изгубило топлоту да би могао да остане свестан. Затворски лекар је све то пратио кроз један отвор и кад је приметио прве знаке смрзавања насмрт, стражари су га вадили напоље, умотавали у ћебад и чекали да се загреје. Било му је потребно неколико минута да престане да се тресе, али кад се стабилизовао, поново су га враћали у ледену собу. Ово се дешавало изнова и изнова док је иследник викао и тражио од њега да открије тајне које је чувао.

„Ми смо ђаво!”, ликовали су мучитељи.

Један иследник му је цитирао Лењина: „Не можеш да направиш кајгану, а да не разбијеш јаја.”

Ричард је знао да постаје сломљен човек. Током боравка у разним затворима сломили су му четири кичмена пршљена и много других костију. Кожа му је била исечена, раздрана и прекривена ожиљцима од честих рањавања ножем. На његовом телу је прогорено осамнаест рупа. Због неухрањености и недостатка сна ослабио му је имунитет. Упала плућа била је стална претња његовом здрављу. Свако вече је лежао полумртав у својој ћелији, скупљајући оно мало снаге коју је имао да се припреми за мучење које ће се наставити са свитањем.

Па ипак, чак је и у том стању потпуне сломљености открио исцељење које никад раније није осетио. После сваког

сусрета са својим мучитељима, осећао је како га бес и мржња напуштају. Некако је страдање стварало у њему саосећање. За разлику од многих других затвореника који су пакосно говорили о иследницима, Ричард је почео да их воли. Утврдио је да му Бог неће судити на основу тога колико мучења може да поднесе, већ на основу тога колико може да воли своје мучитеље.

Веровао је да не треба комунисте кривити за њихове злочине. Иза свега тога је стајао ђаво. Комунизам је био сотонино оружје против цркве. Понављао је често речи апостола Павла: „Јер наш рат није с крвљу и с телом, него с поглаварима и властима, и с управитељима таме овог света, с духовима пакости испод неба” (Ефесцима 6,12).

Комунизам није првенствено био политички покрет, већ духовни – зли устанак у Европи који је за циљ имао уништење Божијег дела у свету. Иследници су били само извођачи, глумци у већој драми. Ричард је жалио што је некад и сам био један од њих, али пошто је Христос **њему** опростио грехе – колико год да су били ужасни – сад је и он имао слободу да опрости било коме, чак и својим непријатељима. Да комунисти нису оставили места за Исуса у својим срцима, ни у Ричардовом не би било места за сотону.

Приче о страдању у оближњем затвору Питешти подстицале су Ричарда да остане веран одлуци да не пориче Христа. У том затвору су хришћани везивани за крстове који су потом полагани на под, а онда су стотине других затвореника вршиле нужду по њиховим лицима. Затим су крстови, уз весеље и славље подизани, а комунисти су се ругали распетима: „Погледајте свога Христа! Како је леп! Какав само миомирис доноси с неба!”

Једног свештеника су довели до лудила мучењем. Приморали су га да сваке недеље посвети људски измет и мокраћу и да то онда да затвореницима као хлеб и вино причести. Након што су други повратили ту светогрдну супстанцу, хришћани су морали да поједу ту бљувотину с пода.

Усред све те таме почели су да се појављују и хероји. Један од њих био је Милан Хајмовић, пастор који је храбро подносио батине у име других затвореника. Пошто стражари нису знали имена свих људи у претрпаном затвору, Хајмовић се добровољно јављао кад год је неко био прозван да добије двадесет пет удараца бичем. На тај начин је стекао поштовање других затвореника и показао је Христов пример у жртвовању себе да би спасао друге.

Комунисти су схватили да мучење тела доводи до признања. Али открили су и користи од испирања мозга. Румунија је постала прва комунистичка земља у Европи која је усавршила вештину преваспитавања испирањем мозга. Затвореници који су се одрекли својих уверења и издали пријатеље били су награђивани додатним оброком, а неки од њих су чак унапређени у главне иследнике. Крајњи циљ био је убедити затворенике да муче оне друге, своје дотадашње цимере.

Пројекат преваспитавања покренули су у децембру 1949. начелник румунске тајне полиције Александру Николски и затвореник Еуген Цуркану, који је десет година раније ухапшен због помагања фашистичкој организацији Гвоздена гарда. Након што је затворен предводио је пројекат назван „Организација затвореника с комунистичким уверењима”. За тај експеримент одабрано је петнаест затвореника. Сваки који је успешно завршио његове четири фазе био је награђен и унапређен.¹

Прва фаза је била „спољашње разоткривање”, у којој је затвореник морао да докаже лојалност комунистима тако што ће

¹ Овај податак о преваспитавању потиче из књиге Стефана Куртоа (Stéphane Courtois et al., *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*), превод на енглески: Jonathan Murphy и Mark Kramer (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999), 420-421.

признати кривицу и издати пријатеље који нису били у затвору. У другој фази, која се звала „унутрашње разоткривање”, од њега се захтевало да изда друге затворенике који су му помогли након хапшења. Трећа фаза, „јавно морално разоткривање”, захтевала је да сваки затвореник прокуне оно што је сматрао светим. Морао је да се одрекне своје жене или девојке, чланова породице и блиских познаника. Након што би завршио ове три фазе, четврта и последња коначно је доказивала његову лојалност. Морао је свесно да покуша да репрограмира свог најбољег пријатеља мучећи га сопственим рукама.

Цуркануова репутација је била угрожена и он је користио сва могућа средства да мотивише своје регруте да успешно заврше све четири фазе. Знајући да су неки његови затвореници хришћани, скрнавио је њихове обреде. Крстио их је у кантама мокраће и измета. Служио је литургије током Страсне седмице и присиљавао затворенике да се облаче као појци и свештеници у хаљине натопљене фекалијама. Изводили су порнографске радње током литургија и називали Девицу Марију „Великом блудницом”. Три године је Цуркану успешно спроводио свој експеримент. Његове методе су се прошириле Румунијом и постале образац деловања у другим затворима који су експериментисали с програмима преваспитавања.

По седамнаест сати сваког дана – недељама, месецима, па чак и годинама – Ричард је био приморан да седи сам у просторији и слуша комунистичку пропаганду снимљену на магнетофон и пуштану громогласно преко звучника: „Комунизам је добар! Комунизам је добар! Хришћанство је глупо! Хришћанство је глупо! Одустани! Одустани!”

Ефикасност ове технике мучења лежи у њеном понављању. У почетку, након само једног или два дана, ум се прилично лако одупире пропаганди. Али кад дани почну да се претварају у недеље, а оне у месеце, мозак постаје пријемчив на понављане

изјаве. Речи постају као пријатељи, штитећи затвореника од окрутнијих физичких злостављања.

Ричард је схватио какву моћ речи могу да имају над умом. Провео је године учећи напамет стихове из Светог писма и понављајући их. Сада, након низа година током којих је слушао комунистичке слогане који су се непрестано понављали, открио је оружје опасније чак и од испирања мозга – било је то прање **срца**. Глава се увек покоравала срцу, а ако га је Исус Христос очистио, мозак ће га сигурно пратити. „Јер уста говоре оно чега је срце пуно” (Лука 6,45 ССП).

Последње године боравка у самици, Ричард је постао толико слаб да више нису могли ни да га муче. Непрестано је искашљавао крв и то је забринуло лекара који га је кришом посматрао кроз кључаоницу. Ако умре, Ричард не би више био ни од какве користи комунистима. „Ми нисмо убице као нацисти”, хвалисао се његов иследник. „Ми желимо да живиш – и патиш.”

Те ноћи су га изнели из подземља зграде напоље, на отворено. Заборавио је како изгледају месец и звезде. Свеж ваздух је био стран његовим плућима, али дубоко га је удахнуо док су га стављали у кола хитне помоћи. Чак је крајичком ока угледао своју кућу док се возило кретало кроз град. *Да ли ме возе кући да умрем?*, питао се.

Кад су амбулантна кола стала пред затворском болницом, Ричарда су однели уз степенице у ћелију. У њу је ушао стражар и сумњичаво га погледао. Питао га је шта је урадио да заслужи затворску казну.

„Ја сам пастор и дете Божије”, рекао је Ричард.

Стражар се нагнуо и прошапутао: „Слава Господу! Ја сам један од Исусових војника!” Испричао му је како је приступио Војсци Господњој, огранку православне цркве који је окупљао стотине хиљада чланова. Звао се Тачић. Ризикујући да га чују разменио је с Ричардом неколико библијских стихова. Ако би га ухватили, последице би биле страшне. Други стражари попут њега били су затварани и мучени и до дванаест година само зато што су, на пример, дали затворенику јабуку.

Онемоћао толико да није могао да стоји на ногама, Ричард је лежао на поду погледа прикованог за мали прозор у зиду. Више није могао ни да се сети кад је последњи пут видео плаво небо. Ту боју је потпуно избрисао из сећања. И зелену, такође. А трава је одисала животом и пресијавала се од зрака светлости који су се преламали на њој. Из мисли га је тргнуо чудан звук – цвркулт птица. Испричао је Тачићу о Мартину Лутеру који је, шетајући шумом, рекао птицама: „Добро јутро, богослови – ви се пробудите и певате, а ја, стара будала, не знам боље, него бринем о свему уместо да се једноставно поуздам у бригу небеског Оца.”

Неописиво исцрпљен, Ричард је утонуо у дубок сан. Али убрзо га је пробудио неки глас.

„Ја сам Леонте Филипеску¹. Ко си ти?”

Ричард се напрегнуо да чује свог цимера с друге стране зида. Био је то један од првих румунских социјалиста.

„Бори се против болести”, рекао је човек. „Немој се предати! Сви ћемо бити ослобођени за две недеље.”

„Откуд знаш?”, питао је Ричард.

„Американци терају комунисте у Кореји. Биће овде за две недеље.”

Ричард је оклевао. „Али чак и ако не наиђу на отпор, сигурно ће им бити потребно више од две недеље да стигну у Румунију, зар не?”

„Ни случајно!”, рекао је Филипеску. „Раздаљина за њих не значи ништа. Имају суперсоничне авионе!”

Ричард је дозволио себи да поверује у то на тренутак, али убрзо се вратио у стварност кад су стражари ушли у његову ћелију. Одређен му је судски претрес. Стајао је пред столом, а преко пута њега седела је жена и четворица мушкараца. Они

¹ Леонте Филипеску (18. септембар 1895. – 13. април 1922.) био је један од вођа раног комунистичког покрета, ког су румунске власти стрељале у затвору.

су му били судије. „Додељен ти је адвокат који ће те бранити”, рекао је председник суда. „Он се одрекао твог права да позовеш сведоке. Можеш да седнеш.”

Тужилац је кренуо у напад, тврдећи да је Ричард империјалистички шпијун који ради за скандинавске црквене мисије и Светски савет цркава, да подржава антикомунистичке идеале и прикрива своје рушилачко деловање под плаштом религије. У бунилу од високе температуре, Ричард је осетио како му игла инјекције пробија кожу.

Бранилац се показао бескорисним против таласа оптужби који су само навирали. „Да ли имаш нешто да кажеш?”, питао је председавајући.

Ричард је сакупио оно мало снаге што је имао и у своју одбрану рекао једино што му је пало на памет. „Ја волим Бога.”

Десетоминутно суђење је било завршено, а он је био осуђен на двадесет година тешког рада.

31

Два дана након Ричардовог суђења, Тачић се нагнуо над његов кревет и прошапутао: „Одлазиш. Нека Бог буде с тобом!”

Стражари су ушли у ћелију, оковали му gleжњеве двадесет два килограма тешким ланцима и спровели га до главне капије. Стигао је камион у ком се већ налазило четрдесет других затвореника и Ричарда су унели унутра. Кад га је угледала једна девојка из његове заједнице, почела је да плаче.

„Не сећате ме се?”, питала је.

Ричард се добро сећао те девојке и стрпљиво је саслушао њену тужну причу коју је говорила кроз јецаје. Након хапшења почела је да краде храну и друге потрепштине.

„Тако ме је срамота”, плакала је.

„И ја сам грешник”, уверавао ју је Ричард, „спасен милошћу Божијом. Веруј у Христа и греси ће ти бити опроштени.”

Сагнула се да му пољуби руку, обећававши да ће након ослобођења јавити Сабини да га је видела.

Камион се зауставио и укрцали су их у воз за Таргу Окну, санаторијум за затворенике с дијагнозом туберкулозе. Путовање од триста двадесет километара трајало је цео дан и ноћ. Ричард је одведен у велику зграду на рубу града где га је прегледао доктор Алдеа, хришћанин.

„И ја сам затвореник”, рекао је, „али дозволили су ми да радим као лекар.”

Само један лекар, размишљао је Ричард, на санаторијум ирејун пацијената с туберкулозом?

„Нећу те лагати”, рекао је лекар. „Ништа не можемо да урадимо. Можда ти је остало још две недеље живота. Покушај да једеш оно што ти дају, иако храна није пријатна.”

У наредних неколико дана умрла су двојица затвореника. Ричард је чуо једног пацијента како моли лекара: „Кунем се да ми је боље, докторе”, промуцао је промукло. „Грозница попушта, знам то. Послушајте ме, молим вас! Данас сам само једанпут искашљао крв. Немојте им допустити да ме ставе у собу број четири!”

„Соба број четири?”, питао се Ричард наглас.

„Тамо идеш кад знају да више нема наде”, објаснио је човек који је донео Ричарду водњикаву супу.

Ричард је покушао да једе, али наставио је да повраћа. Кад храњење кашиком није успело, лекар му је саопштио тужну вест. „Жао ми је, али они инсистирају”, рекао је Ричарду. „Премештају те у собу број четири.”

Стражари су га одвели у велику собу с дванаест кревета нагураних око неколико столова. Прозори су били оковани гвозденим решеткама, али пружали су поглед на повртњак ограђен зидовима и бодљикавом жицом. Страх од заразе спречавао је стражаре да дођу у директан контакт с Ричардом и другим пацијентима из собе број четири. Пошто нико није очекивао да ће неко од њих одатле изаћи жив, криминалци су им доносили храну – углавном купус, пасуљ и јечмену кашу.

Док је другим затвореницима било дозвољено да раде напољу, у башти, Ричард је провео следећих тридесет месеци у соби смрти, на граници између два света. Повремено је падао у кому да би се потом будио гушећи се у сопственој крви. По леђима су му се рашириле ране од лежања из којих је цурио гној. Неки његови цимери мислили су да је мртав и крстили

су се кад су пролазили поред његовог кревета. Други су се трудили да олакшају пасторову агонију па су га окретали и по четрдесет пута током ноћи и мењали положај његових удова у нади да ће му ублажити муке.

За две недеље су умрла четворица мушкараца који су били у карантину с Ричардом. После њих подлегло је још десетине њих, а њихови кревети су убрзо напуњени новим затвореницима.

Туберкулоза је поново снажно напредовала у Ричардовом телу. Груди су му отекле и из њих се чуло хроптање. Свим силама се трудио да се избори с течношћу која му је пунила плућа. Цар Давид је једном рекао: „Само је један корак између мене и смрти” (1. Самуилова 20,3), а Ричард је много пута замало направио тај корак. Кад би затворио очи, није знао хоће ли их поново отворити на овом свету или загробном.

„Кад бисмо имали бар мало савремених лекова”, рекао је доктор Алдеа док је прегледао Ричарда. Причало се да су Американци открили нови лек против туберкулозе који се звао стрептомицин, али комунисти су доводили у питање оправданост тих гласина и приписивали их западној пропаганди.

Ипак, Ричардово здравље се с временом чудесно побољшало. На запрепашћење лекара ум његовог пацијента се разбистрио, температура је спадала, а његова плућа су зацељивала. Поново је почео да једе и сведочио је о својој вери необично ватрено. Сваке недеље је смрт долазила у собу број четири да уграби још једну жртву, али ниједан затвореник више није умро као атеиста. Ричард је постао њихов пастор. Помагао је чак и најтврдокорнијим неверницима да се измире с Богом пре него што издахну. Смрт је Ричарду дала нову заједницу — стадо убица, лопова, грешника и фашиста — и сваки је примио наду коју комунизам није могао да пружи.

Ричардов кревет се неко време налазио између кревета човека који се звао Василеску, криминалца који је био задужен за надгледање групе свештеника у затворском логору на

дунавском каналу, и једног од игумана ког је мучио. Сада су у соби број четири обојица умирала.

Туберкулоза је направила пустош на плућима младог Василескуа и он се једне ноћи пробудио борећи се да дође до даха. „Пасторе, умрећу!”, рекао је плачући. „Молим те, моли се за мене!” Током ноћи је повремено тонуо у сан и поново се будио вапећи: „Ја верујем у Бога!”

Ујутро је игуман Иску позвао двојицу затвореника и рекао им: „Подигните ме!”

„Превише си болестан да се помераш”, негодовали су они.

„Дозволи нам да ми то обавимо уместо тебе”, рекли су други.

„Подигните ме!”

Учинили су како им је рекао.

„Идемо до Василескуовог кревета”, рекао је Иску.

Игуман је сео поред младића који га је мучио и нежно ставио своју руку на његову. „Не бој се”, рекао је умирујуће. „Млад си. Једва да си знао шта си радио.” Обрисао је зној с младићевог чела. „Опраштам ти свим срцем, као што ће и сви други хришћани. И за тебе постоји место у небу.” Игуман Иску је исповедио Василескуа и причестио га, а онда су га однели назад у његов кревет.

Те ноћи су и игуман и Василеску умрли.

Затвор Жилава био је смештен у утврђењу из деветнаестог века с лавириномт хелија дубоко под земљом. Окружен јарком и пун влаге, затвор је био предвиђен за шест стотина особа, а сада се у њему налазило њих три хиљаде. Жилава је била позната Сабини. Двапут је ту долазила – једном с девојком која је тражила пријатеља и једном кад је тражила Ричарда. Оба пута је била враћена без информација, а сада је и сама била затвореник.

Камион који их је превозио из седишта тајне полиције изненада се спустио низ платформу, а Сабина и остале затворенице су вриснуле. Возило се зауставило и жене су чекале.

Коначно је стигла команда: „Скините наочаре!”

Сабина је разгледала велику подземну просторију. На зидовима се пресијавала влага, а около су, гурајући их, ходале униформисане жене стражари. Здепаста, мишићава жена црвене косе викнула је на придошлу групу и упутила их својој колегиници, службеници код које је био главни регистар.

„Сви сувишни одевни предмети”, продерала се наредница Аспра, „одлажу се овде по уласку у ову установу.”

Сабини су узели летњи капут и забележили то у регистар. Сетила се разговора с двома ученицама неколико недеља раније у својој хелији у центру за ислеђивање. „Нека ти Бог помогне да никада не сазнаш како је у Жилави у хелији број четири”, прошапутала је старија од њих две.

Док се Сабинина група приближавала тешким вратима с гвозденим решеткама, чула је речи којих се плашила: „Ова група иде у хелију број четири!”

Унутра су уза зид стајала два дугачка низа уских дрвених кревета на спрат, образујући тесан пролаз по средини. Са засвођеног плафона висила је сијалица пригушеног светла, а високо на зиду, на самом крају, налазио се обојен прозор с решеткама. У просторији није било ваздуха; само спарина и смрад. Десетине очију зурило је у Сабину с лежајева.

„Ја сам Виорика, старешина хелије. Дајте јој кревет на крају.”

Сабина се пробила до најмрачнијег дела хелије где је поред отвореног одвода стајала канта – једина коју је делило педесет жена, од којих је већина имала проблеме с цревима. С кревета су висила тела, а на сваком трупy и удовима видели су се ожиљци од мучења.

Првог јутра у Жилави Сабина је чула како неко пева хвалоспев. Један број затвореница чиниле су монахиње, а стражари су презирали њихово певање.

„Зар вам је дозвољено да певате?”, касније је Сабина питала једну од њих.

„Да, дозвољено нам је да певамо”, одговорила је сестра Вероника, „а њима да нас туку.”

У 11.00 часова Сабина се придружила цимеркама у реду за супу. Свака жена је добила кутлачу течности која се пушила и парче црног хлеба. Чим је из хелије изнесено буре, почела је дивља, гласна свађа због неједнаких порција, а место се испунило вриском и псовкама све док нису улетели стражари са својим палицама.

Наредница Аспра је загрмела: „Превише смо добри према вама! Ако овако наставите, сутра ћете гладовати!”

Просута супа лежала је у малим локвама на поду, а с лежајева су се чули јецаји. Чим су стражари отишли, хаос се наставио.

„Данас и сутра за вас више неће бити хране!”, урлала је Аспра.

Поред Сабине је седела једна девојка и додирнула јој је руку. „Сиротице. Ништа ниси јела.”

„У реду је — није било нарочито укусно.”

„То је трула шаргарепа”, рекла је девојка, Елена, набравши нос. „Државно повереништво за поврће бацило је овде три стотине тона. Нико није хтео да их купи, чак ни за свиње. Једемо их већ недељама.”

Крупна, импозантна жена непрестано је бацала поглед на Сабину. „А ко си ти? Зашто си овде?”, хтела је да зна. „Ниси рекла ни речи откад си дошла.” Остале жене су је заинтересовано посматрале док ју је она прва продорно гледала са свог лежаја.

Сабина им је рекла како се зове и да је удата за пастора.

„Религиозна си значи? Знаш ли неку библијску причу?”, питала је једна сељанка седе косе.

„Да, молим те, причај нам нешто!”, звонили су други гласови. „Овде је тако досадно.”

Мушкобањаста жена је постала још непријатнија. „Још ћеш претворити ово место у парохијски дом!” Одјурела је, укоченог врата и бесна.

„Не обазире се на Елзу Гаврилоју”, рекла је Елена. „Она је стари члан партије.” Чак и у мрачној ћелији Сабина је видела како Еленине очи светлуцају. „Веома је захвална за прилику која јој је дата да добро проучи своје идеолошке грешке у заводу за преваспитавање Жилава!”

Да би охрабрила гладне жене, Сабина им је испричала причу о Јосифу и његовој браћи, подсећајући их како точак живота може да се преокрене и кад све изгледа безнадежно. Шачица жена је слушала док се у остатку ћелије чуо жамор

и крештање као у кавезу за птице. Сабина је ухватила обазрив поглед црвенокосе Виорике.

„Буди опрезна“, прошапутала је. „Ако те Аспра чује да говориш о Богу, биће невоље.“

Следеће јутро Виорика се појавила у пролазу између два низа кревета. „Најзад сам схватила ко си ти!“ Уперила је прст у Сабину која се заледила и укочено гледала у њу. „Нисам могла да се сетим одакле, али твоје име ми је било познато. Питала сам се, где ли сам га само чула раније?“

Остале жене су нетремице гледале у Сабину, а она је седела на свом лежају чекајући пресуду.

„Да!“, рекла је Виорика победнички. „Она је проповедница – жена оног пастора, Ричарда Вурмбранда!“

Старешина ћелије је поносно објаснила да је њен ујак био задужен за православну цркву у Букурешту и да је чуо Ричардов говор на конгресу верских заједница. „Једини међу четири хиљаде људи који је устао и говорио као Божији човек“, рекла је Виорика. „Знате ли да су после тога склонили с дужности министра вера?“ Окренула се ка Сабини. „Била сам у твојој цркви. Мислим да је служба била предивна.“

И тако је Сабина у трену постала хероина, а Виорика јој је нашла бољи лежај, три метра даље од канте.

За доручак је добила свој први *tertch* – јело од куваног кукуруза – и гледала је око себе има ли нешто с чим би могла да једе.

„Тражи кашику!“, ругала се Гаврилоју. „Посрчи то!“

Сабина је покушала да поједе ретку мемљиву кашу из плитког лименог тањира, али јој је цурила низ браду. Лаптање јој је изгледало као нешто превише животињско, па је свој јутарњи *tertch* дала другој затвореници. Касније се, међутим, сетила

Гедеоуа, библијског војсковође, коме је Бог рекао да у своју војску узме само људе који буду лаптали воду „као што лапће пас” (Судије 7,5). Исус се такође понизио до крајњих граница. Ако су они могли да прихвате та понижења, може и Сабина. Кад је стигао следећи оброк, лаптала је храну. Али чак и лапћући жене су уносиле једва довољно калорија да преживе.

Гладовање у затворима била је званична политика комуниста јер су тако затвореници постајали безвољни и мање проблематични. Такође су на тај начин обезбеђивали добровољце који су једва чекали да оду у радне логоре због обећања да ће тамо примати јачу, бољу храну.

Сабина и друге хришћанке често су се окупљале око кревета монахиња, тихо су певале и бринуле се за друге жене у ћелији које су на било који начин страдале. Већина њих су биле православне хришћанке, а неписмене жене са села плашиле су се да умру без свештеника и последње причести. Монахиње су понављале над умирућима речи молитве за упокојење душе, пружајући им умирење и наду колико су могле.

„Искористи своје искуство у раду са женама”, рекла је Сабини госпођа Ступинау, Еленина најближа савезница. „Помози нам да се не препиремо.”

Та висока, достојанствена жена била је богата удовица, све док јој комунисти нису све узели. Осиромашена, морала је да продаје свеће и чисти цркву којој је некада била великодушни покровитељ. Издао ју је француски богослов ког је топло примила у цркву. Наоружан њеним причама о верском прогону, доушник тајне полиције ју је пријавио. Имала је свега четрдесет и шест година, али након годину дана у Жилави њена коса је већ била потпуно седа.

Жилава је била место неправде и терора. Заменица нареднице Аспре, десетарка Ђорђеску, била је тупа девојка, пљоснатог лица и монотоног гласа, која је окупљала жене на вежбање. „Кад кажем да изађете напоље, ниједна не сме да буде последња. Морате све да изађете заједно!” Педесет жена није могло истовремено да прође кроз врата, али Ђорђеску је одбацила логику. „Кад ја издам наређење – ви послушате.” Њени ударци су увек падали на старе и немоћне.

„Зар не знате шта је милост?”, плакала је Сабина. „У Библији пише да ни Бог на крају неће имати нимало милости према онима који је не показују сада!” (види Јаковљеву посланицу 2,13).

„Не, не знам”, рекла је Ђорђеску једноличним гласом, који је звучао као зујање муве. „И не желим да знам.”

Сабина је навикла на људе који воле и мрзе, али те девојке које су одрвенеле биле су претворене у марионете. Ако им је било наређено да туку, оне су тукле. Прошле су кроз школе безбедносне полиције где им је у ум усађена слепа послушност. Већина њих је била са села и никад нису имале нешто тако лепо, као што су биле њихове нове униформе, или тако скупо као пиштољи које су носиле. Владале су Румунијом и она је била сав њихов свет.

Мучне успомене су изазивале велику патњу у ћелији број четири у Жилави, а жалост једне жене често је доводила до експлозије тешких сећања свих осталих. Сатима су се непрестано грчиле и вриштале преживљавајући ужас који су искусиле. Сабина се против тог лудила борила молитвом.

„Госпode”, говорила је, „ако си ми дао неки утицај међу овим женама, дај ми и мудрост да придобијем њихове душе за Тебе.”

Прилика јој се указала већ следећег јутра.

Сабина се нашла лицем у лице с Елзом Гаврилоју, старим чланом партије. „Почни поново овде да проповедаш, и ја ћу лупати на врата све док не дође чувар”, запретила је.

„Елза, да ли још увек верујеш у партију?”, питала је Сабина.

„Наравно”, подсмехнула се она. „Нисам променила своја уверења. Моје хапшење је само неспоразум.”

„Ни моје хапшење није променило моју веру”, рекла је Сабина. „У ствари, још је јача. Желим да кажем људима каквог пријатеља имају у Исусу.”

„Због тебе ће казнити целу ћелију”, упозорила ју је Елза. „Не намеравам да страдам за тебе и твог Бога. Ионако ти није баш помогао.”

„Причај ми о том Богу ког не волиш”, рекла је Сабина.

Елза је описала фанатика који је гушио науку и узимао и последњу пару од пролетаријата користећи украдена средства за уређење цркава.

„То што ти зовеш богом, свакако је веома недопадљиво”, рекла је Сабина. „Бог ког ја волим сасвим је другачији. Био је део сиромашне радничке класе. Одгајан је међу потлаченима. Хранио је гладне и лечио болесне. Он учи о љубави. Умро је за нас...”

„Љубав!?”, праснула је Елза. „Шта је добро у томе? Ја сам сва мржња. Кад би само знала колико мрзим те издајничке другове који су ме стрпали овде — надам се да ће горети у паклу! Сав свој живот сам дала партији, а ево шта они мени раде.” Сагнула је главу, а из ока јој је склизнула суза. „Још ћеш ми рећи да треба да се молим за њих? Оче, опрости им?”, рекла је и плунула. „Не прихватам праштање. Све су то лажи.”

Почела је да плаче. „Све је то исто. Ако дођу Американци, обесиће ме. Ако остану комунисти, заглавила сам у затвору. Какво праштање!” Низ образе су јој текле сузе.

ВУРМБРАНДОВИ

Након неког времена је села и обрисала своје посивело лице рубом сукње. „Сабина Вурмбранд”, рекла је широко отворених очију, „ти си лукава. Кажем ти да престанеш да проповедаш, а ти за пет минута проповедаш мени.”

Жилава је била претрпана и постајало је све горе. У хелији број четири било је места за тридесет људи, али до Божића их је било осамдесет. Сабина је наставила да сведочи Јеванђеље својим цимеркама и да им држи часове француског и немачког тако што је писала комадом иверице на површини посутој инсектицидом, прашком ДДТ. Њене пријатељице су страховито страдале и многе су умрле. Гласине о доласку Американаца и ослобођењу шириле су се хелијом, али њихова нада се никад није остварила. Можда су се ипак у хелији број четири, учауреној у страдању, стварали будући свеци.

Једно јутро је десетарка Ђорђеску ушла у хелију с листом папира. „Сви које прозовем с овог списка морају одмах да буду спремни за покрет!” Прочитана су имена, али није им дат разлог одласка. Мало ко је у том тренутку веровао да иде кући, али нигде није могло да буде горе него у Жилави.

Дан за даном, Сабина је чекала да прозову њено име. Прилика јој се указала 6. јануара 1951, на Михајев дванаести рођендан. У 20.00 часова била је напољу на жестокој хладноћи и заједно са осталим затвореницима чекала камионе који су их убрзо повезли у Генчу, транзитни логор у близини Букурешта. Након много месеци проведених под земљом, Сабина је уживала у чистом погледу на ноћно небо.

„Ослобођење?!” викнула је висока мршава девојка тамних очију, чувши жамор придошлица пун наде. „Каква блесави идеја!” Загледала се у Сабину. „Ово је полазна станица за канал.”

ПОГЛАВЉЕ 32

На споредном колосеку у Букурешту жене су се укрцале у воз за дунавски канал. Најзад ће моћи да раде напољу. И најзад ће имати довољно хране. Много сати касније воз се зауставио и Сабина се стропоштала напоље, уморна и у боловима. На перону је писало Чернавода; био је то назив малог градића поред Дунава. Логор је био километрима далеко и они су кренули на марш кроз мрклу зимску ноћ.

Сабина тада није могла ни да претпостави какве су је страхоте чекале на дунавском каналу.

Сабина се тргла из сна и скочила с даске у затворској бараци у којој је спавала. Широм је отворила очи, а срце јој је снажно лупало.

„Животиња!”, вриштала је жена која је лежала поред ње. „Скочила ми је на кревет!”

Сабина је чула шуштање и цијукање у мраку и препознала оштар смрад. Пацови!

Провела је немирну, грчевиту прву ноћ у Чернаводи. Кад је стигла у радни логор на каналу, сазнала је да ту дозвољавају затвореницима да их посети родбина. Надала се да ће најзад видети Михаја. Та мисао која се ковитлала у њеном уму до раних јутарњих сати и непрестана јурњава пацова кроз просторију прекидали су и оних неколико минута сна које је успевала да ухвати. Следећег дана се надала одмору и прилици да опере своју прљаву одећу.

Али одмор им неће дозволити Дочиле Рина, затвореница с дугим криминалним досијеом која је била изабрана да управља целим женским делом логора. „Сви новопридошли нека се окупе напољу ради одласка у купатило!”, викнула је.

Сабина је стала уред с другим женама, а онда су их наоружани стражари спровели преко смрзнутог блата до купатила где су се, и даље под надзором, скинуле.

Међу политичким затвореницима у Чернаводи биле су образоване жене и младе девојке из вишег друштва, али било је ту и оних с тешким криминалним досијеима као и шашица

проститутки. Сада су, под будним оком стражара, проститутке цичале и врштале, а развратни гестови су севали на све стране међу голим телима. Стражари су се смејали и ударили ногама. Кикоћући се, Рина им се такође ругала.

Исцрпљена, изгладнела и посрамљена, Сабина је само осетила да се све око ње врти у круг. Пала је, ударила лицем о мокар бетонски под и све је постало црно. Жене су је однеле назад у затворску бараку и положили је на кревет. Неко јој је добацио јакну и сукњу која је више личила на врећу, с прљавим сивим и белим пругама. Трудила се свом снагом да обуче ту одећу док јој је глава снажно пулсирала од ударца о тврд под купатила.

Тамне косе и јеврејске лепоте, Сабинин изглед је мамио радознале погледе њених цимерки. Посматрајући је, затворенице које су припадале политичкој елити дошле су до закључка да она није једна од њих и претпоставиле су да је Ромкиња. Од тог тренутка надаље Сабина је у Чернаводи била усвојена Ромкиња.

Следећег дана, рано ујутро, затвореници су се припремили да крену на марш од логора до дунавског канала. Кроз равницу је дувао леден ветар с Црног мора пробијајући њихову танку одећу. Стражари у топлим зимским капутима тукли су жене које су се усудиле да се ускомешају.

Реду жена придружило се мноштво мушкараца. „Водим две хиљаде криминалаца и контрареволуционара!”, повикао је командир страже док се група кретала ка гвозденим кулама стражарама. Колони затвореника као да није било краја. Вијугала је путем и издалека је изгледала као огромна змија, биће које има неки свој, сопствени живот. Сабина је помислила на своје претке који су у давна времена били робови у Египту и морали да раде на фараоновим радилиштима.

Дунав, друга река по дужини у Европи, текла је кроз земље ухваћене у гвоздени стисак комунизма. Политички затвореници и криминалци у радним логорима били су приморани да копају канал који ће повезивати Дунав и Црно море. Оне који нису успевали да испуне дневну норму, чекало је гладовање и казна. Да би преживели и допунили своје оскудне оброке, многи затвореници су почели да једу псе, змије, мишеве, па чак и траву. Сабинино сићушно тело није било подобно за лопатање смрзнуте земље и преношење тешког камења у воду. Оштри рубови камења гњечили су њене мале прсте који су стално били отечени и пулсирали од бола. Ноћима је сањала о аспирину и олакшању бола. Народ је с разлогом тај пројекат звао „канал смрти”.

Затвореници у Чернаводи правили су насип дуж канала. Жене су пуниле колица земљом, која су онда мушкарци гурали стотину осамдесет метара пре него што би потрчали с теретом уз стрму падину до зида на врху бране. Након неколико првих утовара Сабина се затетурала док је покушавала да подигне тешку лопату земље преко бочне стране колица.

Сваку групу радника надгледао је бригадир који је постављао норму за тај дан и проверавао како радници напредују. Ако би, након улагања огромног напора, затвореници успевали да је испуне, бригадир ју је за следећи дан подизао. Ако не би успели, били су кажњени.

„Идемо! Пробудите се!”, звонио је Ринин глас с двадесетак метара удаљености. „Хоћете ли да проведете целу ноћ у карцеру?”

Већ и сама реч *карцер* ледила је крв у жилама затвореника. Ричард је провео два дана у таквом сандуку обложеном оштрим ексерима у затвору Рахова. То је била уобичајена казна у логорима који су се налазила на каналу, а након исцрпљујућег радног дана затвореницима је боравак у карцеру био још мучнији. Следећег дана су се поново враћали на посао, овог пута још уморнији и с још већом шансом да их и те ноћи врате у карцер јер неће бити у стању да раде довољно брзо.

Затвореници су за ручак добијали око пола килограма хлеба, мало супе и овас. Било је то више у односу на оскудне оброке у Жилави, али још увек далеко испод потребних калорија за тежак рад на каналу.

После ручка напорно су радили још четири сата. У сумрак се поново формирала велика колона за повратак у логор. Измучени, неки људи су падали, а нешто јачи мушкарци су их подизали и помагали им да наставе даље, пазећи притом да их стражари не примете. Чинило се да хладан ветар никад не престаје да дува.

„Враћам две хиљаде бандита!”, повикао је командир страже кад је колона стигла до капије. „Какав освежавајући поветарац!”, весело је ускликнуо стражар умотан у топао, дебео шињел.

Сабина је промрзла до сржи својих танких костију. Њене жуљевите руке и стопала пулсирали су од бола, колико и мишићи и глава. Сутрадан ће имати тешку прехладу.

Чернавода је била пуна сломљених људи, окорелих злочинаца, и Сабина је тражила начина да убаци по коју реч подстицаја и охрабрења у њихова ледена срца користећи библијске приче.

„Један велики Божији човек у почетку је био варалица”, рекла је женама. „Звао се Матеј. Али када је срео Господа, толико је био дирнут и очаран Његовом добротом да је све оставио и постао Његов ученик” (види: Матеј 9,9). Пажљиво је посматрала свако лице пред собом и срце ју је болело због туге коју је видела у њиховим очима. „Лопов је постао светац, мученик цркве, и писац Јеванђеља које се чита широм света. Опроштено му је и од тада је познат и вољен с краја на крај земље.”

Неке жене су се ругале, али друге су очигледно желеле да чују више.

Јаз између криминалаца и политичких затвореника (сви који су били ухапшени на верској основи сматрани су политичким затвореницима) често није био премошћен. Сабина се некако налазила између те две групе, с једне стране као тобожња Ромкиња и јеврејска хришћанка, која је с љубављу разговарала с најгорим злочинцима, и с друге као она која је прекоревала грех дама из високог друштва. Такав став је већ по самој својој природи доносио мрке погледе с неколико страна.

Нису сви људи с којима је Сабина разговарала били физички присутни. Често је замишљала разговоре с Ричардом, посебно током година које је (како је касније сазнала) провео у самици, и наслућивала је какве одговоре би јој дао. Иако су годинама били раздвојени, Вурмбрандови су и даље били једно.

Сабина је све људе који су радили на каналу питала да ли су чули нешто о њеном мужу. Страховала је од лоших вести, али очајнички је желела да сазна где се налази и шта му се десило. Нико није имао вести о њему. А онда су у логор стигле три жене из Вакарешта, затвора у који су одвођени многи тешко оболели робијаши.

„Сваки пут кад говориш о Богу”, рекла је једна од њих Сабини, „ја се сетим Вакарешта. Нисам дуго била у том затвору, али и тамо смо имали једног проповедника.”

Сабинино срце је почело да куца убрзано док је слушала.

„Чекале смо на одморишту у реду за тоалет”, наставила је жена, „кад смо чуле човека како говори иза врата самице: ‘Волите Исуса и верујте у Божију доброту.’ Биле смо веома изненађене. Питале смо кога год смо могле ко је он, али ништа нисмо сазнале.” Сад, кад је упознала Сабину, била је сигурна да је тај човек био Ричард. По гласу се чинило да је смртно болестан и након неколико дана престао је да проповеда. Чула је да је преминуо.

Сабина се вратила у затворску бараку и у тренутку кад је била сама, пала је на свој гвоздени кревет и почела да плаче. Сузе су јој текле низ лице, а бол је раздирала срце. Али та туга је у њој пробудила нову наду. Наставила је да се моли Господу да дода године животу и окрепи и оздрави човека који Му је верно служио, чак и у самици.

Сабинине сузе су убрзо пресушиле док је ишчекивала дан кад би Михај могао да дође да је посети у Чернаводи. Стражари су дали затвореницима дописнице на којима је требало да напишу позивнице својим породицама. Молећи се да те дописнице нису превара помоћу које ће власти натерати затворенике да разоткрију своје пријатеље и чланове породице тајној полицији, Сабина је писала Михају.

У недељу, кад је требало да је посети син, пробудила се много пре свитања. Гледала је у прозорска стакла на којима се нахватао лед и жељно чекала да дође јутро.

Најзад је стигло и она је истрчала напоље надајући се да ће видети посетиоце како чекају на удаљеном имању пред капијом. Шкиљила је и заклањала поглед од сунца које је тек излазило, и онда је најзад спазила Михаја. Стајао је тамо, висок и витак, у изношеној одећи. Препознала је човека који је стајао поред њега, био је то пастор из њихове цркве. Махала им је свом снагом, али нису могли да је виде од осталих жена које су се окупиле у нади да ће видети своје вољене.

Изненада је иза ње избила туча у чијем је средишту била Рина која је победоносно вриштала. Пошто много њих није испунило норму протекле недеље, та посета је отказана.

Михај и пастор су целе ноћи путовали из Букурешта и ни за шта потрошили уштеђевину која им је очајнички била потребна.

Нису могли да разговарају са Сабином, па чак ни да јој оставе храну и одећу коју су донели.

Мала група посетилаца, њих тридесетак, чекала је читав дан на капији у нади да ће се заповедница предомислити. Није, и до вечери су се сви разишли.

Али затвореници су могли поново да пишу. Неколико недеља касније, Михај је поново допутовао у Чернаводу. Овог пута није било казне, али посета се одвијала по абecedном реду. Није било много наде да ће стражари на време стићи до слова W (*Wurmbrand*), које је било последње. Затворенице око Сабине делиле су између себе позајмљену одећу покушавајући да изгледају што је боље могуће. Увезбавале су речи које ће рећи својим породицама. Посета ће трајати петнаест минута, али од вољених ће их делити десетак метара и стражари ће слушати сваки разговор.

Најзад је, пред крај посете, прозвано и Сабинино име. Кад је угледала сина, заборавила је да је затвореник, заборавила је како изгледа и где је и само га је загрлила очима. Како је био мршав и како озбиљан! Гледали су се, она у њега, а он у њу, и петнаест минута је прошло у трену. Једва да су разговарали, али на крају посете Сабина је повикала преко простора који их је раздвајао: „Михаје, веруј у Исуса свим својим срцем!” Био је остављен као и хиљаде других дечака и девојчица без старатељства, без вођства, и комунисти ће из тога извући корист.

Сабина то није знала, али њене речи су пустиле корен. Изникле су у Михају као дрво из малог семена и охрабриле га да се чврсто држи Христа.

Стражар је гурнуо Сабину у раме и одвео је назад у њену бараку. Сатима није могла да говори. Драгоцено сећање на сина било је умирујући мелем за њену уморну, напаћену душу.

34

Кад је била дете, Сабина је мрзела ноћ. Сада је једва чекала да се смркне како би се ослободила неподношљиво тешког рада на дунавском каналу. Али кад би пала ноћ, није могла да спава. Седела би и молила се за жене у својој бараци и у целом логору, али и за милионе затвореника у комунистичком свету, као и за хришћане који су мирно спавали на западу – за оне који су се, како је замишљала, молили за затворенике у Румунији.

Сваке недеље у Чернаводи су се одржавала пропагандна, индоктринацијска предавања. Уморне раднице су се окупљале у рејону за састанке да би слушале вербалне нападе на Бога. „Напољу, ван овог места, сада су сви комунисти“, почињала је предавачица. „Само ви истрајавате у тој смешној религији, а ми планирамо да вас од тога одучимо и образујемо. Партија је на власти, а она зна најбоље. Ви нисте у **затвору** – не желим ни да чујем ту реч! Ви сте у установи за преваспитавање. Овде ћете саме изградити своју срећу! Радићете за будуће генерације! А пребацавањем норме сваки дан можете врло лако да убрзате своје ослобођење као рехабилитовани грађани.”

После индоктринацијских предавања следио је пропагандни концерт на коме су кабаре певачице и другоразредне глумице певале хвалоспеве комунизму. Једна Немаца, некад једра и лепа, а сада мршава и измождена од тешког затворског живота, патетично је тапшала и певала, а глас јој је падао кад дође до високих нота. Полицајке у првом реду урлале су од смеха. Шта

може бити забавније од увенуле фројлајн која исмева саму себе? Низ лице су јој текле сузе и дрхтала је док је певала.

Мало ко је могао да се супротстави тој шаради. А и они који јесу, нису остали потпуно нетакнути дугим сатима индоктринације. Нешто од тог смећа које је бацано на њих морало је да се залепи.

Сабина је одбијала да аплаудира на предавањима. „Хајде, претварај се, шта има везе?“, подстицале су је цимерке. „Зар је то вредно батина?“ Али кад је чула како клевећу Бога и кад је видела како Његову лепоту газе у прљавштини, није могла ни да се претвара. Сакрила би се међу женама које су стајале у задњем делу просторије, али није јој успело да остане непримећена.

„Вурмбрандова, имам информацију да не аплаудираш током предавања и часова преваспитавања“, рекла је командирка, мрко гледајући Сабину испод војничке капе. „Твоје понашање овде открива да си контрареволуционарка која се не поковава одговарајућем преваспитавању.“ Облизала је усне. „Трудили смо се да будемо добри према теби. Сада ћемо употребити друге методе.“

Уместо да се те ноћи врати у бараку, одвели су је у карцер. Гвоздена врата су имала неколико рупица за ваздух, а кроз узак прорез на дну убацили су јој мали тањир с храном. Стражари су на дунавском каналу уживали у прилици да ставе затворенике у карцер.

Након неколико сати Сабини су ноге гореле. Сваки пут кад би се померила гвоздени шиљци су јој се заривали у бокове. *Колико саћи ће ме држаћи овде?*, питала се. Знала је да су људи у тим кутијама за мучење губили разум кад би дозволили ужасним мислима да превладају. Али како да то избегне?

Капи воде су скакутале по врху карцера и она је одлучила да искористи тај усамљен звук да јој некако прође време. Бројала их је – једна за Бога, две за плоче Закона, три за Тројство. Долазила је до петнаест или шеснаест пре него што би почињала поново. Напослетку, кад је очај претио да је обузме, повикала је: „Један! Два! Три! Четири! Један! Два! Три! Четири!” Ускоро су њене речи постале несувисле. Ум јој је прешао из хаоса у мировање и, мада је њена агонија бледела и губила се у тами, њен дух је наставио да говори с Богом. После сат или два разум јој се вратио, одморан. Њено душевно здравље било је сачувано.

Убрзо након што је Сабина пуштена из карцера, пуковник Албон је обишао логоре на каналу. Ходао је по Чернаводи и бацао презриве погледе на шпалире посивелих, сабласних жена. Кад се спремао да оде, пришла му је једна млада Ромкиња. Тајно се састајала с поручником службе безбедности и сад је била трудна.

Албонов извештај је подстакао истрагу коју су спровели званичници у Букурешту и донесена је одлука да се жене из Чернаводе преместе у радни логор далеко од мушкараца. Тако се Сабина убрзо нашла у логору који је био познат под називом четврти километар или К4.

Од јутра до вечери затворенице у логору К4 товарице су тешко камење на тегленицу да би она потом била превезена реком, а кад дође до одговарајућег места, оне су бацале громаде преко палубе, што није било могуће учинити а да их притом не запљусне талас воде. Само неколико минута након почетка рада све су биле мокре до голе коже. Низ равницу Бараган

дувао је леден ветар и редовно би замрзнуо Сабинину одећу која би се тад сасвим укрутила. Камење јој је кидало кожу са зглавака и гњечило нокте који су крварили. Питала се хоће ли икада моћи поново да стоји усправно.

Увече су се затворенице враћале у бараку и спавале у мокрој одећи. Како је Сабина чезнула за мало сунчеве светлости! Тад је већ била саме кости и кожа и чинило се као да ледени ветар дува право кроз њу.

У 23.00 часа врата бараке су се широм отворила и унутра је умарширало пет-шест стражарки. „Устајте! Командантска инспекција!”

Ошамућене жене су дрхтећи скочиле испод сивих ћебади, а у њиховим уморним очима огледао се страх. Журиле су да сакупе своје ствари, можда их селе!

„Жене!”, чуо се глас команданткиње. Њене чизме су биле тако углачане да се на њима одражавало светло с плафона. „Желим да свака која говори неки страни језик направи корак напред.” Многе су иступиле, укључујући и Сабину. Биле су то представнице некадашњих буржоаских дана. Једна стражарка је записала њихова имена.

Жене су сатима нагађале шта је значио тај касни упад у њихову бараку. „Траже преводитељке – ето шта је!”, рекла је једна. „Долазе Американци! И Французи!”

Оне с криминалним досијеима пуцале су од љубоморе при помисли на лагане послове који чекају њихове привилеговане цимерке.

Кад је следећег јутра с муком ишла на рад преко равнице, Сабина је сањарила о новим изгледима који су се отворили пред њом. *Може ли бити истина?*, питала се. *Хоће ли заиста радити као преводитељка у некој шойлој канцеларији,*

далеко од шої ветра који не престјаје? Да се није десио неки велики међународни преокрећ? Каменолом је брујао од узбуђеног говоркања.

Сабина је тог дана радила поред сићушне Јеврејке по имену Џесика. Пазећи да је стражарке не чују испричала јој је шта се током ноћи десило у њеној бараци.

„То се дешава у свакој бараци у сваком логору”, рекла је Џесика. „Понекад дођу и питају ко је странац. Немци и Јевреји пожуре да им дају своја нерумунска имена, мислећи да ће им бити дозвољено да емигрирају.” Џесика је подигла велик камен и бацила га на тегленицу. „Али све то нема никаквог значења. Једини разлог је да натерају људе да још више пате.”

Убрзо је Сабина сазнала да је Џесика била у праву. Било је то само још једно мучење којим ће исцрпсти њихов ум и ослабити вољу.

Између мучених и мучитеља често се створи наизменичан однос љубави и мржње. Стражари су тукли и исмевали затворенике, а ови су, иако носећи на телу модрице од њихових пендрека, често своје мучитеље називали умилним надимцима. Млађи стражари су учени да су сви затвореници „бандити” и непромишљено су понављали те окрутне епитете. Сабина је научила да треба да се чува девојака безизражајног погледа у раним двадесетим годинама. Могле су да буду свирепије од сваког мушкарца... докле год је трајала њихова индоктринација.

Али онда је група младих стражарки послата на канал и, током више месеци, а понекад и година, живеће су поред својих затвореница и марширале заједно с њима до километрима удаљених каменолома. Надзирале су их док су радиле. А понекад су и разговарале с њима. Након неког времена, схватиле су да немају посла само са „штеточинама” и „бандитима”, већ

углавном с обичним женама са села попут оних у њиховим породицама. Широм Румуније спровођена је принудна колективизација током које су земља и стока отимани од својих власника. Кад су сазнали да и њихови рођаци гладују и да их хапсе, у стражарима је почела да се рађа сумња. Изгубили су понос који су осећали због свог посла, а онда и веру у партију. То растуће негодовање због последица комунистичког деловања, довело је до чудесне промене у неким стражарима.

Нина, стражарка румених образа која је и раније била љубазна према Сабини, приметила је колико су младе неке нове затворенице у радном логору. „Она је још увек дете!”, рекла је за једну од њих. „Говорили су ми да ћу радити с лоповима и убицама, а сад овде имам девојчицу!” Нина је кришом доносила затвореницама храну и предавала поруке члановима њихових породица. Њено поверење у комунизам било је пољуљано.

Сабина је почела да разговара с њом, иако је Нина још увек као папагај понављала фразе којима се исмејавала религија. Кад јој је говорила о Исусу, она се ругала. „Али ми комунисти смо Христови најбољи пријатељи! Ако постоји небо и Христов суд, ми ћемо Му бити најомиљенији. Твој муж је пастор, зар не?”, питала је Сабину. „Шта мислиш, колико је људи довео Христу? Неколико десетина? Можда чак и стотина?” Усиљено се насмејала. „Видиш, комунисти се труде да Христос сваке године добије хиљаде клијената који умиру с Његовим именом на уснама. Пунимо Му небо; требало би да буде захвалан.”

Сабина је покушавала да пригуши њен презир и причала јој је о Савлу Таршанину, чија је мржња према хришћанству положила темеље за његово обраћење, и тад је постао апостол Павле јер, како каже Библија, тамо где се умножава грех, милост се умножава још више (види: Дела 9; Римљанима 5,20).

Нина је на крају постала хришћанка, а то није било тако лако сакрити. Издајник може и двадесет година да остане неоткривен јер је зло свуда наоколо и он може у њему да се

сакрије. Под сваким каменом је још један инсект. Али доброта је редак лептир који погађа чак и најнеосетљивије очи. Нико не може да га не примети, а неки ће покушати да га убију.

Једног дана, 1951. године, Нина је нестала из логора К4.

„Немој на то да гледаш погрешно”, рекла је Сабина њеној пријатељици која је сматрала да су поступци ове угрозили Нинину безбедност. „Она је у свом срцу желела то да уради. Имаће већу радост као затвореница, него што ју је икад имала као стражарка.”

Страдање ће Нини дати велик ауторитет да сведочи другима. Али шта ако умре у затвору? Биће то за добар циљ, подсетила је Сабина пријатељице. А Бог не оставља ненаграђену ни чашу воде дату ономе ко страда. Наградиће и Нину, јер они који умру за своју веру остављају за собом највеће наслеђе које утиче на свет у добру сврху, да му буде од користи.

35

Мушки стражари су пратили затворенице од логора до канала и назад, и то су били једини мушкарци које су жене виделе за време својих затворских дана. Сабина је ћутећи радила на обали Дунава док су жене око ње реметиле тишину развратним шалама.

„Петар има руке као горила! И још све те црне длаке на његовим леђима. Сигурна сам да је прекривен њима од главе до пете... мислим, кад би то могао неко да види!”

„Има овде жена које јесу!”, вриштећи од смеха рекла је једна проститутка, а притом су њени златни зуби заблистали на сунчевој светлости.

„Ко зна шта их привлачи на нама?”, питала се друга жена.

„Ни мени није јасно! Можеш ли да замислиш непривлачнија и несексепилнија створења од нас? Сигурна сам да страховито смрдимо!” Вриска и смех ковитлали су се око Сабине.

„Наша мала светица не воли прљаве разговоре!”, рекла је проститутка.

Стражари, који су пушили и тумарали наоколо док су жене радиле, нацерили су се на Сабину. Није могла ни да замисли какве ће последице касније тог дана имати претходно раскалашно женско брбљање.

„Построје! Построје!”, урлили су стражари. Жене су кренуле ка зборном месту где су их чекали камиони. Блатњава стаза водила је поред обале реке.

Сабина је била свесна тога да је Петров поглед уперен у њу. Злокобно се смешио и очи су му се сузиле. Гурнуо је лактом човека поред себе, подметнуо Сабини ногу и она је пала у блато. Стражарке су вриштале од смеха. Петар је пружио руку и подигао је. Клизава од блата, Сабина се борила да се отме и запомагала у његовим рукама.

„Сада ти је, мила моја, потребно купање”, злобно је рекао.

Вриснула је кад јој је Петар стиснуо уске зглобове. „Баци је у Дунав!”, повикао је неко. Други стражар је зграбио Сабинине блатњаве глежњеве и подигли су је у ваздух. Затворенице су, исцрпљене радом, посматрале како стражари замахују њеним беспомоћним телом према студеној води. Стражари су уживали да недељом бацају затворенице у ледени Дунав, да би их онда извлачили напоље само да би се изругивали њиховим изложеним мокрым телима.

Пролеће је сменило оштру румунску зиму, али злокобне громаде леда и даље су плутале Дунавом. Након једног замаху, стражари су ослободили стисак и Сабина је полетела ка тамној води.

Танки зраци сунца продирали су у воду док је Сабина покушавала да дође до ваздуха. Пала је на камење уплићак, што јој је избило ваздух из плућа и била је препуштена на милост и немилост речној струји. Ледена вода јој је пресекала дах док се трудила да успуже на обалу преко оштрог камења, а брзаци су је непрестано бацали назад. Што се више борила с водом, више се повређивала. Сви покушаји да устане били су узалудни, а сваки пут кад би нашла упориште ногама, Дунав би је савладао.

Стражар је стајао изнад ње, претеће нацерен, и ругао се њеној борби да изађе из ледене воде. „Па, где је сада тај твој Бог?”

Стражари нису могли да се врате у логор с мање затвореника него што их је било кад су из њега отишли, па су две руке посегнуле у реку да је извуку, али чак се и стражар оклизнуо на камење. Ошамућена и изубијана, Сабина је беживотно лежала на обали. Таласи бола су долазили и одлазили, а она се питала да ли жубор воде који је чула припада овом или оном свету.

Стражар је наставио да се руга. „Зашто те није спасао?”

Сабина га је погледала лежећи на смрзнутој земљи. „Спасао ме је, твојим рукама. Још сам жива.”

„Добро јој је. Дижи се!”, прекинула их је једна стражарка. „Покрени се или ћеш се смрзнути.”

Млада жена ју је подигла на ноге и Сабина је исцедила своју сукњу која је била натопљена водом. Док се, храмајући, враћала у ред, остале затворенице су је саосећајно гледале. Ребра су је страховито болела. Годинама касније лекари су потврдили да је имала два незбринута прелома. Знала је да ју је тад Бог излечио.

„Тако је већ боље”, рекао је Петар. „Ништа није тако добро као хладна купка.”

Сабини је одећа приањала уз крхко, дрхтаво тело. Камење јој је одерало кожу с ногу и руку. Бол је био неподношљив, и она је загрлила саму себе како би се загрејала.

Кад су се вратили у логор, Сабина је окрвављеним рукама скинула и исцедила мокру одећу и прегледала повреде. Једва да је спавала те ноћи јер се сваких неколико минута окретала покушавајући да нађе удобнији положај.

Следеће јутро уопште није могла да подигне руке изнад струка. Огромна модрица на њеним ребрима личила је на шарену карту Африке. Показала је своје изубијано тело „докторици” Кретзану очекујући изјаву које се плашила.

„Способна за рад!”

36

С доласком пролећа и сва природа у логору К4 почела је да се одмрзава. Затвореницама није било дозвољено да једу младе влати траве која је ницала крај пута до каменолома, али оне су их свеједно пасле попут стоке кад стражари нису гледали. Сирово жабље месо био је још један деликатес, а једном су се бориле против дивље мачке не би ли јој некако отеле дебелу, зелену белоушку. Недостатак витамина био је једнак куги у логору, а дијареја, скорбут и инфекције пустошили су раднице. На ногама и стопалима формирали су им се чиреви, величине и до десет центиметара у пречнику, а отрови су се ширили њиховим телима и црпели и оно мало енергије која им је преостала.

Пролећни дани су постајали све дужи, а предивни златногримизни заласци сунца прекривали су небо изнад Дунава. Постало је задовољство марширати на рад. Из канала крај пута извиривале су гранчице коприве и бисерни листови першуна. Мирисали су на свежину и зеленило. И дрвеће се осмелило да пусти изданке блиставог младог лишћа. Благ ваздух је попут мелема утицао и на жене и, као што се све мењало – светло, лишће, трава, сунце – промена се догодила и у њима. Уз мале цветиће, цветала су и нова пријатељства.

Како су затворенице припадале различитим верским групама, међу њима је било и спорова. Али сада је заједљивост из тих дана скоро нестала и међу њима је почело да се рађа разумевање. У спољашњем свету не би могле без несугласица,

ВУРМБРАНДОВИ

али овде, у логору К4, делиле су исту бараку, исту канту, и уопште све остало. Биле су сестре.

Пролеће је убрзо сменило лето, и жене су сада радиле под ужареним сунцем, ошамућене и малаксале од врућине. Сати су споро пролазили на великој пољани. Дисање им је било храпаво, а језик им се претворио у филц. Сатима су мотикама копале земљу крећући се као машине које могу да обаве само једну функцију.

Једна жена је застењала: „Онесвестићу се ако ускоро не добијемо воду.”

Друга јој је одговорила: „Немој. Шутираће те да устанеш.”

Сунце се попело још више, а Сабина се сетила ситног, мршаваг лица свог уплаканог сина. Колико се очајничких мајчинских молитви уздизало Богу на том каналу?

Прошло је подне, а затворенице нису ништа ни јеле ни пиле још од сванућа. Муве су се ројиле у импровизованим нужницима поред пута.

У даљини су се појавила запрежна кола која је вукао један коњ. Приближавала су се, а онда су почела да се окрећу. „То су кола с храном!”, повикала је једна жена.

„Воде! Хоћемо воде!” Мноштво затвореница сјатило се око кола ужурбано одбацујући алат. Храна је стигла, али уплашени кочијаш је неопрезно прешао колима преко камена и она су поскочила. Притом је повукао погрешну узду и коњ је, уместо да стане, скренуо нагињући кола на страну. Дотрчали су стражари вичући и покушавајући да их усправе. Коњ се пропео, а канистери су полетели доле, и преко двадесет килограма куваних макарона просуло се на земљу и претворило у безобличну гњецаву масу. Избезумљене жене су опколиле кола и пале на драгоцену храну. Грабиле су лепљиве прегршти

са земље и трпале их у уста. Други су ужаснуто посматрали тај жалостан приказ.

Тог дана нису донели воду. Док је Сабина радила, вид јој се маглио. Чинило јој се да јој је језик огроман. Присетила се Исусових речи на крсту: „Жедан сам.” Он је сигурно разумео њену муку.

У логору К4 Сабина је бринула и о душама и о телима својих сестара. Неговала им је ране када су их тукли и носила њихов терет кад нису више могле да направе ниједан корак.

Глас о њеном проповедању стигао је до виших власти и она је позвана пред заменицу команданта логора, жену црвеног лица, јаким подлактица и крупних зуба. „Ти си затвореницама проповедала о Богу.” Подругљиво се насмејала. „То мора да престане!”

Сабина јој је одговорила да то ништа не може да заустави, а жена је подигла песницу да је удари. Онда је стала. „Чему се смејеш?”, викнула је.

„Ако се смејем, то је због онога што видим у вашим очима”, рекла је Сабина.

„А шта то видиш?”

„Себе. Када се људи веома зближе, виде себе у очима оног другог. И ја сам некад била нагла”, објаснила је Сабина. „И ја сам беснела и нападала друге, све док нисам научила шта значи волети – шта значи жртвовати се за истину. Од тада, моје руке се више не стежу у песнице.”

Рука заменице команданта невољно се спустила.

„Ако ви погледате у моје очи”, наставила је Сабина, „видећете себе онаквом каквом Бог може да вас направи.”

Жена је седела пред Сабином скамењена. „Одлази”, прошапутала је.

ВУРМБРАНДОВИ

Сабина је наставила да сведочи другим затвореницама о Христу, а заменица команданта се од тог дана више није мешала.

За жене у логору К4 време као да је стало. Ропство је било сав њихов живот, а канал сав њихов свет. Биле су изнурене до стања безнађа, кад људи једноставно прихвате своју судбину. Чак се ни вести изван затворског логора нису мењале: глад, несташнице, угњетавање и бескрајна нада да ће Американци доћи и ослободити их робовања.

Како је малодушност расла, продуктивност је падала, а стражари су играли окрутне умне игре са женама.

Једном су из врсте изабрали двадесет жена. „Ви сте овде највредније радиле”, рекли су им. „Зато ћете бити ослобођене.”

Команданткиња је одржала поздравни говор, а двадесет хероина је укрцано у задњи део камиона, док су у рукама држале по векну хлеба као драгоцену имовину и махале црвеним заставицама.

Шеснаест километара низ пут, у следећем радном логору, камион се зауставио, а оне су враћене на рад.

Сабину су ускоро у дупке пуном, загушљивом возу пребацили из логора К4 у затвор на другом крају земље. Док су путовале, тад још не знајући куда иду, затворенице око ње расправљале су о америчким председничким изборима и о томе како би њихов исход могао да утиче на Румунију. Биле су сигурне да ће их Ајзенхауер све спасти.

Узбуђење је уступило место клаустрофобији. Црни вагон препун болесних жена јурио је непрестано се трзајући

и путовање је постало неподношљиво. На једном стајалишту уbachен им је цак хране, али до краја путовања, које је трајало скоро недељу дана, више ништа нису добиле да једу. Убрзо је разговор прешао на Стаљина.

„Знам да ни он не може да траје вечно”, размишљала је наглас жена поред Сабине, „али шта од човека направи таквог ђавола?”

„Често су то околности”, одговорила је Сабина. „Њима не може да се објасни све, али може много тога.” Промешкољила се у металној кутији без ваздуха тражећи неки видљив траг олакшања. Затим је објаснила шта тиме мисли.

Јосиф Стаљин је био ванбрачно дете. Неки кажу да му је отац био полицајац, у чијој је кући мајка радила као слушкиња, и напослетку је остала трудна. Њен муж, пијаница, знао је да дете није његово и немилосрдно га је тукао. Стаљин је на крају отишао на православну богословију где су ученици били више затвореници него академици. Сабина је видела образац по којем се стварају револуционари.

Када је дан поново прешао у ноћ, воз је стао.

„Напоље! Излазите све до једне!”, викали су стражари.

Врата вагона су се отворила, а жене су, ослепљене јарким светлом батеријских лампи уперених у њих, збуњено трептале. Да ли су их ту довели да их стрељају? Плачући и вриштећи падале су из вагона на шине.

„Постројте се! Останите поред нареднице!”

Након сат времена хаоса, сатерали су их у поља поред железничке пруге. Марширале су кроз мрак док су их стражари гонили уз претње и ударце. Чинило се да је пут трајао сатима.

Убрзо су угледале како се у даљини, под јарким светлима рефлектора, уздижу високи зидови новог затвора, дугачки, сиви и тмурни. Колона је прошла кроз тешку челично-дрвену капију у неравним редовима од по петоро. Двориштем се ширио жамор да су стигли у Тиргушор.

Зашто ту? Зашто Тиргушор? Био је то објекат с максималним обезбеђењем где су држане окрутне убице. Место је било општепознато у Румунији. Шта би ово могло да значи?

„То значи да су сви други затвори препуни”, рекла је једна жена.

Сабина је у Тиргушору распоређена на рад у кројачници. У том затвору су држани најокорелији криминалци у земљи – убице, сексуални преступници, преваранти и садисти. Неки међу њима су очигледно били луди. Жена за шивањом машином поред Сабине избола је лекара насмрт маказама и она ју је нервозно посматрала док је секла тканину.

Ту је Сабина сазнала да је генерал Ајзенхауер изабран за председника Сједињених Држава и чула је да је неколико комунистичких вођа свргнуто с власти и избачено из партије. Да ли је ово био почетак ослобођења?

Румунијом се проширила гласина која је преко сведока који је био у логору К4 стигла и до Тиргушора: влада одустаје од пројекта градње дунавског канала. Гласине су се убрзо претвориле у чињенице и затвореници у Тиргушору су сазнали да ће се инжењерима који су пројектовали канал судити као криминалцима који су покрали државна средства. У уму сваке жене била је иста мисао: *Какву ће корист властии сада имати од десетина хиљада затвореника? Хоћемо ли бити ослобођени?*

Пролазиле су недеље, а затвореници су пребројавани двапут дневно. Тек неколико стражара је знало да рачуна, а још мање њих да сабере број оних који су стајали у предњим редовима с онима у задњим. Обављање тог задатка трајало је сатима. Затим би уследиле провере ћелија.

Међутим, једног дана је пребројавање прошло невероватном брзином, и одмах је стигао злослутан позив: „Покупите своје ствари!” Затворенице из Тиргушора су поново негде премештали.

У отвореним камионима одвезене су до земљорадничке задруге „Ферма Рошије” где су обављале залудан посао прекривања винове лозе земљом како би се заштитила од хладноће. Година је већ увелико одмакла и било је прекасно да се лоза сачува, али изгледа да за то нико није марио. Некадашња житница Европе суочавала се с глађу.

Једно јутро, док је тешко радила на пољу, Сабина се срушила и била пребачена у затворску болницу Вакарешти. Добро је познавала тај затвор. Ричард је ту проповедао у стара времена, а она је једном дошла за Божић и донела украсе за јелку. Сад је спавала у изолованој ћелији на голом бетону и једино јој је друштво била прљава канта у углу.

Следеће јутро је погледала кроз прозор и видела затворенике, мушкарце, како вежбају. Кад су прошли поред њеног прозора, питала их је да ли су чули нешто о Ричарду Вурмбранду. Прва двојица су одмахнула главом, али трећи је одговорио: „Вурмбранд? Пастор?” Коначно је неко знао њеног мужа!

Човек је успорио и застао пред Сабинином ћелијом. „Упознао сам га”, прошапутао је. „Није ми жао што сам провео десет година у затвору. Вредело је јер ме је пастор довео Христу, а сад сам упознао и његову жену!” Познавао је Ричарда из Таргу Окне, али није знао је ли преживео. „Био је у ћелији за умируће”, рекао је. „Увек је говорио о Христу.”

Сабина није знала да ли јој је муж још увек жив, али знала је да је, и док је био у затвору, остао онај исти Ричард који велича Христа и придобија душе за Њега.

Сабину је коначно прегледала љубазна докторка која јој је лечила скорбут побољшаном исхраном и инјекцијама. Ране и красте на њеном телу почеле су да зацељују, а колитис и дијареја су престали. Вид јој се чак изоштрио. Једно вече је у болничко одељење дошао надлежни политички комесар у пратњи својих униформисаних колега. „Кад су људима доступне овако добре болнице, коме још треба Бог?“, питао је.

„Поручнике“, почела је Сабина, „све док постоје људи на земљи биће им потребан Бог и Исус који даје живот и здравље.“

Иритиран, човек је изгредио Сабину, али она није престајала.

„Свако ко живи у кући зна да је план за њену изградњу направио архитекта, баш као што свако ко присуствује гозби зна да ју је припремио кувар. Сви смо позвани на гозбу у овом свету који обилује лепотом и сви знамо да је све то створио Бог.“

Поручник се грохотом насмејао, наругао јој се и изашао, залупивши вратима за собом. Следећег дана стражар је рекао Сабини да се спакује. Вратили су је у задругу „Ферма Рошије“, овог пута на фарму свиња.

37

„Ноћ је најмрачнија пре свитања”, рекао је Ричард, саосећајно погледавши старијег водника Букара.

Он је лежао у грозници и умирао, гушећи се у осећају кривице због својих прошлих злочина. Није чак поступао по наређењу, а убио је мноштво Јевреја, укључујући жене и дечаке.

„Желим да признам пред свима вама”, рекао је. „Страховито сам сагрешио. Не могу да умрем мислећи на то.”

„Ти више ниси тај убица”, уверавао га је Ричард. „Човек може наново да се роди.”

Следећег јутра Букарово стање се погоршало. Неколико минута пре него што ће умрети, изустео је: „Нисам јуче све рекао. Плашио сам се.”

Признао је да је убијао децу у наручју мајки, а кад му је нестало муниције, ударао их је кундаком пушке док не умру. Испричао је и друге страховите приче и признао да је био жедан крви и да му је потребно опроштење. Затим је чврсто стиснуо крст који му је био око врата и заспао.

Ричард је посматрао како му дисање постаје све неправилније и теже. Тврде линије око његових усана – исклесане током година свирепости – опустиле су се. Прихватио је Исуса Христа као свог Спаситеља и отишао у миру.

Универзитетски професор, по имену Поп, склонио је поглед с Букаровог тела и рекао: „Збуњује ме то што видим колико се много убеђених атеиста на крају живота претвара у вернике.”

Ричард је климнуо главом. „Једном сам живео поред железничке пруге и дању уопште нисам примећивао возове јер је град био бучан. Али ноћу сам јасно чуо звиждук локомотиве.” Наместио се на кревету и наставио. „На исти начин и бука коју носи живот може да нас заглуши па не чујемо тихи глас савести. Али када се приближи смрт у тишини затвора где нема ничега што је ремети, људи чују глас који нису чули раније.”

Професор Поп је постао Ричардов најближи пријатељ. Ноћу су унедоглед размењивали приче и шале. Делили су љубав према књижевности, култури, идејама и филозофији. Поп је помагао Ричарду да се опере и обуче.

„Али где је Бог?”, питао је Поп. „Зашто нам не помогне?”

Ричард му је испричао причу о девојци која је исто питање поставила свом пастору након што јој је умро отац. „Рекла је: ‘Где је Божија заштитничка рука о којој проповедаш, пасторе?’”

„Шта јој је одговорио?”, питао је Поп.

„Рекао је: ‘На твом је рамену, у облику руке твоје мајке.’”

Ричард му је објаснио да их Христос није напустио ни у затвору. Представљали су га хришћански лекари који су кришом доносили лекове затвореницима излажући се опасности да и сами буду мучени. Били су ту и пастори који су несебично проповедали Јеванђеље болеснима и умирућим. Чак су и приповедачи, који су се трудили да одрже наду и машту међу људима, одражавали ту божанску заштитничку руку.

Васкрс је у соби број четири освануо необичном силом. Ричардова служба је претварала атеисте у хришћане, убице у служитеље, затворенике у проповеднике. То јутро је у ћелију прокријумчарен пакет за Валерија Гафенкуа, војника Гвоздене гарде.

„Отвори га!”, викнуо је неко.

Гафенку је одмотао папир и угледао два мала грумена шећера. Затвореници нису могли да верују својим очима. Прошле су године откако су видели ту примамљиву белу супстанцу. Њихова тела, мршава и неухрањена, жудела су и за најмањим споменом на сладак укус шећера. Сви су пажљиво гледали шта ће Гафенку урадити с васкршњим поклоном. А он га је поново замотао у папир и ставио поред свог кревета.

„Нећу га појести”, рекао је. „Некоме би могло да буде горе него што је мени сада.”

Неколико дана касније, Ричардова глава је пулсирала од грознице. Толико је постао слаб да није могао ни да седи. Затвореници су предавали шећер од кревета до кревета док није стигао до њега.

„То је поклон”, рекао је Гафенку.

Ричард је на тренутак размишљао о томе да га поједе. Све је у његовом телу жудело за неодрживим коцкама, али одбио је. Неколико дана касније дао је шећер Сотирису, остарелом грчком комунисти на ивици смрти. Сотирис је побегао у Румунију на крају Грчког грађанског рата и мада је био ухапшен због кукавичлука увек је користио прилику да се похвали својим подвизима. Чак је говорио како је на Свету Гору, где монаси нису видели жену две хиљаде година, одвео групу младих дама.

„Требало је да видите те старце како трче!”, ликовао је пун поноса.

Како се смрт приближавала, Сотирис је молио Бога да га спасе. Ричард је благим шапатом о Божијој љубави и опроштењу увео бившег свирепог атеисту у вечност.

Две године су затвореници предавали коцкице шећера један другом и сваки је хтео да их да ономе који је био у безнадежнијем стању. Ниједан није био тако себичан да поједе драгоцену белу зрна.

У соби четири Ричард је мало предахнуо, али кад је у Таргу Окни уведен нови систем преваспитавања, мучење се наставило, па чак и ескалирало. Кратка посета Формација из озлоглашеног затвора Питешти изазвала је плиму страха код затвореника. Он је намеравао да уведе своје методе у тихи планински санаторијум и нико више није био сигуран.

У затвор је стигла нова група комунистичких инструктора, посебно изабраних због своје окрутности. Некад су и сами били затвореници пре него што су доказали лојалност комунизму мучећи своје цимере. Управник затвора им је дао дозволу да злостављају и туку пацијенте оболеле од туберкулозе кад год хоће. У њима је избледела свака нада да ће избећи мучење. На сваких педесет затвореника било је десет до двадесет специјализованих инструктора.

Лекари су пажљиво пратили те агресивније сеансе мучења и инјекцијама убризгавали затвореницима посебан серум да би повећали њихову толеранцију на бол и омогућили мучитељима да наставе да их још суровије злостављају. Затвором се ширило лудило. Ричарда и остале затворенике скидали су догола, сврставали у ред на хладном каменом поду и поливали их кантама ледене воде. Због шока који су притом доживљавали, њихова срца су готово престајала да куцају, а болест им се погоршавала.

Кад су им смањили порције хране, глад је постала нешто уобичајено. Ричарду су везивали руке иза леђа и терали га да једе трулу храну и ђубре које би се иначе давало свињама.

Један од недавно доведених затвореника у собу четири био је католички свештеник који им је причао како су га у затвору Питешти бацили у канализацију и тражили од њега да ту служи мису.

„Да ли си се повиновао?“, питао је Ричард.

Свештеник је почео да плаче. „Ја сам страдао више од Христа.”

Систем преваспитавања био је у пуном замаху, а затвореници су одавали тајне које су раније успешно скривали од иследника. Издавали су жене, пријатеље, родитеље и пасторе. Хиљаде су биле ухапшене због њихових признања.

Међу затвореницима је била повећана и стопа самоубиства. У оближњем затвору Герла, морали су да нађу креативне начине да се убију. Неки су скакали с високог степеништа, док су други себи пререзали грло бодљикавом жицом или стаклом. Они који су могли да сакупе довољно енергије успевали су да разбију главу о бетонски зид ћелије. Други су умрли тако што су попили средство за чишћење. Један православни свештеник, који није могао да нађе неки други начин, убио се тако што је скакао са свог кревета на спрат. Морао је да скочи неколико пута пре него што је успео у намери.

Ричард је слушао и о другим злочинима о којима је причао Бадарас, затвореник који је тек дошао у собу број четири. Био је то старији фармер, изубијан и сав у модрицама од недавног испитивања. Проклињао је комунисте и заклињао се да ће им се осветити. За свог најновијег иследника, једног посебно окрутног силецију, рекао је: „Ако се икад дочепам тог човека, живог ћу га одерати.” Рекао је Ричарду да је његова свакодневна молитва постала: „У има Оца и Сина и Светога Духа нека Бог уништи комунисте, нека учини да пате. Учини да страдају, те свиње!”

„Зашто тако говориш?”, питао је Ричард. „То није оно што се очекује од хришћанина.”

Бадарас је веровао у пакао јер је желео да комунисти проведу вечност горећи у његовој ватри. „Говорим тако јер Бог неће пустити у рај никога ко не проклиње гадове!”

„Не смемо да се предамо мржњи”, рекао је Ричард. „Ти људи, попут Бориса, сломили су се под страшним притиском.”

Борис, један од најомраженијих људи у затвору ког су посебно презирали, био је свиреп иследник који је претукао доктора Алдеу зато што се овај опирао његовим садистичким методама.

Докторова рамена и леђа била су прекривена чиревима насталим од раздеротина које му је нанео Борис.

Како је програм преваспитавања узимао све више маха, праштање је постало још изазовнији задатак. Над затвореницима су сваког дана извршавана погубљења. Кружиле су гласине о протестима и побуни, посебно међу познатим затвореницима који су до хапшења били на вишем положају и навикли да издају наређења. Може ли организована побуна да им донесе слободу? У соби четири развила се дебата на ту тему. Да ли би пацијенти оболели од туберкулозе, који су се налазили у карантину, требало да учествују у побуни или да окрену други образ, како је Исус заповедио (види: Матеј 5,39)?

„Исус се обично приказује као кротак и благ”, размишљао је Ричард. „Али био је и борац. Бичем је растерао трговце из храма.”

Након дуге дискусије, Ричард је одлучио да помогне побуњеницима, а убедио је и остале да му се придруже.

Прилика се указала 1. маја око 17.00 часова, на Празник рада када су затвореници превезени на фудбалски стадион у центру Таргу Окне да гледају утакмицу. Некима од њих био је то први пут да су се нашли изван затворских зидина.

Недуго након почетка меча у даљини се зачуо звук разбијеног прозора што је био знак за почетак побуне. Стадион је изненада експлодирао када су затвореници кренули на стражаре. Они који су били довољно јаки да се боре ударили су на своје иследнике. Настао је још већи хаос кад су стражари узвратили и почели пендрецима да ударају затворенике. Многе су убили разорним ударцима.

Утакмица је прекинута, а грађани су бежали са стадиона размиливши се по улицама. Неколико затвореника, који су остали у санаторијуму, схватили су да могу да побегну – у смрт. Искористили су то што су стражари били ометени и пререзали себи зглобове оштрим предметима.

ПОГЛАВЉЕ 37

Кад су стражари повратили контролу над затвореницима, почео је свиреп обрачун с коловођама побуне. Лекарима је наложено да ускрате медицинску помоћ свима у затвору. Побуна је пропала, али су се вести о њој брзо прочуле. Тај догађај је широм Румуније унео страх међу чуваре и надахнуће међу све друге затворенике.

Шупља игла ушла је Ричарду у груди, прошла између ребара и продрла у његова ослабљена плућа. Релативно безболна процедура за лечење пнеумоторакса¹ трајала је свега два минута и требало је да му уведе кисеоник у плућа која су била испуњена течношћу. Пробудио се следеће јутро, изненађен како је лако могао да дише.

Најхладнија забележена зима у протеклих сто година донела је јаке мећаве у Таргу Окну. Снежни наноси, високи скоро два метра, прекривали су повртњак иза ињем прекривеног прозора собе број четири. Без додатне одеће Ричард је дрхтао у свом кревету. У мислима су му се враћала сећања на време проведено у ћелији коју су звали фрижидер. Неочекивани хладни фронт смањио је ионако оскудне оброке хране затвореницима. Хлеб је постао заборављени луксуз. Ричард се мучио да поједе трулу шаргарепу која му је пливала у супи.

Уобичајене свађе, псовке и смех уступили су место носталгичној тузи док су затвореници покушавали да прославе Бадње вече. Ричард је пробао да одржи проповед, али како су му зуби цвекотали, речи су му биле нејасне. Његови удови, смрзнуте и укочене, постали су бескорисни. Био је изненађен

¹ Пнеумоторакс је колапс плућа који настаје због накупљања ваздуха у плеуралној шупљини, између плућа и зида грудног коша. Ваздух притиска плућа и то доводи до колапса. Види: „Pneumothorax”, *Mayo Clinic*, 4. август, 2017. www.mayoclinic.org/diseases-conditions/pneumothorax/home/ovc-20179880.

што његово срце и даље успева да пумпа крв у умртвљене делове његовог измученог, болног тела.

Један младић, по имену Аристар, наставио је с божјићном проповеди тамо где је Ричард стао. Као голуждрави фармер, никад није добио универзитетско образовање, али је о Христовом рођењу говорио као да се Он родио у његовој штали.

За неколико недеља, Аристар ће бити мртав, али то Бадње вече његове речи – снажне и уверљиве – изазвале су сузе у очима свих који су га слушали. Недуго затим неко у просторији почео је да пева веселу божјићну песму. Глас је у почетку био тих, али онда се појачао док је прелазио преко кревета пацијената оболелих од туберкулозе. Мелодија је предивно расла подсећајући Ричарда на срећне зимске дане које је некад проводио са Сабином и Михајем поред ватре. Њен звук је одјекивао ходником и сви су престали с оним што су радили да би је чули. Чак их ни стражари, шћућурени у свом одељењу уз ужарену пећ, нису прекидали.

У фебруару су Ричард и његови пријатељи, у залеђеној и тврдој земљи затворског дворишта, ископали Аристару плитак гроб. Кад су се вратили у собу број четири, на Аристаровом месту већ је био други затвореник, музичар по имену Аврам Радоновић.

Он је пре хапшења радио као музички критичар у Букурешту. Собу смрти је украсио дугим милозвучним одломцима Баха, Бетовена и Моцарта које је певушио. Симфонија звукова одбијала се о зидове ћелија на радост сваког затвореника. Авраму је туберкулоза захватила кичму, а сиви гипс који му је обавијао труп спречавао га је да пева пуним гласом.

Једног дана, музичар је све изненадио када је из свог гипсаног оклопа извукао малу, поцепану књижицу.

„Одакле ти то?“, питао је Ричард. Осим у својим визијама, ту књижицу није видео годинама.

„То је Јеванђеље по Јовану“, рекао је Аврам. „Успео сам да га сакријем у гипсу кад је полиција дошла по мене. Хоћеш ли да га узмеш да читаш?“

Ричард је поступао с Јеванђељем као да је птица са сломљеним крилима. Његове крте странице биле су му драгоценције од сваког лека. Окретао их је, задивљен и ојачан њиховим садржајем. Поглед му је падао на одломке које није видео откда су га затворили.

Казна за то што би могли да га ухвате с Библијом била је вредна чак и неколико секунди читања. Није га било брига да ли ће га погубити. Држао је у рукама извор живота и након што се напио те воде која је испуњавала његову душу задовољством, проследио је књигу другима у соби.

Недеље које су уследиле провеле су у разговору о Јеванђељу. Затвореници су учили напамет стихове, одушевљени њиховом једноставношћу. Дошло је до многих обраћења, укључујући и професора Попа који је у почетку био суздржан.

„Покушавао сам ја некад да се молим“, рекао је, „али између изговарања православних молитви које сам научио у детињству и тражења милости од Свевишњег, на које немам право, нема много тога што би могло да се каже. Моје речи лете горе, али ми мисли остају доле.“

Ричард је поделио тајну с професором. „Волим да мислим да Исус стоји близу мене и да могу да разговарам с Њим, баш као и сада с тобом.“

Поп није био навикнут на тако необавезан разговор с Богом и радознало је слушао док је Ричард наставио да му говори.

„Људи који су дошли да виде Исуса у Назарету и Витлејему нису Му рецитовали молитве. Рекли су Му оно што им је било на срцу, а тако би требало да радимо и ми.“

Ричард је у једном потезу срушио последњу баријеру која је спречавала Попа да верује. Предао се свим срцем Христу и рекао: „Кад сам те први пут видео, имао сам предосећај да постоји нешто што ти можеш да ми даш.” Професор је сада решио да му каже нешто што је држао у тајности. „Кријем нешто од тебе још од свог повратка у Таргу Окну. Доктор Алдеа је сматрао да би то могло да буде превелик шок за тебе, с обзиром на стање у ком се налазиш.”

Ричард је седео на ивици свог кревета очију упртих у професора, с нестрпљењем очекујући вест.

„Твоја жена је сада у затвору и налази се на каналу.”

Ричарду је срце потонуло и он је пао у очај. Знао је да су радни логори дуж дунавског канала познати по злостављању жена. Командир по имену Кормос силовао је тридесет затвореница. Касније је и сам осуђен на затворску казну због „нарушавања угледа режима”.

„Била је веома болесна, али преживела је”, рекао је професор Поп. „Зна да си ти безбедан.”

Ричард је слушао професорове речи и више није могао да се контролише. Један од осуђеника из затворске болнице Вакарешти, у којој је Ричард провео месец дана након боравка у самици, разговарао је са Сабином док је била тамо. „Рекли су твојој жени да си вероватно умро 1950.”, наставио је Поп. „Али није поверовала; била је сигурна да си жив, упркос доказима који су говорили другачије.”

Ричард је данима одбијао да једе. Сабина је била у рукама пуковника Албона, ког су се сви страховито плашили, у Поарта Алби, једном од радних логора на Дунаву. Покушао је да замисли колико је Сабина уплашена, а његове мисли су се убрзо претвориле у срамоту. Све је то била **његова** кривица: зато што се с њом оженио, довео је Христу, постао пастор и зато што је радио у илегалној цркви. Да је изабрао другачији живот, његова вољена невеста била би сигурна. *А тек мој син?* Ричард је пао у тако дубок очај какав није осећао годинама.

Отац Суројану је приметио његову патњу и рекао му: „Да би се човек насмејао, потребно је седамнаест мишића лица, а да

би се намрштио, четрдесет три!"

На Ричарда је отац Суројану оставио веома дубок утисак још откад га је први пут видео у затворском дворишту. Имао је дугу белу браду која је лепршала на ветру. Осећај светости и ауторитета испуњавали су сваку просторију у коју би ушао. Никад није поздрављао затворенике са „Здраво” или „Добро јутро”, већ библијском заповешћу „Радуј се”.

Суројану је имао више разлога за туговање него што их је имао Ричард, или било који други затвореник. Муж његове осакаћене ћерке био је у затвору. Друга ћерка му је била осуђена на двадесет година мучења. Син, хришћанин, умро је у затвору, а други син, који је мрзео Христа, провео је живот бунећи се против религије. Сва његова унучад остала су сирочићи.

„Имао си толико много невоља”, рекао је Ричард. „Како можеш и даље да се радујеш?”

„Па, тежак је грех ако то не чиниш”, одговорио је Суројану. „Увек постоји добар разлог за радовање. Бог је на небу, али је и у срцу.” Нежно је погледао Ричарда. „Сваки дан у ком се не радујеш, изгубљен је, сине мој! Никад га више нећеш имати.”

Ричард је знао да су речи тог мудраца истините. У ствари је и сам често тешио друге затворенике истим саветом. Али после вести о Сабинином хапшењу заборавио је да се радује. Како је могао да води друге, кад је сам био далеко од Пастиоровог загрљаја?

Охрабрење оца Суројана остало му је у мислима и Ричард се помолио први пут после неколико дана. Захвалио је Богу што је спасао Сабини живот и знао је да ће је поново видети, било у овом животу, или у следећем. Радовао се што му је Бог пружио прилику да своју веру посведочи другима.

Пре хапшења, Ричардова заједница се окупљала кад чује црквена звона. Али сада, у скученим просторијама карантина, његови слушаоци су стално били с њим. Уместо да проповеда једном или двапут недељно, сад је могао да сведочи Јеванђеље

сваког минута сваког дана — и то не само речима. Читав његов живот, попут живота оца Суројана, постаће проповед коју ће све чешће изговарати с новооткривеним жаром.

Док је сунце залазило у затвору Таргу Окна, 1953. године, Ричард је патио од зубобоље, а бол му је у налетима севао кроз вилицу. Корачање по просторији могло је да помогне, али покрете му је спутавало нешто више од двадесет килограма гвожђа које му је било оковано за глежњеве. Пребијање и слаба исхрана узели су данак, као и температура, губитак тежине, језа и крвави кашаљ. Лекова није било, а након побуне до лекара, попут зубара, било је тешко доћи.

Напоследку је затвореницима у Таргу Окни било дозвољено да једном месечно примају пакете од куће. Ричард је писао доктору Филону, свом бившем лекару, који је живео у Букурешту. Попунио је дописницу коју је добио у затвору и тражио да му пошаље храну и цигарете. Иако је мрзео пушење, знао је да ће то бити утеха другим затвореницима.

Једном приликом је написао необичан захтев на дописници. Молио се да његов лекар одгонетне поруку: „Стара одећа доктора Филона.”

Њихов породични лекар није био тако висок као Ричард, тако да му његова одећа не би била од користи у затвору. Али доктор је имао приступ стрептомицину, обећавајућем новом леку из Америке, којим је било могуће лечити туберкулозу.

Ричард се борио с туберкулозом две и по године. Био је једини затвореник из собе четири који није умро. Десетине других људи које је знао подлегло је тој страшној болести.

Скоро месец дана након што је послао ту шифровану поруку на дописници, добио је пакет у ком се налазило сто грама стрептомицина, што је било довољно за лечење једног

болесника. Међутим, као што је било и с коцкицама шећера, уместо да узме лек за себе, тражио је од генерала Ставрата, једног од затвореника-хришћана и бившег официра румунске војске, да преда лек најболеснијој особи у соби смрти.

Фашиста Гвоздене гарде, по имену Султаниук, био је најближе смрти. Ставрат је добацио Ричарду згрожен поглед. „Било би много боље да сам узмеш лек”, рекао је. Али ништа није могло натерати Ричарда да се предомисли.

Знајући да му јеврејски хришћанин нуди лек, Султаниук га је одбио. Да би га убедио, биће му потребна вешта тактика – а вероватно и ново пријатељство.

Најтежи период Сабининог боравка у затвору био је онај који је провела на фарми свиња у задрузи Ферма Рошије. Храна је била тако оскудна да су жене дословно гладовале. С муком су се извличиле из кревета свако јутро у пет часова, још увек носећи на себи прљаве дроњке у којима су претходну ноћ легле. Житка прљавштина у свињцима допирала им је до чланака, а целу фарму је прекривао одвратан смрад. Сабина и друге жене пуниле су стомаке коминама којима су храниле свиње.

С фарме је Сабина пребачена у Генчу, транзитни логор из ког је послата на канал пре више од две године.

„Како је много жена дошло!”, шапутале су затворенице између себе. „Ово место је прометније него икад. Шта се дешава?”

У баракама у Генчи сабијено је стотине жена из логора широм Румуније. Или су званичници планирали неки нови систем ропског рада, или... нико се није усудио да гласно изрази речи наде коју су сви гајили. Прошли су кроз тако много тога и често су се преварили.

Међутим, другог дана се проширила гласина: у канцеларијама у Генчи десеторо људи из штаба службе безбедности радило је на досијеима. Досијеи! Да ли ово заиста може да значи слободу?

Стражари су почели да одводе жене на испитивања у канцеларије логора. Била су слична онима која су већ искусиле у прошлости, али овог пута су им питања постављана љубазно. Пред крај месеца, мале групе жена почеле су да напуштају Генчу.

Напоследку је дошао ред и на Сабину. Мајор за столом био је гојазан и ружичасте пути попут бебе. Руке су му личиле на свежањ малих дебелих кобасица и њима је премештао предмете на столу док је говорио.

За религиозне затворенике било је резервисано неколико посебних питања. „Вурмбрандова, мораш да знаш да сам ја на овом месту моћнији од Бога. У сваком случају, Он у овој канцеларији није интервенисао, барем не до сада.” Двојица његових помоћника одушевљено су се насмејала. „Али, да ли си ти заиста то прихватила? Да ли си прозрела лаж религије? Јеси ли схватила да је у комунистичком друштву Бог сувишан? Да ти Он више није потребан? Ако икад изађеш одавде, бићеш запањена достигнућима последњих година. А то је тек почетак!”

Светлцуава златни гајтани на његовим еполетама лепршали су док је пребирао по фасцикли претрпаној папирима.

Сабина је удахнула и одговорила: „Видим да сте моћни. И вероватно имате папире и документе о мени које никад нисам видела и који могу да одлуче о мојој судбини. Али и Бог води евиденцију, а ни ви ни ја не бисмо имали живот без Њега. Зато, било да ме Он задржи овде или ме ослободи, прихватићу то као нешто што је најбоље за мене.”

Мајор је ударио обема песницама о сто. „Ти си незахвална, Вурмбрандова, незахвална! Жао ми је што ниси научила лекцију и известићу о томе надлежне.” Још неколико минута је у наступу беса викао.

Али неколико дана касније, Сабинино име је поново прозвано. О њеној будућности су заиста одлучивале више власти од мајорове.

Ускоро је стајала и чекала на снегом покривеном дворишту с бедним завежљајем својих ствари у рукама. И друге жене су чекале с њом. Чак ни тад нису биле сасвим сигурне да ће бити ослобођене. Слаба нада се појавила тек кад су их спровели кроз капију окружену бодљикавом жицом и извели на пут.

Стајале су ту, дрхтећи, док је стражар започео дуг процес дељења папира.

На оштром ноћном ваздуху, Сабина је чула своје име. „Вурмбранд Сабина. Место рођења: Чернивци, 1913. година, настањена у...”

Узела је документ којим се налаже њено ослобађање. У наслову је писало „Потврда о ослобођењу”, али напољу је било превише мрачно да би могла да прочита остатак текста. Сабину и остале су укрцали у камион и одвезли неколико километара даље од Генче, на периферију Букурешта.

Изашла је из камиона и ходала улицама носећи свој замашћени, смрдљиви завежљај кроз предграђа. Након скоро три године, први пут је видела људе како журе кући с посла и иду у куповину намирница за своје породице.

Ако је дом уопште постојао – ако је ишта постојало – ускоро ће бити тамо. Михај сад има већ четрнаест година. Шта ли су му године учиниле?

Око ње су сијала светла и са свих страна су допирали разни мириси. Све је то преплавило њена чула док је тражила трамвајску станицу број седам. „Да ли би неко био тако љубазан да ми плати карту?”, питала је стешњену гомилу. Десетак људи јој је одмах понудило новац. Изгледа да је свако имао пријатеља или рођака у затвору.

Док је трамвај пролазио поред улице Победе, с тугом се присетила полицијске станице у којој су је први пут држали. Ништа се није променило. Гигантски портрети четворице генија људског рода – Маркса, Енгелса, Лењина и Стаљина – и даље су зурили у масу која је гацала кроз блузгавицу.

Изашла је из трамваја у близини познате стамбене зграде и попела се уза степенице. Пријатељица је отворила врата. „Сабина!”, повикала је, стављајући руке на уста. Помакла се корак уназад, изненађена. „Да ли је могуће?” Две жене су се загрлиле, а Сабинине очи су се испуниле сузама.

ПОГЛАВЉЕ 40

Неко је отрчао по Михаја. Сабина је мислила да ће јој срце стати када га је угледала на вратима. Био је висок, блед и изразито мршав. Сад је већ био младић.

Док су се мајка и син грлили, низ Сабинине образе су почеле да теку сузе. Михај их је нежно обрисао својим рукама.

„Немој толико да плачеш, мајко”, рекао је.

Чинило јој се у том тренутку да су све њене невоље прошле и да никад више неће морати да плаче.

41

Одмах након што је пуштена из затвора, 1953. године, Сабина је одвела Михаја у Чишмигију, највећи парк у Букурешту. Био је предиван пролећни дан, а зумбули су се будили из зимског сна. Најзад су, након дугих година молитве и боравка у затвору, мајка и син поново били заједно.

Али она више није познавала Михаја који је имао четрнаест година и био прави младић. Водила га је кроз меку траву стазом којом су често ходали кад је био дете. *Да ли још увек верује у Бога?*, питала се.

Сећала се како је њен, прерано сазрели дечак, у узрасту од само пет година, већ био страствени јеванђелиста. Кад је имао седам година, довео је Христу професора који је постао члан њихове заједнице. Од тада је Михајев живот био испуњен траумама. Да ли су комунисти који су на дуги низ година Сабини и Ричарду украли сина, успели и да га одвоје од вере? Антихришћанска пропаганда је преплављивала школе и често је успевала да преобрати ученике који су били верници.

Сабина му је причала о годинама које је провела у затвору и како је била присиљена да ради на обалама дунавског канала. Рекла му је колико јој је све време недостајао. Њен син није напуштао њене мисли и молитве ни на један једини дан.

А онда ју је он изненадио речима: „Не критикујемо природу што у њој постоје и дан и ноћ, светло и тама. Тако и ја прихватам злоћу људи. Покушајмо да их не зовемо зверима.”

Сабина се обрадовала том коментару. Михај се није поколебао у вери. У ствари је одбацио комунизам и његово лажно учење.

Осим тога, Михај је имао право. Бог је створио и сунце и месец – једно да управља даном, а друго ноћу. Чак је и ноћ назвао добром. Али како је један младић могао да реагује на мржњу с таквом зрелошћу? Многи одрасли не могу да опросте својим непријатељима, чак ни да се на њих сажале. Сабина је била задивљена тиме што је њен син успео у нечему у чему други нису могли. Његова отпорност ју је запањила, а у његовом гласу је открила трагове очеве љубави и доброте.

Док су шетали испод воћки које су цветале, Михај је рекао: „Мајко, ти и отац сте изабрали пут крста као најбољи начин да служите Богу. Не знам да ли бих га и ја изабрао. Осећам се најближе Богу на оваквом месту. Негде где је лепота. Не патња и срамота.”

Мала деца често налазе утеху у малим радостима, а Михај није био изузетак. Бог је испунио његов млади живот малим задовољствима. Син ју је подсетио да их не кошта ништа да посматрају Божије љиљане.

Најпосле ју је питао: „Зашто једноставно не бисмо остали у врту, мирисали цвеће и волели Бога на тај начин?”

„Ти знаш да се у близини места на ком је Исус распет налазио врт”, рекла је Сабина. „Шта би радио да, док шеташ вртом, чујеш вриштање невиног човека ког распињу? Затвори Вакарешти и Жилава нису далеко одавде. Док ми гледамо цвеће, у њима управо муче људе, као и у Министарству унутрашњих послова, ниже низ улицу.”

„Да ли ти је било јако тешко, мајко?”, питао је Михај.

Сабина му је дала одговор за који у својој младости никад не би поверовала да ће бити могућ. „Михаје, ми смо Јевреји и деца Божија. Оно што нас је највише тлачило није био физички вид страдања, него то што смо били присиљени да радимо

за привидан свет, док нам је онај духовни био одузет. Прича о градњи канала показује колико варљив може да буде физички рад ако Бог не стоји иза њега.”

Михај је климнуо главом у знак сагласности, а Сабина је наставила. „Градња канала је на крају пропала. Као и Римско царство, Античка Грчка, прва јеврејска држава, древна египатска и кинеска цивилизација. Сада пропада и Британска империја. Све је то припадало свету илузије.”

Речи након тога више нису биле важне. Мајка и син су уживали у шетњи и дружењу у тишини, радујући се томе што су заједно након што су изгубили сваку наду да ће се икад поново видети.

Касније то вече, Михај је ушао у Сабинину собу с књигом у руци – Плутарховом приповести о Катоновом животу. Читао је мајци о злом тиранину Сули, који је имао велику палату. Али она није служила ничему, осим што је била место погубљења. Многи су мучени и убијени унутар њених зидина. Катон је такође имао четрнаест година, објаснио је Михај.

Кад је Катон видео како из палате износе главе славних вођа, питао је зашто нико није убио Сулу. Његов учитељ је одговорио да се људи више плаше тиранина него што га мрзе.

Затим је Катон рекао: „Дај ми мач којим могу да убијем тог човека и ослободим своју земљу.”

Михај је затворио књигу и рекао Сабини: „Истина је. И ја се осећам помало као Катон. Волео бих да само уживам у животу, али понекад се питам зашто сви ти млади људи **не учине** нешто. Само један дечак попут мене могао би да ослободи земљу од тиранина. О томе говори цео Стари завет. Зар то није од Бога?”

Сабина се замислила на тренутак. „То не би помогло у савременим околностима”, приметила је. „А није ни најбољи

начин. Требало би да покушамо да срушимо **тиранију**, а не да убијемо тиранина. Треба да мрзимо грех, али да волимо грешника.”

„Мајко”, рекао је Михај, „то ће бити најтеже од свега.”

Сабина је климнула главом и пољубила сина за лаку ноћ.
Да, то ће заиста бити најтеже од свега.

Негде око недељу дана након пуштања на слободу, Сабина се пробудила уз звук звона у Букурешту. У почетку је тај звук долазио са звоника саборне цркве Светог Спиридона, а затим и са свих околних цркава. Напослетку су се звона свих цркава и средњовековних манастира у граду слила у предивну мелодију жалопојке.

Умро је Јосиф Стаљин. Био је 5. март 1953. године. Сабина је изашла напоље на топло пролећно сунце. Иако је протекла зима била најгора у последњих тридесет година, у ваздуху се осећала искра нове наде. Трамвајски вагони су као и увек шкрипали по шинама и цвилели по скретницама док су улазили у кривине. Упркос полицијској забрани јавних окупљања, сви су прекинули оно што су радили и преплавили тргове како би открили ко је умро.

Сабина је ходала улицом Победе радознано посматрајући људе око себе. Све продавнице, школе и фабрике престале су да раде због важне објаве која је изненада заупцкетала из успаваних звучника.

„Другови и другарице! Драги пријатељи! Радници Народне Републике Румуније! Президијум Врховног совјета Совјетског Савеза с дубоком тугом обавештава партију и све румунске раднике да је председник Савета министара Совјетског Савеза и секретар Централног комитета Комунистичке партије, Јосиф Висарионович Стаљин, преминуо након кратке и тешке болести.”

Из публике се чуо гласан уздах.

„Завршио се живот мудрог вође и учитеља народа, верног Леђиновог друга и ученика.”

Из звучника је трештала погребна музика, али што се Сабине тиче, био је то звук који је наговештавао нови живот. Први пут, после дуго времена, осетила је како је преплављује талас олакшања. Пренос је настављен, а становништво је обавештено да ће крај живота човека, који је тако много свог времена и енергије потрошио на уништење хришћанства, бити обележен заупокојеним службама у свим црквама.

Годинама касније, његова ћерка Светлана испричаће детаље о последњем дану живота свог оца на земљи.¹ Стаљин је, рекла је, умро ужасном смрћу. Полако се гушио док се крварење у мозгу ширило и потискивало делове који су контролисали дисање. Последњих дванаест сати живота дисање му је постало отежано, усне су му помодреле и он је постепено, гушећи се, издахнуо. Тренутак пре него што је умро, очи су му се отвориле и бацио је страшан, љутит, преплашен поглед на људе који су се окупили у просторији: владине званичнике, чланове породице, пријатеље и медицинско особље. Онда је изненада подигао леву руку, претећим покретом, као да показује на нешто изнад себе и проклиње све у просторији. У следећем тренутку је умро.

Да је Стаљин посветио сав свој живот записивању имена хришћана које је убио, тај атеиста не би могао да доврши списак.

Кад се Михај вратио кући из школе, нашао је Сабину на тавану како слуша извештаје о Стаљиновој смрти на страним радио-станицама. Показао јој је примерак новина које је купио успут. *Scînteia (Искра)*, једине новине у Букурешту, објавиле су преко целе странице хвалоспеве и ватрене извештаје о Стаљиновом наслеђу, одајући му признање. Дуж пута којим је

¹ Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend: A Memoir*, превод Priscilla Johnson McMillan (New York: Harper Perennial, 2016), 10.

Михај ишао кроз град, из сваке кафане, биоскопа и са сваког места, висиле су заставе.

На једној радио-станици читан је стих из Исаије 14, где се описује пропаст Вавилонског царства које је некад поробило Јевреје: „Како сконча тлачитељ! Како престаде његова бахатост!” (стих 4 ССП; Из изворника: Како нестатлачитељ, нестателдрски бес.).

„Шта ти мислиш о томе?“, питао је Михај.

„Не видим то тако“, рекла је Сабина. „Кад човек у последњем тренутку свог живота види смрт, у њему могу да се догоде велике промене.“ Нажалост, кад је реч о Стаљину, изгледа да се те промене на његовој самртничкој постељи нису десиле.

Сабина није била тужна што је Стаљин умро. У Румунији ће осванути ново доба. Коначно ће бити укинута ропски радни логори, престаће мучења и многа друга зла која је наметнуо ускогрудни режим. Недуго након његове смрти, држава је одлучила да помери приоритете са изградње друштвених објеката, попут канала, на производњу робе широке потрошње, што је обећавало да ће подићи животни стандард земље. Сабина је саосећала с Јеврејима који су се вратили из ропства у Јерусалим. Док је читао последње хвалоспеве из *Scintea*-е, Михај је чуо мајку како шапатом изговара пасхалну молитву: „Били смо фараоновии робовии у Египту, али нас је ГОСПОД моћном руком извео из Египта.” (Пнз. 6,21 ССП).

Након четири мучне године изградње и са само једном седмином завршеног посла, пројекат дунавског канала нагло је стао 18. јула 1953. године. Гласине које је чула у Тиргушору биле су тачне. Тај подухват је обећавао да ће показати комунистичку снагу, али цена коју су људи за то платили била је запањујућа. Бараке које су Сабини биле добро познате заувек су затворене.

Полако су зарасле у коров, а змије које су затвореници некад ловили ради хране, сада су гмизале по напуклом бетону. Ропски рад десетина хиљада мушкараца и жена заробљених на каналу био је узалудан. Изгубљено је безброј хиљада живота, а хиљаде породица је ни за шта претрпело неподношљиву окрутност.

Румунски инжењери су веровали да би пројекат свеједно пропао. Никад не би било довољно воде за наводњавање да би изградња била оправдана. Главни инжењери и архитекте који су радили на пројекту били су ухапшени. Двојица су стрељана на лицу места. Још тридесеторо је добило затворску казну, сваки по двадесет пет година. Двадесет три године касније, градња канала ће бити настављена, овог пута не људском радном снагом већ најсавременијим машинама.

И Вавилон се некад поносио стварањем система за наводњавање којим је обезбеђена вода за славне висеће вртове – светско чудо ком су Јевреји некад били сведоци. Али баш као што су Персијанци уништили Вавилон, тако је и Црно море вратило себи канал и избрисало сваки траг његове изградње.

43

Сабина се осећала као да се вратила из мртвих.

„Кад бих могла да изађем одавде”, сањарила је док је била у затвору, „била бих срећна макар живела на хлебу и води до краја живота.”

После скоро три године понижавања, гладовања и мукотрпног рада, њени снови су се остварили. Сада је уживала у слободи. Њена сломљена ребра и крвави прсти најзад су могли да зацеле. Није више било стражара попут Петра, који би је бацали у ледену реку. Будућност је поново изгледала светла, али није могла да види сенке које су лебделе на хоризонту.

„Где ти је радна књижица?”, питала је службеница у владиној канцеларији.

Сабина је до тада чекала четири сата у реду. „Али ја сам бивша затвореница, немам је”, рекла је.

„Онда не могу да ти помогнем”, одговорила је. „Ако нема радне књижице, нема ни бонова за храну.”

Сабина је изашла из канцеларије не знајући како да дође до следећег obroka.

Њено страдање се није завршило кад се вратила с обале канала смрти. Комунисти су јој конфисковали стан у улици Олтени у историјском насељу Вакаreshти у Букурешту. Дом Вурмбрандових и сва њихова имовина били су заплењени. На срећу, ту су сада живели њихови пријатељи који су их позвали да дођу да живе у малом, двособном поткровљу. Због слабе изолације, лета су на том месту била још врућија,

а жестоке хладне зиме још хладније. Плафон је био прекривен гљивицама, а на расклиманим креветима с попуцалим опругама било је тешко спавати. Испред јединог прозора стајао је зид од цигала и заклањао им видик. Није било ни текуће воде ни тоалета.

Бивши затвореници попут Сабине били су приморани да живе у неусловним, оронулим стамбеним зградама, а покривали су се старим похабаним ћебадима да се загреју. Ретко су имали храну и струју и људи су продавали породично наслеђе у замену за основне потрепштине. Једна Сабинина пријатељица продала је све што је имала – прибор за јело, чаршаве, тепихе и књиге – да би купила лекове за болесног оца.

Сабину је посетила река пријатеља и сви су тражили од ње информације о својим затвореним рођацима.

„Сабина, пази шта говориш људима“, молили су је пријатељи. „Доушници су **посвуда!**”

Ускоро је Џенета, Сабинина сарадница из илегалне цркве дошла да живи с њима. На препуном тавану придружила им се и Маријета, млада жена која је патила од епилепсије.

Кад је тек дошла, колутови око њених очију били су тамни колико и њен изношен мрки капут. Поклонила је Сабини и Михају кутијицу у којој су се налазила два пецива, послатице за које је два сата чекала у реду.

„Како је пријатно овде!”, рекла је Маријета удишући мирис кромпира који се пржио на шпорету. Појели су заједно оскудан оброк.

„Па, Маријета, као што и сама видиш, ово баш и није стан. То је само оронуло складиште у ком смо чували старе ствари док смо живели доле”, почела је Сабина. „Али ако желиш, можемо овде да угурамо још један кревет. Сигурна сам да ћемо моћи негде да нађемо душек.”

Тридесет година касније улица Олтени ће бити сравњена са земљом. Вековима старе културне и верске знаменитости

ВУРМБРАНДОВИ

биће порушене да би се направио простор за градњу станова и зграда владе. Али за сада су Сабина и њен син, заједно с пријатељицама, живели на малом тавану иза Гвоздене завесе.

44

Кад је Ричард сазнао да је Сабина ослобођена, његово расположење се поправило и сад му је основна мисија била да придобије Султаниука. Одлучан да жртвује своје здравље дајући свој стрептомицин том човеку, започео је разговор с другим цимером, Јосифом, иначе доброћудним осамнаестогодишњим момком ког је тајна полиција ухапсила кад је покушао да дође до своје сестре у Немачкој. Оптужен да је политички пион, Јосиф је страховито мучен и осуђен на физички рад на дунавском каналу, недалеко од Сабине, где је оболео од туберкулозе. Сада је његово младо лице деформисао чир.

„Ја мрзим Бога!”, плънуо је Јосиф. „Ако наставиш, позваћу чуваре. Остави ме на миру!”

Ричард се питао да ли је Јосиф можда тајни доушник послат да га изда. Када ислеђивања нису успела да извуку довољно информација од затвореника, у ћелије су слати шпијуни. Јосиф је можда био један од њих. Али Султаниук је био у опасности од смрти. Вредело је ризиковати ако може да му помогне.

Тако је замолио Јосифа да каже Султаниуку да му је стрептомицин обезбедио симпатизер фашизма, а онда се лично заклео овоме да лек не припада њему. На ивици смрти, фашиста је коначно прихватио прашак и за неколико дана његово здравље се потпуно обновило.

„Стрептомицин заиста није био мој, већ Божији”, касније је Ричард објаснио Јосифу. „Дао сам га Њему оног тренутка кад је стигао.”

Један затвореник, католички бискуп, начуо је разговор и довео у питање Ричардову етику. „Кад те комунисти испитују, Вурмбранде, зар не осећаш да мораш да кажеш истину?”

„Наравно да не”, рекао је Ричард. „Не устручавам се да кажем прво што ми падне на памет, све док то може да обмане оне који покушавају да ухвате у замку моје пријатеље. Зар би требало да дам тим људима информације које би могли да употребе за напад на цркву? Ја сам Божији слуга! Овде се та ружна реч **лаж** користи за нешто што нам инстинкт говори да је исправно. Ја поштујем истину, али ћу ‘лагати’ да спасем пријатеља.”

„Шта је онда за тебе лаж?”, питао је Јосиф.

„Зашто очекујеш дефиницију од мене? Ако је твоја савест вођена Светим Духом, рећи ће ти у свакој животној околности шта да кажеш, а шта да оставиш недоречено. Не мислиш да је заклетва коју си пренео Султаниуку о стрептомицину била лаж, зар не?”

„Ох, не”, рекао је Јосиф. Лицем му се разлио осмех. „То је било дело љубави.”

Ричард је видео да се Јосифова горчина ублажила, па га је питао: „Зашто кажеш да мрзиш Бога?”

„Зашто?”, узвратио је Јосиф питањем. „Прво ти мени реци зашто је Бог створио микроб туберкулозе.”

„Могу да објасним”, рекао је Ричард, „ако будеш мирно слушао.”

Јосиф је наслонио главу на руку. „Ако можеш да објасниш, спреман сам да слушам читаву ноћ.”

„Један микроб живи и чини да тесто ферментира”, рекао је Ричард. „Други живи и оштећује дечија плућа. Ниједан не зна шта ради, али ја први одобравам, а други осуђујем. Дакле, ствари саме по себи нису добре или лоше; означавамо их према томе да ли нам одговарају или не. Хоћемо да се цела васиона прилагоди нама, али ми смо само њен бескрајно мали део. Оно што називамо лошим, често је само недовршено добро.”

„Биће ти потребно још доказивања у мом случају”, рекао је Јосиф.

„Пре четири хиљаде година живео је човек који се звао Јосиф. Браћа су га продала у ропство, а претрпео је и многе друге неправде у Египту. Али онда се уздигао на место управника целе земље и успео је да спасе Египат, као и своју незахвалну браћу, од глади. Дакле, док попут Јосифа не дођеш до краја приче, не можеш знати да ли ће се оно што се тренутно догађа показати као добро или лоше.”

„А шта је с онима који нису доживели да поново виде слободу?”, питао је Јосиф.

„Лазар је умро у сиромаштву и болести, али Исус нам каже у причи да су га анђели однели у вечно блаженство (види: Лука 16,20-22). Након смрти, сви ми добијамо надокнаду. Тек кад видимо крај свему, можемо се надати да ћемо разумети.”

Неколико недеља касније Јосиф је добио вест да ће бити пуштен из затвора. Његови планови за будућност у Америци зависили су од савладавања енглеског језика и Ричард је обећао да ће га научити. Али Јосиф се питао и да ли ће му његово лице, унакажено туберкулозом, смањити шансе за запослење.

Ричард је охрабрио свог младог пријатеља. „Руски писац Николај Островски био је слеп, парализован и тако сиромашан да је морао да напише свој роман на папиру за паковање. Шилер, Шопен и Китс имали су туберкулозу као и ми. Велики људи су често болесни.”

„Пасторе”, рекао је Јосиф после много размишљања, „ако је Исус као ти, онда Га и ја волим.”

Чувар који је ушао у Ричардову ћелију захтевао је од њега да се обуче, а онда га је у оковима спровео низ ходник и одатле у велику салу. Чекао га је посетилац.

Кроз гвоздене решетке на прозору, угледао је познат, али мршав профил.

Мој син! Зар би што заиста могао да буде он?

Провео је године размишљајући шта ће рећи Михају ако га икад поново види. Сећао се кад је Сабина објавила вест о трудноћи и како је млади пар плесао од радости што ће ускоро свом првенцу пожелети добродошлицу у овај свет. Шта ли Михај мисли о свом оцу? Да ли ће га уопште препознати?

Стражари су стајали у сваком углу просторије и помно пратили разговор. Али што се тиче Ричарда, све је нестало – зидови, прозори, иследници који су прислушкивали њихов разговор не би ли добили неку информацију. За њега је у просторији било само двоје људи: мршави рашчупани отац и његов вољени син.

Задивљено је гледао Михаја у очи. Дечак је имао девет година кад је Ричард ухапшен. Сада, шест година касније, његов син је био готово мушкарац, чак су почели да му расту танки брчићи.

„Мама каже да чак и ако умреш у затвору, не можеш бити тужан јер ћемо се сви поново срести у рају.”

„Како је она?”, питао је Ричард. „Да ли имате довољно хране код куће?”

„Она се скоро сасвим опоравила”, рекао је. „Имамо хране. Наш **Отац** је веома богат.”

Михај је зачинио разговор библијским стиховима, откривајући мало информација о Сабини како би спречио стражаре да је пријаве. Ричардов дух се виноу у висине кад је чуо како је Бог заштитио његову породицу. За разлику од жена стотина других затвореника, Сабина није поднела захтев за развод. Добре вести су биле моћнији лек од стрептомицина. Без обзира на то колико га је још мрачних година чекало, могао је да издржи гвоздени стисак комунизма знајући да су му жена и син коначно безбедни.

45

Сабинино здравље се мало-помало поправљало. Међутим, са сваким дубоким удахом и даље је осећала парајући бол под сломљеним ребрима. Лекари су је, запањени што је уопште преживела мучење, уверавали да је бол привремен и да ће се у наредним месецима повући.

Једно јутро, док је ходала улицом Олтени, поред ње је прошао низак, траљав човек, проређене косе. Нетремице ју је гледао пре него што се у пролазу очешао о њу. Није много размишљала о томе све док неколико минута касније није посегнула у џеп и одатле извукла пресавијен листић.

Мора да ми је он то убацио унутра!, помислила је. Подигла је папир према светлу и прочитала: „Онога дана кад ти ГОСПОД дâ починак од патње и муке и тешког ропства које ти је било наметнуто” (Исаија 14,3 ССП).

Да ли је тај човек био анђео?

Није то знала, али осећала је љубав која извире из тог писма. Куда год је погледала, осећала је Божију милостиву руку. Букурешт је за њу постао благослов какав до тада није познавала. Лица људи поред којих је пролазила улицама свог града испуњавали су њено тело таласима среће. Рат није био завршен, али нису ни охрабрења која је Бог наставио да јој шаље преко чланова илегалне цркве.

Тек много година касније Сабина ће сазнати назив покрета хришћанског отпора ком се придружила. Под гвозденим стиском комунизма, илегална црква није имала званично име

или ознаку. Није могла да се похвали високим катедралама ни храмовима са засвођеним плафонима. Њени пастори нису носили свештеничке хаљине ни сложену одежду. У ствари, уопште их није било могуће распознати по рангу или степену теолошког образовања. Припадници илегалне цркве нису се повиновали комунистичким законима и то је била њихова једина одлика. Били су то Христови следбеници и обављали су своје дужности у страху Божијем и послушности Светом писму. Ништа више и ништа мање од тога.

Неки облици илегалних цркава одувек су постојали. Током целе историје цркве многи хришћани нису могли слободно да врше службу ни да упражњавају веру због страха од казне. У многим епохама, верници су ризиковали живот састајући се на тајним местима, у пећинама и подземним ходницима, да би се заједно молили и славили јединог, истинитог и живог Христа.

Сабина је знала да ће такве цркве постојати све док постоје зле владе. Након пуштања на слободу, проводила је време сведочећи о Божијем милостивом деловању у свом животу. Онима који су се плашили објаснила је да су хришћани, ма где били, уистину слободни, јер су грађани града чији је градитељ и архитекта Бог. Учење људи тој истини постала је њена главна служба, а године заробљеништва само су допринеле веродостојности њене поруке.

Неки бивши пријатељи сада су је избегавали. У страху да ће изгубити посао, нису се усуђивали ни да се приближе њеном стану. Други су је се потпуно одрекли. Кад би их власти питале за њу, тврдили су да је никад нису познавали.

Једном је пролазила поред универзитета који је похађала у младости и угледала свог професора. Поздравила га је док је један његов колега пролазио поред њих. Професор ју је прекинуо и рекао: „Погрешила си, другарице. Ја тебе не познајем.” Окренуо је главу, а од стида није могао да је погледа у очи.

Цркву Вурмбрандових сада су водила двојица младих лутеранских пастора. Трудили су се да служе заједници најбоље што су могли, али њихово учење је било исковано из књига, а не прекаљено у затвору. Изврсно су познавали историју претходних векова, али када је то знање требало применити на комунистичку Румунију, мучили су се.

За разлику од њих двојице, Сабина је надахњивала вернике и уживала поштовање у заједници. Понекад јој је било непријатно што је тако велики број људи, тражећи духовно вођство, долазио на **њена** врата. Али она их је непрестано отварала да охрабри стотине узнемираних душа којима је био потребан савет, утеха и молитва.

Хришћани у Румунији су се са посебним поштовањем односили према људима који су страдали за своју веру. Као и у време ране цркве прогоњени оци и мајке стављани су на пиједестал. Неки су им се клањали као херојима вере и светима. Свака реч која је излазила из Сабининих уста била је тумачена као јеванђелска истина. Али она се одупирала слави и идеализацији и заустављала је оне који су је узвисивали подсећајући их да је и она само Христова слушкиња.

Знала је да нису мученици ти који стварају истину. Истина ствара мученике.

„Мајко, ја сам завршио са школом”, рекао је Михај. Једног дана је рано дошао кући, а очи су му сијале од самопоуздања и одлучности.

„Како то мислиш ‘завршио си’?”, питала је Сабина.

„Не враћам се тамо.”

Није јој било јасно. „Али мораш да наставиш школовање.”

„Не тамо!”, одговорио је Михај.

Објаснио је да га је Савез комунистичке омладине Румуније предложио за почасног члана – била је то част резервисана само за најбоље ученике. Али да би прихватио именовање, наложено му је да мора да носи црвену кравату. Одбио је.

„Нећу то да носим”, рекао је учитељу. „То је знак партије која држи мог оца у затвору.”

Наставница, иако Јеврејка, плашила се да ће изгубити посао и укорила је Михаја и послала га кући. Сабина је знала да му је потребно образовање и охрабрила га је да се следећег дана врати у школу.

Већина наставног особља – посебно Јевреји – мрзела је свој посао јер нису могли слободно да предају свој предмет. Комунисти су приморавали сваког учитеља у земљи да у свој наставни програм убаци комунистичке идеје. Али Сабина је знала да Румунија није заиста била комунистичка земља. Била је то у ствари земља потлачена комунизмом.

Следећег дана Михајева наставница је поздравила његов повратак у школу. Била је спремна да прихвати последице. Чврсто је загрлила Михаја и од тог тренутка он је постао најзаштићенији ученик у школи. Други наставници су знали да је он син политичког затвореника и поштовали су његову храброст. Чак је, с времена на време, устајао на часовима и говорио против атеистичке пропаганде. Пошто је био само тинејџер, није могао увек да победи у расправама, али је свеједно бранио своју веру.

Тетка Аличе је незванично усвојила Михаја кад је Сабина затворена. „Сада ћеш ти бити моја мама”, рекао јој је тад Михај.

Бринула се о њему од његове једанаесте године. Некад је радила као руководицац важног одсека за образовање, али смењена је с те дужности након што је одбила да се придружи

комунистичкој партији. Сада је једва успевала да заради за живот подучавајући француски језик и помажући ученицима, као што је Михај, да се припреме за контролне испите.

Када је један старији брачни пар сазнао за Аличине невоље, путовали су два дана, пазећи да остану непримећени, како би јој дали велику суму новца. Свака помоћ јој је била добродошла. Жена, која се презивала Михајловић, ризиковала је живот и пешке прешла више стотина километара од свог села до Букурешта. Да би јој помогла да прехрани Михаја, дала јој је све што је имала: једну врећу кромпира. Кад је милиција то сазнала, тако су страшно претукли старицу да се никад више није опоравила од задобијених повреда.

Аличе није спречило сиромаштво да укључи Михаја у своју породицу, иако се бринула о свом остарелом оцу. Њих троје су живели у једној соби, а она је сваки леј који је могла да заради трошила на њихове потребе.

Такође се бринула за другу обесправљену децу чији су родитељи били убијени или затворени. Њена смелост и храброст спасли су безброј деце која би иначе живела на улици, гладовала и највероватније умрла изложена тешким временским приликама.

Захваљујући Аличе Михај је могао да поздрави Сабину кад је изашла из затвора речима које она никад неће заборавити: „Мајко, ја сам на твојој и очевој страни и волим Господа.”

Али школа се показала тешком за Михаја. Наставници су убацивали атеистичку пропаганду у сваки предмет – од науке до књижевности, па чак и математике. Деци су свакодневно испирали мозак комунистичким филмовима. Предавања су исмејавала хришћанство. Свака школска библиотека имала је „безбожни кутак” у ком су се налазиле књиге са сликама у боји које су приказивале свештенике и пасторе ухваћене у неморалу и лошем понашању.

Сабина је помагала Михају да се бори против пропаганде којој је био подвргнут у школи. Пошто је и сама некад била

атеиста, знала је како да се бори против испирања мозга. Њој је Ричард помогао да превазиђе своје сумње.

Једном приликом је рекао да нико не тражи доказ да природа постоји – она је ту, око нас. На исти начин су духовна бића свесна сакривене стварности која је реална, истинита и чињенично доказна баш као и све друго што се доживљава у свету природе.

Свети Дух, на пример, не може да се види људским очима. Али ниједан хришћанин који је испуњен Духом не сумња у Његово постојање. Исус Га је упоредио с ветром, говорећи: „Ветар дува где му је воља; чујеш му хук, али не знаш ни одакле долази ни куда иде” (Јован 3,8).

Сабина није могла да види ветар, али ни да порекне да дува. Надала се да ће на исти начин улићи у Михаја поуздање да види невидљиво. Да осети снагу своје вере која би, попут орканског ветра, могла да га понесе кад се ослони на њу.

„Црква има људску и божанску страну”, рекла му је једном, након посебно тешког дана у школи. „Божија сила се показује у грешности хришћана кроз покајање и праштање.”

Вурмбрандови су упознали многе пасторе који су пали у велики грех, али Сабина је рекла Михају да комунистичка литература у његовој школи никад није извештавала о осећају кривице и кајању које су ти пастори показали након пада. „Они вам показују само грешну страну”, рекла је. „Свако може да погреши. Али када се покајемо, тад Божија милост заиста засија у нама.”

Једног дана је наставник рекао Михајевом разреду да је цар Давид био убица и прељубник. Кад се вратио кући, Михај је питао: „Зашто је цар Давид хтео да се ожени Уријином женом?”

„Библија не крије истину”, одговорила је Сабина. „Она говори о томе да људи могу да сагреше и погреше. Али када сâм прочиташ те приче, видећеш да су комунисти ти који лажу и изврћу истину.”

Свака хришћанска мајка је водила исту борбу као Сабина. Комунизам је ујутро заузимао територију у дечијим умовима коју су оне увече враћале. Марксисти су имали све оружје: наставно особље, литературу, филмове и радио. Али Михај је имао оружје далеко моћније од њиховог – хришћанство које му је сваки дан примером показивала мајка. Теорије и филозофије могу да се оспоре, али нико не може да се супротстави сили жене која се моли.

Сабина и друге хришћанке научиле су да буду једнако жестоке као и сваки други ратник не европском бојном пољу. Ако нису могле да се боре против непријатеља на првим линијама фронта, сигурно ће учинити све да онемогуће његово напредовање код куће.

Иако прогоњена, илегална црква никад није заборавила своју дужност да заштити децу која су остала сирочад.

Неки чланови цркве отишли су из Букурешта јер су се плашили да ће постати доушници тајне полиције. Други су пак поклекли под притиском. Искушење да издају друге хришћане постало је толико јако у Букурешту да је Сабина у многим случајевима отварала врата хришћанима који су долазили да исповеде своја злодела и траже опроштај.

„У замци смо”, рекла је једна жена Сабини. „Волимо Господа, волимо тебе и Михаја, али не можемо да се одупремо свим тим претњама и узнемиравању.”

Сабина је слушала жену која је признала: „Мој муж ће изгубити посао или ће бити послат у затвор. Морамо да пријавимо свакога ко долази у цркву и да пренесемо шта ти људи говоре. Трудимо се да им кажемо само оно што вам неће нашкодити, али морате да се чувате!”

Комунисти су уносили поделе у домове људи окрећући чланове породице једне против других. Ако држава није успела да натера децу да пријаве родитеље, увек је могла да нађе радознале комшије, колеге, или пријатеље који ће их издати. Тајна полиција је сакупила мноштво информација о сваком детаљу Сабининог живота – коју храну је купила, шта је кувала, где је ишла, којим улицама је пролазила и с којим људима је разговарала током целе недеље. Полиција је испитивала девојке о момцима с којима су се забављале. Сваки податак је био документован и прослеђен у штаб тајне полиције у нади да ће им то послужити да ухвате и затворе хришћане.

Илегални, тајни рад постао је највећа одбрана цркве. Стога су, под комунистичким системом, хиљаде тајних хришћана носили црвену кравату комунизма. Неки су чак били на угледним положајима на највишем државном нивоу и често су путовали далеко од свог посла у забачена места да би их пастор тајно венчао или да би крстили децу. Сваки корак, од прања веша до необавезних разговора, био је унапред планиран. Доушници у били посвуда.

Сабина је разговарала са стотинама њих на свом тавану и увек би им рекла: „Докажите искреност свог покајања тако што ћете нам сада рећи како нас шпијунирате. Дајте нам имена полицајаца од којих сте примили наређења. Реците нам када и где се састајете.”

Информације које је Сабина примала од покајаних доушника спасле су многе животе и спречиле стотине хапшења. Чак је покренула тајну групу која је имала за циљ да спречи полицију да уђе у траг хришћанима. Уз помоћ других у илегалној цркви она је шпијунирала припаднике службе безбедности, пратила њихове активности и упозоравала хришћанске породице пре него што буде прекасно. Била је задужена за присмотру и пратила је полицију кроз улице, сликала их и пажљиво проучавала њихове контакте.

Требало је открити доушнике и означити их као такве, а то је било веома ризично. Сабина је ипак следила пуковника Ширкануа, који је предводио шпијунирање цркве, једнако свесрдно колико и он њу. Сваки дан је излазила из свог стана кад и он, неуморно га је пратила и проучавала његове обрасце понашања. На крају су се, након што је открила огромну мрежу његових контаката, њене неуобичајене методе исплатиле, а мноштво породица и пастора, који би иначе били подвргнути ислеђивању, били су поштеђени. Илегална црква се мора бранити по сваку цену, сматрала је Сабина, чак и ако је то значило кретање у офанзиву и лов на доушнике, једног по једног.

Михај је постао идеалан шпијун. Пошто је био млад, а вероватноћа да ће га открити врло мала, добро је наћулио уши и држао очи широм отворене. Пазио је где се налазе доушници, а онда је то јављао својој мајци. Био је тек тинејџер и пролазио је кроз уобичајене борбе тог узраста и периода одрастања, али помагао је у јачању илегалне цркве и многима је донео охрабрење.

Ипак, и Михај и Сабина су знали да сваки погрешан корак, без обзира на то да ли је велик или мали, може довести до њиховог хапшења, или нечег још горег.

46

Једног дана, Михај је дошао из школе са осмехом на лицу. Сабина је то приметила, а он јој је испричао шалу.

„Хитлер, Наполеон и Александар Велики узели су слободан дан у паклу да би гледали параду на московском Црвеном тргу. Хитлер је, гледајући колону тенкова како пролази, рекао: ‘Да сам знао да је Црвена армија тако моћна, никад не бих напао Совјетски Савез.’ Александар Велики је приметио: ‘Да сам ја имао овакву војску, могао сам да освојим свет.’ А онда је Наполеон, пажљиво читајући совјетске новине, додао: ‘Да сам ја имао тако послушне новине као што је *Правда*, свет никад не би сазнао за Ватерло.’”

Сабина је знала да није чуо ту шалу од наставника и насмешила се. Њен петнаестогодишњи син је завршавао основну школу и није могао даље. Деци политичких затвореника законски није било дозвољено да стекну више образовање ни да студирају и Михај је одједном имао много слободног времена.

Један од старих пријатеља његовог оца чуо је Михаја како свира клавир и понудио му посао штимера.

„Ја одржавам инструменте у Државној опери”, рекао је човек. „Потребан ми је шегрт с танким прстима и добрим слухом.”

Михај је имао и једно и друго. Али да би добио посао, морао је да попуни упитник од шеснаест страница. Морао је да наведе адресе по двоје комшија из сваке улице у којој је некад живео. „Припреми их, да знају шта ће рећи кад дође тајна полиција”, упозорио га је штимер.

Једно од питања је гласило: „Да ли ти је отац икад био ухапшен?” Михај је на тренутак размислио и написао одговор: „Није.” А онда је у себи прошапутао: „Мој отац је заправо **киднапован** с улице, а то никако није хапшење.”

Михај је радио за клавириштимера за плату од осам фунти месечно, што је била огромна сума новца за његову осиромашену породицу. Чак је добио и картицу за храну тако да је могао да купи хлеб и друге намирнице на локалној тржници. Након неколико месеци учења заната, развио је одличан слух и могао је веома брзо и без тешкоћа да одреди висину тона. Његове вештине су оставиле тако снажан утисак на очевог пријатеља да је овај рекао Сабини: „Михај је бољи у томе од мене, а ја то радим четрдесет година.”

Осамнаест месеци касније, Михај је остао без посла. Неко је обавестио власти да је он син политичког затвореника и клавириштимер није имао избора него да га отпусти. Али Михај је био веома надарен и тако се усавршио у поправљању музичких инструмената да је стекао сопствену клијентелу међу музичарима у Букурешту и наставио је да зарађује за своју породицу.

И Сабина је радила све и свашта како би издржавала породицу. Прво је то био посао за задругу за узгој свилених буба о којој је Маријета читала у једном часопису. У огласу је писало: „Узгајајте свилене бубе код куће. Допуните свој приход и помозите изградњи социјализма.”

Михај није могао да издржи, а да се не насмеје. „Маријета себе види у елегантној вечерњој хаљини направљеној од домаће свиле.”

„Не, стварно”, рекла је Маријета кад је начула њихов разговор. „Свила вреди много новца!”

Михај је узео часопис и рекао: „Да, али све што произведете морате да однесете државној задрузи. Шта мислиш, колико ће **вама** дати за то? И где бисмо уосталом ставили те црве? Ако

мислиш да ћу јести за столом на ком стоји кутија прљавих старих свилених буба, у великој си заблуди.”

Сви су се насмејали.

„Можеш да их држиш под својим креветом”, предложила је Сабина.

„Под **твојим** креветом!”, узвратио је Михај.

Вурмбрандови су ипак на крају одлучили да узгајају свилене бубе на свом кухињском столу. Михај је наглас прочитао упутство. „Пре него што се претвори у лептира, свилена буба око себе исплете чауру од материјала из сопственог тела.” Застао је на тренутак и погледао Сабину. „Боље ти је да будеш опрезна, мајко. Једног дана ћеш скинути поклопац и они ће одлетети.” Затим је прочитао остатак текста. „Када се чаура одмота, добије се свилена нит дужине више стотина метара.’ Биће то овде помало незгодно, зар не?”

Сабина је држала ларве свилене бубе у картонској кутији с отворима за ваздух које је избушила на врху. Свака пепељастосива гусеница била је дуга седам и по центиметара и храниле су се дудовим лишћем које је Михај сакупио на оближњем гробљу. Након што су се најеле запањујућом брзином, гусенице су се умотавале у чауре направљене од сопствене свилене нити. Сабина је на крају одмотала стотину чаура и однела влакно у задругу.

За сав рад добила је плату која је била довољна за само два дана хране.

Након експеримента са свиленим бубама, Сабина је одлучила да се окрене другим кућним пословима, као што су шивење и плетење. Новац који је Михај зарађивао штимањем музичких инструмената допуњавао је породични буџет и Вурмбрандови су успели да спрече да им одузму стан.

Светски фестивал омладине и студената убрзано се приближавао, а млади комунисти из целог света спремали су се да се окупе у Букурешту. Међутим, три месеца уочи догађаја дошло је до несташице хране. Продавнице су биле празне, а на улицама су се протезали дуги редови гладних људи. Након бесконачног чекања, Сабина је имала среће да нађе комад путера и нешто брашна.

Кад је фестивал почео, продавнице су биле пуне најразличитијих производа. Три недеље је сваки сто у граду био пун деликатеса, егзотичног меса и поврћа. Румуни нису тако добро јели још од пре почетка рата.

„Видео сам кутије урми у државној трговини!”, узвикнуо је Михај. „Имају и чоколаде умотане у златни папир!”

Сабина га је пустила да једе најбољу храну јер је знала да то неће трајати. Кад се фестивал завршио, уследили су месеци несташице. Само што је овог пута глад била још гора. Букурешт је проћердао своје резерве у нади да ће преварити стране посетиоце да мисле да се Румуни тако хране сваки дан. Ништа није могло бити даље од истине.

Дошло је дотле да су поштене породице почеле да краду храну да би одржале своју децу у животу. Фабрички радници месецима нису примали плате. Букурешт се вратио свом уобичајеном стању и несташицама – граду пуном лажи и шпијуна.

Пошто је све више пастора било ухапшено, велик посао изградње илегалне цркве пао је на плећа њихових жена. Попут Сабине, десетине њих постале су самоуке служитељке, стекавши што је могуће више теолошке обуке како би наставиле рад својих мужева. Научиле су да проповедају и водиле су богослужја. Из свих делова Румуније у Букурешт су пристизале жене ухапшених пастора да траже савет и колико је било могуће пастирске обуке. Преносиле су хришћанску литературу кријући је испод хаљина. Затим су, кад би остале саме и ван сваког видокруга, училе садржај напамет и често су то после по сећању преносиле у проповеди.

Да би комунизам пао, био је потребан сваки хришћански војник – без разлике, мушкарац или жена. И кад није било мушкараца који ће носити бакљу истине, то су уместо њих радиле њихове жене. Светло Јеванђеља мора увек да настави да сија.

Сви хришћани су знали који је сигнал. У оближњем прозору би се појавила свећа. Тада би они кренули уза степенице, тајним знаком покуцали на врата и ушли у малу просторију. Илегална црква се састајала у подрумима и на таванима ради заједничке молитве, певања и проповеди. Чак је и пламен светиљке с муком горео у препуним просторијама у којима су хришћани били приморани да врше Божију службу. Али ниједно место, ма колико било мрачно и гадно, није било сасвим непријатно. Исус је светло свету, а Сабина је знала да Он може да осветли и најмрачније подруме и таване.

Прогон цркве наставио је да уклања баријере које су некад делиле деноминације. Под претњом мучења, није било важно ко припада којој цркви – католичкој, православној, лутеранској или методистичкој. Божији народ је открио да су мостови чвршћи од зидова који су их некад делили. Румунско хришћанство је под комунизмом постало онакво какво је било у првих неколико векова после Христа.

Када је Сабина упознала пастора Грекуа, њена тактика против комуниста се променила. Он је припадао цркви којој је покровитељ била држава, коју је влада одобрила и надгледала. Власти су му дале велику слободу јер су знале његову тајну: волео је да пије.

Свештеници који су прекомерно пили били су одличан пример заблуде хришћанства у очима комуниста. Њихове слике су често биле изложене у јавности и у књигама које су дељене у школама. Међутим, оно што комунисти нису знали било је да је Греку користио алкохол само да код њих остане у милости. Његов порок је била његова врлина и никад није изазвао сумњу у своје стварне намере: да помогне илегалној цркви.

Пастор Греку је постао Сабинино велико охрабрење и подршка. Он је у раду превазилазио сваку границу коју је наметнула држава; ма каква ограничења она поставила, он је налазио начина да их заобиђе. Научио је Сабину како да усвоји Лењинову тактику инфилтрирања у супарничке организације. Комунисти су успели да се убаце на теолошке факултете и међу свештенство; али сада су се улоге промениле. Црква ће се инфилтрирати међу инфилтраторе.

„Христос је назвао храм разбојничком јазбином” (види: Матеј 21,13), објаснио је пастор Греку, „али апостоли су у њему намерно наставили да врше службу након Његове смрти и васкрсења. Необичне околности захтевају неуобичајене поступке.”

Сабина је оклевала. „Али многа наша браћа и сестре ће имати моралне дилеме”, рекла је. „Ако се придруже комунистичким

организацијама, од њих ће се тражити да раде много тога што је погрешно. Људи који су провели живот у вери сигурно ће се одати. Биће елиминисани за месец дана.”

Пастор је климнуо главом. „Али неки међу њима би могли да буду добри глумци. Млађима ће бити много лакше. Није проблем убацити их у комунистичку омладину, а одатле у милицију и потом у тајну полицију и партију.”

Сабина је видела мудрост у његовој тактици и почела је да ангажује чланове цркве да помогну. Размишљала је о сваком потенцијалном добровољцу и делила их у две категорије. Већина не би могла да глуми шпијуна. Обмана је била превелика и задатак би се показао претешким.

Успела је да изабере само неколицину која ће се инфилтрирати у систем. Морали су то да буду људи којима се може веровати. Мисија у коју ће кренути могла би да их кошта слободе, па чак и живота. Ако прихвате тај изазов, мораће да продру дубоко у непријатељску територију где илегална цркве неће моћи да их заштити. Издаја није долазила у обзир јер би мноштво живота било изложено опасности. Само један од стотину чланова цркве знао је за Сабинину тајну мисију.

У разговору с њом, једно вече у њеном дому, пастор Греку је изразио сумњу да ће родитељи пристати да своју децу доведу у тако велику опасност.

Али Сабина му је рекла: „Кад сам ишла у школу, причали су нам о кнезу Стефану III Молдавском (Стефан Велики). Једном је био рањен и дошао је до капије свог замка. Кад је покуцао, његова мајка је питала: ‘Ко је тамо?’ Он је рекао: ‘Твој син, Стефан.’ Она је на то одговорила: ‘Ти не можеш бити мој син. Он не би напустио бојно поље док је његова војска још тамо. Он остаје и бори се. Не познајем другачијег сина.’”

Сабина је познавала многе мајке које су биле спремне да жртвују чак и сопствену децу да би Божије царство напредовало.

„То мора да су веома предане жене”, задивљено је рекао Греку.

„Знам како се осећају”, одговорила је Сабина. „Кад би ми комунисти сада доказали да је Ричард умро у затвору, не бих само била тужна. Била бих и поносна. Такав дух се шири из дана у дан. Ако неко може да се поноси сином који умре за своју земљу, колико више може да се поноси оним који умре мученичком смрћу за Исуса Христа?”

Грекуа су охрабриле њене одважне речи. „Умирање је барем брз процес”, рекао је. „Има и других облика мучеништва.”

У разговор се убацила Џенета. „Да, има их много. И можда је још веће и теже жртвовати свој интегритет, него слободу или чак живот.”

Пастор је устао, спремајући се да крене, али је још једном погледао те две храбре жене и рекао: „Како мора да је чудно живети у свету у ком нико није позван да се одрекне нечега таквог.”

Једног дана, Сабину је посетила Маријетина пријатељица, Труди, интелигентна осамнаестогодишња девојка, црне косе која јој је грациозно падала преко рамена и дивним смеђим очима које су привлачиле пажњу свих у просторији.

„У затвору”, рекла је Сабина Труди, „стражари су нам, пре него што ће почети да нас туку, говорили: ‘Хтели сте да будете мученици, е па сад патите!’ И јесмо. Али чак и у најгорим тренуцима, у нашим срцима је била радост познања да је све то за Исуса, да страдамо као и први хришћани.”

Труди је пажљиво слушала.

Сабина је наставила: „Али сада треба да урадимо нешто још веће. А ти, Труди, можеш у томе да нам помогнеш.”

Труди се није плашила да ризикује живот за Бога. Била је стасита девојка, јаких удова, а њено држање је уверило Сабину да се та млада жена неће лако сломити. Годинама је као најстарија ћерка неговала своју велику, болешљиву породицу и постала је позната по свом смелом саосећајном духу.

Сабина јој је објаснила да су илегалној цркви потребне девојке које ће се придружити комунистичкој омладини. „Управо је искрсла једна прилика”, рекла је. „Можда би је требало искористити.”

Трудине очи су засијале од узбуђења.

„Пуковник који се зове Ширкану и који ради за тајну полицију, питао је свог наредника да ли познаје неку девојку

која би његовој породици помагала у кућним пословима. Они имају велику кућу у једној од најбољих четврти у граду. Жена му је прилично екстравагантна и луцкаста, али није тако лоша. Ако би се ти пријавила за тај посао преко њихове посебне службе за запошљавање, могла би да дознаш много тога што би нам помогло.”

Труди није рекла ништа, али је заинтересовано слушала.

„Они не би ништа посумњали”, рекла је Сабина. „Наредник је замолио своју жену да се распита код својих пријатељица, а једна од њих долази на наше службе. Нико не зна да је она хришћанка.”

„Али, шта бих ја морала да радим?”

„У почетку ништа. Привикни се. Упознај кућу и породицу. Приметила сам да људи воле да ти причају о својим проблемима. Баш јуче ти је стара госпођа Томазију показивала своје проширене вене.”

Труди је на тренутак размишљала о Сабининим речима, а онда је смело и одлучно прихватила задатак који је пред њу постављен.

Труди је успела да се убаца у дом пуковника Ширкануа. Прошли су месеци откад се запослила као кућна помоћница и Сабина је почела да брине о њеној безбедности. Затим јој је стигла хитна порука преко госпођице Ландауер, учитељице.

Труди је чула како Ширкану спомиње име пастора, доушника, који је често долазио на црквене састанке. *Да ли нас је издао?*, питала се Сабина. Ускоро ју је тај пастор посетио и испричао јој како су му власти претиле дуготрајним затвором и како га је његово нарушено здравље натерало да сарађује са Ширкануом. Посрамљен, одселио се из Букурешта и никад се више није вратио.

После тога, Труди им је дала име једне студенткиње која је такође могла да буде доушник. Кад ју је Сабина питала о томе, девојка је све порекла. Затим је Сабина ставила своје руке на њене и рекла јој: „Молим те, буди искрена. Ми знамо каквим притисцима они прибегавају. Многи људи су нам добровољно рекли како су били приморани да потказују. Дугујеш то својим правим пријатељима. Треба да знамо шта се догодило.”

Студенткиња је клекла и почела да јеца.

„Ишла сам улицом”, објаснила је, „кад се зауставио аутомобил и двојица мушкараца су рекла: ‘Ми смо из полиције. Улази.’ Нису ме нигде одвели – само су ме сатима возили околу. Стално су ми понављали да морам сваке недеље да их обавештавам о свему што се каже и уради у твојој кући и цркви. Ако то не урадим, рекли су да ће се ужасне ствари десити мојој породици.”

Заклела се да није пријавила ништа што би нанело штету илегалној цркви, али у Сабини је остао црв сумње.

Труди је наставила да им доставља веродостојне и правовремене информације, али њен најспектакуларнији чин отпора дошао је неочекивано кад је претворила пуковникову кућу у скровиште за хришћане које је овај ловио.

Труди је пренела Сабини информацију да је Ширкану почео да ужива у привилегијама свог новог положаја у комунистичкој хијерархији, те да је често путовао с породицом на одмор на море и у планине. Кад није био ту, Труди је била одговорна за кућу. Његова жена јој је чак исказивала поштовање називајући је „моје мало благо”.

„Зашто не бисмо имали састанак овде у Ширкануовој кући?”, писала је Труди Сабини. „Они ће бити одсутни неколико дана, а ово је велика кућа с неколико излаза. Нико неће ништа посумњати.”

Кад је чула тај предлог, Сабина није могла бити срећнија. Уосталом, коме би пало на памет да се хришћани састају у кући човека који их прогони и жели њихову смрт?

У договорено време, Сабина и још петоро-шесторо других вођа илегалне цркве нервозно су пришли вратима пуковниковог дома. Труди је дочекала своје госте као да је власница куће. Раскошно окружење било је необично хришћанским вођама, али кућа је послужила као добродошла промена у односу на непријатна места на којима су навикли да се састају.

Сваки пут кад су Ширкануови одлазили на одмор, Труди је у дому свог непријатеља постајала домаћин највећих богослужења у Букурешту.

49

Сабина је као благо чувала Библију коју јој је Ричард дао 1938. – године њеног обраћења. Свака друга страница била је празна да би могла да води белешке и она је током многих година записивала на њима своје мисли, молитве, коментаре и искуства. Био је то својеврсан дневник, књига сећања на главне прекретнице њеног духовног напретка. Писала је белешке на шифрованом језику тако да представници власти не могу да их прочитају ако јој одузму Библију.

На молитвеним састанцима често су је питали о времену које је провела у затвору. У почетку су сећања била превише ужасна да би могла о њима да говори, али Михај је помогао својој мајци да размисли о својим искуствима и да их пренесе другима. Испричала му је како су је стражари тукли, терали да једе траву и змије, бацили је у Дунав и присиљавали да носи камење које је било толико тешко да је своје кости осећала као да су од кованог олова.

„Како си могла све то да поднесеш, а да се не одрекнеш Христа?“, питао је Михај.

Сабина му је одговорила да се на јеврејском језику будући догађаји често описују у перфекту (прошлом времену), што значи да је радња већ завршена и употпуњена у прошлости. Објаснила му је да је у Исаји 53 на тај начин предсказан долазак дугоочекиваног Месије. Страдање које ће претрпети описано је у прошлом, а не у будућем времену, иако је Исаја написао пророчанство седамсто година пре Христовог рођења.

Кад је Исус током своје јавне службе читао предсказања о свом страдању, мора да је приметио то глаголско време. Читао је о томе као да се већ догодило, а тек Му је предстојало у будућности.

„Тачно тако сам се ја осећала усред страдања”, присећала се Сабина. „Радост је вечна садашњост хришћанског духа. Била сам на рајском месту с ког нико није могао да ме помери. Где је била невоља кроз коју сам прошла? Припадала је прошлости. Преживела сам то страдање одавно, док је садашња стварност била само радост у Господњој близини.”

Једног дана Сабина је носталгично прелиставала странице своје Библије, читајући белешке које је написала о Ричарду. Готово је могла да осети мужевљеве молитве и присуство у соби. Замишљала је како се његова висока фигура нагиње над њом и љуби је и скоро да је чула његове охрабрујуће речи. До краја свог живота, Сабина ће чувати ту свету, похабану књигу, опипљив каталог свега што ју је Бог научио.

Библије су биле реткост у илегалној цркви и многи припадници заједнице су хрлили на Сабинин таван да је слушају док чита свету Божију реч. Због њене, све веће популарности, одласци на тајне састанке постали су још опаснији. Ретко кад би изашла из куће а да не примети човека који је посматра и прати.

Али Михај није био популаран као његова мајка и могао је прилично лако да оде и на јавна и на тајна окупљања. Многе службе су вршене под видом журки, забава или прослава. Тридесетак младих људи би дошло у нечији стан, гласно би се поздравили и пустили музику тако јако да нико ко туда прође уопште не би размишљао о природи окупљања.

Након неког времена музика и плес би престали, а неко од омладине би проповедао Јеванђеље. Затим би се молили за браћу и сестре у затвору. Након тога би, комшија ради, пустили још неколико гласних песама, а онда би се поново вратили молитви. Такве службе су се одржавале месецима, понекад под плаштом рођенданске забаве, прославе неке годишњице,

ВУРМБРАНДОВИ

па чак и пикника. Грамофон је било могуће понети са собом било где, чак и на недељни излет и молитвени састанак у неком далеком румунском селу. Дуж пута до места састанка били су распоређени осматрачи и договореним сигналом упозоравали групу на опасност.

Сваки детаљ службе био је пажљиво планиран – тачно време састанка, место, лозинка. Опасност је чинила службе још снажнијим. Храбри тинејџери су долазили на сопствену одговорност. За многе од њих то је био последњи пут да виде своју породицу. Мелодија сваке песме певана је с дубоким убеђењем. Речи сваке проповеди имале су тежину и значај јер су долазиле из уста проповедника који можда више никад неће имати прилику да опет проповеда.

50

Неколико месеци након што је Сабина изашла из затвора, на њен таван је стигао службеник Министарства унутрашњих послова. Био је то дебео човек, дубоког, громкога гласа, а оно мало црне косе што је имао, било је подељено по средини. У руци је носио актовку толико натрпану папирима да је изгледало да ће пући.

„Јеси ли ти мајка?“, питао је.

„Јесам“, одговорила је Сабина.

„Па каква си ти онда мајка? Зар те уопште није брига за дете? Зар не желиш да му омогућиш најбоље образовање како би једног дана могао да добије најбоље плаћен посао?“

Наравно да је Сабина то хтела.

„Зашто онда не промениш име?“, питао је. „Како се усуђујеш да себе назовеш мајком!“

Човек је брбљао још неколико минута, али Сабина је седела ћутећи. Што мање буде говорила, он ће пре прећи на ствар.

„Каква је уопште корист“, наставио је, „од тога што остајеш везана за мужа контрареволуционара кога по свој прилици више никад нећеш видети.“

Сабина је пустила службеника да каже то због чега је дошао и одолела је искушењу да га прекине. Рекао је још да би тако паметна, млада жена, као што је она, лако могла да се разведе од политичког непријатеља државе, а ако то не учини одмах, сигурно ће морати касније.

„Колико дуго мислиш да ћеш моћи да се супротстављаш држави у тој слепој, гупој непослушности?“, викао је. „Оно што ти треба јесте други муж и отац твом детету.“

Сабина је хтела да врисне: „Како се усуђујеш да ми кажеш нешто такво, и то у мом дому!“, али уздржљивост се показала далеко моћнијом одбраном.

„Нисам се удала за свог мужа само за срећна времена“, рекла је Сабина мирно. „Ми смо сједињени заувек и ма шта се десило, нећу се развести од њега.“

Човек ју је критиковао и наговарао још неких пола сата, а онда је најзад одустао, негодујући одмахнуо својом округлом главом и отишао низа степенице.

„Доћи ћеш ти код нас, пре или касније“, рекао је. „Све дођу, знаш.“

Човек је био у праву. Сабина је знала многе жене које су се под притиском развеле. Комунисти су постали веома вешти у разједињавању породица, стављајући највећи нагласак на најдубљу спону љубави – ону између мужа и жене. Иследници су знали колико вест о разводу може поражавајуће да делује на затворенике, и како је то често код њих сламало и последњи трун воље за отпором. Безбројна признања, издаје и хапшења догодили су се након што би затвореници примили вест о томе да су их жене оставиле.

Развод је такође приморавао жене да се укључе укомунистички начин живота. Рањиве, и у нади да ће заборавити своје мужеве, биле су подложне индоктринацији. Мноштво жена је окренуло леђа својим мужевима. Неке су чак оставиле и своју децу.

За развод је била потребна само једна реч: **Да**. Чим је жена изговори, службеници би се побринули за сву папирологију, све би уредили и обезбедили тренутну стипендију њеној породици. Неколико дана касније, мужу би стражари саопштили: „Твоја жена је одлучила да се разведе од тебе.“

Кога је сада брига за мене?, помислио би затвореник. Ја сам бугала што не поустим и не поћишем ту лудост, каква јој била, коју траже од мене, и бићу слободан.

Али чак и када би затвореници потписали признање, не би изашли на слободу још годинама. До тада су њихове жене већ биле удате за комунисте и родиле децу васпитавану у комунистичком дому. Сабина је знала мноштво породица које су на овај начин биле уништене.

Док је била у затвору, чула је многе жене како говоре: „Како сам била глупа што сам се свађала с мужем ни за шта. Ако икад изађем одавде, бићу најбоља и најнежнија жена на свету!”

Али након пуштања на слободу, често су почињале да размишљају сасвим другачије. *Зашто се не бих развела од њега? Можда ће остати у затвору читав живот! Како да нахраним децу без картице за храну. Како да се запослим?*

Многе жене су саме себе убедиле да треба да се разведу. Али Сабина је једном, на свом венчању, рекла „да” и неће то рећи поново.

Сабина је сада имала четрдесет три године. Била је сама и бринула се о сину тинејџеру коме је отац био потребан више него икад. Здравље јој се значајно побољшало, а лепота коју је некад видела у огледалу, коначно се вратила. Прошле су године, а од Ричарда није било ни трага ни гласа. *Да ли је жив или мртав?* Године су пролазиле вртоглавом брзином и Сабина је осетила да постаје рањива на искушења.

Та рањивост је дошла на пробу кад се појавио човек по имену Паул, јеврејски хришћанин у раним четрдесетим, нежењен, снажне грађе и врло zgodан. Живео је у једној соби са својим остарелим родитељима. Љубазан и нежан, умео је

да насмеје Сабину, баш као некада Ричард. Михај га је веома волео, а Паул га је понекад водио у биоскоп и помогао му с домаћим задацима.

То је човек којег жена може да воли и да му верује, мислила је Сабина. Много пута је одагнала ту помисао, али кад ју је једног дана узео за руку док су разговарали, није могла да се одупре, а да се не загледа дубоко у његове очи. Почела је да је обузима чежња. Њена прошлост – са свим искушењима и промискуитетом – одједном је поново оживела.

Срећом, пастор Греку је видео човеково интересовање за Сабину и разговарао је с њом о томе.

„Ти знаш колико те волим и ценим”, рекао је. „То се неће променити, ма шта се догодило.”

Разговарао је с њом врло емотивно, што му иначе није било својствено. „Познајем тебе и Ричарда годинама. И надам се да знаш, било да сагресиш или не, било да изгубиш веру или је одржиш, ја ћу се једнако бринути за тебе, јер знам ко си, а не шта радиш.”

Сабина је знала куда води разговор.

„Зато ми, молим те, опрости што питам”, рекао је Греку, „али шта је то између тебе и Паула?”

Сабина је ћутала.

„Немој да мислиш да ја нисам имао таквих искушења”, рекао је. „Молим те, одговори ми на питање.”

„Он је заљубљен у мене”, одговорила је.

„А ти, да ли си ти заљубљена у њега?”

„Не знам”, рекла је. „Можда.” Осетила је како лице почиње да јој се црвени од стида.

Пастор је направио кратку паузу, а онда рекао: „Сећам се нечега што је Ричард имао обичај да каже. ‘Ниједна страст не може да издржи пред браном разума.’ Ако све мало одгодиш, ако даш себи времена за размишљање, видећеш сву штету коју можеш да нанесеш свом мужу, као и Михају.”

Сабина се добро сећала тих речи.

Затим је Греку, завршавајући разговор, рекао: „Тражим од тебе да донесеш тешку одлуку, најтежу што постоји. Престани да се виђаш с тим човеком.”

Сабина је знала да је њен пастор у праву. Избегавала је да се сусретне с Паулом неколико недеља све док он није одустао од удварања.

Касније је сазнала да је пастор Греку разговарао и с Паулом и да га је подсетио да Ричард страда у затвору. У својој соби, Сабина је клекнула и молила се Богу да јој опрости слабост у коју је пала.

Током четрнаест година Ричардовог заробљеништва, појављивала су се и друга искушења. Одолела је, а све то што се дешавало помогло јој је да саосећа с борбама које је Ричард водио током тог времена. Кад би је преплавила њена неморална прошлост и довела је у искушење да се врати свом старом начину живота, била је врло близу да попусти пред неким од мушкараца који су се заљубили у њу.

Али рекла је Ричарду „да” – док их смрт не растави. И Бог ће јој дати снаге да каже „не” свим другим мушкарцима.

51

У јуну 1955. године, Ричард је добио вест да ће бити пребачен у други затвор. Соба број четири није успела да му узме живот, а његов кревет је био потребан другим затвореницима који су умирали од туберкулозе.

„Твоје стање не дозвољава да путујеш, али не можемо ништа да урадимо”, рекао му је доктор Алдеа. „Чувај се. И ако ти стрептомицин опет дође под руку, не дај га никоме!”

Уз много суза, Ричард се опростио од професора Попа. „Срешћемо се поново”, обећао је Ричард. „Знам то.”

Кад је стражар узвикнуо Ричардово име, он се придружио групи затвореника напољу – крајње необичном друштву људи обријаних глава и закрпљене одеће. Они слабији нису могли да ходају и мучили су се да поступе по наређењу и формирају праву линију. Затим је ковач почео једном по једном да окива глежњеве дугим ланцима.

Затворски официр је надгледао ковачев рад преко његовог рамена и кад је дошао до Ричарда, рекао је: „О, Василе Џеорџеску! Ти сигурно имаш нешто да кажеш о томе што те стављају у гвожђе?”

„Да, поручниче”, рекао је Ричард. „Могу да вам одговорим песмом.”

Официр је ставио руке иза леђа и насмешио се. „Хајде, молим те! Сигуран сам да би сви хтели да те чују.”

Ричард је громко запевао уводне стихове државне химне. „Одбацујемо покидане окове...” Остали затвореници су,

зидивљени снагом Ричардовог карактера, нетремице гледали у поручника, очигледно се питајући како ће да реагује.

Кад је ковач завршио с окивањем, Ричард је рекао официру: „Ви комунисти тврдите да су покидани окови остали иза нас, али овај режим је ставио више људи у њих него било који други.”

Стигао је превоз пре него што је официр успео да одговори. Ричард и остали затвореници укрцани су у воз где су остали сатима пре него што се зачула шкрипа точкова.

Свеж пролећни ваздух продирао је у вагон кроз мале рупе на прозорима. Ричард је лежао на боку, вирећи у шуме и планине на путу дугом триста двадесет километара. Међу затвореницима су у наредна два дана почеле да се шире разне гласине. Куда их воде?

Кад су угледали зидине злогласног затвора Крајова, све је постало јасно. Воз се зауставио и врата вагона су се отворила. Стражари су увели затворенике у двориште, скинули им окове и распоредили их у мање групе. Из ћелија иза затворских зидина чули су се повици: „Овде нема места! Ионако се већ гушимо!”

Стражар је гурнуо Ричарда у слабо осветљену ћелију. Врата су се залупила за њим и он се, раширених руку, пипајући у полумраку, спотакао о полуголог затвореника који је лежао на поду. Очи су му се полако привикле на таму и он је угледао десетине знојавих костура око себе. Многи су лежали збијени један уз другог на креветима на спрат, који су били поређани у редовима. Други су седели на поду, наслоњени на зид, мучећи се да дођу до даха. Ричард се замало онесвестио од смрада, али успео је да им каже да је он пастор.

Ричард је у тој ужасној ћелији остао током два мучна месеца. Стражари су га пуштали напоље само да испразни канте за вршење нужде у септичку јаму у оближњој шуми. Делио је кревет с Насимом, муслиманом који је чуо његов говор на конгресу верских заједница, 1945. године.

„Мрачно је, али познао сам ти глас”, рекао је Насим. „Не бих те препознао по изгледу.”

Насим и он су одмах постали пријатељи и провели су многе тешке спарне ноћи у разговору о религији и политици. Ричард је често подстицао свог новог мршаваг друга да поједе сваку кашику супе коју су им доносили, упркос одвратном смраду трулог купуса и ђубрета.

„Како можеш то да једеш?”, питао је Насим.

Ричард је узео пуну кашику одвратне течности, прогутао и рекао: „Сећам се пријатеља у Америци који сада једу пилетину с роштиља и захваљујем с њима Богу док узимам први гутљај. Затим се радујем с пријатељима у Енглеској који можда једу говеђе печење и прогутам други. Дакле, кроз многе пријатељске земље радујем се с онима који се радују – и остајем жив.”

Затвореници попут Насима долазили су и одлазили, али загушлив ваздух у ћелији стално је остајао. Разговори о храни могли су да трају и целу ноћ. Нови затвореник, генерал Калеску, бивши старешина војног судства, делио је с њима сећања на укусну храну коју је јео – риба у богатом сосу од шафрана, тартуфи, топли тост са свежим нормандијским путером. Причао им је о егзотичним бургундским црним и немачким белим винима, рекама шампањца и најбољим цигарама на свету. Сваки пут кад је описивао такав луксуз, затвореницима је ишла вода на уста.

Једном је Калеску рекао Ричарду: „Ти волиш пачетину, зар не, пасторе? Или пак пилетину у вину (*coq au vin*)?”

Ричард је заиста волео ту храну. Али сада би и неко једноставније јело сасвим задовољило његово непце – пилетина пуњена банама, кромпир и џем од јагода. Кад би се ћелија испунила носталгичним помамним дебатама и сећањима на разна јела, стражар би довезао уобичајено буре труле супе. Ричард никад у животу није окусио неукуснију „храну” од те.

Само једном су, на своје огромно запрепашћење, добили да једу нешто друго. Једног дана, стражари су им донели супу

од лука, паприкаш с **правим** месом, кромпир-пире и свежу шаргарепу. Сваки човек је добио по две земичке и корпу јабука. Осећали су се као да се небо отворило и испунило их блаженством. Ричард је касније сазнао да је тог дана у обилазак затвора дошла делегација жена из Велике Британије, Француске и Сједињених Држава. Отишле су кући да извести како се добро хране затвореници у Крајови.

Ричард је знао – или ће комунизам уништити запад или он њега. Речи председника Ајзенхауера дале су му наду: „Треба само да закопчам последње дугме на униформи и заробљеници источне Европе биће слободни!”

У Ричардовом уму се често појављивало једно важно питање: *Да ли се хришћани на западу уопште моле за своју браћу и сестре у затвору?* Веровало је да се моле.

Једне ноћи је објашњавао Насиму: „Ако се ти и ја налазимо у истом чамцу, а ја почнем да пробијам рупу на својој страни и кажем ти: ‘Не мешај се, ово је моја страна чамца’, да ли ћеш се сложити?”

Насим је одмахнуо главом.

„Наравно да нећеш! Рупа на мојој страни потопиће нас обојицу!”, рекао је Ричард.

Тако је и са свеопштом црквом. Као што је рекао апостол Павле: „И ако страда један уд, с њим страдају сви уди; а ако ли се један уд слави, с њим се радују сви уди” (1. Коринћанима 12,26). Ричард се надао да пастори, мисионари и цркве на западу подижу у својим земљама свест о страдању светих под опаким гвозденим стиском комунизма.

„Ја се радујем сљудима на западу”, рекао је, „када размишљам о њиховим удобним домовима и књигама које имају, одморима које могу да планирају, музици коју слушају и љубави коју имају

према својим женама и деци. Али сећам се и другог дела тог стиха из Посланице Римљанима 12,15 који каже: 'и плачите с плачнима'. Сигуран сам да на западу хиљаде људи мисли на нас и покушава да нам помогне молитвама."

Ричард је био одлучан у намери да се радује са западном црквом у нади да и она, с друге стране, пати и тугује с њим.

Два месеца касније Ричард је премештен из Крајове. Транспортовали су га возовима из затвора у затвор, широм Румуније. Путовање је изгледало бесконачно. Понеки зрак светла би ту и тамо осветлио паклену унутрашњост вагона, а пред Ричардовим очима играли су замагљени обриси ланаца тешких преко двадесет килограма и живих костура, неуредних и необријаних. Повремено су га из омамљености трзали крици тек ухапшених људи, али већину времена био је у полусвесној ноћној мори, неспособан да разликује један затвор од другог.

Док се воз приближавао затвору у Поарта Алби, опаки бандит по имену Калапод ударио је Ричарда по леђима и повикао: „Значи ово је свети велечасни који воли лопове и разбојнике?!”

„Господине Калапод”, рекао је Ричард, „Исусу није сметало да се упореди с лоповом кад је говорио о свом повратку” (види: Матеј 24,43-44).

Калапод је направио гримасу као да му се то што је чуо гади.

„Баш као што они људи које си опљачкао нису знали да долазиш”, рекао је Ричард, „тако ће и Исус једне ноћи доћи по твоју душу, а ти нећеш бити спреман.”

Воз је прошао поред остатака радног логора у близини канала на ком је Сабина била приморана да ради. Ричард је знао да је она безбедна и да живи негде у Букурешту, али није је видео већ осам година. Ни један једини дан није прошао, а да није замишљао њено лице.

Педесет затвореника у Поарта Алби било је нагурано у примитивне колибе, чије зидове су окруживале запуштене баракe израсли повртњаци. Сабина је боравила на оваквом месту, замишљао је Ричард. Али ти пролазни тренуци меланхолије, као и бледа сећања на његову породицу, поново су украдени кад су га стражари вратили у воз да би га пребацили у други затвор.

Следећа је била злогласна Герла, паклено место које се налазило дубоко у планинама Трансилваније. Пошто се Ричардова туберкулоза погоршавала из дана у дан, стражари су га склонили у крило које су неки називали „болница”. Његова лекарка, висока, крхка жена по имену Марина, тек је завршила медицински факултет. То јој је било прво радно место и тешко је подносила ужасан приказ својих пацијената на смрти. Обука коју је прошла није је припремила за катаклизму глади и окружности које је видела.

„Потребна вам је добра храна и пуно свежег ваздуха”, рекла је док је прегледала Ричарда.

Он се насмејао упркос томе што су се њене очи напуниле сузама. „Али зар не знате где смо, докторице Марина?”

Она се у неприлици промешкољила. „То је оно што су ме учили на медицини.”

Неколико дана касније суочила се са високо рангираним официрима које је срела испред галерије (ходника). „Другови”, рекла је, „ови људи нису осуђени на смрт. Држава ми плаћа да их одржим у животу, баш као што плаћа вама да их чувате. Тражим од вас само услове који ће ми омогућити да радим свој посао.”

„Дакле, стајеш на страну осуђених злочинаца!”, рекао је један официр.

„Можда су они за вас злочинци”, одговорила је Марина, „али за мене су пацијенти.”

У року од неколико година, радом изнурена млада докторица, добила је реуматску грозницу и умрла.

Године 1956, Ричард је под стражом одведен у велику салу, где су га ставили да стоји иза стола и чека посетиоца. Сетио се сусрета с Михајем пре више година у сличној сали у Таргу Окни. Према закључцима Међународног самита у Женеви, у Швајцарској, на Румунију је вршен притисак да омогући затвореницима да виде своје сроднике. Многи међу њима нису имали породицу која би могла да им дође у посету.

Ричард је био напет, али је његово узбуђење расло из минута у минут. А онда се одједном његовим лицем разлио широк осмех.

Сабина! Сви лекови света нису могли да га излече као поглед на његову жену. Ипак, опколило их је двадесет стражара, спремних да прате разговор за малим дрвеним столом.

Била је лепа као некад, а године и затворски дани нису оставили предубок траг на њеном лицу. Младаљачки осмех ког се Ричард сећао сазрео је на начин који није очекивао. Изгледала је мирно, руку склопљених на столу.

„Да ли сте сви код куће добро?“, питао је Ричард, хватајући се за сто.

„Да, сви смо добро“, рекла је. „Слава Богу.“

Стражар је прекинуо Сабину: „Овде вам није дозвољено да спомињете Бога.“

„Моја мајка је још увек жива?“, даље је питао Ричард.

Сабина је климнула главом. „Слава Богу, жива је.“

Стражар је викнуо још гласније: „Рекао сам ти да ти није дозвољено да спомињеш Бога!“

„Како је твоје здравље?“, брижно се распитивала она.

Он је покушао да сакрије кашаљ који га је стално мучио. „Држе ме у затворској болници...“

Прекинуо их је командир: „Није ти дозвољено да кажеш где се налазиш у затвору.“

„Шта је с мојим суђењем”, наставио је Ричард, „има ли наде за жалбу?”

„Није ти дозвољено да разговараш о свом суђењу”, рекао је стражар.

Након бескрајних упадица, Ричард је на крају рекао: „Иди кући, мила моја Сабина. Не дају нам да разговарамо.”

Сабина се насмешила и устала док су стражари одводили Ричарда. Он је, гледајући преко рамена, ухватио још један, последњи поглед на своју жену. Биће то сећање које ће га одржавати у животу у месецима који су били пред њим.

У јуну 1956, Ричард је пребачен из Герле у Вакарешти и, на крају, у затвор на периферији Букурешта, где је првобитно ухапшен. Туберкулоза је узимала све више маха и било му је горе него икад пре, ноћу га је обливао хладан зној и искашљавао је крв. Губитак тежине и ожиљци настали током осам и по година заробљеништва узели су свој данак и опустошили му тело. Тукли су га, изгладњивали, бичевали, шутирали и немилосрдно мучили, али он није издао своје пријатеље, породицу ни свог Спаситеља.

Ричард је одржао две проповеди несрећним затвореницима у Букурешту. „Стрпљења, стрпљења и још стрпљења”, учио их је.

Кад су ово чули, стражари су га одвели на испитивање.

„Учиш их да буду стрпљиви док Американци не дођу и ослободе их!”, рекла је полиција. „Говориш им да комунисти више неће владати! То су контрареволуционарне лажи!”

Недељу дана касније, стражар је упао у Ричардову ћелију и рекао: „На испитивање, одмах. Покрет! Хајде, хајде! Аутомобил чека.”

Аутомобил?

Брзо је прошао кроз познати ходник и ушао у затворско двориште. Али тамо није било аутомобила, већ само службеник који му је предао лист папира. Узео га је и, након што га је прегледао, само што се није срушио у неверици. Био је то судски налог у ком је детаљно било образложено његово пуштање на слободу.

„Али одслужио сам само осам и по година”, рекао је Ричард, „а осуђен сам на двадесет.”

„Излазиш одмах. Ова наредба долази с Врховног суда.”

„Али остало ми је скоро још дванаест година казне”, рекао је Ричард.

Стражар је био све фрустриранији. „Престани да се расправљаш! Излази!”

„Али, погледајте ме!”, Ричард је показао на своју дроњаву сиву кошуљу и окрпљене панталоне. „Први полицајац који ме види, ухапсиће ме.”

„Немамо другу одећу за тебе!”, викао је стражар. „Одлази!”

Ведро јунско небо привукло је Ричардову пажњу и он је изашао напоље. Тешка, челична капија затворила се за њим. Није желео да напусти остале затворенике, али **био је слободан**.

„Боже”, гласно се молио, „помози ми да се не радујем више томе што сам слободан од тога што си Ти био са мном у затвору.”

Док је ходао сâм пустим улицама, а онда дугим белим путем који се простирао кроз зелене пољане, око њега су зујали инсекти. Краве нису ни примећивале живи костур који је пролазио поред њих.

Вукао је своје уморно тело кроз дубоку траву, шуме и израсле биљке неких пет километара, повремено застајући да се диви цвећу које је ницало упркос слојевима трња. *Ово волим највише*, помислио је. Одећа, наталожена прљавштином, залепила му се за ознојено тело. Али није био огорчен због својих крпа. Биле су му драгоцене – сведоци дугог низа година Божије невероватне милости и промисли.

Ричарда је угледао старији брачни пар и пришао му.

„Долазите **оданде?**”, питао је човек.

Ричард је климнуо главом, а човек му је пружио новчић.

„Дајте ми своју адресу”, рекао је Ричард, „да бих могао да вам вратим дуг.”

„Не, не, задржите то”, молио је човек.

Ричард је наставио даље, а онда га је зауставила једна жена, хришћанка. Рекао јој је да је он пастор и њих двоје су сели крај пута да разговарају о лепоти Господа Исуса Христа. Затим је она посегнула у џеп и извукла одатле новчић.

„За трамвајску карту”, рекла је.

„Већ сам добио новчић”, казао је Ричард.

„Узмите то онда, ради нашег Господа.”

Кад је стигао у предграђе Букурешта, људи су се окупили око њега распитујући се за чланове својих породица који су били у затвору. Инсистирао је да плати трамвајску карту, али кондуктер је одбио. Док је улазио у вагон као слободан човек, неки путници су устали да му уступе место.

Ричард је спазио корпу с јагодама у крилу жене поред себе.

„Нисте појели ниједну ове године?”, питала је.

„Нисам, већ осам година”, одговорио је Ричард.

„Изволите, послужите се!” Жена му је дала пуну шаку укусног воћа и он је јео бобице као дете, једну за другом.

Кад је трамвај стао у близини његовог дома, изашао је и отишао до улазних врата. Био је чудан осећај стајати пред вратима, а да га стражари или иследници не гурају у леђа. *Шта ће моја породица мислити о мени кад ме виде оваквог?* Дубоко је уздахнуо, посегнуо за кваком и, први пут за скоро деценију, отворио врата.

„Оче!”, чуо се врисак и Михај му се бацио у наручје. Имао је седамнаест година и био је много јачи од Ричарда, који је умало пао на под од силине загрљаја.

Сабина им се придружила након што је нешто касније стигла кући и обавила му руке око врата. Заборавио је како је то осетити њен додир. Неизмерно блаженство спустило се на породицу док је славила поновно сједињење.

„Пре него што се пољубимо”, рекао је Ричард, „морам нешто да кажем.”

Сабина се још чвршће привила уз њега.

„Немој да мислиш да долазим из несреће у срећу! Дошао сам из радости живота с Христом у затвору у радост живота с Њим у својој породици. Не долазим од странаца својима, него од својих у затвору својима код куће.”

Сабина је јецала док је Ричард обухватао њено мршаво лице својим рукама.

„Сад, ако хоћеш”, рекао је осмехујући се, „можеш да ме пољубиш.”

Из свих делова Букурешта чланови Ричардове заједнице звали су Сабину да лично чују узбудљиве новости, а у њихов мали двособан стан на тавану непрестано су пристизали гости. Кад је ишао у продавницу или просто ходао улицом, сви које је срео покушавали су да му помогну. Он и Сабина су шетали поред барова и ноћних клубова које су некад редовно посећивали и захваљивали Богу што се умешао у њихов живот.

Ричардови нови лекари нису могли да верују да је преживео осам и по година без одговарајуће медицинске неге. Плућа су му била пуна ожиљака које је оставила туберкулоза. Давали су му најбоље кревете у болници, у осунчаним собама с прозорима. Да не би привлачио пажњу тајне полиције, прелазио је из једне болнице у другу, а његово здравље се стално побољшавало.

Није имао новца да купи Сабини поклон за двадесету годишњицу брака, али успео је да набави лепу бележницу у којој је за њу записивао љубавне стихове. Сабини је било довољно већ и то што поново може да га загрли.

„Оче”, рекао је једном Михај, „преживео си много тога. Волео бих да знам шта си научио из свог страдања.”

Ричард је обгрлио сина око рамена и одговорио: „Михаје, за све то време скоро да сам заборавио Библију. Али четири ствари

су ми увек биле на уму. Прво, Бог постоји. Друго, Христос је наш Спаситељ. Треће, постоји вечни живот. И четврто, љубав је најбољи пут.”

„То је све што сам желео да чујем”, рекао је Михај.

Док су му родитељи били у затвору, а он се борио да преживи, огорченост и изолација постали су Михајеви стални сапутници. Кад је имао тринаест година, позајмио је новац како би посетио мајку у радном логору на каналу. Испричао је Ричарду како је протекла та посета, сећајући се мајчине прљаве одеће и лица умрљаног сузама. Памтио је како му је довикнула кроз два реда гвоздених шипки: „Михаје, веруј у Исуса свим својим срцем!”

„Мајко, ако ти на оваквом месту и даље можеш да верујеш”, довикнуо је Михај, „онда морам и ја.”

Четири месеца након Ричардовог ослобођења, Михај се придружио малој теолошкој школи у Сибињу у нади да ће постати мисионар у Индији. Дане је проводио у истраживању тамошње изврсне библиотеке, учењу од својих професора и писању теза о Вилијаму Буту (*William Booth*), оснивачу Војске спаса, и Чарлсу Сперџону (*Charles Spurgeon*), најпознатијем баптистичком проповеднику у викторијанско доба.

Ричард је легао на дрвени кревет који је Сабина позајмила од комшија. Пољубила га је за лаку ноћ и покрила га чистим, меким покривачима. Жудео је за одмором и тишином, али сан му је бежао. Бивши затвореник је тупо зурио у плафон. Одсуство бола било је скоро опипљиво. Није било вриштања других затвореника, ни супе од труле шаргарепе, ни претњи иследника, ни мучења. На своје чуђење и забаву могао је да упали и угаси светло кад хоће. Осим тога, уместо канте у углу, могао је да користи савремено купатило. У подруму је чак могао да опере руке под млазом хладне, освежавајуће воде.

Како није могао да спава, отворио је Библију – **целу** Библију. Јеванђеље по Јовану га је утешило у затвору, али сада је жудео да освежи у сећању Стари завет. Проблем је био у томе што је заборавио редослед књига. Престао је да тражи ону пророка Данила и уместо тога окренуо Трећу Јованову посланицу: „Немам веће радости од ове да чујем моја деца у истини да ходе” (ст. 4). Устао је из кревета и отишао у Михајеву собу. Сањао је о томе небројено пута док је био у затвору, само што је овога пута Михај заиста био ту.

Године 1956, знаци дестаљинизације донели су земљи нову наду. На XX конгресу комунистичке партије, Стаљинов наследник, Никита Хрушчов, осудио је бившег совјетског вођу и његово деловање. Увелико је смањио присуство милиције и тајне полиције у Румунији. Склопио је трговинске споразуме са западним предузећима и ослободио стотине политичких затвореника – таквих као Ричард. Али код њега је и даље постојао страх да ће га издати неки члан заједнице или лажни обраћеник. Мрежа поузданих пријатеља постала је најбоља заштита од отмице.

Ричард је две и по године наставио да ради у илегалној цркви, иако му је полиција одузела дозволу за проповедање. Последице служења без одговарајуће документације могле су да буду катастрофалне. Ако би га полиција ухватила, вратила би га у затвор.

Али Ричарда није било могуће разуверити. Бог га је позвао да буде пастор, с одобрењем владе или без њеног одобрења, и он је максимално користио своју новостечену слободу. Често је излазио из куће не говорећи породици куда иде. У том случају, ако би Михај или Сабина били ухапшени, не би имали никакву информацију о њему и не би имали шта да крију.

Уз подршку своје жене, Ричард је наставио с радом упркос сталној опасности и страху. Служио је тајно, често на таванима, у подрумима и становима далеко од центра града. Скривајући се хришћани су хрлили да чују његово сведочанство о срчаности, храбрости и отпору. Чак им је показао своје ожиљке као доказ свега о чему им је говорио и позивао је своју тајну заједницу да хвалоспевима захвале Богу. Кад би комшије постале сумњичаве и почеле да постављају питања, рекао би им да су славили рођендан. Тако би нека породица, која је имала свега три или четири члана, прославила тридесет пет „рођендана” током године.

Та богослужења су подсећала Ричарда на она из доба ране цркве, кад су хришћани, који су страдали под прогоном Нерона, Диоклетијана и других римских императора, силазили дубоко у катакомбе и пећине ради заједничке молитве и слављења Бога. Прогон је повезао вернике из свих деноминација. Њихов непријатељ је био већи од разлика које су их раздвајале. Ако је један од раних црквених отаца, Тертулијан, био у праву кад је рекао да је крв мученика семе цркве, онда је Румунија, попут Рима, постала башта новообраћених хришћана.

Пошто црква често није могла да се састаје у затвореном простору, Ричард је обављао богослужења на пољанама око Букурешта. Волео је да проповеда напољу, на свежем ваздуху. Небо је тад хришћанима постајало храм у ком се разлегао пој птица, тамјан им је био мирис цвећа, а свеће су биле звезде. Након што би се његове службе завршиле, нестајао је у мраку попут духа, ослањајући се на заштиту својих пријатеља.

Михај је свог оца с љубављу називао фантомским проповедником.

У време комунизма румунским ученицима није било дозвољено да читају дела хришћанских аутора, а књиге грчких писаца, као што су Платон и Аристотел, или филозофа попут Имануела Канта, па чак и бриљантна дела Алберта Ајнштајна, нигде није било могуће купити. Многи студенти су долазили Ричарду да траже савет како да напредују у образовању. Један такав студент теологије с Универзитета у Клужу тражио је од њега помоћ у вези с тезом коју је писао.

„Шта је тема?“, питао је Ричард.

„Историја литургијске песме у лутеранској цркви“, одговорио је студент.

Ричард је, и сам поносни лутеран, укорио момка што се није на одговарајући начин припремио за прогон који ће ускоро доживети. „Требало би да почнеш“, рекао је, „тако што ћеш писати о томе да није добро да пунимо главу младима релативно неважним историјским текстовима кад сутра могу да се суоче са смрћу за своју веру.“

„Шта би онда требало да учим?“, питао је младић.

„Како се припремити за жртвовање и мучеништво.“ Ричард му је показао своје ожиљке и причао му о страховитим трагедијама које је видео и ужасима које је преживео иза решетака. Пастори који врше службу у комунистичким земљама треба да буду спремни да умру. Сматрао је да се прво треба усредсредити на такве важне лекције, пре него што се пређе на споредна

истраживачка интересовања студената, као што је питање историје литургијске песме.

„Наш професор теологије каже да је Бог дао три откривења”, рекао му је други студент. „Прво преко Мојсија, друго преко Христа и треће преко Карла Маркса.”

Ричард је већ чуо ту глупост којом је људима испиран мозак, али сада му је тога било доста. Пристао је да оде у Клуж, посети Универзитет и проповеда у његовој древној катедрали. Међу студентима се брзо прочула вест о предстојећој проповеди, али нису могли да деле Ричардове радове јер су били забрањени. Онај ко је био ухваћен да чита илегалан материјал, могао је да буде ухапшен.

Пре много година Ричард је обећао једном затворенику да ће подржати припаднике Господње војске, огранка православне цркве, које је тајна полиција прогонила. Стога је одлучио да посети високог црквеног достојанственика, патријарха Јустинијана Марину, верујући да би он могао да помогне.

Јустинијан је пажљиво одабрао место састанка, далеко од микрофона и ушију службеника. Стога се са својим гостом сусрео напољу и њих двојица су прошетали вртом владичанског двора.

„Ви сте патријарх”, почео је Ричард. „Људи Вам долазе због радних места и радног стажа, а куда год идете морате да проповедате и певате. Помислио сам да могу да дођем и нешто Вам отпевам.”

По изразу Јустинијановог лица било му је јасно да овај то није очекивао. „Ово је песма Господње војске, коју сам научио у затвору”, рекао је Ричард и почео да пева.

Кад је завршио, замолио га је да уради што може да помогне члановима Господње војске. „Не би требало да остану у затвору

заувек, само зато што припадају одређеној верској групи”, додао је.

Јустинијан је обећао да ће покушати, али Ричард је осетио да се он удаљио од Бога. Патријарх је додао и да су му руке у суштини везане и да не може да учини много због Јустина Мојсескуа, митрополита Молдавије и Буковине са седиштем у Јашију, који је надгледао сваки његов покрет. Ако Јустинијан прекорачи линију, Јустин ће постати нови патријарх, а то ће у великој мери нанети штету цркви.

Ричард је касније сазнао да је патријархов секретар начуо њихов разговор и пријавио га Јустину који је онда позвао овога на рапорт.

„Значи, Вурмбранд је већ стигао и до тебе?!”, рекао је митрополит патријарху. „Време му је да се врати у затвор.”

Ричард је отпутовао у Клуж да одржи проповед на тамошњем Универзитету, а вест о његовој посети раширила се градом. Догађај је одмах пријављен полицији уз упозорење да он намерава да осуди марксизам и да под плаштом предавања о хришћанској филозофији подстакне побуну међу студентима. Непосредно пре проповеди пришао му је баптистички пастор и поносно му саопштио да је он доушник који га је пријавио властима.

Та вест није била шок за Ричарда; познавао је многе издајнике сличне том човеку. У комунистичкој Румунији постојале су четири категорије свештеника и пастора. Прво, они којима су у затвору под мучењем изнудили имена и адресе хришћана. Друго, било је оних који су се пасивно повиновали полицији и предавали информације без претње затворском казном. У трећу категорију спадали су они којима је заправо почело да се допада да пријављују друге хришћане, а често су били и награђивани за информације које су доносили. И на

крају, били су ту људи попут Ричарда, који су одбијали да се предају чак и након што су изгубили дозволу за проповедање и претрпели мучење.

Онај баптиста, издајник, предао је податке о Ричарду фанатичном шпијуну по имену Ругожану који је одмах поступио у складу с информацијама. Био је поносан на себе што је нањушио таквог контрареволуционара као што је Ричард и сада је, наравно, седео у првом реду у катедрали спреман да чује проповед.

Вечерњој служби је присуствовало око педесет студената и неколико професора. Ричард им је прво скренуо пажњу на питање дарвинизма. Ако је комунистичка Румунија одбацила све западњачке идеје, зашто онда Универзитет у Клужу и даље предаје теорију еволуције коју је изнео Енглез?

Ругожану се нагнуо напред у црквеној клупи пратећи Ричардово излагање. „Ако верујете да вас је створио Бог, покушаћете да постанете боголики; ако више волите да верујете да сте настали од одређене врсте мајмуна, у опасности сте да се претворите у животињу.”

Ричардове проповеди у катедрали у понедељак и уторак биле су још посећеније, а у петак је већ гледао у лица хиљаду људи — цео универзитет. Знао је да су многи од њих наклоњени његовој вери, али плашили су се последица. Зато им је причао о пастору који је умро мученичком смрћу од руке фашиста и који је једном рекао: „Када своје тело предајемо онима који желе да нас туку и изругују нам се, предајемо га на жртву Богу. Исус је, знајући да је дошао час Његовог распећа, рекао: ‘Време је моје близу’ (Матеј 26,18). И ми би требало да гледамо на страдање као на трошак који нам је по својој промисли дао Бог.”

Да је у том тренутку игла пала на под, сви би у катедрали чули како је зазвонила, таква је тишина владала. Ричард је прешао погледом преко окупљених и зауставио се на Ругожану који је ревно писао белешке.

„Не дозволите да вас страдање затекне неспремне!”, наставио је Ричард. „Често размишљајте о томе. Усвојите у свом животу вредности Исуса Христа и Његових светих.”

Затим им је причао о хришћанском вођи из ране цркве, који је страдао у време римског прогона. Изгладнели хришћанин је рекао својој жени да је пронашао непроцењив лек за бол: „Открио сам чај који је добар против сваког страдања и туге. Садржи седам трава и сад ћу ти их набројати.”

Окупљени су пажљиво слушали док је Ричард описивао тих седам лековитих биљака.

„Прва се зове задовољство: човек треба да буде задовољан оним што има. Можда дрхтим у дроњцима док глођем кору хлеба, али колико би горе било да ме је цар бацио у тамницу голог и без ичега за јело!”

„Друга је здрав разум. Било да се радујем или бринем и даље ћу бити у затвору. Зашто онда мучити себе?”

„Трећа је сећање на прошле грехе: ако их набројимо, уз претпоставку да сваки од њих заслужује дан у затвору, видећемо колико би доживотних казни провели иза решетака. Олако смо пуштени!”

„Четврта је спомен на жалост коју је Христос радо поднео за нас. Ако је Он, као једини човек на земљи који је могао да изабере своју судбину, изабрао бол, како само велику вредност мора да је видео у њему! Примећујемо, дакле, да нас патња, кад је подносимо са смирењем и радошћу, искупљује.”

„Пета трава је спознаја да нам Бог даје страдање као Отац, не да би нам нашкодио, него да би нас очистио и посветио. Циљ страдања кроз које пролазимо је да нас прочисти и припреми за небо.”

„Шеста је сазнање да никаква патња не може да нанесе штету хришћанском животу. Ако су телесна задовољства све што постоји, онда бол и затвор доводе до краја човековог циља у животу. Али ако је суштина његовог живота истина, онда њу

ниједна затворска ћелија не може да промени. Затвор не може да ме спречи да волим; гвоздене решетке не могу да ме одвоје од вере. Ако се у животу руководим тим принципима, могу да будем спокојан било где.”

„Последња трава у рецепту је нада. Точак живота може да стави царевог лекара у затвор, али он наставља да се окреће. Може и да ме врати у палату, па чак и да ме стави на престо.”

Ричард је на тренутак оклевао и подигао поглед са својих белешки на публику. А онда је рекао: „Попио сам од тада бурад овог чаја и могу свима да га препоручим. Показао се врло делотворним.”

Како се Ричард приближавао крају свог говора, Ругожану је устао и, не осврћући се, одмарширао низ пролаз катедрале напоље. Ричард је сишао с проповедаонице, а међу присутнима се зачуо одушевљен жамор. Студенти су му аплаудирали и пробијали се између натрпаних редова људи у клупама да се рукују с њим. После службе, Ричард је телефонирао Сабини да јој каже како је прошла проповед. Радовала се, али и плашила неизбежних последица.

Следећег дана, Ричарда је на разговор позвао епископ. Изненада је у просторију упао Ругожану севајући погледом на Ричарда. „Ах, ти! Какво ћеш оправдање да нађеш? Чуо сам те својим ушима, била је то бујица издаје!”

Ричард је питао којим делом његове проповеди шпијун није био задовољан. Ругожануу је сметао **сваки** део, а посебно седмоструки лек за страдање.

„Али шта није у реду с мојим сиротим чајем?”, питао је Ричард. „Која трава ти се није допала?”

Ругожануови образи су се запалили од беса. „Рекао си им да се точак стално окреће”, одбрусио је. „Али гресиш у том

контрареволуционарном испаду. Точак се више неће окренути, пријатељу мој. Комунизам је овде заувек!”

„Нисам ни споменуо комунизам”, одговорио је Ричард. „Само сам рекао да се точак живота стално окреће.”

„Не, не, не! Тиме си хтео да кажеш да ће комунизам пасти и сви су одлично схватили шта говориш. Немој да мислиш да смо готови, још ћеш ти мене чути!”

Ругожану је изнео додатне оптужбе на рачун Ричарда тврдећи да је у говорима тровао омладину прикривеним нападима на владу. Затим се, непосредно пре него што ће изјурити кроз врата, окренуо ка епископу и бесно рекао: „Можете бити сигурни да он више никад неће проповедати. Вурмбранд је готов! Вурмбранд је готов! Вурмбранд је готов!”

Док је излазио из зграде, аутомобил који је туда пролазио скренуо је на тротоар да не би прегазио пса и ударио је у Ругожануа, пригњечивши га уза зид. С мржњом која му је и даље сипала с усана, шпијун је преминуо на лицу места.

Прича о последњим речима Ругожануа прочула се широм Румуније. Ричард више није могао да остане непримећен, а у јануару 1959. године, једна жена је рекла Сабини да су Ричардове проповеди фотокопирани у стотине примерака и да се деле међу људима. Полиција је извршила претрес њене куће и запленила илегалну литературу.

Сабина је очекивала нови талас терора који ће се обрушити на цркву. У јулу претходне године донесен је низ закона, строжих него икад. Сад је чак и за мање прекршаје била прописана смртна казна. Хиљаде малолетних делинквената, а с њима и хришћана, било је ухапшено и послато да рашчишћава трску у мочварама које су окруживале делту Дунава. У својој седмогодишњој кампањи искорењивања сваког трага сујеверја у Румунији, Хрушчов је наредио полицији да трајно затвори цркве, или их претвори у комунистичке клубове, музеје или амбаре.

Ричардов и Сабинин мали стан на тавану постао је епицентар деловања илегалне цркве. Сваки пут пре вечере Ричард се молио: „Боже, ако знаш неког затвореника коме бих могао да будем од користи, пошаљи ме назад у затвор.”

Сабина би на то додала једно неодлучно „Амин”.

Молитве Вурмбрандових услишене су неколико дана касније, у среду 15. јануара.

У један сат ноћу тајна полиција је провалила врата њиховог стана и упалила светла.

„Ти си Ричард Вурмбранд? Идите сви у другу собу и останите тамо!” Ричард и Сабина су посматрали како десетак полицајаца претреса њихове ормаре и фиоке, разбацује папире и одузима странице и странице докумената. Запленили су бележницу коју је Ричард поклонио својој жени за двадесету годишњицу брака.

„Молим вас, немојте то да ми узмете”, рекла је Сабина. „То је лично — мој поклон. А вама није ни од какве користи.”

Игноришући њену молбу, капетан задужен за рацију одвојио је Ричарда од његове жене, ставио му лисице и спремио се да га изведе.

„Зар вас није стид да тако поступате с недужним људима?”, храбро је рекла Сабина. Ричард је закорачио ка њој, али полиција га је зграбила за руке и задржала га. „Нећу изаћи из ове куће без борбе, уколико ми не дозволите да загрлим жену”, запретио је.

„Пустите га”, рекао је капетан.

Клекнули су и помоли се док је тајна полиција стајала око њих. Затим су тихо отпевали хвалоспев: „Једини темељ цркве је Христос, Господ њен...”

После неког времена капетан је, дирнут до суза, спустио руку на Ричардово раме и тихо рекао: „Морамо да кренемо. Скоро је пет сати.”

„Реци Михају да га волим. Исто реци и пастору који ме је пријавио”, рекао је Ричард док га је полиција водила низа степенице и напоље, где су га угурали у фургон.

„Ричарде! Ричарде!”, вриштала је Сабина трчећи за возилом док није нестало иза угла. Срушила се на залеђену улицу, без даха и сломљеног срца. „Господе”, молила се, „предајем свог мужа у Твоје руке. Ја не могу да урадим ништа, али Ти можеш да га проведеш и кроз закључана врата. Ти можеш да поставиш своје анђеле око њега. Ти можеш да ми га вратиш!”

Пет и по година касније, Бог ће услышити Сабину молитву.

Аличе је чекала Михаја у малом парку у близини богословије у Сибињу. Знала је да ће бити схрван кад сазна да му је отац поново ухапшен. Та вест ће угрозити његове студије и могуће је да ће довести до тога да га искључе из школе, ако не и нешто горе. Ако се то догоди, неће бити први пут. Много пута је био избачен и приморан да мења школу. Било му је тешко да стекне образовање. Језа јој је прошла кичмом док га је чекала на жестокој хладноћи надајући се да ће туда проћи. Стигао је у сумрак и она му је саопштила страшну, тужну вест.

„Очекивао сам то”, рекао је. „Реци мајци да ћу одмах доћи кући. Могли би и њу да одведу.”

„Шта ће бити с твојим студијама?”, питала је Аличе. „Трудио си се скоро три године...”

„Какве то везе има?”, прекинуо ју је Михај. „Понекад управо пастори с дипломама издају и униште оно што су прави рибари људи изградили. Боље је без дипломе. Ионако ће ме ускоро избацити, кад им се прохте.”

Кад се Аличе вратила у Букурешт, затекла је Сабину сломљену и још увек у шоку.

Неколико дана касније, чуле су куцање на вратима. Сабина је отворила и угледала исцрпљеног чиновника како стоји на прагу. Предао јој је лист папира на ком је писало: „Вурмбранд Р. рођен 1909... осуђен на двадесет пет година затворске казне.”

Сабина је затворила врата и бризнула у плач. Сутрадан су се појавила два службеника из пореске управе да заплене све што је имало неку вредност у малом стану на тавану. Оставили су само кревете, сто и две столице. Следећих неколико година службеници су се изнова враћали, узнемиравали Сабину и сваки пут тражили од ње новац који није имала и није могла да заради. Била је растрзана између рада у илегалној цркви и ходања од једне државне установе до друге, молећи људе у униформама да смање скупу новчану казну коју је суд одредио као допуну Ричардовој затворској казни. Ако Сабина то не буде могла да плати, изгубиће свој дом.

Да би нешто зарадила, почела је да шије. Нашла је стару шиваћу машину која је радила само пола времена јер су игле биле крте и често су се ломиле. Продавала је чарапе и пуловере на црном тржишту и зарадила довољно новца за најам тако да је успела да спречи власти да јој одузму таван. Било је незаконито производити и стављати у промет неовлаштену робу, али Сабини су пријатељи помагали тако што су они продавали одећу на капијама фабрика, бувљацима, аутобуским станицама и свуда где су се људи окупљали.

Једног дана, док је седела за шиваћом машином, злослутно куцање на вратима прекинуло ју је у раду. Отворила је и угледала човека у тамном кишном мантилу.

„Другарица Сабина Вурмбранд?”

„Да, ја сам Сабина Вурмбранд”, одговорила је.

„Сутра ујутро у девет сати јави се у Министарство унутрашњих послова. Покажи ову картицу обезбеђењу на улазу и питај како да дођеш до овде назначене собе.” Хладно ју је погледао и отишао.

Уверена да ју је неко издао, спаковала је торбу с тоалетним потрепштинама и топлом одећом и поздравила се с ближњима знајући да ће то можда бити последњи пут да их види.

Следеће јутро је ушла у велику канцеларију пуну привлачних секретарица. Шарени тепих је украшавао под,

а на зидовима су висили Лењинови портрети. Пришла је столу који је био величине клавира и за којим је седео дебељушкаст човек у цивилном оделу. Претпоставила је да има око четрдесет година.

„Седи, другарице Вурмбранд”, рекао је, показујући на фотељу. „Замолили смо те да дођеш овде јер смо заинтересовани за твој случај. Реци ми нешто о себи и својој породици.”

Сабина је оклевала.

„Не брини, све што кажеш, остаће унутар ових зидова.” Човек је листао папире. „Имаш сина, Михаја, зар не? Како напредују његове студије?”

Најзад је схватила шта се дешава. Био је то још један покушај да је убеди да се разведе од Ричарда. Притисак није успео, па су комунисти решили да покушају с учтивошћу. Човек се самоуверено наслонио у својој фотељи.

„Волим свог мужа”, рекла је. „Шта год да се деси, остаћу у браку с њим. Ми смо сједињени заувек.”

„Добро”, рекао је, „али дозволи ми да ти нешто предложим. Ти желиш да ти дете заврши школу. Желиш право на рад и могућност да живиш свој живот. Све то врло лако можеш да имаш. Само ми остави своју личну карту и ми ћемо ти је у року од четрдесет осам сати послати одобрену на твоје име. Заборави велике речи као што је **развод**. Ово је само обична формалност коју држава тражи од тебе. Зар не би било паметно да то урадиш?”

Сабина се није дала наговорити.

Затим је човек рекао: „Наравно, ако не сарађујеш, постоје и други начини. Кад нешто желимо, ми то и добијемо.”

„Претпоставимо да ћете се и **ви** једног дана наћи у затвору, као и толики други функционери”, рекла је Сабина. „Да ли бисте желели да се ваша жена разведе од вас?”

Он је експлодирао. „Зар ти не знаш где си и ко сам ја? Како се усуђујеш мени да постављаш питања?!”

Бацио је оловку у камин. „А сада излази!”, викнуо је. „И не заборави шта сам ти рекао! Разумеш?”

Сабина је узела торбу и отишла. Разумела је савршено добро, али знала је да је и он разумео. Комунистичке вође су се често плашиле затвора колико и хришћани. То је био последњи пут да је на њу вршен притисак. Уместо тога су јој рекли да је Ричард умро.

Једне ноћи, на врата јој је дошло неколико младића у изношеној одећи. Тврдили су да су бивши затвореници, а тако су и изгледали. Причали су о Ричарду, али нису могли да погледају Сабину у очи. Било је јасно да је реч о провокаторима.

„Јадни пастор Вурмбранд”, рекао је један од њих. „Не знамо тачно шта му се десило. Пред крај је постао врло потиштен. Ни са ким није разговарао.”

„Шта хоћеш да ми кажеш?”, питала је Сабина. „Да је починио самоубиство?”

„Не можемо у то да будемо сигурни. Али знамо да је изнесен из Герле с ногама напред. Ко би, уосталом, могао да га криви и да јесте?”

Сабина је прозрела лажи. „Молим вас, одлазите”, рекла је.

„Јадни пастор Вурмбранд”, поновио је један од њих. „Био је прави светац. Сви то кажу. Желимо да вам кажемо, госпођо Вурмбранд, колико нам је жао...”

„Молим вас, одлазите”, инсистирала је Сабина, прекидајући га.

Као што је Михај очекивао, избацили су га с факултета у Сибињу зато што је одбио да се повинује комунистичком

учењу. Открио је да факултет, као и његове колеге, знају све о његовом раду у илегалној цркви. Факултет је водио евиденцију о хришћанским студентима и он се плашио да су се у њихову цркву увукли шпијуни.

Једног дана је рекао: „Мајко, мрзим што ово говорим, али ти си превише меког срца.”

Сабина је изгледала збуњено.

„Пушташ све те људе у наш стан. Довољно је да кажу: ‘Слава Господу!’ и врата су им отворена. Али морамо да будемо строжи с тим доушницима.”

Сабина је покушала да се супротстави, али Михај ју је стишао. „Плашим се да ће те поново ухапсити, мајко. И мене. Знају да сам до грла упетљан у твој тајни рад.” Михај је имао на уму и безбедност других људи. „Размишљао о момцима које сам познавао у Сибињу. Одводили су их двапут недељно и тукли све док нису обећали да ће им преносити информације. Сада су сви они у затвору и можда их туку до смрти.”

Сабина је размишљала о Аличе, тако милој и нежној. Она је сав свој живот посветила бризи за децу политичких затвореника. Због повезаности с илегалном црквом била је на мети тајне полиције и на крају су је ухапсили. Иследници су покушали да извуку информације од ње, али кад нису успели, тукли су је док се није онесвестила, сломили јој неколико костију и шутирали је забијајући своје чизме оковане челиком у њене предње зубе. Следеће четири године Аличе је поднела неизрециво мучење, али никад није издала Сабину, Михаја и остале које је штитила.

Замишљала је њено тело положено на сталак како га истежу док јој кости не искоче из зглобова, а са њених усана се не проломи крик. Полиција је постајала све агресивнија, разбила је неколико илегалних цркава и ухапсила вође. Михај је био у праву. Морају бити на опрезу с доушницима.

56

Након саслушања Ричарда су укрцали у камион и кренули у непознатом правцу. Кад су се најзад зауставили, а врата се отворила и он угледао рампу, срце му се стегло. Знао је добро тај пут који је водио у страшни затвор Жилава.

„Изведите их напоље!”, викнуо је неко. Неколико стражара, који су заударали на алкохол, замахнули су пендрецима и ударили по затвореницима истерујући их из камиона. Затим су им добацили сиве униформе и обријали им главу и браду. Полуго и крвав, Ричард је ушао у велику хелију и сео на залеђен под.

„Сви попови напоље”, викнуо је стражар неколико сати касније. Док су их изводили из хелије, чули су кикот и фрктање око себе. Тукли су их пендрецима свом снагом док су ходали и Ричард се трудио колико може да заштити главу. Немилосрдно су шутирала и пљувала затворенике који су пали.

Тридесет минута касније поново су позвали свештенике напоље, али овог пута се нико није померио. Тад су у хелију улетели стражари и поново почели дивље да туку затворенике пендрецима. Ричард је покушао да помогне људима око себе. Један човек, православни игуман по имену Мирон Критеску, чучао је у углу хелије. Ричард га је упознао неколико година раније, док је чекао да види његовог надређеног, православног патријарха, и разговарао је с њим о својим невољама.

„Брате”, рекао му је тад Мирон, стављајући му руке на рамена, „Христос ће доћи поново – у томе је наша нада.”

Игуман се неуморно трудио да спасе православну цркву да не постане пион државе, али није успео.

Сада му је крв текла са усана. Стражари су га ударили у уста тешким чизмама и он је плакао од бола покушавајући прстима да ухвати поломљене зубе којима се у вилици променио положај. Натечена усна и обријана глава чиниле су га готово непрепознатљивим.

„Овде сам као и сви остали”, рекао је. „Направио сам грешку што се нисам супротставио од самог почетка. А и после тога нисам се супротставио довољно упорно.”

Ричард је покушао да га утеши. „Немој допустити да те такве мисли превише растуже.”

„Брате Вурмбранде”, рекао је игуман, „знам само за једну тугу, ону због неуспеха.”

Да је изговорио те речи током проповеди, биле би прелепе, али док их је говорио седећи у ћелији, безуб и окрвављен, откривале су величину тог човека.

Ричардов други боравак у затвору био је тежи од првог. Пошто је проповедање било забрањено, затвореници који су били ухваћени да то раде страховито су пребијани. Ричард и неколико других Божијих слугу прихватили су ту цену; проповедали су, а онда би уследиле батине.

Често би један брат започео проповед, а онда би стражари изненада упали у ћелију, прекидајући га усред реченице и одвукли га у просторију у којој су их тукли. Након неког времена довукли би га назад, крвавог, отеченог и у модрицама и бацили на под. Он би полако дошао себи, исправио своју сиву затворску одећу и рекао: „Реците ми, браћо, где сам стао кад су ме прекинули?”

Ричард је чуо за хришћанина по имену Греку у затвору Герла, који је био осуђен на батине до смрти због проповедања. Поступак је трајао недељама, а за то време су га полако мучили тако што су га ударили по стопалима гуменом палицом. После неколико минута следио је нови ударац, а након следећих неколико минута, још један. Ударали су га у тестисе, а онда би му лекар убризгао серум да га врати у живот. Неколико сати касније, након што му се врати снага, мучитељ по имену Рек почињао је поново да га туче, изнова и изнова све док Греку на крају није издахнуо.

Рек је био члан Централног комитета комунистичке партије. Нешто пре него што ће Греку умрети, рекао му је нешто што су комунисти често говорили хришћанима: „Знаш шта, ја сам Бог. Ја имам власт живота и смрти над тобом. Онај који је на небу не може да одлучи шта ће бити с тобом. Све зависи од мене. Ако ја то хоћу, живећеш. Ако пожелим да умреш, умрећеш. **Ја сам Бог!**”

С оно мало снаге што је могао да прикупи, Греку је, упркос страшним околностима у којима се налазио, рекао: „Ви нисте створени да budete мучитељ, човек који убија. Створени сте да бисте се преобразили на Божију слику, с боголиким животом у срцу.”

Недуго након Грекуове смрти, Рек је постао Христов следбеник.

Ричард је размишљао о једној великој поуци – или користи – која је проистекла из свих тих страшних удараца: **дух је господар тела**. Осећали су мучење, али оно се често чинило као нешто далеко, нешто веома удаљено од душе која је пребивала у Христовој слави и Његовом сталном присуству међу њима. Мучитељи су могли да науде његовом телу, али нису могли да му ослабе дух.

Парче хлеба и покварена супа – то је све што су Ричард и остали затвореници имали за храну током целе недеље. А ипак, чак и уз те оскудне оброке давали су десети део своје хране најслабијем међу њима, као свој десетак Господу.

Хришћанима који су били осуђени на смрт било је дозвољено да виде своје жене последњи пут. „Мораш да знаш да умирем с љубављу према онима који ме убијају”, говорили су им. „Моја последња жеља је да их и ти волиш. Немој да носиш горчину у срцу јер су ти убили вољеног. Ми ћемо се поново видети у небу.”

Полицајци и стражари, који су надзирали те разговоре, и сами су често постајали хришћани.

Ричард је био сведок мученичке смрти десетина храбрих пастора. Натприродна неустрашива дела постала су уобичајена. Лепота последњих минута њиховог живота сијала је јарким сјајем на сивим цементним зидовима и затворској одећи.

Пре него што је затворен Ричард је волео Христа сваким откуцајем свог срца. Али током другог боравка у затвору исто толико је заволео и илегалну цркву.

Неколико дана касније, Ричард је укрцан на воз за Герлу, град у Трансилванији где је био затворен три године раније. С прозора у том затвору могао је да види вешала на којима су били обешени затвореници из осамнаестог века. Комунисти су више волели делотворнији облик погубљења: метак у потиљак.

Десет хиљада људи било је нагурано у варварске смештајне јединице пројектоване за само њих две хиљаде. Током претходног лета сви капци на прозорима су заковани. Затвореници нису могли да издрже без светла и свежег ваздуха и избила је побуна. Забарикадирали су се у једно крило затвора, али стража је уз помоћ милиције успела да сруши барикаде и провали врата.

Убијено је и рањено на стотине затвореника. Казна за побуну још увек је била на снази кад је Ричард пребачен у Герлу. Оброци су били тако смањени да су људе дословно морили глађу. На крају ће многи затвореници, укључујући и Ричарда, бити премештени у друге затворе.

Кад је тек стигао у Герлу, Ричард је одведен у дугачку, слабо осветљену бараку у којој се налазило педесет лежајева за стотину људи. Кревети су били заједнички, али спавање је било немогуће усред силног хркања. Смрад препуних канти за нужду био је неиздржив.

И оно мало сна што је успевао да ухвати реметили су неочекивани упади обезбеђења. Затвореници су били шибани и шутирани чизмама окованим ексерима и присиљени да легну у редове да би били пребројани. Док је стражар записивао име затвореника, ходао је по његовим рукама и леђима.

Чак и за незнатно кршење правила казна је била минимум двадесет пет удараца бичем. Упркос присуству лекара, многи људи су умрли. Сваки човек у затвору познавао је жаоку бича, а неки су подносили двадесет пет удараца неколико пута недељно. Након што су на својој кожи осетили различите инструменте за мучење, Ричард и његови пријатељи сложили су се да прут наноси већи бол од штапа или палице. Сваки ударац је горео као ужарена пећ на ребрима и леђима. Нервни систем би се често толико преоптеретио да је затвореник падао у несвест од бола. Мучење је приметно утицало и на мучитеље. Опијене мешавином крви и моћи, хватала их је поама.

Сваки дан је Ричард износио канте са изметом из бараке до јединог тоалета на спрату. Стајао је у дугим редовима и чекао да их испразни у одвод. Трудио се да то уради што опрезније, али њихов садржај би му често попрскао руке и одећу.

Затворско гробље Рожа Шандор заузимало је истакнуто место у уму сваког затвореника. Поглед с прозора на сиве надгробне споменике подсетио је Ричарда да постаје све старији.

Није могао да избегне смрт, већ само да је одложи. Многи затвореници су изгубили појам о времену током издржавања вишедесетогодишње казне. Сат на главној капији затвора Герла увек је показивао исто време – његове казаљке се нису помериле шест година. Како нису имали огледала, затвореницима се чинило да су истих година као и на дан хапшења. Многи су сањали о својим женама какве су биле некад, никад о измученим лицима која су сусрели по изласку на слободу.

Мајор Дорабанту, главни командант затвора Герла, био је дебео, низак човек, црвеног лица. О чему год да је разговарао често је завлачио руку у кесу, коју је стално имао са собом, и одатле извлачио ролницу с кобасицом с белим луком или јабуку.

Ричард је стајао пред њим и посматрао га како неконтролисано једе. Једине две ствари које Дорабанту није мрзео биле су храна и звук сопственог гласа.

„И, ето тебе Вурмбранде!”, рекао је док је у његовим устима нестајао комад колача. „Монах, а?”

„Ја сам пастор”, одговорио је Ричард.

„Пастори, свештеници, монаси! Све је то мени исто. Узимате од сиротиње и црно испод нокта, а ви се богатите. Добро вас знам!” Његов бес је растао док је причао о свом дечаштву и како су га, кад је једном залутао и дошао сувише близу румунског манастира, монаси брутално ишибали.

У његовим очима блеснула је искра. „Јеси ли некад видео свештеника како пуца из двоцевке на гладно дете, Вурмбранде?”

У тишини, Ричард је осетио како му срце дивље туче.

„То је прилично свет призор!”, рекао је Дорабанту.

Командант није био једини човек жестоког карактера ког је Ричард сусрео. Његови цимери у ћелији били су убице, лопови и криминалци који су служили доживотну казну. Они који су

извршили покољ над Јеврејима били су крајње непријатељски расположени према њему и једном су га замало лишили живота.

„Рекли смо ти да ућутиш!”, претио је један од њих.

Неко је гурнуо Ричарда, док га је неко други саплео и он је пао лицем на под, а онда су почели дивље да га шутирају у ребра. Остали су се спремали да им се придруже, али тад су стражари упали у хелију и отерали их у кревете.

Тумарајући касније ходницима Дорабанту је чуо за напад. Један чувар је препознао Ричарда јер је био највиши у просторији, али у полумраку није могао да идентификује нападаче.

„Вурмбранде, ко је то урадио?”, питао је Дорабанту.

Ричард је одбио да одговори.

„Зашто нећеш да ми кажеш?”, питао је командант.

Ричард је, покривајући посекотину на доњој усни, рекао: „Као хришћанин, ја волим своје непријатеље и опраштам им. Не пријављујем их.”

„Онда си идиот!”, викнуо је Дорабанту.

Ричард се сложио. „Ту си у праву. Свако ко није хришћанин свим својим срцем идиот је.”

„Је л' ти то мене називаш идиотом?”

„Нисам то рекао”, одговорио је Ричард. „Хтео сам да кажем да ја нисам тако добар хришћанин као што би требало да будем.”

„Одведите га”, наредио је Дорабанту. „Тридесет удараца! Луди монаси.”

Ричард је осетио како му уста болно пулсирају док су га одводили на бичевање.

Флореску, полу-Ром, који је у затвору био због крађе, привукао је у ћелији дрвену столицу и сео да разговара с Ричардом.

„Ја верујем у оно што могу да видим, окусим и осетим”, рекао је. „Сви ми смо материја, попут овог комада дрвета на ком седим. Кад умреш, то је то, крај свему.”

Ричард је морао да докаже свој аргумент. Устао је и избио столицу испод Флорескуа. Она је одлетела преко пода и ударила у зид, а он је уз тресак пао на под.

„Шта је то било?”, викнуо је скочивши на ноге.

„Али ти си рекао да си само материја као столица”, одговорио је мирно Ричард. „Нисам чуо да се столица жали!”

Неки цимери су се насмејали.

„Извини, Флореску”, рекао је Ричард. „Само сам хтео да ти докажем да је материја другачија од нас, пошто она не реагује ни љубављу ни мржњом.”

Флореску се неколико минута дурио, а онда је рекао: „Могао бих да поверујем ако се мртви врате и разговарају с нама.”

„Сигуран сам да су људи у контакту с мртвима”, рекао је Ричард. „Многи велики научници, од Исака Њутна до Оливера Лоца, веровали су у спиритуализам. Штавише, Библија описује буђење мртвог пророка Самуила” (види: 1. Самуилова 28).

Ричард је почео да проповеда о животу после смрти, а остали затвореници су се окупили око њега. Његове речи су им одмах привукле пажњу и изазвале интересовање.

„Да нас је Бог створио само за овај живот”, рекао је, „прво би нам дао старост с мудрошћу коју она носи, а **потом** би нам дао младост с њеном снагом и енергијом. Чини се бесмисленим прикупљати знање и разумевање само да бисмо их однели у гроб.”

„Мартин Лутер упоређује наш живот на земљи са животом neroђеног детета”, наставио је. „Он каже: ‘Кад би ембрион могао да расуђује у материци, питао би се зашто му расту руке и ноге и сигурно би дошао до закључка да мора да постоји неки други свет који ће доћи и у ком ће се играти, трчати и радити.’ Баш као што се ембрион припрема за своје будуће стање, тако се припремамо и ми.”

Ричард је повисио тон како би други затвореници који су лежали на креветима могли да га чују. У слабо осветљеној бараци, све очи су биле уперене у пастора.

„Претпоставимо да ја тврдим да у флашу чија је запремина пола литре може да стане пет литара млека. Рекли бисте да сам луд. А ипак, у мојој глави могу да се налазе заједно мисли о нечему као што је потоп, што се догодило пре више хиљада година, о мојој жени и сину у соби у којој сам их оставио, о Богу и о ђаволу. Како је могуће да у тесним границама моје главе постоје свеобухватне мисли о свакодневном животу као и оне које се односе на бесконачно и вечно? Кад ваш дух, ослобођен окова, може да оде било где у времену и простору, да ли верујете да може да дели судбину ове љуштуре која се зове тело?”

За све године пасторске службе у Букурешту, Ричард није искусио ту врсту тишине која је сада испуњавала ћелију. Није било зевања, врпољења ни шала. Прелазео је погледом по мрачној просторији настављајући да проповеда о Христу. Видео је у својим цимерима заједницу какву никад пре није познавао. Одећа им је била прљава, вилице се оцртавале показујући сваку кост, образи упали, али су њихове очи – широм отворене

у ишчекивању онога што ће даље чути — откривале глад за истином којом их је Ричард хранио.

Четврте године другог служења казне, Ричард се поново тешко разболео и био пребачен у затворску болницу. Био је тамо недељу дана кад је пацијентима наређено да изађу у двориште. Неки нису могли сами да ходају па им је Ричард помагао, колико је могао. Пацијенти су били присиљени да стоје напољу један сат и гледају импровизовану позоришну представу коју су изводили други затвореници. Глумци су се ругали хришћанству што је изазвало буран аплауз команданта који се смејао и јео.

Затвореници су један за другим били присиљени да стану на позорницу и понављају богохулне слогане против Христа. „**Морамо** то да говоримо док се све ово не заврши”, рекао је један затвореник са сузама у очима, стежући Ричардову руку.

Кад је Александреску, новопостављени командант, позвао Ричарда да наступи, стотине очију је гледало у пастора у ишчекивању. „Хоће ли и он величати комунизам?”, дошаптавали су један другом.

Ричард се сетио Сабининих речи на конгресу верских заједница: „Обриши ту срамоту с Христовог лица!”

„Хајде! Говори!”, наредио је Александреску.

Ричард је опрезно почео. „Недеља је ујутро и наше жене, мајке и деца моле се за нас у цркви или код куће. Требало је да се и ми молимо за њих. Уместо тога, гледали смо ову представу.”

Видео је како сузе теку низ лица затвореника док је говорио о њиховим породицама. „Многи су с овог места говорили против Исуса”, наставио је, „али шта ви у ствари имате против Њега? Причате о пролетаријату, а зар Исус није био столар? Кажете да онај ко не ради неће јести, а то је давно речено у Павловој

посланици Солуњанима [види: 2. Солуњанима 3,10]. Говорите против богатих, а Исус је бичем истерао лихваре из храма” (види: Јован 2,14-15).

Александреску га је мрко гледао, али је слушао, очигледно се надајући да ће Ричард рећи довољно да оправда своје погубљење. „Ви желите комунизам”, наставио је Ричард, „али не заборавите да су први хришћани живели у заједницама и делили све што су имали (види: Дела 2,44). Желите да уздигнете сиромашне, а Маријин хвалоспев о Исусовом рођењу говори да ће Бог узвисити сиромашне над богатима (види: Лука 1,52-53). Све што ваља у комунизму долази из хришћанства!”

Затим је цитирао Карла Маркса, који је у свом уводу у *Капитал* рекао да је хришћанство најприкладнији облик религије. Погледао је у стражаре и питао: „Да ли постоји неко, чак и међу комунистима, ко је без греха?”

Ричард је почео отворено да проповеда о Исусу Христу, о ономе што је учинио на крсту и колико воли све људе, чак и комунисте – **посебно** комунисте. Испитивање је део живота и сви, од студента до радника у фабрици, били су подложни провери.

Окренуо се према команданту и рекао: „И вама ће бити суђено, мајоре Александреску.” Затвореници су разменили уплашене погледе. Ричарда је можда делило само неколико минута од смрти, али он је наставио да проповеда, поручујући целом затвору да Исус нуди вечни живот свакоме ко се покаје.

Пре него што је успео да заврши проповед, затворским двориштем се проломило клицање. Осуђеници по разним делима аплаудирали су му и гласно га бодрили не марећи за последице. Кад се вратио на своје место, један затвореник, по имену Мирон, рекао му је: „Поништио си сав њихов рад.”

Гастон је прошапутао: „Јеси ли чуо овације?”

Ричард је одговорио: „Они кличу ономе што су нашли у својим срцима, а не мени.”

Тај говор Ричарда је коштао места у затворској болници. Пребацили су га у „поповску хелију”.

Неколико дана касније, поручник по имену Коња донео је Ричарду две вести. Рекао му је да је Сабина у затвору и да ће га то вече, у 22.00 сата, бичевати због упорног пркоса у говору на представи. Батине је очекивао, али вест о Сабини била је ужасан шок.

Чекање на бичевање могло је да излуди човека. Али сазнање да се његова жена суочава с тим било је далеко горе. Ричард је чекао крај врата хелије. Повремено је чуо кораке како долазе и одлазе. Негде низ ходник чули су се крици затвореника, али нико није дошао по њега.

Током наредних шест дана непрестано су му претили. Коначно, после скоро недељу дана, извели су га из хелије и задали му тако много удараца по раменима и леђима да је мислио да неће преживети. Сваки ударац бичем горео је као ватра.

Кад су батинаши стали, поручник Коња је наредио: „Наставите! Још десет!”

Два чувара су морала да га однесу назад у хелију. Из звучника се читав дан орило: „Хришћанство је глупо. Хришћанство је глупо. Хришћанство је глупо. Одустани! Одустани! Одустани!”

Ричард није могао да одустане јер ни Исус није. Кад се суочио с мучењем, могао је да позове анђеле да га спасу, али издржао је бол због љубави према непријатељима који су га распели.

Током следећих неколико недеља пребијања су се појачала. Ричарду и осталим пасторима често је било наређено да спусте панталоне, а онда би почело. „Лези на стомак!”, викали су им. Други су захтевали: „Окрени се на леђа и подигни ноге!”

Кад је стражарима било досадно, одвојили би двојицу затвореника и рекли једном: „Удари пријатеља у лице!” Ако би одбио, говорили су: „Изгубио си шансу.” Затим би другом човеку наредили да удари првог. „Сад му ти врати!”, говорили

су урлајући од смеха. Затвореници су се често тукли док им лица не би утрнула, отекала и помодрела.

У Ричардовом случају, мучење се показало бескорисним. Изградио је такву радост у страдању за Христа да је поручник Коња морао да испроба друге тактике. Једном је ушао у његову ћелију и наредио му да купи своје ствари.

Повео га је преко дворишта у зграду у којој се налазила ћелија с белим зидовима. Ричард никад пре није видео такву ћелију. Лампе су красиле углове испуњавајући просторију сјајном светлошћу. Управо тад је из звучника загрмело: „Сад више нико не верује у Христа. Сад више нико не верује у Христа. Сад више нико не верује у Христа. Нико не иде у цркву. Одустани. Одустани. Одустани. Сад више нико не верује у Христа...”

Желео је да запуши уши и напео се покушавајући да се ослободи лисица које су му држале руке иза леђа.

Кад је Коња следеће јутро ушао у просторију, скинуо му је лисице и рекао да пође за њим низ ходник. Скоро је остао без даха кад је видео своју нову ћелију. На кревету с чистом постељином лежала је нова одећа. Био је ту и сто, покривен столњаком, а на њему ваза с тек убраним цвећем. Тај приказ је био превише за њега, сео је на кревет и почео да плаче. Коња је био задовољан.

Ричард је прелистао новине које је нашао на столу – прве које је видео током свих година проведених у затвору. Полако је окретао странице упијајући што је више информација могао. Да ли је америчка Шеста флота већ ушла у Црно море? Ништа о томе није писало, али био је ту чланак о комунистичком диктатору на Куби који је пркосио Америци на самом њеном прагу.

Убрзо је у ту раскошну просторију ушао командант Александреску. Правио се да је импресиониран животним условима и обећао да ће Ричарду дати ту ћелију за стално. Затим је покренуо разговор и напао религију, тврдећи да је

Исус Христос фантазија коју су апостоли измислили да би дали робовима лажну наду у бољи живот.

Ричард му је пружио новине и рекао: „Ово су ваше, партијске новине. Ви сте их штампали. На њима стоји датум, јул 1963. То значи 1963 године након рођења некога ко, по вама, никад није постојао. Не верујете у Христа, али Га прихватате као утемељивача наше цивилизације.”

„То не значи ништа”, рекао је Александреску слегнувши раменима. „Уобичајено је да се тако рачуна.”

„Али ако Христос никад није дошао на земљу, како је настао тај обичај?”

„Покренули су га неки лажови.”

„Претпоставимо да ми кажете да су Руси слетели на Марс”, рекао је Ричард. „Не морам да вам верујем. Али ако укључим радио и чујем како им Њујорк и Американци честитају, онда знам да је то истина. На исти начин морамо да прихватимо Христово постојање као историјску чињеницу, кад је већ у Талмуду признају чак и Његови најљући непријатељи, фарисеји, и још наводе имена Његове мајке и неких ученика. Осим тога, требало би да на нас остави снажан утисак то што су фарисеји приписивали Исусу чуда иако су притом приговарали да су извршена помоћу црне магије. Многи пагански писци такође су признали Исуса. Само комунисти поричу ту јасну историјску чињеницу јер се не уклапа у њихову теорију.”

Александреску се није упустио у своје уобичајене тираде. Уместо тога, послао је Ричарду књигу, *Атеистички приручник*, неопходно штиво свакоме ко је намеравао да оствари каријеру у комунистичким земљама. Била је то лепа књига, с чврсто повезаним страницама и живописним илустрацијама. Ричард је прочитао сваку реч, од историје религија као што су хиндуизам, будизам, конфучијанизам и ислам, све до хришћанства. Католицизам је у књизи био оцрњен, али је лутеранизам прошао много боље, пошто је Лутер пркосио папи. Насмејао се на ово.

Даље је писало да је наука ипак доказала да су све хришћанске традиције обмана и да су засноване на лажним претпоставкама. Синтересовањем је прочитао како су хришћански обреди настали из паганског фолклора. Наслов последњег поглавља: „Облици атеистичке пропаганде”, довео је расправу изложену у тексту до врхунца. Прочитао ју је и склопио корице, захвалан што држи књигу у рукама, а онда је склизнуо међу чисте чаршаве.

Ричард је знао да је католичка црква позивала на помирење између „раздвојене браће” на истоку и западу. Да ли је хришћанско јединство могуће? Расправљао је у мислима о том питању, свестан да они који заиста воле Христа морају да воле и једни друге. Замишљао је како Исус говори својој деци широм света: „Све сам вас исцелио на различите начине. Сада не треба да се свађате, већ да се радујете!”

Сетио се стиха познатог немачког песника, Гетеа: „Боја је бол светлости”, и дивио се тој мисли. Кад светло прође кроз призму, кида се на комаде, док се шарене крхотине распршују у свим правцима. Сваки зрак се састоји од исте светлости, као и остали, али разликују се по изгледу и правцу.

На исти начин се хришћани на западу разликују од оних на истоку. Имају различите културе, традиције и обичаје. Чак су им и заставе другачије боје. А ипак, сва Божија деца, широм света, откупљена су Христовом крвљу и обасјавају их исти сунчеви зраци. Божија намера никад није била истоветност, већ јединство – уједињеност у Сину Божијем који је све учинио новим.

Ричард је заспао, знајући да је подела болна потрага за истином из различитих перспектива. Док је тонуо у сан, Исусове речи биле су му успаванка: „Ја сам пут и истина и живот; нико неће доћи к Оцу до кроза ме” (Јован 14,6).

„Аличе се вратила!”, раздрагано је вриснула Маријета.

Сабина је једва могла да поверује у тако добру вест јер није видела Аличе четири године. Дограбила је капут, па су Михај, Маријета и она отрчали на трамвај.

Аличе је много остарила. Стајала је у закрпљеној одећи, а њена танка коса је покривала дубоке боре које су у њено лице урезала страховита комунистичка мучења. Али била је насмејана, као и увек.

„Сура ћемо ти донети понешто”, обећала је Сабина.

„Али знам да ни ви немате ништа”, рекла је Аличе. И била је у праву.

„Ма не, ми живимо у раскоши”, рекао је Михај смејући се. „Треба да видиш наш пентхаус.”

„Теписи на зидовима”, огласила се Маријета. „И на прозорима! А вода тече право с плафона!”

Сместили су Аличе у стан који је припадао Сабинином рођаку и отишли кући. Сабина је те ноћи покушала да заспи, али сваки пут кад би затворила очи, замишљала је како поново види Ричарда.

Током сваког комунистичког празника у Букурешту полиција је објављивала имена политичких затвореника који ће ускоро бити пуштени на слободу. Сабина је присуствовала сваком празнику у нади да ће чути Ричардово име.

А онда је, једног топлог летњег дана 1964. године, дошла кући и нашла тамо дневне новине које је њена пријатељица

донела кад се враћала с посла. Задрхтала је док је читала велика подебљана слова на насловној страни: **АМНЕСТИЈА.**

Сабина није знала **ко** ће добити амнестију, али молила се свим срцем да то буду политички затвореници попут Ричарда. Читала је чланак изнова и изнова, а онда је отрчала у собу своје пријатељице где је неколико жена већ расправљало о новостима.

„Биће као и прошле године”, јадиковала је госпођица Ландауер. „Пустиће само криминалце!”

„Не, не!”, рекла је Сабина. „Зар ти нисам више пута поновила? Молимо се и захваљујмо Богу и видећеш.”

Само пет минута након што је Сабина дошла кући, комшија је утрчао кроз врата и донео вест да је његов пријатељ ослобођен из Герле.

Герла? Сабини су се очи рашириле при спомену тог затвора. Комшија је наставио: „Каже да је твој муж на списку за данас. Видео га је како чека у дворишту. Он долази!”

Сабина је то вече покушавала да љушти кромпир, али срце јој је готово експлодирало у грудима од узбуђења и морала је да седне. Неколико сати касније неко други је покуцао на врата. Био је то господин Јонеску који је живео спрат ниже. Ухватио је Сабину за руку и рекао: „Неко те зове из другог града.” Сабина је пожурила за њим и чим је ушла у стан, зграбила је телефонску слушалицу.

Био је то Ричардов глас! Осетила је да пада, али није могла то да спречи. Пробудила се и затекла забринута лица како гледају у њу.

„Добро је!”, викнуо је неко.

„Онесвестила си се!”, рекао је неко други.

Михај се смејао и причао преко телефона. Насмешио се мајци и рекао јој да је Ричард код пријатеља у Клужу. Уверавао

их је да је добро — и слободан — и да долази кући што је пре могуће. Путоваће возом, али изгледа да ће морати да сачека до сутра.

Касније то вече, Сабина је примила телеграм. Отворила га је и прочитала радосну вест пријатељима који су се окупили код ње.

„Ричард каже да долази ноћним возом!”, узвикнула је. „Биће овде у пола девет ујутро!”

Није ни покушала да спава те ноћи. Радовала се с другим женама које су славиле повратак својих мужева, неке од њих их нису виделе петнаест година. Било је то као да гробови враћају мртве у наручје живих.

Скоро сваког сата стизало је цвеће од оних који нису могли да дођу у Сабинин мали стан на тавану да с њом прославе. Али он је свакако већ био препун људи који су били одушевљени због Ричардовог ослобођења.

Следеће јутро је дошло брзо. Сунце се појавило на хоризонту неком новом брзином, обећавајући да ће просути своје светло на један веома добар дан.

Како се воз уз велику буку приближавао, мноштво породица је без даха посматрало како локомотива промиче вукући за собом вагоне крцате затвореницима. Молитве за очеве, мужеве, браћу и синове испуниле су перон, али многе су остале неуслишене.

Сабина је погледом прелазила по прозорима вагона који су промицали док није угледала познато лице. Ричард се нагињао кроз прозор. Глава му је била грубо обријана, а лице мршаво и бледо.

Бој ми ја је враћио, помислила је Сабина, трчећи да га загрли.

Видела је његове чизме без пертли, превелике за његова стопала, и ускладила свој корак све док његове крхке руке нису обухватиле њено сићушно тело. Михај се придружио загрљају док се целом железничком станицом разлагало клицање и поздрављање. Сви су хтели да му пожеле добродошлицу и да питају за друге затворенике. Неки фотограф је повукао Ричарда и његову породицу у страну и сликао их.

„Не говорите”, рекао је Ричард нежно својој породици. „Само ме пустите да вас гледам.”

Да је командант Алксандреску пре неколико дана рекао затвореницима у Герли: „Сутра ћете сви бити стрељани”, целим затвором би се проломило клицање. **Најзад! Слобода!** Али он је уместо тога објавио да је влада прогласила амнестију за политичке затворенике. Сутрадан ће бити пуштени.

Лица затвореника су остала безизражајна. Да ли је ово још једна обмана?

Ричард је био у једној од последњих група која је требало да напусти затвор. Стражари који су некад према њему били окрутни, сад су му дали чисту одећу коју је са захвалношћу обукао.

„Брате Вурмбранде!” Пастору је пришао неки човек и рекао му да је он из Сибиња. „Чуо сам много о теби од твог сина. Били смо заједно у ћелији.”

„Мој син је у затвору?”, зачуђено је питао Ричард. „Не, не. Вараш се!”

Човек га је саосећајно погледао и рекао: „Хоћеш да кажеш да ниси знао? У затвору је, ево, шесту годину.”

Ричард је окренуо леђа као што је чинио много пута до тада кад је требало да прими двадесет пет удараца бичем. Али та

вест је пекла дубље. Михајево здравље је било слабо. Нема шансе да би преживео затвор.

Ричард је још увек био ушоку кад му је пришао Александреску.

„Па, Вурмбранде”, рекао је командант, „куда ћеш сад кад си слободан?”

Ричард се на тренутак замислио. „Не знам. Званично ми је речено да ми је жена у затвору, а сад сам чуо исто и за сина. Немам никог другог.”

„Зар и дечак!”, рекао је Александреску церећи се. „Како се осећаш што имаш сина робијаша?”

Ричард је одговорио: „Сигуран сам да није у затвору због крађе или неког сличног злочина, а ако је тамо ради Христа, онда сам поносан на њега.”

„Молим?”, викнуо је Александреску. „Потрошили смо толики новац држећи те овде годинама, а ти мислиш да треба да будеш поносан на то што ти је члан породице у затвору!”

Ричард је изашао из затвора у одећи другог човека. Једном је већ осетио такву слободу, али уз сазнање да су му жена и син затворени, вукао се по улици сломљеног срца, сам и жалостан.

Ипак је полако пажњу почело да му привлачи све оно што годинама није видео ни осетио. Улице које су сијале заслепљујућим сјајем под фаровима аутомобила, женски шарени капут, букет цвећа у прозору, музика која се чула с неког радија. Град је био прожет лепотом. Поветарац је уносио чист, свеж ваздух у његова плућа.

Отпутовао је аутобусом у суседни град Клуж, где је некад имао пријатеље. Они су се селили неколико пута па је морао да лута од куће до куће да их нађе. Кад је аутобус скренуо, сетио се жене која му је дала јагоде након претходног изласка из затвора. Шта би сад дао за неколико бобица на летњој спарини.

Кад је нашао пријатеље, дали су му мало воћа и колач, али оно што се њему стварно јело била је главица прелепог црног

лука на столу. Неукусна затворска храна изазвала је у њему жељу за јаким укусом.

Након што се освежио, узео је телефон и окренуо број свог комшије у Букурешту. Неколико минута касније чуо је Сабинин глас.

„Ричард је!”, узвикнуо је. „Мислио сам да си у затвору!”

Кроз слушалицу се чуо снажан туп ударац праћен помешаним гласовима. Затим је Ричард чуо Михаја. „Мама је пала у несвест. Остани на вези!” Чуло се још пригушених звукова, а онда се Михај вратио телефону. „Она је добро. Нама су рекли да си ти мртав!”

Син му није био у затвору. Командант је уредио да до њега стижу лажне вести како би проверио његову реакцију на испирање мозга.

Касније се Ричард укрцао на воз за Букурешт, а тамо је на перону чекало мноштво мушкараца, жена и деце. Руке су им биле пуне цвећа. Ко ли је срећник ког чекају? Нагињући се кроз прозор вагона, прелазио је очима преко гомиле док му се поглед није спустио на Сабину. Кад је изашао из воза, чинило му се да је цела његова заједница дошла да га дочека. Пробијао се кроз гомилу да загрли Сабину и Михаја.

У данима који су уследили Ричард је много размишљао о периоду који је провео у затвору — укупно четрнаест година. За то време је заборавио да пише, а услед гладовања и дрогирања чак је заборавио и већи део Светог писма и стихове које је некад знао напамет. Али сећао се одломка који му је пружао огромну утеху: „И одслужи Јаков за Рахиљу седам година, и учинише му се као неколико дана, јер је љубљаше” (Постање 29,20). Ричарда и Сабину је чекао нови живот у сиромаштву, али то није било важно. Имали су једно друго и живеће заједно на слободи.

Дању и ноћу Сабина је примала госте у њиховом малом стану на тавану. Чинило се као да цела земља жели да посети Ричарда. Сви су хтели да му изразе захвалност и охрабрење. Чак се ни тајна полиција није усудила да контролише огромну гомилу људи који су хрлили у стан Вурмбрандових. Само су се скривали на улицама, правили белешке и дивили се пасторовој магнетној популарности. Чак су и болнице у којима је Ричард повремено лежао, врвеле од посетилаца.

Кад болнице нису могле да му пруже заштиту, отпутовао је у санаторијум у месту Синаја, где је на обронцима планине био изграђен краљевски дворца. Али чак су га и тамо нашли пастори и припадници других цркава, па су долазили аутобусима, мотоциклима, па чак и бициклима да га упознају.

Биле су му потребне године да поврати здравље. Мршав као грана, пастор је имао свега четрдесет килограма. Многе године пребијања и испирања мозга ослабиле су његову високу грађу, а на леђима су му зјапиле рупе од мучења. Само су му очи остале исто онако плаве — ти прозори душе у које се Сабина некад заљубила и кроз које је видела његово право биће.

Исте године кад је Ричард пуштен из затвора, влада је ослободила десетине хиљада затвореника, од којих су га многи упознали иза браве. Букурешт се тешко носио са изненадним

порастом ослобођених којима је био потребан посао како би издржавали породице. Конкуренција је била велика и било је тешко доћи до радног места, тако да су нове трагедије из дана у дан погађале оне који су већ много пропатили.

Полиција је била закупљена хаосом у граду и није имала времена да спречи Ричарда да искористи прилику и проповеда у свакој цркви која га је позвала. Чак му је успело да поврати дозволу за проповедање. Није му за то било потребно одобрење владе, али му је дозвола отвараала више врата.

Сабина и Ричард су пролазили кроз најдинамичнији период у животу. Често су у тајности водили службе и привођили Христу стотине душа. Ричард је увек имао осећај да није урадио довољно. Док је био у затвору, маштао је о томе како ће проводити време на слободи.

„Какви су ти планови?“, питала је једном Сабина.

„Било би савршено“, рекао је Ричард, „кад бих могао да се повучем у пустињу као древне аскете и проведем остатак живота размишљајући о Богу и Његовој речи.“

Сабина се сложила да одмор звучи добро. Некад су њих двоје тежили за богатством, славом и задовољствима, али Бог је употребио године које су провели у затвору и сиромаштво да их преобрази у људе којима ће само Христово присуство бити довољно.

Сиви зидови Ричардове ћелије нису били препрека за Бога. Свети Дух их је преобразио у приказ задивљујуће лепоте. Попут непрерађеног угља који се разбија под земљом, Ричард и Сабина су изашли из затвора као дијаманти и свој преостали живот посветили томе да сијају Божијом светлошћу у тами.

Самица је научила Ричарда да још више ужива у Спаситељу. Савладавши олује и мржњу у свом срцу, почео је дубље да размишља. Више није имао потребу да се бори ни са ким. Љубав је постала моћнија од насиља јер је она могла да покори чак и срце најокрутнијег иследника. Предстојале су

им године затишја и мира, али Ричард их неће протраћити. Саградиће Христу храмове кроз писање, говоре и проповедање Божије речи.

Тешио је пасторе који су, с огромном тугом, морали да признају својим заједницама да су радили као доушници тајне полиције против сопственог стада. Страх од затварања цркава ширио се Румунијом (црквеним вођама је било запређено да ће, ако не пристану да буду доушници, њихова црква бити затворена) и многи пастори су издавали овце које је требало да пасу.

Лењин је једном написао: „Свака религиозна помисао, сваки појам о Богу, чак и кокетирање с тим појмом, неописива је гнусоба најопасније врсте и ‘зараза’ најодвратнијег типа. Милиони грехова, прљавих дела, насиља и физичких зараза мање су опасни од суптилне, духовне замисли о Богу.”¹

Комунистичка партија Совјетског Савеза подржавала је Лењинов став. За њих је религија била гора од рака, туберкулозе и сифилиса заједно. Угрожавала је сâмо ткиво њиховог националног идентитета и морала је да буде што ефикасније уништена.

У Букурешту су комунисти забранили црквене састанке младих и дечију веронауку. Генерација која је стасавала није смела да буде заражена хришћанским Јеванђељем. Ричард се с тим поново суочио након што је изашао из затвора и, мада је увек волео комунисте, стекао је још већу одбојност према комунизму и тврдо је решио да ће му се одупрети. Милијарда мушкараца, жена и деце још увек је била ухваћена у тај гвоздени стисак. Ричард се заветовао да ће посветити остатак живота борби за ослобођење људи од те тираније.

Знао је да изолација може да траје само неко време. Сетио се Светог Антонија Великог, који је тридесет година живео

¹ Владимир Лењин; навод из књиге Питера Вотсона (*Peter Watson*), *The Age of Atheists: How We Have Sought to Live since the Death of God* (New York: Simon & Schuster, 2014), 216.

у египатској пустињи. Време је проводио у молитви, посту и учењу како савладати искушења и грехе. Али кад је сазнао за свађу између Атанасија и Арија о Христовом божанству, напустио је мир и тишину пустиње и отпутовао у Александрију да помогне у борби против јереси.

У Румунији није недостајало зла против ког се требало борити. Професори и интелектуалци били су принуђени да се одрекну сопствених идеала и држе предавања о атеизму. Комунистички омладински покрет је упућивао укор девојкама и претио им чак и ако би само пољубиле хришћанина; штавише, власти су им говориле с којим момком им је дозвољено да се забављају. Ричард се сусрео и с ратницима илегалне цркве – својим старим друговима, сад већ искусним борцима који су се супротставили мучењу и након изласка из затвора успели да избегну поновно хапшење. Придружио им се, посећивао је њихове тајне састанке и заједно с њима ковао заверу против власти. Чак су и певали хвалоспеве које је Ричард написао у затвору, а касније објавио.

Бог је променио планове које је Ричард имао као младић. Сад, кад је био старији, знао је да би Он то могао поново да учини. Помисао на то да се повуче у миран и спокојан живот постепено је напуштала његов ум, а заменила ју је друга: да настави борбу за Христа. Како би ослободио свој народ Бог је послао на Египат десет пошаста, од којих је највећа била смрт прворођене деце и Ричард је знао да је Он и Румунији дао моћно оружје – смрт свог јединорођеног Сина. Само је васкрсли Христос могао да донесе нови живот у смрт која је опустошила земљу.

Други проповедници су критиковали Ричарда што је говорио против корумпираних власти. Подстицали су га да проповеда „чисто Јеванђеље”. Али зар је проповедање Јована Крститеља било чисто? Он није рекао само: „Покајте се, јер се приближи царство небеско” (Матеј 3,2), већ је прекорио цара Ирода „за

сва зла што их је учинио” (Лука 3,19). Исус је назвао Јована највећим човеком који је икад живео и чак му је упутио речи охрабрења кад је био у тамници (види: Матеј 11,2-6; 11,11).

Исус је такође говорио против зла свог времена. Једног дана је одржао Беседу на гори, али другог се супротставио верским поглаварима, говорећи: „Тешко вама учитељи закона и фарисеји, лицемери!” (Матеј 23,27 ССП).

За Ричарда је комунизам био грех и као пастор стотина, чак хиљада људи широм земље, имао је одговорност да заштити свој народ. Знао је да је социјализам, као шаблон за заједницу, увек пропадао јер је неизбежно доводио до корупције на врху и маргинализације на дну.

Након што је влада ублажила забрану рада пасторима, Ричард је преузео цркву у Оршови. Комунистичко министарство вера рекло је да може да има тридесет пет чланова, али ниједног више. Такође су захтевали од њега да буде агент, да шпијунира сваког члана и држи младе подаље од цркве. Комунисти су схватили да је ово далеко боље стратешко оружје од покушаја искорењивања цркава које су непрестано ницале.

Ричард се плашио да ће његове проповеди довести у цркву стотине људи. Зато је, уместо да ради за званичну цркву, служио у илегалној; сведочио је о свему кроз шта је прошао и показивао људима своје ожиљке. Бог је чудесно деловао и током нацистичког и током комунистичког доба. Није заборавио свој поробљени, изабрани народ. Чуо је њихове вапаје, као што су их чули и Американци који су се молили за Ричарда.

Једно слепоподне Ричард је чуо вест која му је загрејала душу: „Дошла су браћа из иностранства.” Западни хришћани су организовали тајну и опасну службу како би пружили помоћ породицама хришћанских мученика. Кршили су закон

кријумчарећи хришћанску литературу преко румунских граница, а с њом су доносили и све друге потрепштине.

Шесторица тих западних хришћана ускоро су дошли у Букурешт у потрази за чувеним пастором који је провео четрнаест година у затвору.

„Ја сам тај човек”, рекао им је Ричард.

Били су запрепашћени. „Али, очекивали смо да ћемо видети некога потиштеног. Уместо тога, нашли смо срећног човека. Ти не можеш бити особа коју тражимо јер си пун радости.”

Ричард им је показао своје ожилке и захвалио им се на молитвама. Увек живахан и жустар, с бриљантним смислом за хумор, знао је како да помогне својим гостима да се опусте и да се осећају довољно пријатно да би могли да се смеју и размењују пријатне успомене. Један од посетилаца био је велечасни Стјуарт Харис (*W. Stuart Harris*), који је дошао у дом Вурмбрандових веома касно једне ноћи у новембру 1964, након што је предузео мноштво мера предострожности, и донео им речи љубави и утехе од хришћана са запада. Ричард никад није заборавио те састанке који су му тако много значили.

Након те посете створена је мрежа пријатељстава која је омогућила већи број достављених Библија, хришћанске литературе и проповеди за илегалну цркву. Ричард се годинама молио за хришћане на западу. Сазнање да су се и они молили за њега испунило му је очи сузама. Дугогодишње испирање мозга није успело да га увери да га „нико више не воли”, како је понављано на снимцима који су му током боравка у затвору трештали у ушима. Амерички и енглески верници веома су га волели – толико да су ризиковали живот како би га подржали. Били су то анђели послати да утеше њега, његову породицу и илегалну цркву. Он је, заузврат, научио западне хришћане како да уђу у Румунију а да нико не сазна ко су, ни шта носе. Развио је тајни систем комуникације како би могли неопажено да пролазе испред носа граничара и тајне полиције.

ВУРМБРАНДОВИ

Све већа сарадња са западним светом била је веома опасна за Ричарда. Лако је могао да буде поново ухапшен и још лакше оптужен. Две хришћанске организације, Норвешка мисија за помоћ Јеврејима и Јеврејски хришћански савез, одлучиле су да неће допустити да се то догоди. Платиле су комунистичкој влади откупнину у вредности од десет хиљада долара за Ричардов живот — што је била пет пута виша цена од уобичајене за политичког затвореника.

Исус Христос је откупио Ричарда својом смрћу на крсту. Сада га је откупило и Његово тело на земљи — црква. Саопштио је ту добру вест Сабини. После толико година неизвесности, мучења и ислеђивања, дошло је време да Вурмбрандови напусте Румунију.

Кад је из владе стигла вест да је за излазне визе Вурмбрандових плаћено десет хиљада долара, тајна полиција је захтевала последњи састанак с Ричардом.

„Сад можеш да одеш”, рекао је полицајац. „Проповедај тамо колико хоћеш, али изговори једну реч против нас и бићеш ућуткан.”

Следећег јутра, 6. децембра 1965, Ричард, Сабина и Михај су кренули на аеродром. Писта се протезала у даљину и нестајала у измаглици.

Будућност им је била тмурна колико и хоризонт, али Вурмбрандови су пришли авиону DC-7 заједно с још шездесет других људи, већином Јевреја, који су такође били откупљени. Аеродромска служба безбедности покушала је да спречи окупљање на аеродрому, али било је узалуд. Убрзо се гомила људи придружила Вурмбрандовима у жељи да их испрати. Чувари су са завишћу гледали бивше затворенике како се спремају да оду на запад док су им помагали да се укрцају.

Летелица је убрзавала и њени точкови су се одвојили од сивог асфалта. Многи путници су клицали од радости, али неки су се борили с горко-слатким осећањима. Били су захвални на својој слободи, али жалостила их је помисао на оне који су остали да страдају с друге стране прозора.

Неколико сати касније авион је слетео у Рим. Вурмбрандови су тамо имали једну посету, а онда су отпутовали у Осло, у Норвешку. Ричард се надао да ће се зауставити у Женеви,

у Швајцарској, како би тамо дао извештај о широко распрострањеном прогону у Румунији, али секретар Светске лутеранске федерације молио је Ричарда да то не ради из страха да би Совјети то могли да сазнају.

Чланови Израелске мисије дочекали су Вурмбрандове у Норвешкој и Сабина је најзад могла да загрли Ануцу, жену која је дуже од петнаест година неуморно радила на томе да их ослободи. Ричард је упознао и вођу Шведске мисије за помоћ Израелу, пастора Гетеа Хеденквеста (*Göte Hedenquist*), који се годинама непрестано молио за његово ослобођење. Чланови Јеврејског хришћанског савеза, који су платили део откупнине од десет хиљада долара, дошли су на аеродром и донели им оно што је било најхитније и најпотребније.

Вурмбрандови су из Норвешке отпутовали у Британију, где их је дочекао пријатељ, велечасни Стјуарт Харис, који је омогућио Ричарду да говори на универзитетима и у многим различитим црквама. Британски хришћани нису били свесни прогона у Румунији, и Ричард им је милостиво и љубазно пренео све што се догађа у његовој земљи. Најзад су могли да чују тачне извештаје о трагедијама и победама илегалне цркве.

Ричард и Сабина су уживали у анђеоском гостопримству својих нових британских пријатеља. Основан је и савез који ће временом организовати нову мисију посвећену служењу прогоњеним хришћанима у комунистичком свету и досезању тих земаља за Христа. Али Ричард је знао да му је потребна подршка Американаца.

61

Кад су се Вурмбрандови настанили у Америци, тајна полиција је убрзо наредила њихово убиство. Иако је био упозорен да ћути, Ричард је то одбио и говорио је против комунизма у свакој прилици која му се указала. Божија рука је штитила његову породицу на сваком кораку.

Ричард је сведочио пред одборима Сједињених Америчких Држава у Вашингтону, а онда и пред Сенатом. Попео се за говорницу и погледао море сенатора и заступника, као и новинара и особља разних радио-станица. Телевизијске екипе су снимале кад је почео да говори о страдању илегалне цркве.

„Једна трећина света има право на једну трећину ваших молитви, ваше бриге и дарова. У затвору сам видео људе чије су ноге биле оковане ланцима тешким преко двадесет килограма, и ти људи су се молили за Америку. Али у Америци се ретко чују молитве у црквама за оне који страдају у комунистичким затворима.”

Један сенатор га је питао да ли на телу има трагове мучења. Високи пастор је скинуо јакну и кошуљу и на свом мршавом телу открио осамнаест рана од сакаћења.

„Не хвалим се овим ожиљцима”, рекао је. „Показујем вам измучено тело своје цркве и своје земље. Говорим у име хероја и светитеља који не могу да вам се обрате: протестаната, католика, православца и Јевреја који су умрли мучени због своје вере.”

Сабина више није могла да задржи сузе и, заједно с већином људи у Сенату, отворено је плакала, мислећи на сељанке, монахиње и све друге, као и на многе младе девојке које су још увек у ропству у Румунији. Пред очима је поново видела лица оних које су умрле на каналу.

Док је говорио, Ричард је посматрао своју жену. Касније јој је рекао: „Твоје сузе су оставиле већи утисак од свих мојих речи. Оне заиста могу да поткопају и најчвршће зидове.”

Целог свог живота Ричард је знао да је перо моћније од мача. Још док је био у Британији, а сећања на године проведене у завору још свежа, издиктирао је књигу под насловом: *Страдање данашње цркве: Мучени за Христџа*. Сабина је седела на софи и слушала га како препричава те догађаје, један за другим. Док је из сећања ископавао заборављена имена и страшна, болна ислеђивања, њени јецаји су пратили његов глас.

Написао је књигу мастилом и сузама присећајући се свог страдања, али и страдања многих мученика. Била је то и **њихова** прича и он се побринуо да је оживи на папиру за потомство.

Књига *Мучени за Христџа*, како је касније преименована, неочекивано је постала бестселер на западу. Преведена је на десетине језика и отворила је Сабини и Ричарду пут у многе земље и на разне континенте, где су проповедали о сили Јеванђеља показаној у храбрим сведочанствима прогоњених хришћана. Основано је деветнаест мисија широм Европе и Азије, као и у Аустралији и Америци. Све те мисије су сарађивале како би се подигла свест о илегалној цркви и обезбедила хришћанска литература и помоћ за породице мученика.

Из Ричардовог пера излазила је књига за књигом. Неуморно је проповедао широм света и основао организацију која је била способна да делује тајно, иза непријатељских линија. Неки

људи су доводили у питање његове методе, али он није обраћао пажњу на њихове критике. Није се вратио из мртвих да би своју енергију трошио на критичаре. Поглед му је био прикован за већег, мрачнијег непријатеља.

Куда год су Вурмбрандови ишли, тежили су хришћанском јединству. Упознали су аустралијске, индијске и маорске хришћане. Одржавали су састанке под апартхејдом у Јужној Африци, док су се хришћани свих боја коже окупљали да чују Ричардове речи исцељења и истине. Једне афричке новине су известиле: „Погодио нас је ураган звани Ричард.”

„Мрзите комунизам”, увек је говорио, „али волите комунисте и придобијајте их за Христа.”

Милиони хришћана су следили његова упутства, знајући да људи не могу сами од себе да покажу радикалну љубав. Само је с Богом све могуће, чак и опроштај.

Сабинин приступ је био мало мекши од Ричардовог, али она је била снажна, живахна жена, која није знала за одустајање кад је реч о Јеванђељу и њеном односу с људима. Заједно, Вурмбрандови су били моћан глас прогоњених хришћана. Стављали су изазов пред запад инспиративним причама о храбрости и вери упркос мучењу, затвору и смрти, надахњујући слушаоце у њиховој посвећености Христу и сведочећи Његову Радосну вест.

Ричард и Сабина су се у сваком погледу допуњавали док су организовали рад мисија које су се инфилтрирале у комунистичке земље. Члановима тих организација била је потребна обука да науче како да дођу до информација а да не буду ухапшени. Људи су преузимали ту улогу на себе након што су чули сведочанство Вурмбрандових, које их је надахнуло да нешто учине. Требало је транспортовати Библије и другу хришћанску литературу, аудио-записе и новац. Такође је посетиоце требало угостити. Сабина се према свим члановима клера који су им долазили односила као да су они сам Христос.

Ричард је био навикнут на занемаривање, понижавање и ругање у затвору. Сада је дочекиван с похвалама и величањем. Неко други би се већ уобразио од толиког ласкања, али Сабина никад није приметила ни траг гордости у срцу свог мужа. Ричард је сишао у огањ ужарене пећи како би живео с Христом, као што су то учинила три човека описана у Књизи пророка Данила 3. Није било места за охолост у телу које је било измучено, изгладнело и избраздано ожиљцима ради Христа. Ричард се суочио са славом на исти начин на који се суочио са стидом – с понизношћу.

Вурмбрандови су искусили крајње сиромаштво у Румунији, али сада се пар суочио с новом претњом. Сабина се плашила гомилања богатства које су могли да искусе сад кад су били у Америци. Штетно колико и сиромаштво, поседовање је имало начина да запоседне поседника. Ричард и Сабина су то знали и никад нису имали ни кућу, ни аутомобил, па чак ни бицикл.

Кад се Сабина удала за Ричарда, хтела је да буде богата. Некад давно, желела је удобан живот, али сада је осетила да би раскош могао да нашкоди њиховом сведочењу о Христу и одвуче их од тога. Сваки залогај укусне хране подсећао их је на стотине људи који нису имали ништа да једу у затвору. Ричард никад није заборавио укус супе од труле шаргарепе. Рекао је Сабини да се сваки пут кад отвори фрижидер сети како се осећао кад су га бацали у ледену ћелију коју су називали истим тим именом.

„Срећна сам што чујем да презиреш новац”, рекла је Сабина Ричарду. „Пази да не престанеш кад зарадиш први милион.”

Ричард и Сабина су доживели многе радости и стрепње. Претња затвором, чак ни у Америци, никад није нестала. Сабина се тешила знајући да је опасно вршити Божије дело, али је још опасније оставити га недовршеним.

Често је говорила деци да човек не мора да буде стар да би променио свет за Христа. Причала им је о дечаку који је стајао на обали и махао великом броду који је нестајао у даљини.

ПОГЛАВЉЕ 61

„Не буди смешан”, рекао му је човек који је стајао поред њега. „Брод неће променити курс зато што ти машеш.”

Али брод се ипак вратио на пристаниште пловећи уз обалу. Дечак је јурнуо на мост и довикнуо оном човеку: „Ипак хоће. Капетан је мој отац!”

ЕПИЛОГ

Према јеврејском предању, кад су се Египћани удавили у Црвеном мору, анђели су певали заједно са избављеним Израелцима. Али Бог је укорио анђеле, рекавши им: „Јевреји су људи и могу да се радују због своје слободе. Али од вас очекујем више разумевања. Зар нису и Египћани моја створења? Зар ја не волим и њих?”¹

Тама у којој је Ричард провео четрнаест година у затвору осветлила му је горућу истину: Бог воли комунисте исто колико и хришћане које су ови мучили. Његово искупљење доступно је свима. Заправо нам Он вековима показује како претвара побуњенике у освајаче душа, неподобне у мисионаре, а криминалце у најбоље хришћане у историји.

Једном су Ричарда питали да ли има неку поруку за комунисте. Погледао је у камеру и рекао: „Ја вас волим свим својим срцем, и сви хришћани вас воле. Исус жели да уђете у небо више него што ви то сами желите. Жели да вам опрости више него што ви желите опроштај. Жели да вас спасе више него што ви желите да будете спасени.” Попут Јосифа, који је рекао својој браћи кад су га продали у ропство: „Ви сте то наумили за моје зло, али Бог је то наумио за добро” (Постање 50,20 ССП), Ричард је такође видео Божију руку како делује у сенци да избави свој народ.

¹ „Синедрион 396”, Вавилонски Талмуд: трактат Синедрион; страници приступљено 27. септембра 2017, www.halakhah.com/sanhedrin/sanhedrin_39.html#PARTb.

ЕПИЛОГ

Прича о Ричарду и Сабини је подсетник да Бог може да употреби било кога да донесе наду и исцељење људима ма где се налазили. Ричард, некад убеђени атеиста, постао је водећи глас против атеистичког система који је прогонио чланове Христовог тела. Кад су га питали како је научио да прашта непријатељима, рекао је: „Не можемо увек да **имамо** саосећање према људима, али морамо да га **покажемо** док га не осетимо.” Након ослобођења из затвора, имао је два избора: „или да опрости и воли, или да мрзи.”

Ричард је на крају схватио шта је био прави разлог што је Бог допустио да га муче четрнаест година: то је спасло његове мучитеље од вечних мука. Затвор је место на ком је нашао наду за спасење комуниста. Тамо је развио осећај одговорности за њих. Управо је кроз мучења којима су га подвргавали научио да их воли.

Многи његови стражари и иследници постали су Христови следбеници, а неки чак и пастори. Можда је помало иронично, али Бог је употребио Ричардово ислеђивање да извуче признања од иследника. Чак су се челично тврда срца комуниста отвараала попут цветова кад су их дотакле свете руке прободене гвозденим ексерима на крсту.

Док је Ричард стављао нагласак на праштање и љубав према непријатељима, Сабина је истицала заједништво верника, посебно с прогоњеном браћом и сестрама. И она је на страдање гледала са становишта вечности: „Страдање које нам је нанесено Божијом вољом не противречи љубави, већ је једно од њених метода.”

Прогон ће постојати све до Исусовог повратка. Свака генерација наше браће и сестара у Христу доживљавала је насиље и прогон. Хришћани и даље страдају од руку комунистичких и других

диктатора, као и од исламских и хиндуистичких екстремиста широм света. И данас седе у затворима, сами, гладни и у боловима. Спремни су да трпе мучења, батине и понижења јер више воле Бога него што се плаше смрти.

Ричард је једном рекао: „Током више од двадесет година моје службе у илегалној цркви, прво под нацистима, а онда под комунистима, научио сам да се не плашим људи. Не плашим се да ће неко убити моје тело.”

У муслиманском свету многи новообраћени верници приморани су да беже из свог дома и од својих породица које их се одричу јер су окренули леђа исламу. Други умиру у севернокорејским радним логорима оптужени само за то што су славили Бога. О великој већини њих никад неће бити написане књиге. Безимени су и без лица. Познаје их само Бог који им помаже да опросте својим прогонитељима.

Док је њима потребна наша помоћ, љубав и охрабрење, нама је потребно њихово сведочанство о храбрости, љубави и нади упркос злостављању, затвору и смрти (види: Јеврејима 12,1-2). Потребни су нам да нас подстакну на дубљу преданост Христу и великом послању које нас је позвао да испунимо – без обзира на цену (види: Матеј 28,18-20).

Ричард Вурмбранд је написао: „Исус је рекао, ‘Идите и научите све народе!’ Никад није рекао: ‘Идите и научите све народе до гвоздене или бамбусове завесе, и тамо станите!’ Први хришћани су доводили у опасност свој живот проповедајући Јеванђеље тамо где је то било забрањено. Морамо да следимо њихов пример.”

Пример наше прогоњене браће и сестара инспирише нас да радимо то исто. Њихова вера у Христа и послушност великом послању коштала их је свега. Шта ће коштати тебе?

О ГЛАСУ МУЧЕНИКА

Глас мученика је непрофитна, међуденоминацијска, хришћанска, мисијска организација посвећена служењу нашој прогоњеној породици широм света, кроз пружање практичне и духовне помоћи и позивање других чланова Христовог тела из слободног света у заједништво с њима. Глас мученика је 1967. године основао пастор Ричард Вурмбранд који је због своје вере у Христа био у затвору четрнаест година у комунистичкој Румунији. Његова жена, Сабина, била је у затвору три године. Ричард и његова породица су 1965. откупљени из Румуније, након чега су основали глобалну мрежу мисија посвећених пружању помоћи прогоњеним хришћанима.

Нека те надахне храбра вера наше прогоњене браће и сестара у Христу. Пријави се на бесплатни месечни билтен Гласа мученика да сазнаш на које све начине можеш да им помогнеш. Посети нашу интернет страницу: persecution.com или назови 1-800-747-0085.

Истражи пет главних циљева Гласа мученика и изјаву вере на страници: persecution.com/about

За више информација о раду Гласа мученика, контактирај нас на следећим адресама:

United States	<i>persecution.com</i>
Australia	<i>vom.com.au</i>
Belgium	<i>hvk-aem.be</i>
Canada	<i>vomcanada.com</i>

ВУРМБРАНДОВИ

Czech Republic	<i>hlas-mucedniku.cz</i>
Finland	<i>marttyyrienaani.fi</i>
Germany	<i>verfolgte-christen.org</i>
The Netherlands	<i>sdok.org</i>
New Zealand	<i>vom.org.nz</i>
South Africa	<i>persecution.co.za</i>
South Korea	<i>vomkorea.kr</i>
United Kingdom	<i>releaseinternational.org</i>

ПАСТОР И ЊЕГОВА ЖЕНА, КОЈИ СУ ПРОМЕНИЛИ СВЕТ

Тајна полиција је 29. фебруара 1948. године ухапсила Ричарда Вурмбранда. Његов злочин? Водио је хришћанска богослужења и сведочио о Христу – и једно и друго је било незаконито под атеистичким комунистичким режимом у Румунији.

Ричард је био у затвору четрнаест година. Мучен је, пребијан и затваран у самицу. Сабина Вурмбранд је била три године у радном логору, где је заједно с осталим затвореницима, смрзавајући се готово до смрти, радила на каналу Дунав – Црно море. Више пута јој је речено да јој је муж умро иза решетака.

Али Ричард и Сабина су имали непоколебљиву веру у Христа. Ни једно није изгубило наду, нити су престали да говоре о Исусу.

Сада су, први пут, испричане обе стране те невероватне приче у књизи коју смо назвали једноставно *Вурмбрандови*. Она говори о Ричарду и Сабини комбинујући забележене догађаје и истраживања из књига које су сами написали: *Пасторова жена*, *У Божијој илеали* и *Мучени за Христа*. Твоја вера ће се ојачати док дубоко урањаш у најмрачније затворске ћелије да видиш како Христово светло наставља да сија из срца оних који су Му се потпуно предали.

Глас мученика је непрофитна, међуденоминацијска, мисијска организација која нуди практичну и духовну помоћ прогоњеним хришћанима широм света. Ова организација, основана 1967. године, има за циљ да надахне вернике да продубе своју преданост Христу и да испуне Његово велико послање – без обзира на цену.